

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKE VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1950-1951 VE 1989'DA
TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ VE İKİ GÖÇMEN GRUBUNUN
KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI:
BURSA ÖRNEĞİ**

(DOKTORA TEZİ)

Murat PINAR

BURSA - 2014

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKE VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1950-1951 VE 1989'DA
TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ VE İKİ GÖÇMEN GRUBUNUN
KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI:
BURSA ÖRNEĞİ**

(DOKTORA TEZİ)

Murat PINAR

Danışman:

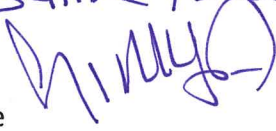
Prof. Dr. Saime YÜCEER

BURSA - 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı'nda 711042002
numaralı Murat PINAR 'nın hazırladığı
"Bulgaristan Türklerinin 1950-51 ve 1989'da Türkiye'ye Göçleri ve İki Bölgem Grubunun Kültürel Özelliklerini
...." konulu Kaçakçılık Masası: Bursa Örneği konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 22.08/2014 günü 10:00 - 12:00 saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oy
çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Saim YÜCEER

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Seher Baybay

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Hülya Taş

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Feyyaz Dörtok Abacı

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Bülent Çelik

22.08/2014

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Murat PINAR
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Tarih Bilim Dalı
Bilim Dalı : Atatürk İlke ve İnkılapları Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XVIII +293
Mezuniyet Tarihi : 22/08/ 2014
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Saime YÜCEER

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1950-1951 VE 1989'DA TÜRKİYE'YE GÖÇLERİ VE İKİ GÖÇMEN GRUBUNUN KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: BURSA ÖRNEĞİ

Bu çalışmada Bulgaristan'dan Türkiye'ye, 1950-1951 ve 1989 yıllarında göç eden ve Bursa'da yerleşen Türklerin kültürel farklılıkları karşılaştırılmıştır. Çalışmada başlıca kaynak olarak Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden Türklerle yapılan sözlü mülakatlar ve 1950-1951 ve 1989 göçmenlerine yapılan anketler kullanılmıştır. Ancak bununla birlikte arşiv belgeleri, gazeteler, Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanakları, istatistik özetleri, yayımlanmış eserler, yayımlanmış tezler de kullanılmıştır. Böylece tarihsel veriler ışığında 1950-51 ve 1989 göçmenlerinin kültürel durumları araştırılmış ve ayrıca bu iki göçmen grubunun kültürel farklılıkları yanında benzerlikleri de incelenmiştir.

Bursa özelinde bu çalışmanın yapılmış olmasının nedeni, bu şehrin 1950-51 ve 1989 göçünde gelen Bulgaristan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı bir şehir olmasındandır. Bu nedenle burada yaşayan 1950-51 ve 1989 yıllarında Bulgaristan'dan göç etmiş olanlardan 160 kişiye anket uygulanmış ve sözlü mülakat yapılmıştır. Elde edilen veriler, aradan uzun zaman geçmesine rağmen yeni gelen göçmenlerin hala kültürel bütünleşmeyi tam sağlayamadığını ve eski göçmenlere kıyasla kültürel farklılıklarının olduğunu göstermiştir.

Anahtar Sözcükler :

Bulgaristan Türkleri Bursa 1950-51 ve 1989 Zorunlu Göçü

ABSTRACT

Name and Surname : Murat PINAR
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : The Field of History
Branch : The Branch of History
Degree Awarded : PhD
Page Number : XVIII + 293
Degree Date : 22/08/2014
Supervisor (s) : Prof. Dr. Saime YÜCEER

THE EMIGRATIONS OF THE BULGARIAN TURKS TO TURKEY DURING THE YEARS OF 1950-1951 AND OF 1989 AND THE COMPARISON OF THE CULTUREL FEATURES OF THESE EMIGRANT TURKS: A CASE STUDY OF BURSA

In this study, The culturel differences between the Turks migrated from Bulgaria to Turkey in 1950-51 and in 1989 and settled in Bursa are examined. In this study, the oral interviews with the Turks migrated from Bulgaria and the public survey taken to the imigrants in 1950-51 and in 1989 are used as the main sources. And also the documents from the Turkish Archive, newspapers, related articles, thesis, dissertations and The Turkish National Assembly summaries are used as sources. Thus, the culturel situtaion of imigrants in 1950-51 and 1989 was examined and also the differences and similarities between the two migration groups were examined.

A special scholarship is to be made of the reason for this study in Bursa is that Bursa is a city where people lives crowdedly, migrated from Bulgaria in 1950-51 and 1989. Because of this, the number of 160 people living in Bursa, migrated from Bulgaria in 1950-1951 and 1989 was taken a poll and was done an oral interview. The obtained datas show that the new migrants couldn't still integrate in culture and have cultural differences from the old migrants, although it has been a long time.

Keywords:

Turks in Bulgaria Bursa 1950-51 and 1989 Forced Migration

ÖNSÖZ

Türk kültürü sadece Türkiye coğrafyasında sınırlı değildir. Dünya üzerinde çok geniş bir coğrafyada varlığını sürdürmektedir. Bu coğrafyalardan biri de Bulgaristan'dır. Bulgaristan 1878 yılından başlayarak buralarda yaşayan Müslüman Türkleri kültürel asimilasyon ile eritme yoluna gitmiş; bunda başarılı olamayınca da bu insanları göçe zorlamıştır. Ayrıca buradaki Türk varlığı sürekli inkâr edilmiş; hatta buradaki Türklerin Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olduğu iddia edilmiştir. Bu tür asılsız iddialara cevap verebilmek için bu coğrafyadaki Türk kültürünü ve tarihsel süreci çok iyi bilmek gerekir.

Tez konusunun belirlenmesinde ve hazırlanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen ve bilimsel yol göstericiliğinden yararlandığım hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU'na, tezin son halini almasında ve içeriğinin geliştirilmesinde bilgisini ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Saime YÜCEER ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümünden hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Birten ÇELİK'e ve saha araştırmaları ile anket çalışması konusunda bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim Uludağ Üniversitesinden hocam Sayın Prof. Dr. Serpil AYTAÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilir ve katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Ayrıca saha araştırması sırasında, Bulgaristan göçmenleri ile ilgili sözlü mülakat ve anket usulü tatbikatın yapılmasında çok büyük yardımlarını gördüğüm Sayın Gülten ÇAĞIL'a, ve sözlü mülakata katılıp, ankete cevap veren bütün Bulgaristan göçmenlerine teşekkürlerimi bildirir; sevgili aileme bana katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ŞEKİLLER/RESİMLER	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI VE YAŞANAN TARİHİ GELİŞMELER

I. BULGARİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI	9
A. OSMANLI ÖNCESİ DÖNEMDE YERLEŞEN TÜRKLER	9
B. OSMANLI DÖNEMİNDE YERLEŞEN TÜRKLER	17
II. BULGARİSTAN'DA OSMANLI NÜFUZUNUN AZALMASI	23
A. AYASTEFANOS ANTLAŞMASI VE TRAKYA	25
B. BERLİN KONGRESİ VE TRAKYA	26
C. ŞARK-İ RUMELİ VİLAYETİ'NİN BULGARİSTAN TARAFINDAN İLHAKI	28

D.	BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI	32
E.	BALKAN SAVAŞI VE BULGARİSTAN	38
F.	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN	40
III.	BAĞIMSIZ BULGARİSTAN VE BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK POLİTİKALARI	42
A.	BULGAR ÇİFTÇİ YÖNETİMİ VE TÜRK AZINLIĞI	42
	1. Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması	45
	2. Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi	45
B.	FAŞİST HÜKÜMETLER DÖNEMİ (1934-1944)	47
C.	BULGARİSTAN'DA KOMÜNİST REJİM VE BUNUN TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	50
D.	TÜRK OKULLARININ DEVLETLEŞTİRİLMESİ (1946)	55

İKİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN HÜKÜMETİ POLİTİKASI VE 1950-51 GÖÇÜ

A.	1950-1951 GÖÇÜ ÖNCESİ TÜRK AZINLIĞIN DURUMU VE YAŞANAN GELİŞMELER	59
B.	1950-51 GÖÇ ÖNCESİ DİPLOMATİK GİRİŞİMLER	67
C.	TÜRKİYE'NİN ÇABALARI VE ULUSLAR ARASI TEPKİLER	74
D.	1950-51 GÖÇMENLERİNE UYGULANMIŞ İSKAN VE İSTİHDAM POLİTİKALARI	83
	1. İskana İlişkin Politikalar	84
	2. İstihdama İlişkin Politikalar	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 20'NCİ YÜZYILDA İKİNCİ KEZ
GÖÇE ZORLANMASI VE 1989 GÖÇÜ

A.	1950-51 GÖÇÜ SONRASI BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK POLİTİKALAR	90
1.	Türk Okullarının Bulgar Okullarıyla Birleştirilmesi (1959-1960)	90
2.	Göç Sorunu ve 1963-1964 Kaynaşmaları	92
3.	Yakın Akraba Göçü (1969-1978)	94
B.	1984 YILINDAN SONRA TÜRKLERE KARŞI YÜRÜTÜLEN YOKETME FAALİYETLERİ	96
C.	1989 GÖÇÜ ÖNCESİ TARİHİ GELİŞMELER	99
D.	GÖÇMENLERİN ANLATIMI İLE GÖÇÜN SEBEPLERİ	101
E.	1989 GÖÇÜ	109
1.	Türkiye'nin Çabaları ve Uluslararası Tepkiler	113
2.	Türkiye'nin Vize Uygulamasına Dönmesi	123
3.	Göçmenlerin Anlatımı ile Geriye Dönüşler ve Nedenleri	131
4.	Göçmenlerin Anlatımı ile Göçün Sonuçları	133
5.	Yeni Bulgar Yönetiminin Türk Azınlıkla İlgili Kararları	136
F.	SOYDAŞLARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER VE YASAL DÜZENLEMELER	140
1.	İskana İlişkin Hizmetler	140
a.	<i>Kira Yardımı</i>	141
b.	<i>Soydaşların Yerleştikleri İller</i>	141
c.	<i>Konut Sorunu Ve Çözüm Çalışmaları</i>	142

2.	İstihdama İlişkin Hizmetler	142
3.	Eğitim ve Sağlık Hizmetleri	146
4.	Gıda Yardımı ile Diğer Yardımlar ve Kolaylıklar	148
5.	1989 Göçü İle İlgili Yeni Yasal Düzenlemeler	149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1950-51 VE 1989'DA BULGARİSTAN'DAN GÖÇ ETTİRİLEN TÜRKLER ARASINDAKİ KÜLTÜREL FARKLILIKLAR

A.	BURSA'NIN KONUMU, TARİHİ VE ÖNEMİ	151
B.	BURSA'DAYERLEŞEN GÖÇMENLERİN KÜLTÜREL FARKLILIKLARI	155
1.	Profil Bilgileri	155
2.	Göç Sebepleri ve Bursa'ya İlk Gelindiğinde Karşılaşılan Güçlükler	165
3.	Gelir Durumları	169
4.	Kültürel Farklılıklar	178
5.	Dini İnançlar	187
6.	Bursa'ya İlk Gelindiğinde Alınan Yardımlar	191
	SONUÇ	195
	EKLER	203
	KAYNAKLAR	285
	ÖZGEÇMİŞ	292

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
C.	Cilt
D.P.T.	Devlet Planlama Teşkilatı
md.	Madde
nu.	Numara
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
ty.	Basım tarihi yok
TÜİK.	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
A.G.İ.K.	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
COMELON	Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
S.S.C.B.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	North Atlentic Trade Organization
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
IDU	Uluslararası Demokratlar Birliği
y.y.	Basım yeri yok

TABLolar

	Sayfa No.
1. 1950-1951 Ve 1989 Göçmenlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	155
2. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	156
3. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerlere Göre Dağılımı	157
4. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerdeki Türk Haneleri Yoğunluklarına Göre Dağılımı	158
5. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşleri İle Evlenme Yerlerine Göre Dağılımı	158
6. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşleri İle Akrabalık Bağlarının Olmasına Göre Dağılımı	159
7. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Erkek Ve Kız Çocuk Sayılarına Göre Dağılımı	159
8. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Evlilik Sayılarına Göre Dağılımı	160
9. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Boşanma Sebeplerine Göre Dağılımı	160
10. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerdeki İklim Ve Hava Şartlarına Göre Dağılımı	161
11. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eğitim Durumları	162
12. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Eğitim Durumları	162
13. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Çocukları Olanların 1.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	163
14. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin En Az İki Çocukları Olanların 2.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	163
15. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin En Az Üç Çocukları Olanların 3.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	164
16. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin En Az Dört Çocukları Olanların 4.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	164
17. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Göç Ettikleri Yıla Göre Dağılımı	165
18. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye'ye Göç Etme Nedenleri	165
19. 1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye'de İlk Yerleştikleri Yerlere Göre Dağılımı	166

20.	1950–51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı	166
21.	1950–51 Ve 1989 Göçmenlerinin Yerleştikleri Yerlerdeki İnsanlarla Problem Yaşama Durumları	167
22.	1950–51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya İlk Geldiklerinde Yerleştikleri Yerdeki İnsanlarla Yaşadıkları Problemlere Göre Dağılımı	167
23.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya İlk Geldiklerinde Gelenek Ve Görenekler Konusunda Çevreyle Uyum Durumları	168
24.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya İlk Geldiklerinde Çevredeki İnsanlarla Gelenek Ve Görenekleri Konusunda Olan Uyumsuzluklarına Göre Dağılımı	168
25.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin En Az Çocukları Olanların Çocuklarının Mesleklerine Göre Dağılımı	169
26.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan’da İken Yaptıkları İşlere Göre Dağılımı	170
27.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya Geldiklerinde Çalıştıkları İşlere Göre Dağılımı	171
28.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Esas Mesleklerine Göre Dağılımı	172
29.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Mesleklerine Göre Dağılımı	172
30.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Aylık Ortalama Gelir Durumu	173
31.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göç Etmeden Önce Aylık Ortalama Gelir Durumu	174
32.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Şu Anda Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı	174
33.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göç Etmeden Önce Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı	175
34.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göç Ettikten Sonra Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı	175
35.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan’daki Malvarlıklarına Göre Dağılımı	176
36.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan’daki Mallarının Durumuna Göre Dağılımı	176

37.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye'ye/Bursa'ya Gelirken Getirilen Mal Varlıklarına Göre Dağılımı	177
38.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Malvarlıklarına Göre Dağılımı	177
39.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Bulgaristan'a Gitme Sıklıklarına Göre Dağılımı	178
40.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Tükettiği Yiyecek Malzemelerini Tüketme Durumları	179
41.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da İş İmkânı Bulmaları Durumunda Tekrar Geri Dönme Durumları	179
42.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Halen Alışamadıkları Veya Özlem Duydukları Şeylerin Olmasına Göre Dağılımı	180
43.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Halen Alışamadıkları Ve Özlem Duydukları Şeylere Göre Dağılımı	180
44.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde İlk Yerleştikleri Yerlere Göre Dağılımı	181
45.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Yaşadıkları Mülkiyet Ve Yerleşim Problemlerine Göre Dağılımı	181
46.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Türk Devletinin Yapması Gerekli Olan Yardımlara Göre Dağılımı	182
47.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Siyasi Tercihlerinin Karşılaştırması	183
48.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Seçimde Oy Verdikleri Siyasi Partilerin Karşılaştırması	184
49.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bölge Halkından Kız Alıp Verme Durumlarının Karşılaştırması	185
50.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Alkol Alışkanlıklarının Karşılaştırması	185
51.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Alkol Alma Alışkanlıklarının Karşılaştırması	186
52.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Aldıkları Yardım Kesimlerine Göre Dağılımı	186
53.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Çocuklarını Evlendirdikleri Kimselere Göre Dağılımı	187

54.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Namaz Kılma Durumlarının Karşılaştırması	187
55.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Namaz Kılma Durumlarının Karşılaştırması	188
56.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Oruç Tutma Durumlarının Karşılaştırması	188
57.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Oruç Tutma Durumlarının Karşılaştırması	188
58.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Hacca Gitme Durumlarının Karşılaştırması	189
59.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Hacca Gitme Durumlarının Karşılaştırması	189
60.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Kuran Okumayı Bilme Durumlarının Karşılaştırması	190
61.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Kuran Okumayı Bilme Durumlarının Karşılaştırması	190
62.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Aldıkları Yardım Türlerine Göre Dağılımı	191
63.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde İş İmkânı Bulabilme Durumları	192
64.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Buldukları İş İmkanlarına Göre Dağılımı	193
65.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerine Devlet Tarafından İş İmkânı Sağlanması Durumu	193
66.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Ekonomik Anlamda Çektikleri Sıkıntılara Göre Dağılımı	194
67.	1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiğinde Barınma İhtiyaçlarını Karşılama Şekline Göre Dağılımı	194
68.	1520-1530 Ve 1571-1580 Yılları Arasında Varna, Vidin, Sofya Ve Filibe Şehirlerindeki Müslüman Ve Gayri Müslim Haneleri Sayısı	203
69.	1868 Yılında Tuna Vilayetinin Bazı Şehirlerindeki Nüfus Dağılımı	203
70.	Yerleşim Bölgelerine Göre Nüfus Durumu (1875-1876)	203
71.	Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk Ve Müslüman Nüfusu	204

	Sayfa No.
72. Müslüman Türklerin Nüfusu (1910–1946)	204
73. Haziran 1879-Eylül 1880 Tarihleri Arasında Yalnız Varna Limanından Türkiye'ye Göç Etmiş Göçmen Sayısı	205
74. Bulgaristan İstatistiklerine Göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler (1893–1902)	205
75. Cumhuriyet Döneminde (İkinci Dünya Savaşı Öncesi) Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Sayısı	206
76. İkinci Dünya Savaşı Yılları Ve Sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler	206
77. 1923–1949 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Gelen İskânlı Ve Serbest Göçmenler	207
78. Bulgaristan'daki Türk Konsolosluklarınca Türkiye'ye Göç Vizesi Verilen	208
79. Nüfus Göçmen Ve Sığınanlar 1934–1959	209
80. Türkiye'ye Gelen Bulgaristan Göçmeni (1923-1960)	210
81. 1950 Ve 1951'de Aylar İtibariyle Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Aile Ve Göçmen Sayıları	211
82. 1950–1951 Yıllarında Gelenlerin Yaş Ve Cinsiyet Yapısı	213
83. 1950–1951 Yıllarında Gelen Bulgaristan Göçmenlerinin 1950 Yılındaki Türkiye Ve Bursa Nüfusuyla Cinsiyet Birleşimi Bakımından Karşılaştırması	213
84. Okuryazarlık Bakımından Göçmenlerin Türkiye Ve Bursa Nüfusu İle Karşılaştırması (1950)	214
85. Öğrenim Durumları Bakımından Bulgaristanlı Göçmenler Ve Türkiye Nüfusu (1950)+	214
86. Bulgaristan Göçmenlerinin Yerleştirildikleri İller 1950–1960	215
87. Meslek Gurupları Bakımından Bulgaristan Göçmenleri Ve Türkiye Nüfusu (1950)	216
88. 1950–1988 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Gelen Göçmen Soydaşların Yoğun Olarak Yerleştirildikleri İller	216
89. Göçmenlere Yaptırılan Evlerin Ortalama Maliyeti (1951–1960)	217
90. Evlerin Şehir Kasaba Ve Köylere Yerleştiriliş Ve Konuş Şekli (1951–1960)	218
91. 1951–1956 Yılına Kadar Çiftçi Göçmenler İçin Kurulan Müstakil Köyler	218
92. 1951-1956 Yılına Kadar Çiftçi Göçmen Ve Mülteciler İçin Mevcut Köylere Ekleme Suretiyle Yapılan Evlerin Miktarını Gösterir Cetvel	219
93. Göçmenlere Yapılan Yardımlar (1951-1960)	220

94.	İskân Kanununa Göre Göçmenlere Dağıtılan Topraklar 1950 –1952	221
95.	İskan Kanununa Göre Göçmenlere Dağıtılan Arazi	222
96.	Göçmenlere Verilen Çevirme Ve Donatım Kredileri (Çiftçi Göçmenler İçin Çevirme Ve Donatım Kredisi)	223
97.	Göçmenler İçin Yapılan Giderlerin Dağılışı (1950–1960)	223
98.	Marshall Yardımının Kullanılış Yerleri	224
99.	Yurdumuza Gelen Göçmenler (Mübadil Ve Yerleşen Sığınanlar Dahil) Ve Bunların Yerleşmeleri İçin Yapılan Giderler	224
100.	Bulgaristan’dan Türkiye’ye Zorunlu Göçün Başladığı Tarihten İtibaren Aylık Veriler Halinde “Sınırdan Türkiye’ye Gelişin Sayısal Durumu” (1989-1990)	225
101.	Türkiye’den Bulgaristan’a Geriye Dönüşün Aylar İtibariyle Sayısal Durumu	225
102.	Soydaşların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	226
103.	Türkiye Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	226
104.	Bursa Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	227
105.	Cinsiyete Göre Nüfus	227
106.	Soydaşların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	228
107.	Türkiye Eğitim Durumu	228
108.	Bursa Eğitim Durumu	229
109.	Soydaşların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı	229
110.	Türkiye Meslek Gruplarına Göre Dağılım	229
111.	Bursa Meslek Gruplarına Göre Dağılım	230
112.	Mayıs 1990 Sonu İtibariyle Bulgaristan’dan Zorunlu Göçe Tabi Tutularak Giriş Yapan Soydaşlarımızın Bulgaristan’dan Geldikleri Bölgeler	230
113.	Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Ve Yurtlara Geçici Olarak Yerleştirilen Soydaşların Sayısal Durum	231
114.	Soydaşlarımızın Yerleşim Durumları Nüfus Yapıları, İse Girenlerin Sayısı, Aldıkları Kira Yardımı Ve Sosyal Yardımların İllere Göre Dağılımı	232
115.	İllere Göre Yapılan Konut Sayısı	233
116.	İstihdam Edilen Soydaşların Meslekleri	233
117.	Soydaşların İstihdam Edildikleri Sektörler	234
118.	Soydaş Öğrencilere Bir Kereye Mahsus Olarak Yapılan Nakdi Yardımlar	234

	Sayfa No.
119. Soydaşlara Yapılan Yurtiçi Yardımlar	234
120. Türk Lirası Türünden Yurtdışı Yardımlar	234
121. ABD Doları Türünden Yapılan Uluslar Arası Yardımlar	234

ŞEKİLLER/RESİMLER

	Sayfa No.
1. 01 Ağustos 1952 Tarihine Kadar Yerleşme Planına Göre Göçmenlerin Yerleştikleri İllere Göre Dağılımı	212
2. Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'da Çoğunlukla Yaşadıkları Bölgeler (1951-1952)	212
3. 1950-1951 ve 1989-1990 Yıllarına Ait Göçe İlişkin Gazete Kuponları	278

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde birçok kez yabancı ülke topraklarında yaşayan ve çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalan Türk ve başka kökenden olan Müslüman göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkler ve Müslümanlar arasında en kalabalık grup Bulgaristan Türkleridir. Özellikle 1950-51 yılları arasında ve 1989 yılında Bulgaristan'dan yüzbinlerce Türk göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye göç eden Türkler, Türkiye'de yerleştikleri şehirlerde kendi yaşamlarını kurmuşlardır. Ancak zaman zaman kültürel farklılıklardan kaynaklanan sorunlar da yaşamışlardır. Çünkü yüz yıllardır buldukları coğrafyada geliştirdikleri kendi kültürleri vardır. Özellikle Bulgaristan Türkleri düşünüldüğünde bu kültürel farklılığın sebepleri arasında yaşanan coğrafi bölge ile Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa uyguladığı politikalar ön plana çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun 19. yüzyılda Balkanlardan çekilmesi süreci, 20. yüzyılın başlarında bu coğrafyada birçok ulus devletinin kurulmasıyla sona ermiştir. Böylece yeni kurulan Balkan Devletlerinin her biri içerisinde kaçınılmaz olarak önemli çapta Türk azınlığı miras kalmıştır. Bu azınlıklar arasında hiç kuşkusuz en önemlisi Bulgaristan Türk azınlığıdır. Bulgaristan'ın kurulmasıyla birlikte Bulgar yönetimi daha homojen bir Bulgar ulusu yaratmak düşüncesiyle içinde eritemediği bu Türk azınlığından kurtulmak istemiş ve göçe zorlamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla Balkan Dağlarının kuzeyinde Babiâli'ye bağlı bir Bulgaristan Prensiği kurulmuş, takip eden yıllarda, Doğu Rumeli Vilayetinin ilhaki (1885) ve Balkan Savaşları ile sınırlarını genişleten Bulgaristan bir anda birçok Türk'ü barındırır hale gelmiştir.

Bulgaristan'ın ulus ve devlet yapılanması süreci bu ülkedeki Türklerin durumunu derinden etkilemiştir. Yeni kurulan Bulgar Devleti, Bulgarların Osmanlı idaresi altında kaldıkları süreyi "500 Yıllık Esaret" olarak nitelendirmiş ve Türkleri, Bulgar halkının siyasal, ekonomik ve kültürel geri kalmışlığının baş sorumlusu olarak göstermiştir. Buna paralel olarak Bulgarlar ulus/devletlerini oluşturma sürecinde Osmanlı/Türk/Müslüman karşıtlığını Bulgar kimliğinin temel unsuru olarak kullanmışlardır. Sonuç olarak Türkler baş öteki olmuşlar ve bunun sonucunda çeşitli baskılara maruz kalmışlardır.

Tarih boyunca Türk azınlığın niteliği ve niceliği daha homojen bir Bulgar ulusu yaratmak için siyasi irade tarafından baskı yoluyla değiştirilmeye çalışılmıştır. Türklerin siyasi, dini ve kültürel haklarında çok ciddi kısıtlamalara gidilmiştir. Böylece Türklere başlıca iki seçenek bırakılmıştır: Zorunlu asimilasyonu kabul edip milli ve dini kimliklerinden vazgeçmek ya da Bulgaristan'ı terk etmek. Tarih boyunca Türkler ikinci seçeneği kabul etmiş ve Bulgaristan Türklerinin "Göçler Tarihi" halini almıştır.

Yapılacak çalışma 1950-51 ile 1989 Bulgaristan göçmenleri ile sınırlandırılacaktır. 1950-1951 göçü ile başlanacak olmasının sebebi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da komünist rejimin kurulmasıyla birlikte 1980'lerin sonuna kadar artarak sürecek olan geniş kapsamlı baskı döneminin başlamış olmasıdır. Bu dönem içerisinde komünist ideolojinin ve soğuk savaşın etkisiyle Bulgar Devletinin Türk azınlığına karşı yaklaşımı aşırı derecede olumsuz olmuştur. Bu olumsuz yaklaşımın arkasında Bulgaristan'ın kuruluşundan beri uygulanan homojen bir ulus-devlet yaratma politikasının yanı sıra komünizmin getirdiği ideolojik kaygılar da yatmaktaydı.

Komünist rejim ilk yıllarından itibaren Türk azınlığının üzerinde baskısını hissettirmeye başlamıştır. Türk azınlığın durumunu etkileyen ilk darbe, 1940'ların ikinci yarısında devletin komünist ideolojiye paralel olarak yürütmüş olduğu kamulaştırma politikası olmuştur. Komünistler, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Türklerin topraklarına ve besi hayvanlarına zorla el koymuşlardır. Türkler arasında infiale yol açan bu uygulama göç talebini de körüklemiştir. Türk azınlığı arasında baş gösteren hoşnutsuzluğun eyleme dönüşmesinden çekinen Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde Ankara'ya gönderdiği bir nota ile Türkiye'ye üç ay içinde toplam 250.000 Türk'ü kabul etmesini istemiş; neticede 1950-1951 yılları arası 154.393 Türk siyasi nedenlerden dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.

1984 yılı Bulgaristan Türkleri için acılarla dolu bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu tarihte Bulgaristan'da "Yeniden Doğuş" hareketi olarak bilinen milliyetçi/faşizan akım ivme kazanmaya başlamış ve böylece yıllardır kademeli ve gizlice yürütülen asimilasyon kampanyası açıkça uygulanmaya başlanmıştır. Neticede bu anlayışın sonucu olarak da 1984'ün son ve 1985 yılının ilk aylarında Müslüman-Türk isimleri, devlet eliyle zorla Bulgar isimleri ile değiştirilmiş; okullarda Türkçe eğitim, kamuya açık yerlerde Türkçe konuşmak, dini ibadetler, geleneksel giyim-kuşam yasaklanmıştır. Kısacası 1984-1989 dönemi boyunca Türklere kültürel soykırım uygulanmıştır.

Bu kaos ortamında Bulgar hükümeti bu baskıların istenilen sonucu vermeyeceğini anlamış ve Türk hükümetinden, Bulgaristan'dan göç etmek isteyen “Bulgar Müslümanlara” sınırlarını açmasını istemiştir. Neticede İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan en büyük toplu göç hareketi gerçekleşmiştir. 1989 yılının Mayıs ve Eylül ayları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaklaşık 212.688 kişi iltica amacıyla göç etmiştir. Bu nedenle çalışmanın, 1950-1951 ve 1989 yılları ile sınırlandırılması planlanmaktadır.

Bu çalışmada Bursa vilayetinin seçilmesinin sebebi; göçmenlerin akrabalarının burada olması, bu kentin kendi yaşam anlayışlarına uygunluğu, iş alanlarının bulunması, iklimin yumuşak olması, doğanın güzelliği, kültürel özelliklerin uygunluğu gibi değişkenlerin etkileriyle ilk kez göçmenler tarafından seçilmiş olmasıdır. Göçmenlerin geldikleri yerde karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelebilmek için yardıma ihtiyaçları vardır. Bu yardım da daha önce gelip o bölgeye yerleşen tanıdıkları tarafından kolayca sağlanabilirdi. Bursa'ya göç eden Türkler yoğun olarak Kırcaali'den gelmiştir. Bulgarlar göç edecekleri yerleri belirlerken Türklerin yoğun olduğu bölgeleri seçmişlerdir. Özellikle bu bölgelerde önleyemedikleri Türk kültür varlığını ortadan kaldırmak istemişlerdir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan Türkler nüfus olarak çoğunlukta olduklarından ve asimilasyona direndiklerinden dolayı göçe zorlanmışlardır.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı bu çalışmada, 1950-1951 ve 1989 göçmenlerinden Bursa iline yerleşen göçmenlerin kültürleşme sürecinin karşılaştırmalı olarak ele alınması planlanmaktadır. Dolayısıyla çalışma, farklı dönemlerde göç eden grupların kültürleşme sürecini karşılaştırarak ele alması bakımından önemlidir. Ayrıca göçmenlerin meskûn oldukları bölgedeki yerlilerle etkileşim ve uyum süreçlerinin incelenmesi de planlanmaktadır.

TEZİN AMAÇLARI

1. Bursa iline 1950-1951 ve 1989 yıllarında göç etmiş olan göçmenlerin göçten önce sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi birikim ile ilgili bilgi edinmek,
2. Göçmenlerin adaptasyonunu etkileyen yerleşim ve mülkiyet meseleleri, ekonomik sorunları ve eğitim imkânları hakkında bilgi sahibi olmak,
3. Göç ile birlikte oluşan kültürel etkileşim ve kültürel durumun araştırılması,
4. 1950-1951 ve 1989 göçmenlerinin kültürel etkileşim sonucu kültürel durumlarının karşılaştırılması.

KONUNUN ALANINA KATKILARI

Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılan Bulgaristan Türklerinin incelenmesi ile ilgili yapılmış çalışmalar ülkemizde oldukça sınırlıdır. Özellikle 1950-1951 ve 1989 göçmenlerinin kültürleşme süreçleri ve bu süreçteki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan çalışmalar çok azdır. Bulgaristan göçmenleri ile ilgili çalışmalar genellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve Balkan Savaşları sonrasında oluşan göçlerle ilgilidir. Burada da sadece tarihsel veriler kullanılarak göç olayı incelenmiştir.

Bu tezde yapılmak istenen iki farklı dönemde gelen göçmenlerin kültürel birikimleri ve kültürleşme süreçlerini karşılaştırıp, benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Özellikle anketlerde göçmenlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda yapılan bu çalışma önem arz edecektir.

Bu çalışma ile kültürel farklılıkların neden olduğu tarihsel gelişmelerin önemli bir veri kaynağı olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca kültürleşme süreçlerinde tarihsel incelemelerin ve yapılan anketlerin gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstereceğine ve göçmenlerin yerleştikleri çevrelerde karşılaştıkları problemlere bir çözüm sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılacak çalışmaya ilişkin mevcut literatürü; yayınlanmış eserler, yayınlanmamış Türkçe tezler ve yabancı tezler olmak üzere üç gruba ayırabiliriz.

Yayınlanmış eserlere bakıldığında bu çalışmaların genellikle Balkan Harbi sonrasında hazırlandığı ve dönem olarak 1877-1890 yılları arasını kapsadığı görülmektedir. Ayrıca bu çalışmalar genellikle geleneksel tarih anlayışı içerisinde tamamen arşiv kayıtlarına bağlı olmuş; yerel tarihçiliğin önemli bir veri kaynağı olan sözlü tarih, sözlü hayat hikâyeleri ve hatırat/mektuplara yer verilmemiştir. Bu çalışmalarda genellikle göçmenlerin göç etmeden önceki kültürleri ile göçün sebep ve sonuçları geleneksel tarih anlayışı içerisinde değerlendirilmiş; göçten sonraki kültürel adaptasyon ile iki farklı göçün sosyolojik ve tarihsel analizi yapılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada iki göç dalgasının benzerliklerini ve farklılıklarını tarihsel ve sosyolojik olarak ele almak diğer eserlerden farkını ortaya koyacaktır.

Göçmenler üzerine yapılmış tezlerin genellikle sadece geleneksel tarih anlayışı içerisinde kaldığı ya da sadece anket çalışması şeklinde sözlü kaynaklara başvurulmuş yapıldığı görülmüştür. Ayrıca her tez konusu genel anlamda göç konusu veya bir göç dalgası ile ilgilidir. Bulgaristan göçmenlerinin sosyo-kültürel değişiminin tespiti ile iki göç dalgasının kültürel farklılıkları incelenmemiştir.

Bu tezlere baktığımızda yaptığımız çalışmaya en yakın çalışma Nesrin Türkarıslan'ın çalışmasıdır. Bu çalışmada 1951, 1970-1978 ve 1989-1990 yıllarında göç eden toplam 150 kişiye anket uygulanmış ve kısmi olarak tarihsel arka plandan bahsedilmiştir. Ancak Nesrin Türkarıslan'ın "*Bursa İlinde Meskun Bulgaristan Göçmenlerinin Etno-Sosyolojik İncelenmesi*" konulu doktora tezi 1950-1951, 1970-1978 ve 1989-1990 yılları arasında göç edenlerin kültürel farklılıklarının karşılaştırılmasına dönük olmasına rağmen anket sonuçlarının yorumlanmasında tarihsel arka plan ile ilgili arşiv belgeleri, göç ile ilgili veriler, gazeteler ve sözlü tarih aktarımları ihmal edilmiştir.

Seher Cesur Kılıçaslan'ın "*İnegöl Bölgesinde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı*" konulu doktora tezi ise iki farklı dönemde gelen göçmen kitlesinin kültürel farklılıklarının ve benzerliklerinin araştırılmasından ziyade göçmen aileler ile yerli ailelerin aile yapılarının, ailede evle ilgili faaliyetlerde sorumluluk dağılımına ilişkin bilgilerin, ailede karar verme ile ilgili bilgilerin, ailenin ekonomik yapısı ve aile içi ilişkiler ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir çalışma olmuştur. Ayrıca yine bu çalışmada da değerlendirmeye ışık tutacak tarihsel arka plan, veriler, sözlü tarih göz ardı edilmiştir.

Taylan Akkayan'ın "*Göç ve Değişme*" konulu doktora tezinde de araştırma geniş anlamda Kastamonu ve İstanbul illeriyle sınırlandırılmıştır. Kastamonu kırsal kesim araştırmasının yürütüldüğü ildir. Kentsel kesim araştırması ise Kastamonu'dan İstanbul'a göç etmiş olan tüm aileler dahil edilerek gerçekleştirilmiş ve göç ile birlikte köyden şehre intikal edenlerde hem maddi hem de manevi kültür değişimi araştırılmıştır. Yani burada da iki farklı dönemde göç edenlerin sosyo-kültürel farklılaşması tarihsel veriler ışığında incelenmemiştir.

Zehra Kaderli Yapıcı tarafından hazırlanan "*Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları*" konulu doktora tezinde ise 1951, 1978 ve 1989 göçü, anlatıcıların söyledikleri ile anlatılmaya çalışılmış, yine aynı şekilde tarihsel arka plana ışık

tutacak arşiv belgeleri, gazeteler ve göç ile ilgili verilerden faydalanılmamıştır. Ayrıca kültürel farklılığı ve benzerliği tespiti yönelik anket çalışması da ihmal edilmiştir.

Mithat Aydın tarafından hazırlanan “*Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bulgar İlişkileri (1885-1909)*” konulu yüksek lisans tezi, Ayşe Eryaman tarafından hazırlanan “*Birinci Dünya Savaşında Türk-Bulgar İlişkileri*” konulu yüksek lisan tezi, Nuri Ali Tahir Tarafından hazırlanan “*1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası*” konulu yüksek lisans tezleri ise geleneksel tarih anlayışı içerisinde ve belli bir dönemi kapsamaktadır. Burada da iki göç dalgasının sosyolojik ve tarihsel incelemesi yapılmamış ve sözlü tarih ile anket çalışmalarından da faydalanılmamıştır.

Yapılacak çalışmaya ilişkin mevcut literatür kapsamında yabancı tezlere de bakılmıştır. Ancak yabancı tezlerde genellikle kültürleşme konusu ile göçmenlerin aile yapılarının yerli kültürden etkilenme durumlarının incelendiği görülmüştür. Başta Faragullah, Glick, Wellner, Zhang ve Sanders gibi araştırmacılar göçmenlerin kültürleşme süreçlerini ve yerleştikleri toplumla bütünleşmelerini incelemişler ancak tarihsel analizi yapmamışlardır.

Faragullah tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde Arap göçmenlerin yerli kültürden etkilenme durumlarını saptamak amacıyla 39 aile üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma da kültürleşme sürecini, din, mezhep ve geleneklere bağlılık ile göç edildiğindeki yaş faktörünün etkileyebileceği belirtilmiştir.

Zhang ve Sanders, göçmenler ve yerliler üzerinde yaptıkları çalışmalarında, kendi ülkelerinden daha zengin ülkelere göç edenlerin daha fazla çalıştığını tespit etmişlerdir. Zhang ve Sanders’a göre göçmenler bunu yeni göç ettikleri ülkelerde statülerini yükseltmek için yapıyorlardı. Çünkü göç edilen zengin ülkede daha fazla olanaklara sahiptiler.

Wellner, Latin Amerikalı ve Asyalı göçmenler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında ise göçmenlerin geleneksel aile yapılarını da beraberlerinde getirdiğini, Amerika Birleşik Devletlerinde çekirdek aile yapısının bozulmasına rağmen göç eden bu göçmenlerin bu geleneksel evli-çocuklu çiftlerden oluşan aile yapılarını koruduklarını tespit etmiştir.

Glick tarafından da benzer bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da Amerika Birleşik Devletleri’nde göçmenlik ve geniş aile yapısındaki değişme saptanmaya çalışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ne daha yakın ve işçi gönderen ülkelere gelen

göçmenlerde yatay akrabalığa dayalı genişlemenin daha yaygın olduğu, daha çok mülteci gönderen Asya ülkeleri göçmenlerinde de geniş aileye yönelimin daha çok olduğu saptanırken, yerlilerde yatay olarak genişlemiş hane halkına sahip aile sayısının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ise iki farklı zamanda gerçekleşen göç dalgası tarihsel veriler ışığında anlatılarak, iki farklı göçmen gruba uygulanan iskan ve istihdam politikaları mukayese edilmiş, anket sonucu elde edilen ya da anlatıcıların söylediklerinden yola çıkılarak ulaşılan kültürel farklılıklar ise bu arşiv belgeleri ve birinci el kaynaklardan faydalanılarak analiz edilmiş ve mukayese edilerek açıklanmıştır. Dolayısıyla daha önce yapılan çalışmaların tek yönlü bakış açısı birbirini destekler mahiyette anket çalışması ile de açıklanmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Yapılan çalışmada öncelikle göçmenlerin gözlemlenebilir davranışları çözümlenmeye çalışılmış ve bu davranışlardan çıkan sonuçlarla bir hipotez oluşturulmuştur. Bu hipotez ise 1950-1951 ve 1989 Bulgaristan göçmenleri arasında bazı kültürel farklılıkların olduğudur. Kültürel farklılıklarla ilgili bu hipotezi sınamak ve sonucunda bazı kuramlar geliştirmek için de hem bir alan çalışmasının yapılması hem de tarihsel çözümlemenin yapılması gerekmiştir. Bunun için de öncelikle birinci el kaynaklar, basılmış eserler ve yayınlanmamış tezler değerlendirilerek; arşiv belgeleri, yerel ve ulusal gazeteler ile yayınlar incelenmiştir. Ayrıca yapılan çalışmaya ilişkin mevcut literatür kapsamında; yayınlanmamış Türkçe tezler ve yabancı tezlerden de faydalanılmıştır. Birinci el kaynaklar ve basılmış eserlerin değerlendirilmesi ile birlikte aynı zamanda Bursa ilinde yaşayan 1950-1951 ve 1989 göçmenleri ile sözlü tarih görüşmeleri yapılmış ve bir de anket uygulanmıştır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950-51 ve 1989 yıllarında meydana gelen toplu göç olayları ile ilgili her bir göçmen grubundan seksen (80) kişi olmak üzere toplam yüz altmış (160) kişiye anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması Bursa ilinde göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yüz yüze anket yöntemi ile yapılmıştır. Ankete katılım gönüllülük esasına göre yapılmış olup kolayda örnekleme yöntemi ile deneklere anket formu uygulanmıştır.

Anket cevaplarının bilgisayara girişi SPSS for Windows 20.0 (IBM) programı ile yapılmıştır. Araştırmada toplanan anket cevapları SPSS for Windows 20.0 (IBM) programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Analiz yöntemleri olarak Ki-Kare analizleri kullanılmıştır.

Bulgaristan göçmenlerinin sosyo-kültürel değişmesinin tespitine yönelik bu çalışma ile tarihi bir perspektif içerisinde Bulgarların azınlık statüsündeki Türklerin din, dil, örf ve adetlerine karşı yaptıkları tüm saldırı ve engellemeler değerlendirilmiş; ayrıca bu engellemelerin iki farklı kuşak göçmenler arasındaki sosyo-kültürel etkileri ve farklılıkları ile bunların göçten sonra yerleştikleri çevrelerdeki değişmeleri saptanmaya çalışılmıştır.

I.BÖLÜM

BULGARİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI VE YAŞANAN TARİHİ GELİŞMELER

I. BULGARİSTAN'DA TÜRK VARLIĞI

Türk kavimleri ve boyları birbirinden farklı iki dönemde ve iki yönden bugünkü Bulgaristan topraklarına girmişlerdir. Orta Asya'dan göç eden ve Karadeniz'in kuzeyinden gelen Şamanist Türkler, Tuna Boyu ve Balkanlara birinci dönemde yerleşmiştir. Bu dönemde Balkanlara güneydoğudan da bazı Türkmen gurupları iskân edilmiştir. İkinci dönemde ise Bulgaristan'a ve diğer Balkan ülkelerine, Anadolu'dan göç eden Osmanlı Türkleri yerleştirilmiştir.

A. OSMANLI ÖNCESİ DÖNEMDE YERLEŞEN TÜRKLER

Osmanlı öncesi dönemde Orta Asya'dan Tuna Boyu ve Balkanlara akın eden ilk Türk boyu Hunlar olmuştur. M.S. 100–375 yıllarında Hunların asıl kümeleri, Azak Denizi ile Karadeniz bölgelerinde bulunduğu bilinen bazı Oğur boyları ile karışıp, Karadeniz'in kuzeyinden, İdil kıyılarından batıya doğru hızla göç ederek Avrupa'da, Batı Hun İmparatorluğunu kurmuştur. 378 yılında hiçbir direnişle karşılaşmadan Tuna'yı geçip Trakya'ya kadar ulaşan Hunlar, 395'de Hun Başbuğu Uludız önderliğinde tekrar ikinci bir göç akını ile bir taraftan Trakya, bir taraftan da Kafkaslardan Anadolu içlerine doğru hareket etmiştir. 434 yılında Atilla'nın ortaya çıkmasıyla, Bizans'a sıkıntılı yıllar yaşatan Hun Türkleri, Tuna'yı geçerek Sofya, Filibe, Lüleburgaz gibi şehirleri ele geçirmiş ve 441 ile 447 yıllarında düzenlenen iki Balkan seferi ile Küçükçekmece'ye kadar ilerlemişlerdir. Ancak Bizans'ın barış istemesi üzerine “*Anatolios*” Anlaşması imzalanmış ve Bizans'ın yıllık vergisi üç katına çıkarılmıştır¹.

¹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 53; Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s. 71;

Atilla'nın ölümünden (453) sonra eski gücünü kaybederek yıkılan (469) Hunların yerine yine Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara akın eden ikinci Türk kavmi Avarlar olmuştur. 552 tarihinde Gök-Türk Kağanlığının yükselişi ile Orta Asya'dan İdil'in batısına geçen Avarlar, Trakya'ya hatta 626 tarihinde İstanbul'a kadar ilerlemişlerdir. 7'inci yüzyılın ortalarına doğru Karadeniz'in kuzeyinde Kuturgur Bulgarların bir devlet olarak faaliyete geçmeleri ve Hazarların baskısı ile batıya itilmeleri üzerine, Avarlar da Karadeniz'in çevresinden batıya itilerek Tuna ağzına gelmişler ve bir müddet Franklar'la savaştıktan sonra Büyük Karl tarafından 796–805 yıllarında varlıklarına son verilmiştir. Hıristiyanlığı kabul eden Avarlardan sonra Bulgaristan'a Bulgar Türklerinin akını başlamıştır².

Bulgarların menşei üzerine 200 yıla yakın bir zamandan beri çeşitli deliller ileri sürülerek Tatar, İslav karışık cinslerinden oldukları iddia edilmiştir. İlk olarak 1882 yılında A.Vanbery tarafından belirtilen, Bulgarların Türk menşeli oldukları görüşü, Bulgar bilim adamı İvan Şişmanov tarafından da 1900 yılında yayımladığı kitabında benimsenmiştir. Ayrıca 1922–1939 yılları arasında Bulgaristan'da arkeolojik kazılar yapan Macar sanat tarihçisi Geza Feher, Türk Filolojisi uzmanı GY. Nemeth ve L.Rasonyi'nin dil incelemeleri ile kesinlik kazanan bu görüş daha sonraları da birçok tanınmış dilci ve epikrafist tarafından da pekiştirilmiştir³.

Yapılan araştırmalar ilk Bulgarların Hun Türkleri ile Oğur Türklerinin karışımı sonucu ortaya çıktığını göstermektedir. Orta Asya'da M.Ö. 1. bin ortalarına doğru iki ana gruba ayrılan Türklerin batıya Hazar-Ural Dağları yönünde göçleri, M.Ö. 3'üncü yüzyılda kesin şeklini almış ve Orta Asya'daki kardeşleri Oğuzlardan ayrılarak Güney Rusya'ya yerleşen Türkler kelime sonundaki "z" harfi yerine "r" harfini kullandıklarından dolayı "Oğuz" kelimesi zamanla "Oğur" a dönüşmüş ve burada yaşayan Türkler de bu adla anılmaya başlanmıştır⁴.

Ural-Altay kavimler topluluğuna giren Oğur (Uğur)'lar, Çin kaynaklarına göre M.Ö. 3. yüzyılın sonlarında Asya Büyük Hun İmparatorluğu'na bağlı idiler. Başlangıçta,

Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995, s. 9.

² Rasonyi, a.g.e., s. 72; Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, a.g.e., s. 140; Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, a.g.e., s. 10.

³ İbrahim Kafesoğlu, **Bulgarların Kökeni**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s. 1

⁴ İlker Alp, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878–1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları:90/1, Ankara, 1990, s. 10; Kafesoğlu, **Bulgarların Kökeni**, a.g.e., s. 5.

Orta Asya'da gruplar halinde yaşayan Oğurlar'dan doğu bölümü Seyhun Nehri'nin orta ve yukarı bölümü kuzeyinde, orta bölümü Hazar Denizi'nin kuzeydoğusunda, batı bölümü de bunların batısında Ural Irmağı'na kadar olan alanlarda yaşıyorlardı⁵.

Daha sonra M.S. 2'inci yüzyıldan itibaren ayrı ayrı boylar halinde Ural Dağları'ndan başlayarak Hazar ve Karadeniz'in kuzeyini takip ederek Azak Denizi kıyılarına kadar yayıldıkları görülmektedir. 463'ten sonra Azak Denizi ile Karadeniz kuzeyinde bulunan Oğur kavimleri şunlardır: Onogur (On-Oğur); Saragur (Sarı-Ak-Oğur); Kutrigur-Kuturgur (Dokuz-Oğur); Utigur-Uturgur (Otuz-Oğur)⁶.

Batı Hun İmparatoru Atilla'nın ölümünden (453) sonra ilk iki oğlu asi Germen kabileleri ve Bizans ile savaşlarda ölmüşler, en küçük oğlu İrnik, Hunlar'ın Orta Avrupa'da tutunmalarının artık imkânsızlığını anlayarak, etrafına toplanan savaştan yorgun Hun kalıntıları ile birlikte doğu istikametine çekilmiş ve ulaştığı kuzeybatı Karadeniz sahillerinde, 461–465 yılları arasında Asya'dan batıya doğru Avar göçü ile itilen Oğur Türk boylarıyla karışmışlardır. Bu karışım sonucunda Bulgar (Bulgamak fiilinden manası: muhtelif, karma) toplu adı meydana çıkmış ve böylece İrnik'in başkanlığında ilk Bulgar Türkleri birliğinin temeli atılmıştır⁷.

Bulgar adına ilk kez 482 yılına ait kayıtlarla rastlanılmaktadır. Bu kelime ilk defa, Bizans İmparatoru Zenon'un (474–491) Doğu Gotları'na karşı askeri desteğine başvurduğu Karadeniz'in kuzey-batı kıyılarında oturan bir topluluğu göstermesi üzerine ortaya çıkmıştır⁸.

5'inci yüzyılın sonlarına kadar Bizans'la iyi ilişkiler içerisinde olan Bulgarlar, ilişkilerin bozulması ile Bizans'a karşı sık sık saldırılar düzenlemişler ve Bizans'ı sürekli rahatsız etmişlerdir. Bizanslılar da bu akınları durdurabilmek için İtigurlar'ı, Kuturgurlar'a karşı kışkırtmışlardır. Bu bölgeye gelen Avarlar ise etnik dengeyi bozarken; İtigurlar'ın bir kısmı İdil Havzası'na doğru çekilmişler, Kuturgurlar ise Avar egemenliği altına girmişlerdir.

Dağılmış olan Bulgar birliğini yeniden sağlamak amacıyla Onogur (On-Ogur) boyu başkanı Kubrat Han (Kurt 583–651), başarısız İstanbul kuşatmasından (626) mağlup geri

⁵ Arif Koçak, **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1976, s. 6.

⁶ Rasonyi, a.g.e., s. 89.

⁷ Kafesoğlu, **Bulgarlar'ın Kökeni**, s. 2-3; Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 12.

⁸ Kafesoğlu, **Bulgarlar'ın Kökeni**, s. 1.

dönen Avar Hakanı'nın ölümü üzerine, fırsatı değerlendirerek Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'da siyasi nüfus iddiasını bırakmak zorunda olan Avar hegemonyasını reddederek 635 yılında Volga ve Dinyeper bölgesinde Bulgar adını taşıyan ilk devleti kurmaya muvaffak olmuştur⁹.

Fakat bu "Büyük Bulgar Devletinin" de ömrü çok uzun sürmedi. O da kurucusunun ölümü (665) ile birlikte ömrünü tamamladı denilebilir. Çünkü hem Kurt'un çevresinde ülkenin bütünlüğünü koruyabilecek özelliklere sahip biri yoktu, hem de Kurt'un çocukları arasındaki iktidar mücadelesi buna engeldi. Nitekim bundan yararlanan Hazar Devleti'nin baskısı sonucunda ülkeden dışarı kalabalık kütller halinde göçler başladı. Bulgar topluluğunun bir kısmı kuzeye, bir kısmı batıya doğru çekilmiş üçüncü öbek de Kafkasya'daki yurtlarında kalmışlardır¹⁰.

Büyük Oğul Bayan Han, Onogur boyunun başına geçerek Kafkasya'nın kuzeyinde Kuban Irmağı ile Azak Denizi arasına yerleşmiş ve Hazarların hâkimiyeti altına girip dağılmıştır. İkinci oğul Kotrag Han, Uturgur boyunun başına geçerek Volga ile Kama Irmakları'nın birleştikleri bölgeye yerleşmişlerdir. Volga veya İdil Bulgarları olarak adlandırılan bu topluluk da Müslüman olarak varlıklarını 4,5 asır sürdürdükten sonra 1236 yılında Moğollar tarafından dağıtılmışlardır. Kubrat'ın üçüncü oğlu Esperüh (Asparukh) Han ise Kuturgur Bulgar boyunun başına geçmiş ve 656 yılına doğru Hazarların baskısıyla Azak Denizinin batı kesiminden, Tuna ağzına doğru itilmişlerdir. Tuna boyuna yerleşen Bulgar Türkleri, Bizans topraklarına sık sık saldırılar yaparak topraklarını genişletmişlerdir. O sırada Araplarla uğraşan Bizanslılar Bulgar Türklerinin bu yayılma hareketini pek önemsememişler, daha sonraları da bunu önleyememişlerdir¹¹.

Karadeniz'in kuzeyinden Asparuh Han yönetiminde ayrılan ve Tuna boyuna gelen bu Bulgar topluluğu doğal olarak bu topraklarda Bizans'ın karşı hareketleriyle karşılaşmışlardır. 679 yılında bunları Tuna'dan atmak üzere harekâta başlayan Konstantin IV' ün yenilgiye uğramasından sonra Tuna Nehri ile Koca Balkan arasındaki bugünkü Kuzey Bulgaristan'ın tümü Bulgar Türkleri'nin eline geçmiş ve Bizans böylece Asparuh Han'ın yönetimi altındaki genç Bulgar Devletinin de kuruluşunu kabul etmiştir. Kuzeydeki Avarlar ile güneydeki güçlü Bizans Devleti'nin arasında tutunabilmek için Bulgarlar, hem

⁹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 13.

¹⁰ Kafesoğlu, **Bulgarlar'ın Kökeni**, s. 15–16.

¹¹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 14.

teşkilatçılıkta, hem de buralara VI-VII' inci yüzyıllarda göç etmiş olan İslav kabilelerini kendine bağlama yolunda çaba harcamışlar ve 681 yılında Tuna Bulgar Hanlığı'nı kurmuşlardır. Fakat zamanla Slavların çoğalıp Türklerin nüfus olarak azınlıkta kalmaları, Avarlar gibi askeri güçlerini arttırma yolunda İslavlardan yararlanma yoluna sapmaları ve Slavlarla Türkler arasında kız alıp verme ile oluşan karışım sonucu Bulgar Türkü erimiş ve devlet Slav karakteri kazanmıştır. Bu kaynaşmada Bulgarlar, İslavlara kendi adlarını vermişler ve onları yönetmişlerdir. Ancak İslavlar da kendi dillerini Bulgar Türklerine benimsetmiş ve dillerini kaybeden Bulgarlar IX' uncu yüzyılda Kiril alfabesini ve Bizans esirleri aracılığı ile de Hıristiyanlığı kabul edip tamamen İslavlaşmışlardır¹².

Bulgarların İslavlaşmaları, özellikle Omurtag Han'ın ülkenin sınırlarını (814–831) yılları arasında Tuna, Tisa, Dyrester, Karpatlar ve Struma vadilerine kadar genişletmesi sonrasına rastlar. Buralarda daha önce Hıristiyanlaşmış İslav kitleleri egemenlik altına alınınca, bu unsurların ve Hıristiyanlığın önemi daha da artmıştır. Çevresinin Hıristiyan ülkelerle çevrili olması ve fethedilen yerlerle artan İslav nüfusu devletin karakterini de değiştirmiştir. 865 yılında Bogoris Han'ın, Hıristiyanlığı resmi devlet dini olarak benimsemesi İslavlara devlet kapılarını aralamış ve bu ortamda Bulgarlar benliklerini kaybetmeye başlamışlardır. Böylece yüz, yüz elli yılda Slavlarla karışan bu toplum tarihte bugünkü Bulgar ulusunu oluşturmuştur. Gerçekte Bulgarlar, Omurtag Han döneminde kendi benliklerine bağlı ve İslav toplumundan ayrı idi. Nitekim 8 Eylül 821 tarihli Çatalar yazıtında “*Doğduğu yerde Tanrı tarafından hükümdar edilen büyük hükümdar Omurtag Han, Tuna boyunda bir saray yaptırdım ve Rumlara ve İslavlara karşı koydum*”¹³ sözleri bunu doğrular.

Bulgarlardan sonra yine Orta Asya'dan Balkanlara akın eden diğer Türk kavmi de Peçeneklerdir. Onlar VIII-XII asırlarda önceleri Balkaş Gölü civarında, Aşağı Sırderya ile İdil boylarında ve daha sonraları da Güneydoğu Avrupa ve Balkanlarda yaşamış olan göçebe bir Türk kavimidir¹⁴.

Peçenekler, Karadeniz kuzeyinde en güçlü kavimlerden biri olarak daha kuzeylerindeki Ruslarla sürekli savaşmışlar ve onları uzun yıllar denizden uzak tutmuşlardı. Peçenekler daha sonra, Bizans ülkesinde Bulgaristan'a ve Makedonya'ya

¹² **Türk Ansiklopedisi**, Cilt VIII., Maarif Basımevi, Ankara, s. 374.

¹³ Koçak, a.g.e., s. 9–10.

¹⁴ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 16.

yerleşmek zorunda bırakıldılar. XI'nci yüzyılda Ruslar kuzeyden, Uzlar doğudan Peçeneklere saldırdılar. Peçenekler bu saldırı üzerine güneye yönelmişler ve Bizans devleti toprağına girmişlerdir¹⁵.

Peçenekler Tuna'yı ilk olarak 1020 yılında geçmişlerdir. 1035'den sonra onların akınları Bizans'ı ciddi şekilde tehdit etmiştir. 1036'da üç kere Tuna'yı geçip Bizans'ı tehdit eden Peçeneklerin bir kısmı Bizans tabiatını kabul ederek Silistre civarına yerleşmişler ve Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. 1050'den sonra Peçenek-Bizans mücadelesi daha da yoğunlaşmış ve Peçenek akınları Marmara kıyılarına kadar uzanmıştır. Bizanslılar, Peçenekleri ancak Edirne'de topladıkları büyük kuvvetlerle kısmen durdurabilmişlerdir. Balkanların kuzeyindeki, Preslav şehri civarındaki Peçeneklerin üzerine yönlendirilen büyük bir Bizans ordusu ise 1053'de yenilgiye uğramıştır¹⁶. Bundan faydalanmak isteyen Bizans, Peçenekleri bazı askeri harekâtlarda kullanmak karşılığında Bulgaristan ve Makedonya'da kitle halinde iskân etmişlerdir¹⁷.

Nitekim 1071 Malazgirt savaşında, Bizans ordusunda Peçenek ve Uz'ların (Oğuzlarında) bulunduğu ve Selçuklu ordusunun Türklerden müteşekkil olduğunu anlayınca Alp Aslan'ın zaferine katkıda buldukları bilinmektedir. Malazgirt bozgunu (26 Ağustos 1071) ile Bizans'ın her tarafında karışıklıklar baş gösterince Tuna boyundaki Peçenekler de bunlara katılmış ve 1078'de Edirne'yi tekrar kuşatmışlardır. 1081'de Bizans tahtını ele geçiren Aleksius Kornenos'un on senesi Peçeneklere karşı mücadele ile geçmiş ve 1091'de Peçeneklerin mağlubiyeti ile sona ermiştir¹⁸.

Peçenekleri takiben XI'nci yüzyılda Balkanlara Oğuzların geldiği bilinmektedir.1064/1065'te Tuna'yı geçerek Balkanlara gelen Uz'lar, Trakya, Makedonya, Selanik ve Mora'ya kadar uzanan geniş bir alana yayılmışlardır. Fakat Balkanlara daha önce gelen Peçenekler, Uz'lardan öç almak için büyük bir kısmını katletmişlerdir. Geri kalan bazıları ise hastalık ve kıtlık gibi sebeplerden kırılmıştır. Böylece eski güçlerini kaybeden Uz'ların geri kalanları ise Bizanslılar tarafından Makedonya ve Selanik bölgelerine gönderilmiş, bazıları da Dobruca'da kalarak bir müddet sonra yerleşik hayata

¹⁵ Rasonyi, a.g.e., s. 132.

¹⁶ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 17.

¹⁷ Koçak, a.g.e., s. 12.

¹⁸ Rasonyi, a.g.e., s. 133; Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 17.

geçip Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bugün Hıristiyan Türklerin başlıca mümessili olan Gagavuz'lar bunların torunlarıdır¹⁹.

1064'ten sonra Balkanlara göç eden Oğuz kalıntılarından sayılan Gagavuzların birçok tarihçiler tarafından Türk kökenli oldukları kabul edilmiştir. Bunlar Peçenek veya Kumanların bir bölümü olarak Moğol akınından sonra Balkanlara ve Bulgaristan'a yerleşmişlerdi. Onlara verilen adın "bek oğuz" veya "bökoğuz"dan türediği sanılmaktadır. Kendilerine "Sorguç" veya "Surguç" gibi adlar da veren Gagavuzlar, Bulgaristan'ın kuzeydoğu bölgesinde (Dobruca) yerleşmişlerdi. Hıristiyanlık kültür çevresinde bulunmaları onların Hıristiyanlaşmalarına neden olmuş ve onlar "Ortodoks Türkleri" olarak anılmışlardır. Sorguç ismi de verilen Gagavuz'lar Dobruca ve havalisinden başka Edirne Merkez ilçesi ile Havza ve Zihne kazalarında bulunmuşlardı. Evlerinde Türkçe konuşan fakat kilisede Rumca ibadet yapan Gagavuzlar, Osmanlılardan önce Balkanlara yerleşen ve dillerini kaybetmeyen yegâne Türk unsuru olarak kalmışlardır²⁰.

Balkanlara kuzeydoğudan akın eden son Şamanist Türk kavmi Kumanlar olmuştur. Kumanlar XI. ve XII'nci yüzyılda Ukrayna ve Romanya üzerinden Balkanlara gelmişlerdir. İlk olarak kuzey Bulgaristan'ın Tuna boyu ve Dobruca bölgelerine, daha sonrada güneye doğru inerek Rodoplar ve Makedonya'nın doğu kısımlarına yerleşmişler ve dağıldıkları mıntikalara da coğrafi isimlerini vermişlerdir. Mesela Makedonya'daki Kumanova, Sofya'da Kumantsi, Nevroluop'da Kumanya, Kesnye'de Kumaniçevo, Vidin'de Kumani Adası, Nigbolu'da Komano gibi yer ve köy isimleri hep onların eserleridir. Kuman Türkleri 1087'de Peçenek Türkleri ile birlikte Bulgaristan, Makedonya, Yenipazar, Kosova, Bosna ve Arnavutluk'u içine alan ve başkenti Kumanova olan Kuman-Peçenek Türk Federasyonu'nu kurmuşlar, ancak Bizanslıların entrikaları yüzünden bu iki Türk kavmi birbirleri ile savaşıyor, kurulmuş olan bu federasyonun varlığını 1091'de yıkarak politik fonksiyonunu yitirmişlerdir²¹.

Bulgarların, Müslüman Bulgarlar veya Yunanlıların, Müslüman Brekler olduklarını iddia ettikleri Pomaklar öz ve öz Türk'tür. Bunlar, Orta Asya'dan Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyini takip ederek Ukrayna ile Besarabya'ya giden, buradan da 11'nci yüzyılda Balkanlara inen ve Peçeneklerin yardımıyla 1034'den itibaren Rodoplar, Batı

¹⁹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 17.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, c.1, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1961, s. 183.

²¹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 19.

Trakya, Prin ve Vardar Makedonya'sını hâkimiyet altına alan Kıpçakların veya Avrupalıların Kuman olarak adlandırdıkları Türklerin torunlarıdır. Pomak Türkleri ile ilgili Bulgarların en çok istismar ettikleri konu, Pomakların konuştuğu dil içerisinde çok fazla sayıda Slavca kelimelerin bulunmasıdır. Bu yüzden de Pomakların Bulgar kökenli olduklarını iddia etmektedirler²². Ancak Pomak Lehçesi, %30'u Ukrayna Slavcası, %25'i Kuman–Kıpçakça, %20'si Oğuz Türkçesi, %15'i Nogayca, %10'u Arapçadan oluşmaktadır.

Pomak Türk lehçesinde %30 oranında Ukrayna Slavcasının olmasının sebebi, Kıpçak Türklerinin 10'ncü ve 11'nci yüzyıllarda Ukrayna, Lehistan ve Besarabya steplerinde Slavlarla olan teması, %10 oranında Arapça olmasının sebebi ise, Pomak Türklerinin islamiyeti kabul etmesidir. Zaten Kıpçakça, Oğuz Türkçesi ve Nogayca Türk lehçeleridir. Dolayısıyla Bulgarların iddia ettikleri gibi Pomaklar, Bulgar kökenli değil; Türk menşeli bir topluluktur. Zaten Pomak ismi de Slavca "Pomaya" yani yardımcı, yardım eden anlamında, 14'ncü yüzyılda Anadolu'dan Balkanlara gelen soydaşlarına maddi ve manevi yardım sağlayan Kıpçaklara, Slavlar tarafından verilmiştir²³.

Esasen, Türklerin Tuna Hâkimiyetleri zamanında da Pomaklar, mühim bir kuvvet teşkil ediyorlardı. Türk idaresi Pomaklara bir nevi zabıta görevi vermişti. Pomaklar her yerde Bulgarları sindirmişlerdi. Hatta ilk Bulgar ihtilali de Pomak köylerini yakmak ve Pomakları katletmek gayesine yönelmişti. Berlin Kongresi sonrası Bulgarlar Şarkı Rumeli vilayetini ilhak ettikleri zaman, Pomaklar Bulgar kuvvetlerine teslim olmamışlar, harp etmişlerdir. Bu mücadele neticesindedir ki, Pomakların bir kısmı Selanik ve bir kısmı da Edirne vilayetlerine dâhil olunmuş, Pomak–Bulgar muharebelerine son verilmişti. Bu durum gösteriyor ki, Pomaklar hiçbir zaman Bulgarlığı kabul etmemişlerdi. Bulgarlar da Pomakları en müthiş düşman olarak atfetmektedirler²⁴.

²² Alp, a.g.e., s. 8.

²³ Alp, a.g.e., s. 9.

²⁴ Halil Yaver, **Bulgarın Balkanları İstila Planları**, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1938, s. 52.

B. OSMANLI DÖNEMİNDE YERLEŞEN TÜRKLER (BULGARİSTAN'DA OSMANLI TÜRK YÖNETİMİ)

Türklerin Bulgaristan topraklarına kalıcı olarak yerleşmeleri ve bu topraklara Türk kültür ve uygarlığının izlerini bırakmaları Osmanlılar döneminde olmuştur. Karesi Beyi Temirhan'ın ölümü ile küçük oğlu Tursun'u desteklemeye karar veren Karesi Gazileri, gazaya devam etmek için, Bizans'a karşı güçlü Osmanlı Beyliği ile birleşmek istiyorlardı. Bu fırsattan yararlanan Orhan Gazi, Karesi Beyliği'ni bütünüyle Osmanlı topraklarına katmış ve Karesi Sancağı'na da büyük oğlu Süleyman Paşa'yı atamıştır. Süleyman Paşa, Biga'yı uç merkezi yaparak, stratejik öneme sahip Bursa – Lâpseki yolu üzerindeki sahil şeridini zamanla ele geçirmiş, böylece Bursa – Lâpseki sahil yolu, Anadolu'dan savaşçı, gazi, göçmen ve tüccarın Rumeli'ye geçiş yolu olarak büyük önem kazanmıştır²⁵. Orhan Gazi zamanında Trakya bölgesine doğru başlayan akınlar Bulgaristan'daki Türk yerleşmesi için önemli olmuştur.

Bununla beraber, 1351–1355 Ceneviz–Venedik savaşının ortaya çıkardığı şartlar da Osmanlıların Trakya yakasına yerleşmelerini kolaylaştırmıştır. Nitekim 1351 yılında Venedik donanması İstanbul'da Pera'yı kuşatma altına aldığı anda, Pera'daki Ceneviz kolonisi varlığını devam ettirebilmek için Osmanlı Beyliği'ni tabii bir müttefik olarak görmüş ve 1351–1355 Ceneviz-Venedik savaşı döneminde erzak ikmalini Osmanlı'ya ait limanlardan yapmıştır. Buna karşın Orhan Bey de, Boğaz'da tutunmak için güçlü deniz devleti Venedik ve Aragon-Bizans ittifakına karşı Ceneviz'i tabii bir müttefik olarak görmüştür. Böylece Venedik-Ceneviz Savaşı, Osmanlıların Trakya'ya yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Bundan önce ticaret gemilerini korumak için haçlı ittifakına katılan Cenevizliler artık ücret karşılığı büyük bir Osmanlı kuvvetini Gelibolu yarımadasına çıkarmayı kabul etmiştir²⁶.

Süleyman Paşa 1352 yılında Gelibolu yarımadasına ayak basarak bir yıl içerisinde sınırları Tekfur Dağı'na, Malkara'ya kadar genişletmişti. Osmanlı kuvvetleri batıda Hayrabolu'ya, doğuda Vize'ye kadar akınlar yapıyordu. İç savaş, Türk akınları, veba salgını sonucu Trakya nüfusu azalmış, harap bir bölge halindeydi. Cimbi ve Gelibolu fethinden sonra halk, Karesi'den Trakya'ya geçip yerleşmeye, köyler kurmaya

²⁵ Halil İncalcık, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 93.

²⁶ İncalcık, a.g.e., s. 99.

başlamıştı²⁷. Daha sonra Sultan I. Murat tarafından Trakya'da Osmanlıların en önemli başarısı olan Edirne'nin fethi (1361) gerçekleştirildi. I. Murat 1362'de Filibe'yi, 1364'de Zağara'yı ele geçirmiş, Yıldırım Beyazıt ise 1393'de Bulgaristan'ın başkenti Tırnova'yı ele geçirerek Bulgar devleti ve ordusunu imha etmiştir²⁸.

Osmanlı Türklerinin Balkanlara yerleşmeleri iki şekilde olmuştur. Bunlardan birincisi, ilk fetihler sırasında Anadolu'daki yakın (Balıkesir, Manisa ve Havalisi gibi) yörelerden, Balkanlarda yeni alınan yerlere, devlet eli ile göçmenlerin nakledilmesidir. İkincisi ise, fetihlere gönüllü olarak, kendi aşiret kuvvetleri ile beraber katılan Gazi Alp Erenler ve canları pahasına ganimet malı elde etmek için gaza niyetine gelen aşiretlere mensup kişilerden bir kısmının alınan kalelerde muhafız olarak bırakılması veya diğer bir kısmının arzu ettiği yerlere yerleştirilmesi ile olmuştur. Ayrıca göçmenlerin öncüsü olan, Türklük şuuru ile İslamiyet'i yayan, kolonizatör Türk dervişleri ile tekkelerin ve çeşitli tarikatların faaliyetleri de, Balkanların Türkleştirilmesi ile iskânına büyük katkıda bulunmuştur²⁹.

Fetihten sonra hicret ettirilen ilk göçmen kabileleri, 1356–1357 yıllarında Süleyman Paşa zamanında, Karesi Vilayetinden getirilip Gelibolu yarım adası ile bunun kuzey kısmına iskân edilmişlerdir. Sultan I. Murat devrinde ise, Lala Şahin Paşa'nın Kavulu, Drama, Serez ve Karaferya havalisini ele geçirmesi üzerine, Saruhan'daki göçer yörüklerin 1374–1375 yıllarında Serez taraflarına getirildikleri görülür. Aynı durum, Yıldırım Beyazıt döneminde de devam etmiştir. I. Beyazıt, Saruhan'dan Serez dolayları ve Vardar Ovasına yoğun olarak yörük iskânları yaptığı gibi, Üsküp ve Niş dolaylarını da Türk gruplarıyla iskân etmiştir³⁰.

Anadolu'dan Trakya'ya süregelen göçler devletin yayılma politikası ve halkın ekonomik yönden kalkındırılması gibi amaçlarla yapıldığı kadar başka amaçlarla da yapılmıştır. Örneğin devlet yönetimine sorun çıkaran topluluklar bu bölgeye gönderilmiştir. Tokat yöresinden Filibe bölgesine getirilen Tatarlar ve Batı Anadolu'dan getirilen bazı Türkmenler bunlardandır. Tarihçi Hammer; Çelebi Mehmet'in, Canik seferinden Bursa'ya dönerken yolda, Tatar Samgarlar soyundan bir topluluğu düğün – dernek havası içinde gördüğünü, bunları başkanları Minnet Beyle birlikte Rumeli'ne

²⁷ İncılık, a.g.e., s. 100.

²⁸ Ercüment Konukman, **Büyük Göç ve Anavatan**, Türk Basın Birliği, Ankara, 1990, s. 20.

²⁹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 25.

³⁰ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 26.

naklederek, Filibe yakınında Konuş Vadisine yerleştirdiğini ve bunların daha sonra Tatarpazarcığı kasabasını kurduğunu yazar³¹. Ayrıca 1400–1401 yıllarında Batı Anadolu’da Menemen civarında kışlayan Yörüklerin, Saruhan (Manisa) ilinde tuz gümrüğüne aykırı hareket ettikleri için, Yıldırım Beyazıt tarafından Filibe dolaylarına nakledildikleri anlaşılmaktadır³². Fatih Sultan Mehmet’in vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa, Kastamonu ve Sinop fethinden dönerken, İsfendiyar oğlu İsmail Bey’i, 1458’de bütün topluluğuyla birlikte Filibe yöresine iskân etmiştir³³.

Bulgaristan’ın kuzey bölgelerinde de durum aynı idi. Bu bölgelerde de nüfusu seyrek olan yerlerin iskânı için dışarıdan taze insan gücünün temini sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim 16’ncı yüzyılın başlarında, Sultan Selim I.(1512–1520) zamanında, Anadolu’dan 134 hane ve 650 bekar erkekten ibaret bir miktar nüfusun bazı bağışıklıklarla imtiyazlı sürgün olarak Deliorman yörelerine gönderilmiş olması, buradaki nüfus miktarının çoğaltılmasını amaçlıyordu.

Bu sürgünler dışında kendi başlarına buyruk olarak münferit aile gruplarının da Anadolu’dan, Deliorman ve Dobruca’ya gelişleri sürekli olarak devam etmiş ve sürgünlerin ardı sıra gelenler “Bizler de sürgünleriz” diyerek sürgünlere tanınmış olan hak ve imtiyazlardan yararlanmak istemişlerse de, bunlardan ancak sürgün akrabası olanlar sürgün olarak kabul edilmişler, sürgün akrabası olmayanlar ise geldikleri yerlerde normal raiyyet olarak yazılmışlardır³⁴.

Osmanlıların, Sultan Yıldırım Beyazıt zamanında kesin olarak Bulgaristan’ı fethinden sonra, Bulgaristan Osmanlı Devleti’nin bir parçası olmuş ve Anadolu’dan nakledilen Türk halkı ile büyük bir ölçüde Türkleşmişti. Bu Türkler yanındaki veya ayrı şehirlerdeki eski halk, Osmanlı Devleti’nin geniş hoşgörü anlayışı içinde varlıklarını koruyordu. Bu eski halk arasında Müslüman olanlar da vardı³⁵.

Gerek Anadolu’dan gelen sürgün ve göçmenler, gerekse Koca Balkan’ın güneyinden ulaşan göçmenler, buralarda buldukları pınarların veya kendilerine açtıkları su kuyularının yanı başlarına konaklayarak, münferit evlerden ibaret küçük mahalleler halinde yerleşmişlerdir. Bu mahalleler, gelen diğer göçmenlerle de büyüyerek köylere

³¹ Koçak, a.g.e., s. 15.

³² Konukman, a.g.e., s. 20.

³³ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 27.

³⁴ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 29.

³⁵ Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri, a.g.e., s. 16.

dönüşmüştür. Böylece, 16'ncı yüzyıl ortalarında Güney Bulgaristan'da da, Kuzey Bulgaristan'da da Türk nüfusu büyük bir artış göstermiştir³⁶.

Nitekim Bulgaristan'daki Türk nüfusu ile ilgili veriler de bunu doğrulamaktadır. Bulgar tarihçilerinden Prof. Nikolay Todorov, yazdığı “*XV-XIX asırda Balkan şehri*” adlı eserinde, 1520–1530 ve 1571–1580 yılları arasında Ruse (Rusçuk), Varna, Vidin, Sofya ve Plovdiv (Filibe) şehirlerindeki Müslüman ve gayr-i Müslim hanelerin sayılarını gösterdiği tabloda Müslüman hane sayısı gayr-i Müslim hane sayısından fazladır (Bkz. Ek 1, Tablo 1)³⁷.

Rus araştırmacılarından N.N. Obruçev de 1868 yılında Tuna Vilayetinin bazı şehirlerindeki nüfus dağılımını açıklamaktadır. (Bkz. Ek 1, Tablo 2). Tabloda gösterilen 8 şehrin toplam nüfusunun, %55,5'ini Müslüman Türkler, %37,5'ini Bulgarlar, %7'sini ise diğer toplamlar teşkil etmektedir³⁸.

Bir başka çalışma da yerleşim bölgelerine göre nüfusu göstermektedir. (Bkz. Ek 1, Tablo 3). Buna göre, 1875–1876 yıllarında Bulgaristan'daki toplam nüfus 3.310.400 kişi olup, bunların 1.800.900'ü (%54,4'ü) Müslümanlardan, 1.509.500'ü (%45,6) Bulgarlardan meydana gelmektedir, yani nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır³⁹.

Türk nüfus çoğunluğuna son vererek bağımsız bir devlet kurabilmeyi düşünen Bulgarlar, Rusların da kışkırtmalarıyla 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşında yaklaşık 300 bin Türk'ün öldürülmesine ve bir milyondan fazla Türkün ise göç etmek zorunda kalmasına sebep olmuşlardır. Böylece, Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk büyük göç, 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında görülmüştür⁴⁰. 1879'dan sonra da Balkanlardan Türk göçleri devam etmiş. Ancak normal artışlar ve Bulgaristan'a yeni toprakların katılması ile Türk ve Müslüman nüfusu Bulgaristan'da hemen hemen sabit kalmıştır. Bulgar nüfus sayımlarına göre Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman nüfusu tablo 4'deki değişmeyi göstermiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 4)⁴¹.

Doksan üç muhacereti denen 1877–78 kitle göçleri ile perişan olan Rumeli Türklüğü, azınlığa düşürüldüyse de Bulgaristan sınırları içerisinde yine büyük bir kitle

³⁶ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 30.

³⁷ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 31.

³⁸ Konukman, a.g.e., s. 39.

³⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Bulgaristan'dan Türk Göçleri**, Ankara, 1990, s. 1.

⁴⁰ Konukman, a.g.e., s. 41.

⁴¹ Şimşir, a.g.e., s. 27.

olarak kaldılar. Özellikle Şumnu'nun, Osmanlı Üçüncü Ordusu'nun karargâhı olmasından dolayı, Rus orduları buraya savaşla girememişler ve Bulgar çeteleri bu bölgede katliam yapamamışlardı. Bu yüzden Kuzeydoğu Bulgaristan'da Türkler hala ezici çoğunlukta⁴².

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığının hakları, özgürlükleri, can ve mal güvenliği, din ve ibadet özgürlüğü 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla güvence altına alındığı halde, Bulgar Hükümetinin Türklerin can ve mal güvenliğini sağlayamaması ve artan baskılar sonucu Türk azınlığın Türkiye'ye göçü devam etmiş, kara yoluyla Edirne'ye, deniz yoluyla da Varna'dan ve Tuna Nehri kıyılarından İstanbul'a doğru yüz binlerce göçmen yola çıkmıştır⁴³. 1877–1902 yılları arasında çeşitli kaynaklarda yaklaşık olarak bir milyon Türk'ün göç ettiği belirtilmiştir. Kesin olmamakla birlikte bu dönemdeki göçlere ait resmi kaynaklara dayanan bazı sayısal değerler yıllar itibariyle verilmiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 6 ve Tablo 7)⁴⁴. Yine resmi Bulgar istatistiklerine göre, 1905–1910 yıllarında Bulgar Prensiği döneminde Müslüman nüfus 600.000'ne inmiştir. Bulgaristan, Balkan Savaşları ile Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerleri topraklarına katmasına rağmen Türk nüfusu azalmaya devam etmiştir. 1920 yılında yapılan nüfus sayımına göre, katılan bölgelerdeki dokuz ilçenin altısında Türk nüfusu ortalama % 95 civarındadır. 1913–1920 yıllarında bu bölgeye Bulgarların yerleştirilmelerinden sonra bile, Rodoplar Bölgesi nüfusunun dörtte üçünden fazlasının yine Türk olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵. Ancak Bulgaristan Türklerinin sayısındaki değişimde savaşlar ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını elde etmesi etkili olmuştur.

Bulgar baskıları sonucunda 1912–1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nda kesin olmamakla birlikte 440.000 Türk'ün Rumeli'den Anadolu'ya göç ettiği tahmin edilmektedir⁴⁶.

Göç, Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda 18 Ekim 1925 tarihindeki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi ile bir süre düzene girmiş ve 1923–1939 döneminde toplam 198.688 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 8). Gelen göçmen sayısının en az olduğu dönem ise Bulgaristan'ın yurt dışına çıkışları hemen hemen yasakladığı İkinci Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllar olmuştur. Bu dönemde, 1940–1949 yılları arasında yılda

⁴² Şimşir, a.g.e., s. 219.

⁴³ Konukman, a.g.e., s. 41.

⁴⁴ DPT, a.g.e., s. 3.

⁴⁵ Konukman, a.g.e., s.39.

⁴⁶ Konukman, a.g.e., s. 42.

yaklaşık ortalama 2.100 kişi olmak üzere toplam 21.353 kişi göç etmiştir(Bkz. Ek 1, Tablo 9)⁴⁷.

1923–1949 döneminde toplam 218.948 kişi ve 56.906 aile Bulgaristan’dan Türkiye’ye giriş yapmıştır (Bkz. Ek 1, Tablo 10). Gelenlerin 75.877 kişisi ve 19.833 aile iskânlı göçmen statüsünde,143.121 kişi ve 37.073 aile ise serbest göçmen statüsündedir⁴⁸.

⁴⁷ DPT, a.g.e., s. 4.

⁴⁸ DPT, a.g.e., s. 5.

II. BULGARİSTAN'DA OSMANLI NÜFUZUNUN AZALMASI

Türkler, Akdeniz, Karadeniz ve Marmara Havzasındaki Milli Türk Devleti'ni kurmak için, Tuna Nehri'ni tabii bir hudut varsaymıştı. Bunun içindir ki, Türk ordusu ile Bulgarlar arasında tarihi hadise olmuş, 1393 tarihinde Bulgar Devleti imha edilmişti. Çünkü Bulgaristan'a Türkler yerleşmişler, Bulgarlar da Besarabya'ya göç etmişlerdi⁴⁹.

Beserabya hudutlarında Türk-Rus harpleri başlayınca, Bulgar meselesi ortaya çıkmaya başlamıştı. Rus Çarları, Beserabya'da ki Bulgarları tahrik etmeye, Bulgarlarla Boğazlara inmeye karar vermişlerdi. Bu mütemadi harpler zamanında, birçok Bulgar Türk beylerinin ve Türk paşalarının Tuna vilayetindeki çiftliklerinde ortakçı, hizmetçi, çoban olarak çalışmaya, yavaş yavaş Beserabya'dan Tuna vilayetine akın etmeye başlamışlardı. Bu sıralarda da Rusya'da Slav ittifadı cereyanı meydana çıkmıştı.

Rus şairlerinden Aleksandr Puşkin, Balkanlarda İslav bir Bulgar milleti olduğunu ve Türklerin elinden kurtarılmasını öne sürmüş ve bunun üzerine Rus Çarı I. Nikolo da 1829 yılında Venelin isimindeki şahsı, bir Bulgar tarihi yazmak için görevlendirmişti. Sonunda Venelin, "Mazide ve Bugünkü Bulgarlar" isimli kitabı yazmıştı⁵⁰. Bundan önce ise Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksları koruma hakkını elde ettiği gibi Bulgarlar içinde dini serbestlik istemiştir⁵¹. Rusya'nın Şark için çizdiği program, 19 Nisan 1812'de Çar Alexandro I. tarafından hazırlanan "Gizli Talimatlar"ın arasında bulunmuştur. Çar bu yazısında devlet adamlarına şu talimatı vermiştir. "Balkanlarda Rus sevgisini aşlamak, Sırbistan, Bosna-Hersek, Dalmaçya ve Montenegro'da Sırp-Slav Krallığının kurulması için halkı mücadeleye teşvik etmek, Balkan milletleri, Türkiye ve Avusturya ile olan mücadelelerinde, Rusya'ya lüzumlu olacaklarından, onları Rusya'nın müttefikleri haline getirmek"⁵² Yani Rusya'nın maksadı Panslavizm'i Boğazlara kadar yaymaktı. Bulgarlar ise Rus hücumunun öncüleriydi. Rum isyanının sebep olduğu 1828-1829 Türk-Rus Harbi bütün şark meselesinin Avrupa devletleri arasında yeniden gözden geçirilmesine ve kararlar alınmasına yol açmıştır⁵³. Rusya'nın Panslavizm akımı nedeniyle Bulgaristan'a ilgi

⁴⁹ Yaver, a.g.e., s. 6.

⁵⁰ Yaver, a.g.e., s. 7.

⁵¹ Mahmut Beliş, **Bulgar Komitacıların Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Matbaa, Ankara, 1986, s. 2.

⁵² Sultan Abdülhamit, **Siyasi Hatıratım**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1984, ss. 154-161

⁵³ Tefik Bıyıklıoğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 4.

göstermesi sonucu, bazı Bulgarları eğitip ajan olarak ülkeye sokması ve ülke içindeki bazı eşkıyaları kışkırtmasıyla isyan hareketleri başlamıştır. İsyanlardan ilki 1835 yılında Rus subayı üniforması taşıyan Georgi Marmarçev tarafından gerçekleştirilmiş, bunu takiben 1841’de Niş’de, 1850’de Vizlin’de, 1856’da Tırnova’da isyan hareketleri görülmüştür⁵⁴.

Rusya, Kırım Savaşı’ndan sonra imzalanan Paris Antlaşmasıyla bir sükûnet dönemine geçmişse de, Panslavizm’in uygulanması yönünde Slav yardım cemiyetleri aracılığıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bulgarlar da milli bilinç esaslı olarak Paris Antlaşması sonrası başlamaktadır. Bu yöndeki faaliyetlerin mimarı ise Moldova kaymakamı olan Bulgar asıllı Nikolay Konaki Boğoridi Bey idi. Bu şahıs bir Bulgar idadi mektebi açmış ve Bulgar lisanını öğreterek Türkler aleyhine Bulgarları uyandırmaya başlamıştır. Aynı zamanda Venelin’in uydurma Bulgar tarihi kitabından sonra Doktor Marin Drinof adındaki bir Bulgar da, “İslav Bulgar Tarihi” adlı bir kitap yazmıştı. Bu kitaba göre, Rilo’daki İvan Manastırı’nda, Godlovo köyünden bir papaz, 1762 tarihinde, eski kitaplara göre bir Bulgar tarihi yazmış ve Doktor Drinof da bu eski tarihi meydana çıkarmıştır⁵⁵.

Slav Cemiyetleri’nin yanı sıra 1862’den itibaren kurulan komiteler, 1862–1868 yılları arasında Bulgaristan’da dokuz kadar isyan teşebbüsüne sebebiyet vermişlerdir⁵⁶. 1875’de Bosna-Hersek ayaklanması ile aynı zamana getirilerek bütün Bulgaristan’da bir isyan hareketi düzenlenmiş ancak isyan Koprivştititsa ve Panaguriste (Otluk Köy) dışına çıkmamıştır. Osmanlı kuvvetleri bu isyanı şiddetle bastırmışlardır. Bu olay Hıristiyan halka yapılan eziyet şeklinde Avrupa kamuoyuna yansımış ve büyük devletlerin zorlaması ile İstanbul’da elçiler toplantıları yapılmıştır. Burada Bulgaristan’ın iki muhtar bölgeye ayrılması istenmiş ancak Osmanlı bu teklifi reddedince Rusya 24 Nisan 1877’de savaş ilan etmiştir. 1875 isyanı da böylece amacına ulaşmıştır⁵⁷.

⁵⁴ Bilal N Şimşir., **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 26.

⁵⁵ Yaver, a.g.e., s. 7.

⁵⁶ Mahir Aydın, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 4.

⁵⁷ Ömer E Lütem, **Türk Bulgar İlişkileri (1983-1989)**, C.1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 19.

A. AYASTEFANOS ANTLAŞMASI VE TRAKYA

1877–1878 Osmanlı – Rus savaşı yenilgisinden sonra, Rus ordularının ileri kısımları, 22 Ekim 1877 tarihinde Edirne’yi işgal etmiş ve Osmanlı Devleti, Rus ordularını mümkün olduğu kadar uzakta durdurmak maksadıyla, Edirne’de barış esaslarını tespit eden bir antlaşma imzalanmıştı. İstanbul yakınlarına kadar gelen Rus ordusunun baskısı altında Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını (3 Mart 1878) imzalamak zorunda kalan Osmanlı Devleti, Hıristiyan bir hükümeti, milli milis askeri bulunan ve Osmanlı Devletine bir miktar vergi verecek, muhtar bir Bulgaristan’ın kurulmasını kabul etmişti⁵⁸. Antlaşmaya göre ayrıca, Bulgaristan prensi, serbestçe halk tarafından seçilecek ve görevi, büyük devletlerin onayı ile Babıalice tasdik edilecektir. Bulgar milis birliklerinin kurulmasını sağlamak için de iki yıl süreyle Rus birlikleri, Bulgaristan’da kalacak ve Osmanlı askeri buraları terk edecektir. Bulgaristan sınırı, doğuda Babaeski, Kırklareli, İskeçe; batıda Üsküp, Manastır, Debre ve Ohri gölünü kapsayacaktır⁵⁹. Bu sınırlar içerisinde kurulan Bulgaristan ise 18 Osmanlı sancağını içine alıyordu. Rus kaynaklarına göre buralarda yaşayan 2.587.000 Bulgar’a karşı çoğu Türk olan 3.900.000 ahali vardı⁶⁰.

Yani fiilen Osmanlı devletinden ayrılarak müstakil olan Bulgaristan en az iki yıl süreyle Rus ordusunun işgali altında kalıyor ve Rusya ise Bulgar idaresini düzenlemekten dolayı aslında, Ege Denizi’ne ulaşmış oluyordu⁶¹. Ancak İngiltere ve Avusturya bu durum karşısında endişeye düşmüşler ve bu antlaşmanın değiştirilmesini talep etmişlerdir. İngiltere’ye göre, Boğazlar ve Hint yolları Rus tehdidi altına giriyor, Avusturya ise Balkanlar’da Rus nüfuzu altında büyük bir Bulgaristan kurulmasını istemiyordu. Ayrıca, Rus işgali sırasında, Rodop Balkanı bölgesinde Türkler tarafından Rus işgal kuvvetlerini ve Bulgar milislerini uğraştıran ciddi ayaklanmalar çıkmış ve Türklerin can ve mallarını korumak için yaptığı bu direniş, Avrupa’nın ilgisini yeniden şark meselesi üzerine çekmekte gecikmemişti⁶².

⁵⁸ Tefik Bıyıklıoğlu, a.g.e., ss. 8-9.

⁵⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, ss. 12–13.

⁶⁰ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 32.

⁶¹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 13.

⁶² Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 11.

B. BERLİN KONGRESİ VE TRAKYA

1878 Yılı Mayıs ayı sonlarına doğru ise devletler arasında yapılan gizli antlaşmalar şekillenmiş, Almanya'nın da gayretleriyle konu Berlin'de tekrar ele alınmıştır⁶³. Ayastefanos Antlaşması ile bozulan siyasi dengenin yeniden kurulmasını amaçlayan ve Prens Bismark'ın daveti üzerine, 1856 Paris Antlaşması ve 1871 Londra mukavelenamesini imzalayan devletlerinin katılımıyla toplanan Berlin Kongresi, aslında Osmanlı topraklarının paylaşılmasını hedefliyordu⁶⁴. Berlin Antlaşması'nın, (13 Temmuz 1878) Bulgaristan, Şarki Rumeli ve dolayısıyla Osmanlı Devletine kalan Trakya kısmının kuzey hududuyla ilgili başlıca hükümleri şunlardı:

“1. Bulgaristan, Osmanlı devletinin hukuki hükümranisi altında, muhtariyetle idare olunur ve vergi verir bir prenslik olarak kurulmuştur. Bulgaristan'ın Hıristiyan bir hükümeti ve bir milis kuvveti olacaktır.

2. Balkan sıradağlarının güneyinde, Şarki Rumeli ismini alacak olan bir vilayet kurulmuştur. Bu vilayet idare muhtariyeti şartları içinde, doğrudan doğruya Osmanlı hükümetinin siyasi ve askeri hâkimiyeti altında bulunacaktır. Vilayetin bir Hıristiyan valisi olacaktır.

3. Umumi vali, vilayetin iç ve dış emniyetinin tehdit edilmesi halinde Osmanlı askerini davet etmek hak ve salahiyetine sahip olacaktır. Bu takdirde Babıali, bu karardan ve bunu icap ettiren hallerden devletlerin İstanbul'da ki temsilcilerine bilgi verecektir.

4. Şarki Rumeli umumi valisi, Babı-ali tarafından büyük devletlerin muhaffakiyetle beş yıllık bir müddet için tayin olunacaktır.

5. Babıali ile birlikte Şarki Rumeli vilayetinin teşkilatını hazırlamak üzere bir Avrupa komisyonu kurulacaktır. Bulgaristan ve Şarki Rumelilin Rus kuvvetleri tarafından işgal müddeti tasdiknamelerin tealisinden sonra 9 ay olarak tespit edilmişti. Rus hükümeti 3 ay için bu prensliği tamamen boşaltmayı tercih eder”⁶⁵.

Yani Osmanlı egemenliği altındaki Bulgaristan üç bölgeye ayrılmış, birinci bölge Osmanlı egemenliği altında vergi veren muhtar bir Bulgaristan Prensliği; ikinci bölge Şarki Rumeli vilayeti adıyla Osmanlı devletine bırakılan bölge; üçüncü bölge ise ıslahatlar

⁶³ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, Türk Tarih Basımevi, Ankara, 1953, s. 401

⁶⁴ Enver Ziya Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 78.

⁶⁵ Bıyıklıoğlu, a.g.e., ss. 35–37.

yapılmak şartıyla Osmanlı devletinde kalan Makedonya olarak düzenlenmişti. Berlin Antlaşmasıyla Osmanlı egemenliğindeki Bulgar Prensiğinin örgütlenmesi işinin Ruslara bırakılması⁶⁶ ise Şarki Rumeli'nin Bulgarlar tarafından işgalini hızlandırmıştır. Bir süre sonra da Rus subay ve memurlarının Sofya'ya akın ettikleri görülmüştür⁶⁷. Çünkü Rusya'nın temel amacı sadece Balkanlar değil, Balkanlar yoluyla İstanbul ve Boğazları ele geçirmektir. Rus Çarı bu amacı bir mektubunda şu şekilde açıklıyordu: “ Benim düşünceme göre bir tek amacımız olmalıdır. İstanbul'u ele geçirmek ta ki temelli olarak boğazlara yerleşelim ve daima elimizde kalacaklarından emin olalım. Bu Rusya'nın menfaatleri iktizasındadır ve amacımız olmalıdır. Balkanlarda olup biten öbür şeyler ikinci derecededir”⁶⁸.

Berlin antlaşmasından sonra, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında kesin barış antlaşması imzalanmış ve Şarki Rumeli vilayetinin sınırları, Osmanlı Devletinin de temsil olduğu Avrupa komisyonları tarafından arazide çizilmişti. Buna göre Şarki Rumeli vilayeti, bir taraftan Bulgaristan'la kuzey ve batı, diğer taraftan Türkiye ile güney sınırlarını içeriyordu. Bu işler yapılırken, Şarki Rumeli nizamnamesi de hazırlanmış ve vali olarak seçilen Aleko Paşa, başında Bulgar kalpağı olduğu halde, 27 Mayıs 1879 günü Filibe'de vazifesine başlamıştı⁶⁹.

Vilayetin iç nizamnamesi yayınlandıktan ve Ruslar çekildikten sonra Şarki Rumeli vilayetinin idaresi; Osmanlı devletinin aczi, Aleko Paşa'nın Bulgarların tarafını tutması yüzünden, fiilen Bulgarların eline geçmiş gibiydi. Bulgarlar, Türklerin hatta diğer Hıristiyanların haklarına riayet etmiyorlardı. Vilayette, büyükçe memuriyetler, Türklere ve Rumlara kapalıydı. Jandarma ve milis kuvvetinde hiçbir Türk ve Rum subay kullanılmıyordu. Bulgarca bilmedikleri bahanesiyle, adliye maliye ve mülkiye işlerine de Türk ve Rum unsurlarına vazife verilmemişti. Bulgarlar, kendi dillerine vilayet içinde resmi bir şekil vermişlerdi. Bütün bunların sonucunda, vilayetteki türlü unsurlara karşı tarafsız hareket etmediği görülen Aleko Paşa, Mayıs 1884 başlarında beş yıllık valilikten sonra geri alınmış ve Babıali tarafından, vilayet müsteşarı Gavril Efendi, vezirlik rütbesi verilerek Gavril Paşa unvanıyla Aleko Paşa'nın yerine vali seçilmişti⁷⁰.

⁶⁶ Erim, a.g.e., s. 407.

⁶⁷ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1985, s.294

⁶⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 45.

⁶⁹ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 41.

⁷⁰ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 46.

C.ŞARKİ RUMELİ VİLAYETİNİN BULGARİSTAN TARAFINDAN İLHAKI

Bulgarların, Bulgaristan ve Şarki Rumeli'deki girişimleri, Şarki Rumeli'nin Bulgaristan'a ilhaki için kendilerini daha aktif bir konuma getirmiştir. Bu yönde aydınlar ve özellikle yazarlar, olayların büyümesi ve kopma noktasına gelmesi için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir⁷¹.

Çok geçmeden ise Bulgar liberal partisi, milislerin yardımıyla, 18 Eylül 1885 akşamı bir hükümet darbesi yaparak iktidarı eline geçirmiş ve Filibe'de geçici bir komite kurularak Şarki Rumeli vilayetinin Bulgaristan'la birleştiği ilan edilmişti. Birleşmenin ilan edildiği gün, Varna'da bulunan Bulgar Prensi Aleksandr ertesi gün Filibe'ye gelerek "Hakimiyetini tanıdığım Osmanlı devletine karşı husumet maksadı olmaksızın, hükümeti elime aldım ve iki Bulgaristan'ı birleştirdim" tarzında bir beyanname yayınlamış ve Büyük Avrupa Devletlerinden bu birleşmeyi kabul etmesi için, Osmanlı devleti nezdinde teşebbüste bulunmalarını istemişti. Öte yandan, Bulgar prensi, bir emirname ile Bulgar ordusunu silah başına ve Bulgar Sobranya Meclisini de fevkalade toplantıya çağırmişti.

Bu arada Şarki Rumeli vilayetinin işgalini kolaylaştıran bazı nedenlerin de Osmanlı Devleti'nden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Devletin içinde bulunduğu kötü durum nedeniyle vilayetteki kontrol gücü azalmıştı. Yöneticilerin kötü yönetimi ve halkın vergi yükü altında ezilmesi sadece Bulgarların değil Türk ahalinin de tepkisine neden olmaktadır⁷²

İşgal öncesi bölgede nüfusun Osmanlılar aleyhine bozulması ise isyanı hazırlayan önemli sebeplerdendi. Türkler, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında büyük kayıplar vermesine ve savaş sonrasında yaşanan büyük göç ile azınlık konumuna düşmüşlerse de yine de bölgede nüfus dengesini korumaktaydılar. Bulgarların, Şarki Rumeli ile sıkı temasını ve Osmanlı Devleti'nin, Berlin Antlaşmasından gelen Balkan sınırlarına asker gönderme hakkını kullanmayışından dolayı Bulgar nüfusu hızlı bir artış göstermiştir. Bu nüfus artışın da Edirne vilayetinin Osmanlı devletine kalan kısmında, Türklerin yerlerini ele geçirmek amacıyla Bulgaristan ve Şarki Rumeli'ye göç eden Bulgarlar etkili olmuştur⁷³.

⁷¹ Leman Ergenç, **Bulgar Yayınlarında Türkler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 55.

⁷² Said Paşa, **Said Paşa'nın Hatıratı**, C.1, Sabah Matbaası, İstanbul, 1328, s. 256.

⁷³ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 42.

Şarki Rumeli'nin işgali üzerine Babıali, eski durumu iade ve Berlin Antlaşması hükümlerini savunmak için büyük devletler nezdinde teşebbüste bulunmuştu. Ancak Rusya, Avusturya ve Almanya arasında imza edilmiş olan 18 Haziran 1881 tarihli Üç İmparator Antlaşması üç numaralı protokolüne göre bu üç devlet, Şarki Rumeli ve Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti tarafından işgalini genel barış için çok tehlikeli görmekteydiler. Şarki Rumeli vilayetinin Bulgaristan tarafından ilhakına engel olmayacaklardır Fakat Bulgaristan'ın Makedonya'ya tecavüzünü engellemek için çalışmakta müttefiklerdir. İngiltere'de ise Nisan 1880 seçimlerinde hükümete geçen liberal lider Gladston'un politikasına Bulgaristan'la Şarki Rumeli'nin birleşmesini, kısmen olsun, hazırlamış gözüyle bakılabilir. Bu sebeplerden dolayı Berlin Antlaşmasını imzalayan devletlerin bu gasp ve ilhaka mani olacakları beklenemezdi⁷⁴.

Sultan Abdülhamit, Şarki Rumeli'nin işgalinin birçok buhranları da beraberinde getireceğinin farkındaydı. Bu sebeple, Yunanistan ve Sırbistan'ı hatta Karadağ'ı harekete geçirmemek için Şarki Rumeli meselesini halletmek istiyordu⁷⁵. Büyük devletlerden beklediğini alamayan ve bir Balkan ittifakından çekinen Babıali, Bulgarların, Şarki Rumeli vilayetini gasp ve ilhakı üzerine, sorunu savaştan ve büyük devletlerin aracılığıyla çözmek için, 5 Kasım 1885 günü Berlin Antlaşması'nı imzalamış olan yedi devlet delegelerinden oluşan konferans (5 Kasım 1885–5 Nisan 1886) İstanbul'da Tophane Kasrı'nda toplamış ve Babıali ile büyük Avrupa devletleri arasındaki uzun görüşmelerden sonra 5 Nisan 1886 tarihinde yeni bir antlaşma imzalanmıştı. Bu yeni antlaşmanın bazı maddeleri şöyleydi:

“1. Şarki Rumeli umumi valiliği, Berlin Antlaşması'nın 17. maddesine göre Bulgaristan prensine tevdi olunacaktır.

2. Şarki Rumeli vilayeti idaresiyle Bulgaristan Prensiği idaresi bir ve aynı şahsın elinde kaldıkça, şimdiye kadar Şarki Rumeli idaresi dışında kalmış olan Kırcaali Kazası Müslüman köyleriyle, Rodop bölgesindeki Müslüman köyleri Şarki Rumeli vilayetinden ayrılarak doğrudan doğruya Osmanlı idaresine geçeceklerdir.

3. Şarki Rumeli'de, daimi olarak intizam ve sükûn ve bu vilayetteki tebai şahanenin refah ve saadetini sağlamak maksadıyla Babıali ve Bulgaristan prensi tarafından tayin

⁷⁴ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 49.

⁷⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 524.

olunacak bir komisyon, vilayetin esas nizamnamesini tetkik ve mahallin ihtiyaclarına ve durumuna göre değiştirmekle vazifelendirilecektir.

4. Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan Prensliği ve şarki Rumeli vilayetine ait diğer hükümleri yürürlükte kalacaktır"⁷⁶.

Bu anlaşma ile şarki Rumeli, Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi hâkimiyeti altında ve hudutları Osmanlı askeri tarafından savunulan bir Osmanlı vilayeti olmaktan çıkmış ve Osmanlı Devleti ile Berlin Antlaşmasını imza etmiş olan Avrupa Devletleri tarafından bu durum tasdik edilmiş oluyordu. Ancak Berlin Antlaşmasına göre, şarki Rumeli Valiliği, Bulgaristan prensine verileceği için Osmanlı Devleti'nin bu hakkını kullanması ve vilayetin Bulgaristan'dan ayrı olarak bir iç nizamnamesi olması bakımından, vilayetin Osmanlı Devleti ile alakası gerçekte kalmamış gibiydi. Bu anlaşmada Osmanlı Devleti'nin tek fiili kazancı Kırcaali ve Rodopcuз kazalarının Osmanlı Devleti'nde kalmaları idi.

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile Makedonya, Balkan Milletleri arasında bir çekişme konusu olmuş ve Doğu Rumeli'nin Bulgaristan Prensliğine katılması sırasında da Sırbistan'daki bütün siyasi kuvvetler harekete geçerek birleşmenin ikinci adımının Makedonya'nın Bulgaristan'la birleşmesi olacağına inanmışlardı"⁷⁷.

Bu sebeple, Sırp Kralı Milan Obrenoviç hemen silahlanmaya ve Osmanlı topraklarından yahut da Bulgaristan'ın Trin ve Vidin gibi batı topraklarından doyurulmasını istemeye başlamıştı. Bu isteği Bulgarlarca geri çevrildiği için Kasım 1885'te Bulgaristan'a savaş ilan etmişti. Savaş sonunda Bulgarlara yenilmiş ve Avusturya-Macaristan'ın işe karışması üzerine 3 Mart 1886'da Bükreş Antlaşması imza edilerek önceki duruma dönülmüştü. Aynı şekilde Yunanistan da doyurulmadıkça Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'la birleşmesini kabul etmeyeceğini bildirmiş ve Girit'i kendisine katmaya çalışmıştır. Ancak bu heyecanı büyük devletler tarafından yatıştırılmıştır"⁷⁸.

Bu arada, şarki Rumeli'nin ilhaki ve Sırbistan muharebesiyle şöhret olan Prens Aleksandr Battenberg'e karşı beklenildiğinin aksine muhalefet başlamıştır. Bu muhalefete, Rusya'nın öç alma duygusu olduğu kadar Aleksandr'ın izlediği tutarsız politikanın ve gittikçe artan serbest hareket etmelerinin de büyük etkisi olmuştur. Gerçekten de, Ağustos

⁷⁶ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 58.

⁷⁷ Koçak , a.g.e., s. 81.

⁷⁸ Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 189.

1886'da Rus ajanlarının kışkırtmalarıyla, Bulgaristan'da Battenberg'e karşı bir ayaklanma çıktı; ayaklanma sonunda prens yakalanıp Rus sınırına kadar götürüldü. Ruslar, Battenberg'in Almanya'ya gitmesine izin verdiler⁷⁹. Prens Aleksandr'ın ayrılması üzerine Bulgaristan'da karışıklık baş göstermeye başladı. Rusya, Bulgaristan'daki bu gelişmeleri Bulgarların gittikçe serbest hareket etmelerine yormaktaydı Bu nedenle Rus hükümeti Bulgaristan'la siyasi ilişkilerini keserek ülkenin her tarafında ayaklanmalar çıkarma yoluna gitti⁸⁰. Sonunda Sobranya, 7 Temmuz 1887'de Alman Prens Ferdinand'ı Bulgar hükümdarlığına seçti. Ferdinand, kısa sürede Rusya'nın entrikalarına karşı, güçlü ve sürekli bir hükümet kurmayı başardı. Bulgaristan Prensi Aleksandr'ın tahttan indirilmesiyle Bulgaristan'da etkisini gösteren Rus nüfuzu, Ferdinand'ın ilk yıllarında, Stambolof hükümetinin izlediği politika ve uygulamalarıyla büyük darbe yemişti. Ferdinand'ın Bulgaristan Prensligi, Rusya ve Babıali tarafından tam dokuz yıl sonra, Çar II. Aleksandr öldükten ve Ferdinand da iki yaşındaki oğlu Boris'in Ortodoks olmasını kabul ettikten sonra tanınmıştır (4 Mart 1896)⁸¹. Osmanlı Devleti'nin Ferdinand'ın Prensligini tanınması devletler nazarında prestijini düşürmüş ve müttefikler arasında da önemini kaybettirmiştir. Böylece Rus-Bulgar ilişkilerinde yeni bir dönem açılmış ve Rus nüfuzu Bulgaristan'da yeniden güçlenmeye başlamıştır⁸².

Berlin Antlaşması'yla (13 Temmuz 1878) Bulgaristan Prensligi kurulup, Şarki Rumeli Vilayeti Bulgaristan'a ilhak edildikten (18 Eylül 1885) sonra da Bulgarların gözü doymak bilmiyordu. Ayastefanos Antlaşması'nın (3 Mart 1878) Doğu ve Batı Trakya'nın önemli yerlerini Bulgaristan'a vermiş olduğunu unutamayan Bulgarlar hak iddia etmekten geri kalmıyorlar ve Makedonya ile Trakya'da, en fazla nüfusun Bulgarlar olduğunu söylüyorlardı. 1890 yılında, Sofya'da Merkezi Edirne-Makedonya komitesi kurulmuştu. Bu komitenin görünüşte, Trakya ve Makedonya'dan göç etmiş olan Bulgar muhacirlerine yardım etmek maksadıyla kurulması, Şarki Rumeli vilayetini kolayca ve harpsiz zapt etmiş olan Bulgaristan'ın, Makedonya ve Edirne üzerinde çalışmaya başladığını açıkça göstermektedir. Bundan sonra Bulgarlar, 1843'te Selanik'te meşhur Makedonya Komitesini kurmuşlardı. Makedonya'nın muhtariyeti için çalışmaya başlayan bu komite, kısa sürede Balkan ve Avrupa politikasında kendisinden bahsettiren bir teşekkül halini aldı.

⁷⁹ Üçok, a.g.e., s. 190.

⁸⁰ Charles Seignobas, **Tarih-i Siyasi**, Kader Matbaası-Ahmet Saki Bey Matbaası, İstanbul, 1324, s. 468.

⁸¹ Üçok, a.g.e., s. 191.

⁸² **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.VI, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 254.

Makedonya’da 21 Ekim 1902’deki ilk büyük ayaklanmadan sonra Edirne’de de Nisan 1903 tarihinde büyük bir Bulgar ayaklanması olmuştur. Bu ayaklanma karşısında Osmanlı Hükümeti, Bulgaristan’la 8 Nisan 1904’te bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre Bulgaristan kendi topraklarında komite ve çete kurulmasını yasak edecek ve Osmanlı topraklarında asayiş bozmaya çalışanları cezalandıracaktı. Osmanlı Devleti ise ayaklananları affedecek, Bulgaristan’a kaçmış olan Bulgarların geri dönmelerine müsaade edecek ve Türk tebaası, Bulgarları idare ve adliye memuriyetlerinde kullanacaktı. Fakat Edirne komitesinin dağıtılmasına ve Bulgar topraklarında her türlü çete ve komite kurulmasının yasak edilmesine dair olan anlaşmaya Bulgaristan samimi olarak bağlı kalmamış ve bu gibi faaliyetleri görmemezlikten gelmiştir⁸³.

D. BULGARİSTAN’IN BAĞIMSIZLIĞI

Bu sırada İstanbul’daki İngiliz sefiri önemli görüşmeler yapmak üzere 1904 yılında Sofya’ya gitmişti. Bu görüşmelerde İngiltere, büyük bir Bulgar devletinin kurulmasına ve Ege Denizine kadar ilerlemesine mani olmayı düşünüyordu. İngiltere açısından Balkanlar’da büyük bir Bulgaristan’ı tamamen Rus nüfuzuna bırakmak büyük bir hata olurdu. Bunun için de Londra’daki Balkan Komitesi yıllardır Bulgar çetelerine yüklü miktarda para dağıtıyordu.

Zaten Yakın Şarkta ve Uzak Şarktaki bütün siyasi olaylar Rusya ile İngiltere arasındaki çarpışmadan meydana geliyordu. Rusya, Hindistan’a ulaşabilmek için Uzak Şarkta Japonya’ya karşı başarısız olup Baltık Denizini bir Rus denizi haline getiremeyince, bu arzularını tekrar Karadeniz için tatbik etmeye çalışmış ve bu düşüncesi İngiltere tarafından kabul görmüştü. Çünkü İngiltere, Rusya’nın Hindistan’a ulaşabilmesine mani olmak için bütün çarelere başvuruyordu. Rusya’nın Balkanlar politikasına müsaade etmesi de bu yüzdendi⁸⁴. Rusya ile İngiltere arasında 1907’de imza edilmiş olan İran Antlaşması’ndan sonra Rusya’nın, yeniden Balkanlara dönmüş bulunması Osmanlı İmparatorluğu’nun durumunu çok güçleştirmişti. Çünkü Hindistan yolunun böylece güvenliğini sağlamış bulunan İngiltere, Rusya’nın Balkan politikasına dönmüş olmasını iyi karşılamıştı. Sonunda 1908 yılı Haziran ayında İngiltere Kralı’nın, Rus Çarı ile Reval’de

⁸³ Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 62.

⁸⁴ Sultan Abdulhamid, a.g.e., s. 164.

buluşmaları ve Makedonya sorunu üzerinde tam bir anlaşmaya varmaları Genç Türkleri harekete geçmeye yöneltti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda ikinci kez meşrutiyet ilan edilmiş oldu⁸⁵.

Osmanlı Devleti'ndeki bu kargaşalıktan yararlanmak isteyen yabancı devletlerin hareketleri de gecikmeden kendisini göstermeye başladı⁸⁶. 5 Kasım 1908'de Avusturya İmparatoru, Bosna Hersek'in ilhak iradesini imzaladı. Yenipazar sancağını ise tamamen Osmanlı'ya bıraktı. Bulgaristan da bağımsızlığını ilan etti. 6 Kasım 1908'de de Girit Adası kendisini Yunanistan'a ilhak etti⁸⁷. Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı ile birlikte Prens Ferdinand, Çar unvanını almış, ancak büyük devletlerden gelecek herhangi bir karşı koymayı da düşünerek, Bulgaristan'ın bağımsızlığının tanınması için Babıâli'ye yumuşak dilli bir dilekçe sunmuştu⁸⁸. Babıali de Bulgar bağımsızlığı üzerine, Berlin Antlaşmasını imzalamış devletlere 6 Kasım 1908'de bir nota verip, bu durumu protesto etmiş ve Bulgaristan'la Şarki Rumeli durumunu ve uluslararası antlaşmalarla Osmanlı Devleti'ne temin edilmiş hakları incelemek üzere bir konferansın toplanmasını istemiştir⁸⁹.

Büyük devletler ise konferansın toplanmasına taraftar idiler. Hatta İngiltere, konferansa sunulacak beyannamenin taslağını bile hazırlamıştı⁹⁰. Avusturya ise konferansın toplanmasını istemekle birlikte Bosna Hersek ile ilgili olarak güvence verilmesi ve konferans gündemine sokulmaması şartını öne sürmekteydi. Avusturya'dan cesaret alan Bulgaristan da bağımsızlığın ve prens ait "Çar" unvanının tartışma konusu edilmemesi ve bunun konferanstan önce iki devlet arasında halledilmesi şartıyla konferansın toplanmasını istiyordu⁹¹. Aksi durumda her ihtimale karşı sınıra hayli asker yığan Bulgaristan, meselenin Bulgar çıkarları doğrultusunda çözümlenmesi için bütün imkânları seferber etme niyetindeydi⁹².

Alman büyükelçisi ise 9 Kasım 1908'de konuyla ilgili olarak, Almanya'nın Balkanlardaki son hadiseler hakkında ne Avusturya ne de başka hiçbir devletle hiçbir anlaşması olmadığını yazı ile Babıali'ye bildirdi. Yine 10 Ekim tarihli yazısında da Greg

⁸⁵ Üçok, a.g.e., ss. 196–197.

⁸⁶ Üçok, a.g.e., s. 198.

⁸⁷ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 113.

⁸⁸ Üçok, a.g.e., s. 198.

⁸⁹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e.,s.115.

⁹⁰ Hilmi Kamil Bayur, **Sadrazam Kamil Paşa Siyasi Hatıratı**, Ankara, 1954, s. 263.

⁹¹ Nuri Osman, **Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanat**, İbrahim Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1327, s. 1172.

⁹² Hilmi Kamil Bayur, a.g.e., s. 263.

ile görüşmesini, Türkiye'ye verilecek yardım ve Makedonya gibi Avrupa'daki Türk topları için garanti verilmesi hususunda bir hareket olarak niteledi⁹³.

Konferansın toplanmasını en çok isteyen devletlerden olan Rusya temelde Bulgaristan'ın bağımsızlığını kendi himayesinde olmak kaydıyla istemekteydi. Ancak Ferdinand'ın, Bulgaristan'ın bağımsızlık işini Avusturya ile anlaşarak yapmasını ve kendisinin saf dışı bırakılmasını hazmedemiyordu. Rusya'nın konferansın toplanmasını istemesindeki temel amaçlarından biri de Boğazlar meselesini konferans gündemine somak idi. Hatta Karadeniz devletleri için Boğazlardan savaş gemisi geçirmek hakkına sahip olabilmek için 93 harbenden kalan savaş tazminatından ve Türkiye'deki Rus postanelerinden vazgeçileceği beyanatında bulunmuş, bu ise Babıali'yi kuşkulandırmıştı⁹⁴. İngiltere'nin düşünülen konferans için öngördüğü beyanname Türk-Bulgar ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu beyannamenin esasları şunlardır:

“1. Konferansın toplanması halinde diğer devletlerin de Osmanlı Devleti'nden kendi çıkarları çerçevesinde faydalar sağlamasını ve meşrutiyeti yıkmaya yönelik hareketleri engellemek

2. Rusya'nın boğazlar üzerindeki değişiklik isteklerine karşı koymak.

3. Bulgaristan'ın Türkiye lehinde tavizatta bulunmasını sağlamak”⁹⁵.

Osmanlı Devleti, 12 Ekim 1908'de toplanılması düşünülen konferansın, Bulgar bağımsızlığını tanımasını kabule hazır olmakla beraber, Ferdinand'ın “Çar” unvanını almasına karşıdır. Çünkü bu şekilde Makedonya Bulgarları'nın üzerinde de hak iddia edilmesine yol açılır. Bu sebeple, Ferdinand'a Şarki Rumeli üzerinde de hükümdarlık hakkı veren bir kâğıdı imzalamaz ve bu eyalet üzerinde Osmanlı hukukunun korunması için savaşa kadar gitmeye hazır olduğunu açıklar. Konferansın toplanmasını şiddetle isteyen Rusya ise aynı gün kendi programını İngiliz hükümetine verir. Programda, Bulgaristan meselesinin yanında Bosna Hersek'in Yenipazar'a yakın olan yerlerinde sınır düzenlemesi, Tuna üzerinde kıyısı olan devletler lehinde usulün değiştirilmesi, Türkiye'deki kapitülasyonlar ve yabancı postaneler konuları yer almaktadır. Program, Bulgar bağımsızlığının Berlin Antlaşması'nın 1-22 maddelerinin değiştirilerek mevcut

⁹³ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 120.

⁹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 117.

⁹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 117.

duruma göre düzenlenmesini öngörmektedir⁹⁶. İngiltere tarafında da kabul edilen Rusya'nın programı, 15 Ekim'de sadrazama sunulur. Babıâli ise cevap olarak, Şarki Rumeli'nin Bulgaristan'ın bir parçası olmadığını, Türkiye'nin bu konuda savaştan çekinmeyeceğini ileri sürerek büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni koruması gerektiğini, bu nedenle birleşik gücün Şarki Rumeli'de bulundurulmasıyla teminat verilmesini ister. Buna karşın İngiltere 16 Ekim'de verdiği cevapta bunların düşünülemez olduğunu ifade ederek, savaşın da fayda yerine zarar getireceğini vurgular⁹⁷.

Osmanlı-Sırp ittifakı görüşmelerinden bir ümit kalmadığı anlaşıldıktan sonra Osmanlı-Bulgar görüşmeleri ciddileşmiş ve iki taraf da hem birbirlerinden şüphelendikleri hem de birbirlerini etkilemek istedikleri için sınırlara asker yığmaya başlamışlardı Ancak savaşın bir fayda sağlamayacağı belli idi. Ayrıca büyük devletlerin hepsi de buna şiddetle karşıydı.

İngiltere'nin teşviki ile başlayan Osmanlı-Bulgar görüşmelerinin 1908 yılının sonundaki durumu, Babıâli'nin Osmanlı Büyükelçiliklerine yolladığı 6 Aralık 1908 tarihli genelgede görülmektedir. Bu genelgede yer alan, Bulgaristan vergisi, Bulgaristan'ın zapt ettiği 310 km.lik Osmanlı demiryollarının satın alınması, Baleko-Vakarel demiryolu işlerinin bedeli ile 8 yıldır ödenemeyen kirası ve Bulgaristan'daki evkaf ve emlak meselelerinin tesviyesine ait Osmanlı istekleri 28.000.000 Osmanlı lirasına tekabül etmekte olup, buna karşın Bulgar delegeleri Bulgaristan vergisi ve Düyun-u Umumiye meselelerini müzakereye memur olmadıklarını beyan ederek, Osmanlı hükümetinin Bulgaristan'ın yeni durumunu tanıması halinde Şarki Rumeli vergisi ve 310 km'lik demiryolunun bedeli olarak kırkar milyon frank verebileceklerini ifade ederler. Ayrıca Köstendil-Kumanova demiryolunun birleştirilmesinin kabulü halinde ise 6.000.000 frankın daha verileceğini ima ederler. Böylece Osmanlı hükümetinin talep ettiği 140.000.000'na (28.000.000 lira) karşılık Bulgar hükümetinin ancak 82.000.000 vermesi mevcut havayı gerginleştirir ve Osmanlı-Bulgar görüşmelerinin kesilmesine neden olur⁹⁸.

Osmanlı-Bulgar görüşmelerinin durması üzerine Avusturya diğer büyük devletlere müracaat ederek, görüşmelere yeniden başlanılmasını, İstanbul'a birlikte tavsiye etmeyi teklif eder. İngiltere'nin bu müracaata verdiği cevabı Londra büyükelçisi, Babıâli'ye 2

⁹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., ss. 120-121.

⁹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., ss. 123-124.

⁹⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., ss. 156-157.

Ocak 1909 tarihiyle bildirir. Buna göre İngiltere zaten İstanbul'a itidal tavsiye etmiş ve Bulgaristan nezdinde de Türkiye ile anlaşması için teşebbüste bulunmuştu. Türkiye, Düyun-u Umumiye idaresince verilmiş hesaplara dayanarak Bulgaristan'dan istemiş olduğu parayı azaltmaya taraftar görüldüğü halde, Bulgaristan vermeye razı olduğu ve İngiltere'nin de az bulduğu 82.000.000 franktan fazla para vermek istememiştir⁹⁹.

Ocak ortalarında, ödenecek para sayısına takılıp kalmış olan Osmanlı-Bulgar anlaşmazlığını gidermek için Avusturya'nın bir teşebbüse hazırlandığının duyulması üzerine Rusya, Slavlar üzerindeki nüfuzunu daha fazla kaybetmek korkusu ile bu rolü kendisi oynamaya karar verir. Rusya'nın bu konuda ilk teklifi, Babıali Bulgaristan'ı krallık sıfatıyla onaylar ve Boğazları, İzvolski'nin istemiş olduğu şekilde açmaya razı olursa, 93 Harbi dolayısıyla alacaklı olduğu savaş tazminatının kalan kısmından vazgeçmeye hazırdır şeklinde olmuştur. Petersburg'da, Rusya Dışişleri Bakanı İzvolski ile görüşen Osmanlı Büyükelçisi, 21 Ocak 1909 tarihinde çektiği telgraf da, Rusya'nın Bulgarlara güvenmediklerini ve onların koruyuculuğunu üstlenmeyeceğini, bunun Osmanlı Hükümeti ile dostluğunu bozmayacağını ifade eder¹⁰⁰.

Bu arada İngiltere, Bulgaristan'ın Avrupa'dan edindiği 100.000.000 franklık teklifin kabul edilmesini ve sınır düzeltmesi isteğinde bulunulmamasını Babıali'den ister. Osmanlı Hükümeti ise teklif edilen 100.000.000'nu az görerek, demiryolları tazminatının bu paraya dâhil edilmeyeceğini ve Bulgaristan'ın demiryollarını satın alacak parayı buluncaya kadar sınır düzenlemesinin gerekli olduğunu ve bunun da Edirne-Kırcaali arasındaki yolun güvenliği için gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Rus Hükümeti de, 27 Ocak 1909 günü, Osmanlı'nın istediği para ile Bulgarların vermeye razı olduğu para arasındaki farkın 1877-78 savaş tazminatından indirilmesini teklif etmeyi düşündüğünü İngiltere ve Fransa'ya bildirir. Rusya'ya göre bu durum, Bulgaristan'ın Fransa'ya borçlanmasından daha ucuza geliyordu¹⁰¹.

Bu sırada Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa, İttihat ve Terakki'nin etkisi altındadır. Cemiyette ise Abdülhamit'in ve belki de hükümetin bir savaş çıkarıp meşrutiyeti ortadan

⁹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 159.

¹⁰⁰ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 160.

¹⁰¹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 161.

kaldırmak istedikleri kuşkusu vardır. 30 Ocak 1909'da Sadaret, Harbiye Nezaretine işin savaşız çözüme yolunda bulunduğu bildirir¹⁰².

Büyük devletler ise her iki tarafın birbirine karşı tehdit tavrı alması üzerine sükûnet çağrısında bulunuyorlar ve Osmanlı'ya da sınır düzeltme işinden vazgeçmesini tavsiye ediyorlardı. Bunun üzerine Babıâli, 1 Şubat 1909'da Londra Büyükelçiliğı vasıtasıyla Greg'e, İngiltere'nin tavsiyelerine uyulduğunu ancak Bulgaristan'ın tehditkar tavırla askeri yığınmakta devam ettiğini ve son teklif olarak Bulgar'ın derhal 100.000.000 ve bilahare 25.000.000 frankı vermesi gerektiğini ve Bulgaristan'ın askeri seferberliğini terk etmedikçe bağımsızlığının kabul olunmayacağını bildirmiştir.

3 Şubat 1909'da Rus Hükümeti, Rusya'nın son mali teklifi dolayısıyla hiçbir siyasal meseleyi ve Boğazlar meselesini ileri sürmeyeceğini dünya kamuoyuna duyurur ve Babıâli'nin durumdan haberdar edilmesini İstanbul'daki Büyükelçiliğine bildirir. Ancak Babıâli, 6 Şubat'ta talep ettiği para ile ilgili olarak, Rusya'ya kalan bütün borcunun Bulgaristan'dan istediğı paraya karşılık olarak iptalini teklif eder. Rusya ise bu Osmanlı teklifini mübalağalı karşılar¹⁰³.

Bulgar meselesi, Mart 1909 yılı itibariyle Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Rusya üzerinde yoğunlaşırken, 16 Mart 1909'da Rıfat Paşa ve Mosyd İzvolski arasında Petersburg'da imzalanan Osmanlı-Rus protokolü "Ad Referandum", hükümetlerin kabulüne bağılı olarak imzalanır. Protokol yine Petersburg'da 8 Aralık 1909'da imzalanacaktır. Babı-alice istenen 125.000.000 frankın karşılanması için Rusya 1909 yılı itibariyle 93 harbinin 40 yıllık taksitinden vazgeçer. Bu 40 yıllık taksit 125.000.000 frankı karşılamakta idi¹⁰⁴.

¹⁰² Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 162.

¹⁰³ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 164.

¹⁰⁴ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 172.

E. BALKAN SAVAŞI VE BULGARİSTAN

1908 Bosna Hersek bunalımından sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğuna karşı üç ayrı politika arasında bocalamıştır. Rus devlet adamları Balkan devletleri arasında bir birlik kurmak için bundan önce de birçok denemeler yapmış fakat bu denemeler Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki Makedonya sorunu yüzünden suya düşmüştü¹⁰⁵.

Rusya'nın özellikle Bulgaristan ve Sırbistan arasında bir yakınlaşmanın olması için gösterdiği faaliyetler zamanla sonuç vermeye başladı. İlk olarak 1912 yılı Mart ayında Sırbistan ile Bulgaristan arasında bir ittifak antlaşması imzalandı. Bunu müteakip Bulgar-Yunan Antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti içinde siyasi ihtiraslar ve parti kavgalarının devam ettiği sırada gerçekleştirilen ve zamanında haber alınamayan bu ittifaklara daha sonra Karadağ da katıldı. 29 Şubat 1912 tarihinde, Sırp-Bulgar hükümetleri arasında imzalanan ittifak antlaşmasının beş maddeden oluşan gizli ekinde birlikte hareket etme ve Türkiye'den kazanılacak arazinin ortak hâkimiyetine ait hükümler vardı¹⁰⁶. Bulgaristan, iki ay sonra da Yunanistan ile bir savunma antlaşması yaptı. Bu antlaşma açıkça İstanbul'a karşı yapılmıştı. Fakat iki ülkede Selanik'e göz diktiği için toprak paylaşımı konusunda sessiz kalınıyordu¹⁰⁷. Balkan devletleri arasındaki bu siyasi ve askeri antlaşmalar Rusya'nın aracılığıyla zamanla Türkiye aleyhine Balkan birliğine dönüştü. Ancak Romanya Balkan İttifakı dışında kaldı¹⁰⁸.

Babıâli ise bütün bu antlaşmalar imza edildiği sırada bunlardan zamanında haber alamadığı gibi, haber aldıktan sonra da durumun önemini kavrayamamış ve seferberliğe gidilmemişti. Yalnız Edirne çevresinde manevra bahanesiyle bir miktar asker yığılmıştı. Bu sırada Avusturya, Rusya'ya karşı Makedonya'da yerel yönetime dayanan düzeltim isteğinde bulunmuş ve Babıâli buna karşı çıkmıştı. Bunun üzerine, Balkanlar'daki durumu beğenmeyen büyük devletler, 7 Ekim 1912 tarihinde Rusya ve Avusturya'nın savaşa neden olabilecek bir adım atmalarına taraftar olmadıklarını ve savaş çıkacak olursa, savaş sonucunda sınırların değiştirilmesine izin verilmeyeceğini, Balkan Devletlerine bildirdiler¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Mehmet Okur, "Balkan Savaşları", **Balkanlar El Kitabı**, C.1, Osman Karatay- Bilgehan Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 613

¹⁰⁶ Koçak, a.g.e., s. 81.

¹⁰⁷ Okur, a.g.m., s. 614.

¹⁰⁸ Koçak, a.g.e., s. 82.

¹⁰⁹ Üçok, a.g.e., s. 206.

Karadağ'ın Osmanlı Devletine savaş ilan ettiği gün açıklanmış bu karar çok gecikmişti. 13 Ekim'de Sırbistan ve Bulgaristan tarafından verilen notaları kabul etmeyen Osmanlı Devletine 17 Ekim'de bu devletler, 19 Ekim'de de Yunanistan savaş ilan etmiştir¹¹⁰. Osmanlı Devleti'nin biri Bulgaristan'a, diğeri Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a karşı teşkil ve donatmayı planladığı Şark Ordusu ve Garp Ordusu'nun kadrolarının doldurulmaması Balkan Savaşı başında büyük bir talihsizlik oldu. Osmanlı birliklerinin mevcut yığınak ve taarruz hazırlıklarının noksan olması nedeniyle¹¹¹ Osmanlı ordusu, Çatalca hattına çekildi. Kasım ayı başında Yunanlılar Selanik'i ele geçirdiler. Ayrıca donanmaları ile Bozcaada, Limni, Samotraki ve Taşoz Adaları'nı işgal ettiler. Bu adaların elden çıkması ile Osmanlı Devleti'nin Makedonya ile bağlantısı kesildi. Büyük devletlerin müdahalesi ve Bulgarların Çatalca'ya yaptığı son saldırılar üzerine Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'nin ateşkes teklifini kabul ettiler (3 Aralık 1912). Balkan Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında barış, 30 Mayıs 1913'te Londra'da imzalandı. Bu antlaşmaya göre Balkan Savaşları'nın ilk devresinde, Bulgaristan, Adalar Denizi ve Marmara kıyılarına ulaşarak 1878 Ayastefanos Antlaşması'nın sınırlarına büyük ölçüde ulaşmış, Makedonya'nın diğer bölgeleri ise Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılmıştı. Londra Antlaşması'nın getirdiği koşullar, Osmanlı Devleti'ne karşı aralarındaki çekişmeleri bir tarafa bırakarak birleşen ve birlikte hareket eden Balkan Devletleri'nin birbirlerine düşmelerine neden oldu. Hepsi de Makedonya'ya tek başına sahip olmak istiyordu¹¹². İşte Makedonya üzerindeki bu anlaşmazlık İkinci Balkan Savaşı'na neden oldu. 29 Haziran 1913'te Bulgaristan eski müttefikleriyle savaşa başlarken; Romanya'da da kıpırdanmalar görüldü. Sırp ve Yunan ordularının Bulgar kuvvetleri üzerinde başarı sağlamalarından sonra Romanya'nın da Silistre ve Plevne'ye karşı harekâtı Osmanlı ordularına toparlanma olanakları sağladı. 21 Temmuz'da Edirne'nin anavatana katılması sağlanırken, eski Balkan müttefikleri de 10 Ağustos'ta aralarında Bükreş Antlaşması imzalıyorlardı. 29 Eylül 1913'te İstanbul'da Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan barış antlaşması bir yandan çatışmaysa son verirken, öte yandan Türklerin Trakya' da ki sınırını belirliyordu¹¹³. Bükreş Antlaşması'na göre:

¹¹⁰ Okur, a.g.m., s. 614.

¹¹¹ Koçak, a.g.e., s. 85.

¹¹² Okur, a.g.m., s. 616.

¹¹³ Koçak, a.g.e., s. 87.

1. Bulgaristan; Silistre, Tutrakan ve Güney Dobruca'nın büyük bir kısmını Romanya'ya verdi. Bulgaristan'a; Makedonya'nın küçük bir bölümü ve Dedeğaç bölgesi bırakıldı.

2. Yunanistan; Eğir'in tamamını, Selanik, Drama, Kavala ile birlikte Güney Makedonya'nın büyük bir kısmını aldı. Sırbistan'a; Manastır, İspit, Üsküp ve Piriştine verildi.

Bu antlaşma ile Bulgaristan, Dedeğaç üzerinden Ege Denizi ile bağlantısını sürdürmekle beraber, büyük oranda toprak kaybına uğramıştı. Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ile yaptığı, 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması, sınır düzenlemesinden başka, Bulgaristan'da kalan Türkler hakkında da hükümler içermekteydi. Buna göre, Bulgaristan'daki Türkler 4 yıl içinde Osmanlı sınırları içine göç etme hakkına sahip olacaklardı. Orada kalan Türkler ise, her türlü din ve mezhep hürriyetinden faydalanacaklar ve ibadetlerini serbest yapabileceklerdi. Bundan başka Bulgar Hükümeti, Türkler için, ilk ve ortaokullar açacak ve bu okullarda eğitim-öğretim Türkçü olacak, Türklerin mülkiyet hakkına saygı gösterilecek, zorunlu olmadıkça malları kamulaştırılmayacak, kamulaştırılması halinde parası peşin ödenecekti¹¹⁴.

F. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN

Birinci Dünya Savaşı başladığında Bulgaristan, Balkan savaşı sonunda eski topraklarından bazılarını kaybetmenin yarattığı ruh hali ve intikam duygularının da etkisiyle, Müttefik Devletler (Almanya-Avusturya Macaristan) safında yer aldı. Çünkü Almanya tarafından Bulgaristan'a, Makedonya ile Arnavutluk vaat edilmişti¹¹⁵. Bulgaristan'ı kendi yanlarında savaşa sokma mücadelesinden İttifak Devletleri galip çıktı; ama fedakârlığı Babı-ali yapmak durumunda kaldı. 6 Eylül 1915'te, Sofya'da Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir antlaşma yapıldı. Buna göre iki devlet arasında sınır düzeltilmesi yapılacaktı. Aynı tarihte (6 Eylül 1915), Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Bulgaristan arasında Dostluk ve İttifak Antlaşması, ayrıca askeri sözleşme ile gizli bir sözleşme imzalandı. Karşılıklı yardımlaşmayı öngören bu antlaşmalara göre; 3 güne kadar Sırbistan'a karşı birlikte savaş açılacaktı. Bulgaristan'a bu

¹¹⁴ Okur, a.g.m., s. 620.

¹¹⁵ Koçak, a.g.e., s. 90.

yardımları karşılığında Sırbistan Makedonya'sı verilecekti. Eğer Yunanistan ve Romanya, İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girerse, Bulgaristan 1913 Bükreş Antlaşması ile bırakmış olduğu yerleri işgal edecekti. Bu durum Ayastefanos Antlaşması ile kurulmuş olan Büyük Bulgaristan'ın yeniden kurulması anlamına geliyordu¹¹⁶.

1916 yılı baharında Makedonya'da cereyan eden Alman-Bulgar taarruzunun başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, 1917 yılında Bulgaristan'a karşı harekete geçen Yunanistan, Bulgarların daha sıkışık duruma girmesine neden oldu. 15 Eylül 1918'de Bulgar-Alman cephesinin çökmesiyle Bulgar Hükümeti 29 Eylül 1918'de mütareke yaptı. Bundan sonra da 27 Kasım'da Neuilly (Nöyvi) Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşma Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakmakta, Sırbistan'la ufak bir sınır düzeltmesi öngörmekte ve Batı Trakya'yı Yunanlılara vermekte idi. Yunanistan'ın, Bulgaristan için Ege Denizi'ne bir çıkış serbestliği tanıyacağını öngören hükümleri olumlu bir sonuca ulaştırılamamıştı. Bulgar ordusunun 33.000 kişiye indirilmesini ve iki milyar franklık harp tazminatını da öngören "Neuilly Antlaşması" Bulgaristan'ı bir hayli zora sokmuştu¹¹⁷.

Savaştan zafer kazanarak çıkan Batılı Devletlerin kurmayı amaçladıkları yeni düzen, Balkan Yarımadası'nın siyasi haritasını da tümüyle değiştirmiştir. Üç büyük imparatorluk (Osmanlı, Avusturya-Macaristan, Rusya) parçalanmış ve aynı topraklar üzerinde daha küçük ulus devletler kurulmuştu: Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan ve Türkiye. İmparatorluklar döneminin kapanmaya başlaması ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaya yüz tuttuğu dönemde "*Balkanlaşma*" süreci hız kazanacaktır. Barış antlaşmalarının temel ilkesi "kendi kaderini tayin" olmasına karşın, Balkanlar'da ortaya çıkan ulus devletlerin sınırları çizilirken bu ilkeye uygun davranıldığı pek söylenemez. İtilaf Devletleri ile birlikte savaşa katılan, Balkan Devletleri'nin toprakları, yenik bölge devletlerinden toprak alınarak genişletilirken, kendi kaderini tayin hakkı göz önüne alınmamış ve Balkanlar'da iki savaş arası dönemin temel sorunu olan "azınlıklar" sorununu yaratmıştır. Bu durum, sosyal ve dini gerginlikle birlikte ulus-devletlerinin zaman içerisinde diktatörlüğe doğru kaymasına yol açacaktır¹¹⁸.

¹¹⁶ Hikmet Öksüz, "Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar", **Balkanlar El Kitabı**, C.1, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 635.

¹¹⁷ Koçak, a.g.e., ss. 91-92.

¹¹⁸ Öksüz, a.g.m. s. 638.

III. BAĞIMSIZ BULGARİSTAN VE BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK POLİTİKALARI

A. BULGAR ÇİFTÇİ YÖNETİMİ VE TÜRK AZINLIĞI

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Bulgaristan 1920–1923 yılları arasında Aleksandr Stambuliyski'nin başkanlığını yaptığı Çiftçi Partisi tarafından yönetildi. Bu yılların, Türk azınlığının biraz rahat ettiği ve haklarının tanındığı tek dönem olduğu söylenebilir. Savaş sonrasında, Bulgaristan'ın gerek Balkan gerek I.Dünya Savaşlarına girmesinde başrolü oynamış olan milliyetçi ve askeri çevrelerinin etkisi çok azalmıştı. Her türlü milliyetçi yaklaşımı reddedip Bulgar halkının çoğunluğunu teşkil eden çiftçilerin maddi refahını sağlamaya yönelik bir politika izleyen Stambuliyski, Türk azınlığının tamamına yakın kısmının çiftçi olduğunu dikkate alarak onları kollamış ve yabancı ülkelerle hiçbir sorun çıkmaması esasını benimsediği için de Osmanlı ve Anadolu hükümetleriyle iyi ilişkiler içinde olmak istemiştir¹¹⁹.

Türk eğitimi ile ilgili Bulgar politikasında ilk olumlu değişiklik, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Çiftçi Partisi'nin 1919–1923 iktidarı döneminde yapılmıştır. Bu ilk değişikliğin nedenlerinden bir tanesi, Türk azınlığının bu yıllarda daha teşkilatlı ve şuurlu bir şekilde haklarını istemeye ve Türk Öğretmenler Birliği kanalıyla sesini daha yüksek duyurmaya başlamasıdır. Bunun yanı sıra, Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan Türkleriyle Bulgarların silah arkadaşlığı etmiş olması, birlikte savaşıp, birlikte vatan için canlarını feda etmiş olmaları gelir. Bu savaş esnasında Türk azınlığından 9604 kişi (tüm memleket halkından 88.106 kişi) Bulgar devletinin çıkarları için canını feda etmiş, binlercesi de esir ve malul kalmıştır. Yerli Türklerden başka, Türkiye ordusu da Bulgarların yardımına koşmuş, Besarabya'da, Makedonya'da binlerce şehit vermiştir. İktidara gelen Çiftçi Hükümeti geniş halk kitlesine, özellikle çiftçilere dayanarak ayakta duruyordu. Yüzde doksan kadarı çiftçi olan Bulgaristan Türklerinden de destek görebilmek için onların haklarına saygı göstermek gereği duyuyordu. Ayrıca Birinci Dünya Savaşından sonra azınlıklarla ilgili devletler hukukunda önemli gelişmeler olmuş,

¹¹⁹ Lüttem, a.g.e., s. 63.

“azınlıklar rejimi” Milletler Cemiyetinin güvencesi altına alınmıştı. Savaş sonunda imzalanan barış antlaşmalarında azınlıklar konuları ile ilgili bölümlere yer ayrılmıştır¹²⁰.

Stambuliyski Hükümeti tarafından 21 Temmuz 1921’de yeni bir Milli Eğitim yasası da çıkarılmıştır. Bu yasada Türk azınlık eğitimi ile ilgili ise şu yeniliklere yer verilmiştir:

“1. Bulgaristan Türk okulları için ayrı bir başmüfettiş atanacaktır. Bunun öteki başmüfettişler gibi görev ve yetkileri olacaktır (mad. 351).

2. Yirmiden fazla okulu bulunan Türk okul encümenlerine bir rüştiye ve bir ilkokul öğretmeni seçilecektir. Seçimi Türkler kendileri yapacaktır (mad. 102).

3. Türk okullarında Bulgarca öğretim yapılması zorunluluğu kaldırılacaktır (mad. 357).

4. Bulgar okulları gibi Türk okulları içinde “okul fonları” oluşturulacak ve bu okullara emlak sahibi olma hakkı tanınacaktır (mad. 361).

5. Programları, yönetmenlikleri ve öğretmenleri resmi Bulgar okullarınıninkine uyan Türk okullarına da resmi okullar gibi yardım yapılacaktır (mad. 366).

6. Yeni okul binaları yapımında Türklere de kredi verilecek ve inşaat malzemesi alım kolaylığı tanınacaktır (Okul İnşaatı Hakkında Yasa, mad. 1)”¹²¹

Çiftçi Hükümetinin Türk eğitimi ile ilgili önemli kararlarından biri de Türk okulları için okul fonları oluşturulmasıdır. Söz konusu yasa ile ilk defa Türk okullarına da, Bulgar okullarında olduğu gibi, tarla, çayır, koru v.s. gibi gelir getirecek fonlar oluşturulmasına, yani emlak ayrılmasına karar verilmiştir. Artık Türk okulları içinde okul fonları oluşturulmaya başlanmış ve ilk defa 1921–1922 ders yılında Şumnu ilindeki Türk okulları için 5068 dekar, Varna bölgesindeki okullar içinde 2523 dekar olmak üzere toplam 7591 dekar toprak verilmiştir. Bu, Bulgar Milli Eğitim Bakanı’nın da belirttiğine göre, şimdiye kadar hemen hemen üzerinde hiç durulmamış bir meseleydi. Türk okulları yalnız vakıf malları, Türk cemaatinin ianeleri, devletin ve belediyelerinin cılız (çok az) yardımları ile yaşamış, bu yüzden geri kalmışlardı.

1921–1922 ders yılında Bulgaristan Türklerinin okul, öğretmen ve öğrenci sayısı 1912–1913 ders yılına oranla gelişme göstermiş ve 1921–1922 yılında, 1912–1913 ders

¹²⁰ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 112.

¹²¹ Şimşir, a.g.e., s. 66; Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, ss. 113.

yılına oranla Türk okullarında yüzde 28, öğretmenlerin sayısında ise yüzde 30 artış olmuştur¹²².

Ancak Çiftçi Hükümeti 1923 yılında bir askeri darbe ile devrilerek, Stambuliyski öldürülmüştür. Bununla beraber Türklere karşı hoşgörü git gide azalarak bir süre daha devam etmiş ve 1934’de faşist hükümetlerin iş başına gelmesiyle son bulmuştur¹²³. İki savaş arasındaki yirmi yıllık dönem Bulgaristan’da şiddet ve darbeler içinde geçmiştir. Bunun iki temel sebebi ise iktidarın zayıf temeli ve aşırı milliyetçiliktir¹²⁴.

1929 ekonomik krizi tarım ülkesi Balkan devletleri arasında bir yakınlaşma doğurmuştur. Girişimci bir Yunanlı köylünün öne sürdüğü fikir, bir Balkan Devletleri Federasyonu’nun kurulmasıydı. Cemiyeti Akvam’ın desteği ile gerçekleştirilen konferansların ilki 1930 Ekim’inde Atina’da, daha sonra da İstanbul, Bükreş ve Selanik’te yapıldı. Ekonomi, kültür ve sağlık konularında işbirliğini içeren bir dizi komisyon oluşturuldu; ancak siyasi sorunlar ağır bastı. Bulgarlar, Makedonya’daki Bulgar kökenliler ve Ege Denizi’ne açılan bir bölge ile ilgili isteklerini öne sürdüler. Mussolini tarafından desteklenen Sofya yönetimi, uzlaşmaz bir tavır takındığı için Balkan Federasyonu fikri bir kez daha başarısızlıkla sonuçlandı. Bunu üzerine 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paketi imzalandı. Bununla, bu devletlerin sınırlarının karşılıklı olarak güvence altına alınması amaçlanmıştı¹²⁵.

Paktın Atina’da imzalanması sırasında Bulgaristan ile Arnavutluk’a ait bir protokol de imzalanmıştı. Ancak Bulgaristan’ın, Romanya’ya ait Dobruca’nın ve Yugoslavya’ya ait Makedonya’nın üzerinde hak iddiası ile Yunanistan’a ait topraklardan Ege Denizi’ne çıkış isteklerini azınlıklar perdesi arkasına saklamak suretiyle, bu hakların sağlanması halinde, pakta girebileceğini bildirmesi, Paktın amacı ile uzlaşmıyordu. Bu sebeple, Bulgar istekleri sonucu, Bulgaristan Balkan Paketi dışında kalmıştı¹²⁶.

Bulgaristan’da ülkenin idaresini eline geçirmiş olan aşırı milliyetçiler, İkinci Dünya Savaşı’nı “Büyük Bulgaristan” idealini kısmen olsun gerçekleştirebilecekleri bir fırsat olarak gördüler. Nazi Almanya’sı da Bulgar milliyetçilerini destekledi. Romanya,

¹²² Şimşir, a.g.e., s. 66; Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, ss. 114 .

¹²³ Lüttem, a.g.e., s. 63.

¹²⁴ Mehmet Seyfettin Erol-Abdurrahim Aydın, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, C.1 , Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 645–646.

¹²⁵ Erol-Aydın, a.g.m., s. 652.

¹²⁶ Koçak, a.g.e., s. 96.

Almanya'nın baskısı ile Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a verdi. 1 Mart 1941'de Mihver güçlerinin üçlü anlaşmasına katılan Bulgaristan, Alman ordularının ülkesine girmesine ve buradan Yunanistan ve Yugoslavya'ya saldırmasına müsaade etti. Ülke halkının Ruslara beslediği sevginin etkisiyle Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa katılmayan Bulgaristan, İngiltere ve ABD'ye 12 Aralık 1941'de savaş ilan etti. Bulgar orduları, kendilerine ait farz ettikleri Makedonya ve Batı Trakya'yı işgal ettiler¹²⁷.

1. Türk Bulgar Dostluk Antlaşması

Bu dönemin diğer önemli bir gelişmesi de Türkiye ile Bulgaristan arasında 1925 yılında, iki ülke arasında bir barış ve dostluk olacağını belirten ve süresiz olduğu için hukuken bugünde geçerli bulunan bir anlaşma imzalanmasıdır. Bu anlaşmaya ek protokol, Neuilly Anlaşması hükümlerinden Bulgaristan'da oturan Müslümanların yararlanacağını belirtmekte, buna karşılıklı Türkiye'de oturan Bulgarların, Lozan anlaşmasının ilgili hükümlerinden yararlanacaklarını ifade etmektedir. Buna göre Bulgaristan'daki Türk azınlığı, dil ve din ile ilgili özgürlüklerden yararlanacak, yayın yapabilecek, kendi okullarını, dini ve hayır kurumlarını kurabilecekti. O yıllarda Türkler bazı sınırlamalara rağmen, esas itibariyle bu haklardan yararlandıklarından söz konusu protokolün bu hükmü bir teyit niteliği taşımaktaydı¹²⁸. 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması süresiz olarak yapılmıştır. O tarihten bu güne kadar hükümleri geçerli kalmış, bozulmamış, ortadan kaldırılmamıştır. Geçerliliği devam ettiği içinde, taahhüt edilenleri Bulgar Hükümeti hukuken uygulamak durumundadır. Türk Hükümeti de, bunu Bulgar Hükümeti'nden istemek hakkına sahiptir.

2. Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi

Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasının yapıldığı tarihte Ankara'da birde İkamet Sözleşmesi imzalanmıştır. Dostluk Anlaşmasına bağlı olmayan bu sözleşme Bulgaristan Türkleri için hayati öneme sahiptir. Çünkü bu sözleşme ile "*İsteğe bağlı göç*" hükmü getirildiğinden, Bulgar Hükümeti, Türklerin Türkiye'ye göçüne engel olmayacak ve Türklerin, Bulgaristan'dan Türkiye'ye istedikleri zaman göç etmelerine izin verecekti.

¹²⁷ Lütem, a.g.e., s. 25.

¹²⁸ Lütem, a.g.e., s. 67.

Ayrıca göçmenler taşınabilen mallarını ve hayvanlarını yanlarında getirebilecekler, taşınmaz mallarını da eğer gelirken satamamış ise bilahare 2 yıl içinde elden çıkarabileceklerdi. Bu 2 yıl zaman, göçmenleri darda bırakmamak, mallarını değerinden ucuza elden çıkarıp zarara uğramalarını önlemek, yani göçmenleri korumak için verilmişti¹²⁹.

Sözleşmenin bir diğer önemli tarafı da, o zamana kadar iki ülke arasındaki anlaşmalarda “Müslüman” deyimini yer alırken, bu kez “Türk” deyiminin de kullanılmış olmasıdır. Ancak bu deyim sadece ikamet sözleşmesinde göçle ilgili olarak yer almıştır. Bu deyim sayesinde Türk heyeti, Müslüman Çingenerin göçünü engellemeyi amaçlarken Bulgarlar da, Pomakların serbest göçünü engellemeye çalışıyordu. Bu dönemde, yani 1923–1933 yılları arasında, 101.507 Türk, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etti. Bu, o yıllarda Türk nüfusunun 700.000 kadar olduğu düşünülürse, her yedi kişiden birinin göç etmiş olması demektir. Türklerin en fazla hakka sahip oldukları bir dönemde bu kadar büyük sayıda göç olması, söz konusu hakların genellikle kâğıt üzerinde kaldığını, Türklerin gerçekte bir yandan mahalli makamlar diğer yandan aşırı milliyetçi Bulgarların baskısı altında bulunduğunu göstermektedir¹³⁰.

Yaşanan bu göç olaylarına karşın bu dönemde Bulgaristan’daki Türk nüfusu yine fazlaydı. 1929 istatistiklerine göre Bulgaristan’da 524.904 Türk, 88.399 Pomak, 4.905 Tatar, 3.669 Gagavuz, 88.455 Çingene, 42.077 Rum, 43.209 Yahudi, 57.312 Roman, 11.509 Ermeni, 9.080 Rus, 2.455 Alman, 1.337 Sırp ve 1.479 Ulah olmak üzere 893.780 azınlık vardı. 1931 senesinde ise 577.561 Türk, 6.187 Tatar ve 102.000 Pomak olmak üzere 6.006.000 Türk-Müslüman nüfus yer alıyordu. Yani sistematik bir surette Bulgarlaştırılmak istenen Pomaklarda dahil olduğu zaman Bulgaristan’daki Türk nüfusu sekiz yüz bine yakındı. Türkçe konuşan Türkler Bulgaristan’da, Şumnu, Rusçuk, Varna sancaklarıyla cenubi Bulgaristan’da Koca Balkan eteklerinde Aydos, Kırcaali, Paşmaklı, Devlen taraflarında yoğunlukta bulunuyordu. Garbi Bulgaristan’da ise şehir ve kasabalarda küçük kümeler halinde yaşıyorlardı¹³¹. Bulgaristan’ın resmi istatistiklerine göre 1934 yılında yapılan sayımda, ana dili Türkçe olanların sayısı 618.268 kişiydi. Ayrıca Bulgaristan’a katılan Güney Dobruca’daki Türkler de göz önüne alınır ve Türk nüfusun

¹²⁹ İbrahim Kamil, **Bulgaristan’daki Türklerin Statüsü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1989, ss. 39- 41.

¹³⁰ Lüttem, a.g.e., s. 67.

¹³¹ T.C. Başbakanlık Arşivi 243.646.19 Sayılı Yazı

arttığı da hesaba katılırsa 1943’de Bulgaristan’da yaşayan Türk sayısının 900.000 aştığı söylenebilir¹³².

B. FAŞİST HÜKÜMETLER DÖNEMİ (1934–1944)

19 Mayıs 1934 tarihinde bir “*Askeri Lig*”, hükümeti devirerek idareye el koydu. Tüm partileri kapattı. Askeri Lig, o yıllarda diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi, faşist ve Nazilerden esinlenen, anti demokratik ve şovenist bir politika gütmeye başladı ve Zveno isimli asker ve sivillerden kurulmuş bir gurubun desteğini gördü. Her ne kadar Kral Boris, Askeri Lig ve Zveno’nun nüfuzunu 1935’de kırdıysa da, anti demokratik ve şovenist politikaya, biraz yumuşatarak da olsa devam etti. O yıllarda Mussolini İtalya’sı ve Hitler Almanya’sının Balkan ülkelerinde prestiji büyüktü. Ayrıca Kral Boris baba tarafından Alman olduğu ve bir İtalyan prensesiyle evlendiği için bu iki ülkenin etkisine çok açıktı.

Bulgaristan’da başlayan bu milliyetçi hükümetler dönemi, 1985–1989 yılları hariç Bulgaristan Türklerinin geçirdiği en zor yıllardır. Söz konusu hükümetler gayet kararlı bir şekilde Türk azınlığının esasen fazla olmayan ve çoğu zaman uygulanmayan haklarını kaldırmaya, onları ikinci sınıf insan haline getirmeye çalıştılar. Ancak o yıllarda, Neuilly Anlaşması gereğince, küçük ve zayıf bir orduya sahip olduklarından, Türkiye’nin tepkisinden çekinerek, bunda pek aceleci davranmadılar. Türkiye ise soydaşlarının haklarını korumak için büyük çaba göstermiş olmakla birlikte, elindeki imkânların hepsini Bulgaristan’a karşı kullanmamıştır. Türkiye’nin bu nispeten çekingen davranmasının nedenini, Avrupa’nın o sıralarda içinde bulunduğu ve sonunda savaşa kadar gidecek olan istikrarsız ve belirsiz duruma bağlamak mümkündür¹³³.

Bulgaristan’da Türk eğitimi ise, 1934–1944 döneminde daha ağır şartlar altında kalmıştır. Bu dönem, Bulgaristan Türk eğitiminin o güne kadar görülen en karanlık dönemi olmuştur. 19 Mayıs 1934 hükümet darbesinden sonra iktidara gelen yönetici çevreler, Bulgar halkının, Osmanlı hakimiyetine ve Türk beylerine olan nefretiyle spekülasyon yaparak, Türk azınlığına karşı nefret ve şüphe yaymaya, Atatürk ilkelerinin Bulgaristan Türkleri üzerindeki etkisini kırmaya çalışmışlardır. Bu yönetici çevreler, Türk toplumunun karanlık, cehalet ve dini bağnazlık içinde yaşatıldığı sürece amaçlarından daha kolay

¹³² Konukman, a.g.e., s. 39.

¹³³ Lütem, a.g.e., s. 68.

vazgeçebilecekleri düşüncesiyle 1935–1936 ders yılında Sofya’da il ve hudut boyu müfettişleri ile yaptıkları konferansta bu gerici eğitim politikasının esas hatlarını belirlemişlerdir. Bu esas hatlar Teftiş Komisyonu’nun 1937 yılı raporunda şöyle özetlenmektedir:

“1. Krallık idaresindeki Türk azınlığının eğitimini mümkün olan en aşağı seviyeye bırakmak için bütün kanuni tedbirler alınmalıdır.

2. Türk azınlığı gençliğine bilgilerin en basiti verilmeli, Türk okullarında dini eğitime daha geniş yer ayrılmasına dikkat edilmelidir.

3. Türk özel okullarına Bulgar öğretmenleri pedagojik amaçla değil, istihbarat amacıyla atanmalıdır”¹³⁴.

Bu kapsamda yeni Bulgar yönetiminin ilk işi, seçimle iş başına gelmiş olan Türk okul encümenlerini dağıtmak oldu. Çünkü bu encümenlere çoğunlukla genç ve Atatürkçü üyeler seçilmiş bulunuyorlardı. Bu gençler, Türkiye’deki Atatürkçü atılımları adım adım izliyorlar ve Bulgaristan Türk okullarını da o yöne götürüyorlardı. Bu yenilikçi okul encümenleri dağıtılınca, yerlerine Baş müftülükçe atanan kimseler getirildi. Encümenlerin ve dolayısıyla okulların yönetimi Baş müftülüğün kontrolüne geçti. Baş müftülük yeni Türk harflerine karşıydı¹³⁵.

1934 yılında Bulgaristan’da iktidarın değiştiği tarihte, Bulgaristan Baş müftülüğünün başında Naip sıfatıyla Hüseyin Hüsnü Efendi adında biri vardı. Seçimle iş başına gelmiş Türk okul encümenleri dağıtılınca, Bulgaristan Türk okulları Hüseyin Hüsnü Efendi ve yandaşlarının kontrolüne geçti. Bulgar Hükümetinin tepeden inme kararıyla bu makama getirilen Hüseyin Hüsnü Efendi’ye “Dini İslam Müdafileri Cemiyeti” adında bir de örgüt kurduruldu. Bu derneğin amacı Atatürk devrimlerine karşı çıkmaktı. Onunda kışkırtmasıyla 1935 yılında Bulgaristan Türk okullarında yeniden eski yazıya dönüş başladı¹³⁶.

Bu hareketin hemen arkasından, 5 Eylül 1935 tarihinde yayınlanan diğer bir yönetmelikle Türk okullarında okutulacak bütün ders kitaplarının Baş müftülüğün kontrolünden ve onayından geçilmesi öngörülmüştür.

¹³⁴ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 130.

¹³⁵ Şimşir, a.g.e., s. 167.

¹³⁶ Şimşir, a.g.e., s. 168.

Bu politikanın uygulanması için Türk okul encümenlerinde bulunan “Kemalistler” görevden uzaklaştırılıp yerine tutucu fanatik kimseler getirilmiştir. Öte yandan özel Türk okullarına yarı cahil kişiler öğretmen olarak tayin edilmiş ve Bulgar idarecileri, Türkleri cahil bırakma politikasının gerçekleştirilmesini onlara yüklemişlerdir¹³⁷.

Bulgaristan’daki Türklerin eğitimine karşı yürütülen bu sistemli hareket Türk Hükümetinin tepkisini çekmekte gecikmedi. Elçi Şevket Berker, 1935’den başlamak üzere Bulgar Dışişleri Bakanı ve Başbakanı nezdinde birçok girişimlerde bulundu. Ancak durumda bir değişiklik yapılmadı. Yaklaşık üç yıl sonra Bulgaristan, 12 Nisan 1938 tarihli bir genelgeyle, Türk okullarında eğitimin Latin harfleriyle yapılmasına, eski harflerin de haftada iki saat okutulmasına karar verdi. Bunun başlıca sebebi ise, Balkan Paktı devletleri ile bir saldırmazlık anlaşması imzalamak peşinde olan Bulgaristan’ın, Türkiye’ye karşı bir taviz vermek durumunda kalması idi. Bundan çok hoşnut kalan Atatürk, Bulgar Kralına bir teşekkür mesajı gönderdi. Balkan Paktı ile Bulgaristan arasındaki anlaşma da 31 Temmuz 1938’de imzalandı.

Bu dönemde Türk okullarına karşı sistemli bir faaliyete girişilmişti. Türk okulları yılda iki kez Bulgar eğitim müfettişlerince denetleniyor, okulda bir eksiklik görüldüğü takdirde de, ya kapatılıyor ya da Bulgar Okulu haline getiriliyordu. 1918–1934 yılları arasında da, sık olmasa da, görülen bu olay faşist hükümetler döneminde çok arttı ve sistematik hale geldi. Hüseyin Hüsnü Efendi’nin raporları da okul kapatmak için yeni bir neden oluşturdu. 1922 yılında Bulgaristan’da Türklere ait 1.673 ilk ve 39 orta olmak üzere toplam 1.712 okul varken, 1944 yılında ilkokullar %77 gibi çok büyük bir azalma ile 397’ye inmiş, ortaokullarda %30 azalarak 27’ye düşmüştü. Kapatılan Türk okullarının öğrencileri ya Bulgar okuluna gitmek ya da hiç okula gitmemek ikilemi karşısında kaldılar. Köylerde bu tercih genellikle hiç okula gitmemek şeklinde yapıldı. Türklerin cahil kalması Bulgarların işine geldiğinden buna itiraz eden olmadı¹³⁸.

1930 yılı ortalarından itibaren Bulgaristan’da yayınlanan yerli Türk basınına da büyük darbe indirilmiştir. İlk olarak Atatürk devrimlerini benimsemiş ve yeni Türk harfleri ile basılmış olan gazeteler ve müteakiben de diğer Türkçe gazeteler kapatılmış veya

¹³⁷ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 132.

¹³⁸ Lütem, a.g.e., ss. 69-70.

kapatılmaya mecbur bırakılmışlardır. Ağustos 1944’de Medeniyet gazetesinin de kapanması ile Bulgaristan’da Türkçe gazete neşriyatına son verilmiştir¹³⁹.

Türlere uygulanan bu baskılar sonucu Türkiye’ye olan göçler de arttı. 1923–1933 döneminde, yılda ortalama 10.000 kişi Türkiye’ye göçmüşken, faşist hükümetlerin iktidara geldiği 1934’den, savaşın başladığı 1939 yılına kadar geçen sürede, bu ortalama %60 kadar artış göstererek yılda 16.000’e yükseldi. Ancak savaş yıllarında göçlerde azalma görüldü. 1940–1944 arasındaki beş yıl içinde yaklaşık 15.000 kişi Türkiye’ye gitti. Savaşı takip eden yıllarda göçlerde daha da az azalma gözlemlendi. 1945–1949 arasındaki beş yılda göçenler 6300 kişiden ibaret kaldı. Ancak bunun sebebi, kişilerin göç isteğinin azalmış olması değil, artık komünizm dönemine giren Bulgaristan’ın, Türklerin sayısının azalmasından memnurluk duyan Krallık döneminin aksine, çeşitli nedenlerle ilk yıllarda göçü istememesinden, savaş sonrasında ekonomik güçlükler içerisinde bulunan Türkiye’nin de göçlere pek sıcak bakmamasından ileri gelmekteydi¹⁴⁰.

Bulgaristan’dan Türk göçleri İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaştan hemen sonraki dönemde oldukça azaldı. 1940–1949 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye sadece 21.353 Türk göçmeni geldi. Doğumlarla artan Türk nüfusu 1949 yılı sonunda Bulgaristan’da yine 900.000 civarındayken, 1.170.000 bin Müslüman bulunmaktaydı¹⁴¹.

C. BULGARİSTAN’DA KOMÜNİST REJİM VE BUNUN TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Bulgaristan’da komünist rejimin başlangıcından itibaren hiçbir resmi nüfus sayımında Türklerin sayısı bir milyondan fazla gösterilmemiştir. Bunun nedeni, Rusya’da Bolşevik anayasasında olduğu gibi, bir milyonu aşan azınlıklara kültürel bakımdan muhtariyet tanınması mecburiyetidir. Bulgaristan, Türklere bu muhtariyeti tanımamak için Türklerin nüfusunu sürekli olarak olduğundan az göstermiştir¹⁴². 1950–51 yıllarında Bulgaristan’dan 154.000 Türk-Müslüman’ın Türkiye’ye göçü sonucunda 1952’de Bulgaristan’da 1.075.000 kadar Müslüman kalmıştı. Bunun 800.000 kadarı Türk, geriye kalanı çoğunlukla Pomak, Müslüman Çingene ve Tatardı.

¹³⁹ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, ss. 162-163.

¹⁴⁰ Lütem, a.g.e., s. 71.

¹⁴¹ Şimşir, a.g.e., s. 28.

¹⁴² Konukman, a.g.e., s. 40.

Birleşmiş Milletlere bildirilen, 1 Aralık 1956 günü yapılan Bulgar genel nüfus sayımı ise, Bulgaristan'da 656.025 Türk, 197.865 Çingene (Tisigan), 5.993 Tatar göstermektedir. Bu sayımda 100.000 kadar Türk, Çingene olarak gösterilmiş, 100.000 kadarı ise Bulgarlara katılmıştır. Sayımda “Müslüman” nüfus ayrıca gösterilmemiş ve Pomaklar “*Bulgar*” olarak sayılmıştır.

1969 yılında Bulgaristan'daki yaklaşık 1.500.000 Müslüman nüfusun 1.000.000 kadarı Türk'tü. 1968 yılındaki anlaşma ile, on yıllık sürede (1969–1978) yıllar arasında, 130.000 Türk'ün Türkiye'ye göçü ile biraz azalan Türk nüfusu % 2 dolayındaki yıllık nüfus artışıyla hemen hemen sabit kalmıştır. Bugün itibariyle ise Bulgaristan'da 1.500.000 Müslüman nüfusun 1.000.000 kadarını yine Türkler oluşturmaktadır¹⁴³.

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sı Sovyetler Birliği'ne savaş açınca, Almanya'nın müttefiki olan Bulgaristan, Rusya'ya karşı savaşa girmekten kaçınarak Amerika ve İngiltere'ye savaş ilan etmekle yetindi. Ancak, Hitler Almanya'sı İkinci Dünya Savaşı'nda yenik düştüğü için, Bulgaristan da güç durumdaydı. Kral III. Boris'in ölümünden sonra Başbakanlığa getirilen Kosta Muraviev'in, Bulgaristan'ın tarafsızlığını ilan etmesi Sovyet Hükümetini tatmin etmedi. Çaresizlik içinde kalan Bulgar Hükümeti Ankara'daki elçiliği vasıtasıyla Almanya'ya savaş açtığını Rusya'ya bildirdi. Sovyet Hükümeti bunu da yeterli görmedi. 1944 yılı Eylül ayında, Sovyet Orduları Bulgaristan'a girdi. Bulgaristan'da 9 Eylülde bir hükümet darbesi oldu. Çiftçiler, Komünistler ve bazı ordu mensupları bir “*Vatan Cephesi Hükümeti*” kurdular. Sovyet yandaşı olan Bulgaristan'daki Vatan Cephesi, ülkede yaygın bir ayaklanma başlattı. Muraviev hükümeti düşürüldü. Komünistlerle Çiftçi Partisi taraftarları arasında başlayan iç savaş –Sovyetlerin de yardımıyla- Komünistler kazandı ve iktidara geldiler. K.Georgiev başbakan oldu. Bulgaristan'da 46 yıl sürecek komünist rejim de böylece başladı¹⁴⁴.

10 Şubat 1947 tarihinde Paris'te, Bulgaristan ile barış antlaşması imzalandı. Buna göre Bulgaristan, Güney Dobruca'yı muhafaza ederek savaş öncesi sınırlarına çekildi. Diğer yandan 18 Mart 1948 tarihinde Sovyetler Birliği, Romanya, Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan ile birer dostluk ve karşılıklı yardım anlaşması imzalandı. Bu gelişmeler sonucu Bulgaristan doğu bloğunun bir parçası haline geldi¹⁴⁵.

¹⁴³ Şimşir, a.g.e., s. 28.

¹⁴⁴ Konukman, a.g.e., s. 26.

¹⁴⁵ Lüttem, a.g.e., s. 27.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Balkan ülkelerinde komünist anlayışın iktidara gelmeye başladığı görüldü. Balkanlar üzerinde batılı devletlerin ve Rusya'nın çıkarları, çok kutuplu görünümü iki kutupluya dönüştürdü. Bu iki kutbun bir yanında batı etkisi altındaki Türkiye ve Yunanistan, diğer tarafında ise Sovyet etkisi altındaki Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk vardı.

Balkan ülkelerinde komünist partilerin kurulması ve gelişmesini sağlayan iç ve dış etkenler vardı. İç etkenlerden biri, bu devletlerdeki komünist partilerin ihtilalcı özellik taşıyan entelektüel yapıları, diğeri ise Balkan ülkelerindeki iç savaşlardı. Balkanlardaki büyük iş sahipleri ve burjuvazi devletle işbirliği yapma yerine ülkelerinin ekonomisini Almanya'nın emrine verdiler. Bunların aksine işçi ve köylü sınıflar, Almanlara karşı mücadele eden sınıflar oldu. Bunların da savaştan sonra etkin konuma gelecekleri şüphesizdi. Dış etkenler olarak ise Sovyetlerin bir tampon bölge oluşturma ihtiyacı ile İngiltere ve Fransa'nın, Alman saldırısını önlemek için Almanya'ya 1938 Münih Barışı ile Doğu Avrupa ve Balkanların yolunu açmaları yer alıyordu. Böylece, Hitler ile anlaşmayan partiler ile yerli komünistlerin faaliyetleri başlamış, son aşamada ise Sovyetlerden yetişmiş komünistler iş başına getirilmiş ve Moskova'ya göre hareket edilmiştir¹⁴⁶.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan, Soğuk Savaş Döneminde Sovyet uyduları içinde Moskova'nın sadık bir müttefiki olmuş ve Sovyetlerin 16. Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. Ayrıca 1948 yılında, Sovyetlerin, Tito'ya karşı uyguladığı önlemlere destek vermek suretiyle katılan Bulgaristan,¹⁴⁷ 'A.B.D'nin Marshall planına karşılık olarak Sovyetlerin Ocak 1949'da kurduğu karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne (COMELON) diğer yedi Doğu Avrupa ülkesi ile birlikte üye olmuştur. COMELON' un amacı aşırı planlama ve sıkı işbirliği sayesinde, Halk Demokrasileri Ekonomi'sini, S.S.C.B. ekonomisi ile birleştirmektir. Ayrıca Bulgaristan bölgesel, kolektif bir savunma ve yardımlaşmayı amaçlayan ve 14 Mayıs 1955'de Varşova'da NATO'ya karşı kurulan Varşova Pakti'na üye oldu¹⁴⁸.

Balkanlardaki komünist yönetimler arasındaki yakınlaşma, Türkiye'de doğal olarak endişelere neden olmuş ve Türk dış siyasetini etkilemiştir. Sovyetlerin, Türkiye'nin batı ucu Balkanlar'a ve doğu ucu Kuzey İran'a girmeleri, 19 Mart 1945'de Türkiye'ye verdiği

¹⁴⁶ İbrahim Kamil, "Komünizm Döneminde Bulgaristan", **Balkanlar El Kitabı**, C.2, Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 484.

¹⁴⁷ Erol, a.g.m., s. 670.

¹⁴⁸ Kamil, **Komünizm Döneminde Bulgaristan**, s. 489.

nota ile 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktını yenilemeyeceğini bildirmesi, Potsdam'da Boğazlardan üs istemesi ve bunu Doğu Anadolu'da toprak istekleriyle birlikte tekrarlaması karşısında ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkanlar'daki bir seri olaylar Türkiye'nin Batı Bloğu yanında yer almasını daha zorunlu bir hale getirmişti¹⁴⁹. Zaten 1947 yılından itibaren Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik ve askeri yardımı öngören "Truman Doktrini" bir yandan da Sovyetler Birliğini durdurma Politikasına yönelmiş bulunuyordu¹⁵⁰.

Bulgaristan'da 1953'de Stalin'in ölümünden sonra Komünist Parti'nin merkez komitesi yeniden oluşturuldu ve Todor Jivkov parti sekreteri oldu. Ancak, tarımda kolektifleştirme konusunda Komünist Parti içinde anlaşmazlıklar ortaya çıkınca, 1961'de bazı parti üyeleri tasfiye edildi. 1971'de ise yeni bir anayasa hazırlandı ve Todor Jivkov Devlet Konseyi Başkanlığına getirildi. Yeni bir ulusal meclis seçildi ve Stankov Todorov başbakan oldu. Bulgaristan'da Türk azınlığı asimile etme çalışmaları Jivkov döneminde giderek yoğunlaştı. 1959 yılından itibaren Türklerin kendi dilleri ile eğitim yapabilmeleri imkânı tamamen ortadan kaldırıldı. Bu dönemde tek uluslu Bulgar Devleti yaratma politikasının izlenmesi ve buna karşı çıkanların ölüme veya ağır hapse mahkûm edilmesi üzerine, 1963'te 700.000 Türk, Türkiye'ye göç etmek için başvurdu. Ancak Bulgar yönetimi ise bu göçe izin vermedi¹⁵¹.

Jivkov döneminin diğer bir özelliği de, krallık zamanında Bulgaristan'ın başlıca manevi gücü olan ve Stalinist dönemde arka plana itilen milliyetçi duygu ve düşüncelere tekrar değer verilmeye başlanmasıdır. Ancak bu milliyetçiliğin Sovyetlerin empoze ettiği dış politika çizgisini bozmayan bir şekilde almasına özen gösterilmiştir. Mesela Ayastefanos'ta kurulmak istenen Büyük Bulgaristan'ın gerçekleştirilmemesi tarihi bir adaletsizlik olarak tanımlanırken kimseden toprak talebinde bulunulmadığı da vurgulanmıştır. Bu gizli olarak nitelendirilebilecek milliyetçilik ülke içi uygulamalarda daha açık bir şekilde görülmüş ve zaman içinde yoğunluğunu arttırmıştır. Mesela 1956 sayımında Türk nüfusu, 1946'da yapılan nüfus sayımına göre 200.000 daha az hesaplanmıştır. (Bkz. Ek 1, Tablo 5). Bunun nedeni ise 1946'dan sonra yapılan nüfus sayımlarında dinle ilgili bilgiler yerine etnik gruplara göre ayırım yapılmaya başlanması ve

¹⁴⁹ Lütem, a.g.e., s. 25.

¹⁵⁰ Koçak, a.g.e., s. 99.

¹⁵¹ Konukman, a.g.e., s. 27.

Pomak Türklerinin de salt Bulgar olarak gösterilmesidir¹⁵². 1956 sayımında ise 187.789 kişi olarak saptanan Makedonyalılar daha sonra Bulgar addedilmeye başladıklarından, 1965 sayımında ancak 9.632 kişi olarak gösterilmişlerdir. 1970’li yılların başında Pomakların, sonra da Çingenerin isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesi de milliyetçi yaklaşımın en belirgin göstergesidir. Yaklaşık on yıl sonra bir milyondan fazla Türk’e aynı muamelenin yapılmak istenmesi, içerideki direnmelere ve dış âlemdeki eleştirilere rağmen bu yolda ısrar edilmesi, milliyetçiliğin aşırı bir hale gelerek şovenizme dönüştüğünün kanıtı olmuştur¹⁵³.

Bulgar Anayasasının 35. Maddesi ile insanlara milliyeti, menşei, dini, cinsi ve ırk farklılığı nedeniyle ayırım yapılamayacağı, onur kırıcı ceza ve muamele uygulanamayacağı hükmüne bağlandığı halde, Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbürosu’nun 1969 yılında yayınladığı 549 sayılı “terörle dil, din, milliyet değiştirme” kararı ile bütün azınlıkların isim ve dinlerinin değiştirme kampanyası başlatılmıştır. 1970 yılına kadar Bulgaristan’da Türkçe yayımlanan 95 gazete ve 13 derginin büyük kısmı kapatılmış. Türkçe gazete sayısı dörde, dergi sayısı ikiye indirilmiştir. Bulgaristan 1975 yılında Helsinki Nihai Sözleşmesi’ni imzalayarak ülkesindeki azınlıklara insan temel hak ve özgürlüklerinden etkin olarak tümüyle yararlanma imkânı sağlayacağını kabul ederken, bunun tam aksi uygulama yapmaya, mesela küçük yaşlarda ailelerinden alınan Müslüman çocuklara komünizmi ve ateizmi benimsetme çalışmalarına başlamıştır¹⁵⁴.

9 Eylül 1944 yılında Sovyet ordusunun Bulgaristan’a girmesiyle Bulgar faşist rejimine son verilmiş ve demokratik halk yönetimi şeklinde proletarya diktatörlüğü kurularak, Bulgaristan tarihinde komünizm dönemine geçilmiştir. İktidara getirilen Bulgar komünist hükümeti, başta eğitim olmak üzere, Türk azınlığının sorunlarının çözüleceğine dair söylemlerde bulunmuş, Türk azınlığı ise bu doğrultuda, yıllarca çiğnenmiş olan eğitim haklarını birer birer saptayıp onların geri verilmesi, eğitim ve öğretimin yeniden düzenlenmesi, demokratik temele oturtulması, cehaletin ortadan kaldırılması gibi konuları dile getirmiştir¹⁵⁵.

1944’te iktidarı ele geçirenlerin çoğu Krallık zamanında eziyete uğramış kişilerdi. O dönemde yapılan her şeyin eleştirilmesi adet olduğundan Türklere yapılan eziyet ve

¹⁵² DPT., a.g.e., ss. 1-2.

¹⁵³ Lütem, a.g.e., s. 30.

¹⁵⁴ Lütem, a.g.e., s. 25.

¹⁵⁵ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 136.

muameleler de tenkit edilmeye başlandı. Türkler de kendilerinin lehine olan bu ortamda, Vatan Cephesi içinde örgütlenmeye başlayarak, 1944 yılı Aralık ayı içerisinde Sofya’da toplanıp eğitim, vakıf ve dini alanlarda isteklerini saptadılar. Ancak bu isteklerin hemen hepsi sosyalist ya da komünist bir düşüncenin ürünü olmaktan ziyade, faşist hükümetler döneminde ortadan kaldırılan hakların iadesini ve özellikle eğitimin Türkçeleştirilmesini öngörüyordu. 1945 yılı boyunca başka şehirlerde yapılan Türkler arası toplantılarda benzer kararlar alındı. Ancak resmi makamlar, söz konusu kararlara karşı çıkılmamakla beraber, uygulamaya da koymadılar. Mesela Türk okullarında okutulmak üzere bazı kitaplar hazırlandıysa da bunlar bastırılmadı. Açılmış bulunan Türk okullarına devletçe yardım yapılacağı sözü verilmişken bu yardım 1945’de yapılmadı. 1946’da yapılan yardım ise çok azdı. İlk günlerin heyecanı geçince Türklere karşı geleneksel baskı politikasına dönmeye başlanmakta olduğu anlaşılıyordu¹⁵⁶.

D. TÜRK OKULLARININ DEVLETLEŞTİRİLMESİ (1946)

1946 yılına kadar Bulgaristan’daki Türk azınlık okulları özel okul statüsünde, Türk toplumunun kendi malıydı. Ancak bu tarihte, bu okullar toptan devletleştirilerek Bulgar devletinin malı oldu. Yeni Bulgar rejiminin ilk yıllarında bu devletleştirme olayı, Türk azınlığı bakımından çok önemli bir gelişmeydi¹⁵⁷.

Bulgar komünist yönetimi, Türk azınlık okullarının kökleşmiş özel okul statüsünü değiştirme ve bu okullara toptan el koyma yoluna saparken, bunun Türk azınlığının yararına olacağını ileri sürdü. İddiaya göre, Türk cemaatinin üzerinden ağır bir yük kalkacak, Türk öğretmenler daha geniş haklara kavuşacak, Türk okullarının denkliği sağlanacaktı. Ders kitaplarını da devlet bastıracaktı¹⁵⁸.

Gerçi savaş koşulları başta olmak üzere çeşitli nedenlerle yoksul olan Türk azınlığının okul binalarının gerektiği gibi onarılamadığı; araç, gereç ve hatta kitap alınamadığı ve öğretmenlerin maaşlarının da zamanında ödenemediği bir gerçektir. Eğitim seviyesi yeterli olmadığından Türk okulları Bulgar okullarına denk sayılamıyor, bu da Türk okullarından mezun olanlar için sorunlar doğuruyordu. Ancak Türk okullarının eksikliklerini gidermek için devletleştirme tek çare değildi. Türk eğitimine krallık

¹⁵⁶ Lütem, a.g.e., s. 72.

¹⁵⁷ Şimşir, a.g.e., s. 202.

¹⁵⁸ Şimşir, a.g.e., s. 203.

döneminde getirilmiş birçok kısıtlamaları kaldırmak ve bir miktar maddi yardım yapmakla okulların durumunu kısa zamanda düzeltmek mümkündü. Fakat komünist idare, Türkler için çok önemli bir hak olan, kendi okuluna sahip olmak, kendi eğitimini kendisi yapmak hakkını ortadan kaldırarak, Türklerin azınlık kimliğine ilk darbe vurmuş ve asimilasyon politikasının temeli atmıştır¹⁵⁹.

Bu arada Bulgar Sobranyası (Meclisi), 27 Eylül 1946 tarihli oturumunda Türk azınlık okullarının devletleştirilmesiyle ilgili yasa tasarısını kabul etti. Bulgar Milli Eğitim Yasasına Ek Yasa adını taşıyan bu yasa, Bulgar resmi gazetesinin 12 Ekim 1946 tarihli 234. sayısında yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu yasayla Türk cemaatinin yaptırıp yaşattığı Türk Özel Okulları ortadan kaldırıldı. Bundan böyle ancak devlet ve belediyeler, azınlık okulu açabileceklerdi. Bu konudaki madde şöyle kaleme alınmıştı:

“Madde 154-Bulgaristan’daki azınlık halkının eğitim ihtiyaçlarını karşılamak ve kendi dilleri ile öğrenimlerini sağlamak hususunda devlet ve belediyeler, görülen ihtiyaca göre her derecede azınlık okulları açarlar. Bu okulların maddi giderleri ilgili belediyelerce, öğretmen ve idari memurların ücretleri ise devlet tarafından sağlanır”¹⁶⁰.

Okullar yine azınlık okulu adını taşıyacak ve yine azınlık çocuklarına eğitim verilecekti. Ama bu okullar özel okul değil devlet okulu olacaktı. Türk cemaati de artık kendisi okul açamayacak ve eski okullarını tamamı ile devlete devredecekti. Böylelikle Bulgar devleti, İmparatorluk döneminden kalan Türk okullarına bir çırpıda el koyuyordu. Yasanın ilgili maddesi şöyleydi:

“Madde 164 f- İşbu yasa yürürlüğe girinceye kadar idame olunan hususi azınlık okullarının okul fonları ve emlakı, genel okul fonları devrolunur. Yapılar, demirbaş eşya ve okul alet ve edevatı ise ilgili azınlık okullarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere karşılıksız olarak belediyelere teslim olunur”¹⁶¹.

Türk okul encümenlerinin kasaları, Türk okul tarlaları, okulların diğer malı, mülkü, parası, Bulgar okul fonuna devrediliyordu. Okul binaları, içindeki tüm demirbaşı, araç ve gereçleri ile birlikte karşılıksız olarak belediyelere teslim ediliyordu. Bundan böyle Türk azınlık eğitimi Bulgarların insafına kalıyordu. Hatta Türklere azınlık statüsü tanıyıp

¹⁵⁹ Lütem, a.g.e., s. 73.

¹⁶⁰ Şimşir, a.g.e., s. 209.

¹⁶¹ Şimşir, a.g.e., s. 209.

tanımamak bile Bulgar Hükümetine kalıyordu. Türklerin azınlık statüleri bir dizi ikili ve çok taraflı antlaşma ile saptanmış ve kökleşmiş olduğu halde, okulların devletleştirilmesi ile ilgili yasada şu hüküm de yer alıyordu:

“...Bulgaristan’da hangi azınlık halkının azınlık haklarından faydalanacağı ve kendi okullarında anadilleriyle okutulacağı, Milli Eğitim Bakanının takriri üzerine Balkanlar Kurulu tarafından tespit olunur (mad. 155, paragraf 2)”¹⁶².

1946 yılında Türk özel okulları devletleştirilmiş olmakla birlikte, Türkler, bu kez devletleştirilmiş Türk azınlık okullarında Bulgarlardan ayrı olarak öğrenim görmeye devam etmişlerdir. Yani Türklerin devam ettikleri okullar yine Türk azınlık okulları sayılıyor ve Bulgar okullarına paralel olarak devletin kontrolü altında varlığını sürdürüyorlardı. Bu okullarda her geçen sene Bulgarca dersler artmasına rağmen öğretim dili ve esas dil Türkçe idi. Yalnız, Türk okullarındaki eğitimin içeriği, Bulgar Meclisinin eğitimle ilgili Eylül 1948’de kabul ettiği yeni bir yasa ile belirlenerek sosyalist bir eğitim şeklini almış ve 1959 yılına kadar bu eğitim biçimi sürdürülmüştü. Yasada Türk azınlık okullarının amaçları, ülkede meydana gelen toplumsal değişikliklerle uyum sağlamaları şeklinde dile getirilmiş ve Türk okullarının da başlıca amacı, öğrencilere Marksist-Leninist ruh aşılamak olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için de 1948’de yeni ders kitapları hazırlanmaya başlanmıştır. Okullar devlet azınlık okulları oldukları için okul kitabı hazırlatma ve bastırma işini de artık Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı üstlenmiştir¹⁶³.

Yeni rejimin Bulgaristan Türklerini Bulgarlaştırıp eritme niyeti yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlıyordu. Ama Bulgar hükümeti, o yıllarda yumuşak bir yol izleyerek, kitleleri fazla ürkütmemeye dikkat etti. Türk okullarının devletleştirilmesiyle birlikte Türkçe eğitim yasaklanmadı. Bulgarcaya genişçe yer vermekle birlikte Türk çocukları Türkçe öğrenim görüyorlar, anadillerini öğreniyorlardı¹⁶⁴

Yeni rejimin çiftçilerin ürünlerini ucuza almaya başlaması, çoğunluğu köylü olan Türklere büyük zarar verdi. 1949’da tarım arazilerinin kooperatiflere devredilmesiyle beraber malları da ellerinden alınınca Türklerin memnuniyetsizliği daha da arttı. Diğer yandan siyasi alanda büyük bir baskı mekanizması oluşturulduğu görülüyordu. Mesela

¹⁶² Şimşir, a.g.e., s. 209.

¹⁶³ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 140.

¹⁶⁴ Şimşir, a.g.e., s. 211.

1947’de Türk azınlığı ileri gelenleri herhangi bir neden olmadan tutuklanmış, bir kısmı sonradan serbest bırakılmıştı¹⁶⁵.

Bulgaristan Türkleri ise, bu kötü gidişin Türkleri Bulgarlaştırmaya götüreceği kansındaydı. “Çocuklarımızı Anadolu’ya atabilsek” düşüncesi, Türk azınlığı arasında çabucak yaygınlaştı. Bulgaristan Türkleri Türkiye’ye göç yollarını araştırmaya koyuldular. Türkiye elçiliğine ve konsolosluklarına toplu dilekçeler sundular, anavatana göç etmek istediklerini bildirdiler.

Yani 1950–1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türk göçlerinin en önemli nedenlerinden biri, 1946 yılında Türk okullarının devletleştirilmesi oldu. Türk okullarına Bulgar hükümetince el konulması üzerine, Türk azınlığı büyük ve haklı bir kaygıya kapıldı ve kurtuluşu Türkiye’ye göç etmekte aradı¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Lütem, a.g.e., s. 74.

¹⁶⁶ Şimşir, a.g.e., s. 212.

II. BÖLÜM

BULGARİSTAN HÜKÜMET POLİTİKASI VE 1950-51 GÖÇÜ

A. 1950–1951 GÖÇÜ ÖNCESİ TÜRK AZINLIĞIN DURUMU VE YAŞANAN GELİŞMELER

Balkanlarda hür dünyanın lehine olmaya başlayan gelişmeler Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkeleri endişeye sevk etmiş, eski önemini kaybeden azınlıklar meselesi tekrar gündeme getirilerek siyasi bir mücadele aracı şeklinde kullanılmak istenmiştir. Bu istek Türkiye'nin Kore Savaşında A.B.D. ve Batı tarafları politika takip etmesi sonucu daha da hızlanmıştır. Dolayısıyla, Sovyetlerin hiçbir zaman ricalarının dışına çıkmayan Bulgaristan, Balkanlarda meşguliyet yaratma yoluna gitmiştir. Bu sebeple ortada herhangi bir anlaşmazlık yokken emri vaki bir hareketle Bulgaristan'daki 250.000 Türk'ü sınıra yığarak göç ettirmeye çalışmıştır. Temelde Bulgaristan'ın bu hareketi Sovyet-Rus isteğinin yanında Balkanlardaki genel stratejinin aleyhine dönmesinden kaynaklanıyordu. Ayrıca o sırada Türkiye'de iktidar değişikliği de olmuş, demokrasi yolunda yeni adımlar atılmaya başlanmıştır. Hem yeni yönetimi zor duruma sokmak hem de Türk ekonomisini ağır bir yükün altında bırakmak amaçlanıyordu. Bunların dışında, Türklerin Türkiye'ye göçe zorlanmasının bir başka ve daha önemli bir sebebi vardı: Bulgaristan Hükümeti'nin iç politika düşünceleri ve Bulgaristan'da yaşayan Türklerin durumu. İşte bütün bu sebeplerle Bulgaristan'da 9 Eylül 1944 tarihinde iktidar mevkiine gelen Vatan Cephesi Hükümeti, faşist hükümetler dönemini aratacak şekilde tamamen Moskova'nın direktifi ile, komünist tesiri altında, milliyet ve Slavlık esaslarına sıkı sıkı bağlanmış ve Türk azınlığı üzerinde sıkı bir tazyik sistemi kurmuştur¹.

Nitekim bununla ilgili Filibe Konsolosluğu'nun 29 Mayıs 1946 tarih ve 246/64 sayılı yazısında Bulgaristan Türklerinin zor durumu “*gelenin gideni arattırıldığı*” ve Bulgaristan'daki faşist idare zamanında da Bulgaristan Türklerinin durumunun şikâyet edilecek bir halde olduğu ancak kanunsuzluklar hakkında yapılan teşebbüslerin bazen olumlu sonuçlar verdiği ve olumsuz hareketlerin önüne geçilmesine yaradığı şeklinde belirtiliyordu. Konsolosluğun bildirdiğine göre yeni rejim, kuruluşundan sonra bilhassa

¹ Kamil, **Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü**, ss. 45–46.

illerde, kendi görüşlerine göre idare ederek ve işe bir de ideolojiyi karıştırarak Türk azınlığı üzerinde sıkı bir tazyik sistemi kurmuştu.

Bulgaristan'daki yeni idare tarafından Türk azınlığa yapılan muamele ve tazyik siyasetinin altında yatan sebep ise 9 Eylül 1944 tarihinde iktidar mevkiini ele alan Vatan Cephesi Hükümetinin tamamen komünist tesiri altında bulunması idi. Komünistlerin zemin ve bilhassa zaman müsaitken uygulamak istedikleri programın başlıca maddeleri ise;

“1. Siyasi sahada, memlekette bir komünizm rejimi kurmaya götürecekt yolları hazırlamak ve bu amaca ulaşmak içinde halkı ve bu arada doğal olarak azınlıkları da sıkı bir şekilde ele almak,

2. İktisadi sahada, kademe kademe Moskova'nın anladığı manada sosyalizmi tesis etmek”² şeklinde idi. Bu siyasetin Bulgaristan'daki Türk azınlıkları üzerindeki etkisi ise;

“a. Bulgar şovenizminin, daha önceki idare zamanında olduğu gibi şahlanmakta devam etmesi ve eski metotların (yani tazyik altında yavaş yavaş boğma sisteminin) bırakıldığı yerden tatbikine devam olunması,

b. Azlıklara da Bulgarlar için tanınan hakların aynı tanındığı beyan edilmekle beraber fiiliyatta ancak komünist partisi mensupları için hayat hakkının tanınması ve Türk cemaat ve mektep işlerinin komünist partisi tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmesi,

c. Ekseriyeti kendi tarlasında çalışan köylü olan Türklerin tarlalarının zirai ıslahat, kooperatif, ziraat vesaire gibi tedbir ve bahanelerle ellerinden alınarak kendilerinin yavaş yavaş birer (serf) haline getirilmeleri,

d. Şehirlerde, iktisadi sahada, harbin etkisinden dolayı müşkülât çıkarılarak ve ağır vergiler koyarak, geçinmek ve hatta yaşayabilmek hakkının kaldırılması,

e. Hayır müesseselerin (vakıflar) geliri üzerine bu gelirin %75'ine kadar varan vergiler konularak bu müesseselerin ve tabiatıyla bunlara bağlı milli ve dini teşekküllerin faaliyette devamına imkân bırakılmaması

f. Kültür sahasında özellikle komünist ideallerine yer veren bir sistem takibi ve bilhassa bura Türklerini hissen anavatandan tamamen ayırmak eğilimi (Bulgar camiası

² Filibe Konsoloslğunun 29 Mayıs 1946 Tarih ve 246/64 Sayılı Yazısı

içinde ve Türkiye Türklerinden ayrı idealler peşinde koşan-Sovyet Rusya'daki Türklere benzer bir Türk camiası teşkili)³, şeklinde ortaya çıkıyordu.

Dolayısıyla yeni idare, her şeye rağmen anavatana bağlı kalmakta devam eden ve bu bağlılıklarını çeşitli yollarla açıklamaktan da geri kalmayan Türk azınlıkları hakkında eski idarenin metotlarını uygulamaktan başka yapacak bir şey bulamamıştı. Çünkü Türk milli hislerini inkâr eden çok az kişi çıkmıştı. Bulgarların bu hareket tarzına verdikleri isim ise “Kemalizm” idi.

Aslında Bulgaristan'ın uyguladığı bu siyasetin temelinde Türkiye'nin Bulgaristan'ın yer aldığı cephenin karşı tarafında bulunması yer alıyordu. Bu durum devam ettiği müddetçe Bulgarların baştaki idare ne ideolojiyi taşırsa taşırsın Türk azınlığa böyle muamele ve tazyik siyaseti tatbik etmelerinden başka bir şey beklemek abes olurdu. Bununla ilgili olarak da yeni idare öncelikle Türk kültür müesseselerini ele geçirerek çocukları ve gençliği kendi ideallerine göre terbiye yolunda halletmek istiyordu. Bu doğrultuda da Türk okulları 1946 da devletleştirildi.

Vatan Cephesi rejiminin ortaya çıkardığı bir dert de Çingene davası olmuştu. Bulgaristan'da çok miktarda Çingene vardı ve çoğunluğu Türkçe konuşan ve Müslüman adı taşıyan bu Çingeneler Türklük iddiasındaydılar. Mahalli hükümet de bunları Müslüman ve Türk diye tanımaktaydı. Vatan Cephesi rejimi bu Çingeneleri kendi tarafına çekmekte hiçbir güçlük çekmedi. Bunlar maddi menfaatlerinden başka bir de kendilerinin Türk diye tanınmasını istiyorlardı. Bu sıfatları tanınınca da Türklerin cemaat hayatlarına karışmaları ve idareye iştirak etmeleri tabii hakları olacaktı. Yeni idare, Türklerin bir senedir devam eden direnişlerine rağmen Çingeneleri Türk cemaat heyetlerine, mektep idare encümenlerine tayine başladılar.

Bulgaristan Türkleri, tahammül hallerini aşan bu tazyik karşısında gözlerini Türkiye'ye dikmiş himaye ve yardım beklemekte idi. Gerçekten, hayat şartlarının yalnız Bulgaristan'da değil hemen hemen bütün Doğu Avrupa'da aynı derecede zor olduğu, göç işinde ise mal ve mülklerini Bulgaristan'da bırakarak ve Türkiye'nin kendilerine hiçbir maddi yardımda bulunamayacağı günlerde Türkiye'ye gitmenin hiç de doğru olamayacağı ve bir müddet daha sabredilmesi gerektiği Bulgaristan Türklerine söyleniyordu. Fakat

³ Filibe Konsolosluğunun 29 Mayıs 1946 Tarih ve 246/64 Sayılı Yazısı

Bulgaristan Türklerinin buna cevabı ise zindanda ve sürekli işkence altında sabra artık tahammülleri kalmadığı ve mal ve mülklerinin ise esasen yavaş yavaş ellerinden alındığı şeklinde idi⁴.

Bu endişe ve korkular yüzünden Bulgaristan Türkleri 1947–48 yıllarında göç için Türk yetkililerine başvurmaya başladılar. Her Türk köyü birer dilekçe hazırladı. Önce gizli gizli, korka korka, daha sonrada açık açık, bu dilekçeleri Sofya'daki Türkiye Büyükelçiliğine veya Varna ve Filibe'deki Türk Konsolosluklarına verdiler. Doğrudan Ankara'ya gönderilen dilekçelerde oldu.

Bulgaristan'daki Türklerin maruz kaldığı mezalime ve kurtarılmaları dileğine yönelik gelen ve İsmet İnönü'ye hitaben yazılan bir dilekçe de şunları söylüyorlardı.

“Canım gibi kıymetli olan İsmet Paşam

En evvel uzun ömürler dilerim. Ey canım olan İsmet Paşa, bu bizlere olan zulümlük çok cana yetti ki Gökten bile imdat bekleyen bugünkü Bulgaristan'da olan Türk azlığı her tarafta ağlama gibi, biri birimizi acıma gibi. Bulgaristan'da bulunan bugünkü idare halkı eziyor. Ve daima bizi zulüm altında yaşatıyor. Bulgaristan'da bugünkü Türk azlığı, hakikaten kim, harlıktan ölümden bulunan birçok kimseler var. Canım Paşam, senden bir dileğimiz var kim, sizlerde onları bütün Cumhuriyet hasreti ile kavuşturmanızı çok çok rica ederiz”⁵.

Günden güne artan göç istekleri karşısında, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 31 Mayıs 1947 tarihinde sorunu görüşmüş ve Bulgaristan'daki Türklerin iki devlet arasındaki yapılacak bir anlaşma ile Türkiye'ye getirilmeleri konusunu inceleyerek,

1. Balkanlardaki Türklerin ilgili devletlerle yapılacak anlaşmalara dayanılarak Türkiye'ye nakilleri işinin daha müsait bir zamana bırakılmasını,

2. Balkanlardan serbest göçmen vizesiyle veya mülteci olarak gelenlerin kabulleri ve Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğuna alınmalarını kararlaştırmıştır⁶.

Buradan anlaşıldığına göre, Türk Hükümeti, Balkanlardan toplu olarak göçmen alma işini daha elverişli bir zamana bırakıyordu. Yani şimdilik Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplu olarak iskânlı göçmen alınmayacaktı. Buna karşılık serbest göçmen vizesiyle gelenler

⁴ Filibe Konsolosluğunun 29 Mayıs 1946 Tarih ve 246/64 Sayılı Yazısı

⁵ Cumhurbaşkanlığı Genel Katipliğinin 22 Mayıs 1947 Tarih ve 3.2337 Sayılı Yazısı

⁶ Bakanlar Kurulunun, 31 Mayıs 1947 Günlü ve 3/5922 Sayılı Kararnamesi

ve mülteciler kabul edilecek ve Türk vatandaşlığına alınacaklardı. Burada söz konusu olan mülteciler, pasaportsuz ve kaçak olarak Türkiye'ye sığınmış göçmenlerdi. Özellikle Trudovak (İşçi Taburu) olarak çalıştırılan Türk gençlerinden epey Türkiye'ye sığınan olmuştu.

Serbest göçmen demek, Türk hükümetinden yardım almayacak göçmen demektir. Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları, 1947'den sonra, azar azar "serbest göçmen" vizesi vermeye başladılar. Bunun için şöyle bir yol izleniyordu: Bulgaristan'dan Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmek isteyenlerin Türkiye'deki akrabaları, bir taahhütname yapıyorlardı. Noter önünde yapılan bir taahhütname ile gelecek göçmenlerin bakımını üstleneceklerini belirtiyorlardı. Bu belgeler, o tarihte Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı bulunan İskan Umum Müdürlüğüne veriliyordu. Bu taahhütname alan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, serbest göçmenlik için başvuran ilgili kimselerin Türkiye'ye kabul edileceklerini Bulgaristan'daki konsolosluklarımıza bildiriliyordu. Bunun üzerine konsolosluklar, serbest göçmen olarak Türkiye'ye giriş vizesi veriyorlardı⁷.

Bu karar gereğince ve Bulgar makamlarının da Türklere pasaport ve çıkış vizesi vermekte isteksiz davranmasından dolayı bu yıllarda Türkiye'ye gidebilenlerin sayısı sınırlı kaldı. Bu yüzden Bulgaristan'daki Türk temsilcilikleri tarafından 1947'de 1763, 1948'de de 1514 kişiye vize verildi.

Ancak Türk ve Bulgar makamlarının bu tutumu Türklerin göç isteğini kırmadı. Bulgaristan'dan ümidini kesen bu kişiler artık totaliter bir devlet olmuş Bulgaristan için kabul edilemez bir durumdu. Bulgar makamları göç etmek isteyenlerden bir an önce kurtulmak istiyordu. Bu yüzden 1949'dan itibaren daha kolaylıkla pasaport ve çıkış vizesi vermeye başladılar. Bunun üzerine Türk temsilcilikleri de daha fazla vize verdiler. Sonuçta Eylül 1949'dan, 1950 yılı Ağustos ayı başına kadar geçen 11 aylık süre içerisinde 26.788 kişiye vize verildi (Bkz. Ek 1, Tablo 11), ancak göç isteği bitmedi⁸.

Bu durum karşısında Türk hükümeti politikasını değiştirme gereğini duydu. Bakanlıklar arasında yapılan görüşmeler sonucunda gelmek isteyenlerin her yıl 25-50 bin

⁷ Şimşir, a.g.e., ss. 234-235.

⁸ Lütem, a.g.e., s. 74.

kişilik bir kontenjan dâhilinde alınması ve böylece göçün yıllara yayılarak gerçekleştirilmesi esası benimsendi⁹.

Bulgarların iddiasına göre Türkiye, iki seneden beri yersiz ve mesnetsiz ithamlarla Bulgaristan Türk azınlığı arasında hoşnutsuzluk yaratarak, Bulgaristan'ın yıllık üretim programını aksatıyor ve yaptığı propaganda ile Bulgaristan'ın tahakkuk ettirmeye çalıştığı sosyal reformu köstekleyici faaliyetlerde bulunuyordu. Bu nedenle göçmenlik işi uzadıkça Bulgar ekonomisi ve rejimi sekteye uğrayabilirdi. Onun için sorunun bir an önce çözülmesi gerekiyordu.

Türk Hükümetine göre ise Bulgaristan'da 250.000 değil 850.000 Türk'ün yaşadığı dikkate alınarak bu vatandaşların hepsinin Türkiye'ye nakli mümkündü. Ancak Bulgarların üç ay gibi kısa bir sürede 250.000 Türk'ün göçünün tamamlanmasını istemeleri hiçbir mantık ve hukuk ölçüsüne sığmıyordu. Bu bakımdan Bulgar notası tahrik edici bir anlam taşımakta ve oradaki Türkler arasında bir panik havası yaratıyordu¹⁰.

Bu arada, Bulgar notasında istenilen 250.000 Türk'ün Türkiye'ye nakli haberi Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında büyük bir korku yaratmıştır. Bulgar Hükümeti son notayı göndermeden önce idare mekanizmasıyla milis teşkilatına gönderdiği bir kanunla, bundan böyle mallarını satmak isteyen Türk azınlığına ait malların herhangi bir Bulgar vatandaşı tarafından satın alınmamasının temin edilmesini istemiştir. Mallarını satmak isteyen Türkler gece yarılari evleri basılmak suretiyle mahalli milis karargâhlarına götürülüp işkencelere maruz bırakıldıktan sonra ellerinden Bulgaristan'daki mallarından feragat ettiklerine dair senetler alınmıştır¹¹.

Öte yandan Türk Kamuoyu, Bulgaristan yönetiminin bu göçmenlik işini kasten çıkardığı inancındaydı. Esasen Bulgarların amacı, Türkiye'de ekonomik sıkıntı, işsizlik ve iskân paniği yaratarak Türkiye'yi güç duruma sokmak ve Bulgaristan'daki milyonlarca değerindeki Türk emlak ve servetine sahip olmaktı. Çünkü Bulgar iskan yasasına göre, böyle yerlerden Türk ve iskânli aileler göç ederse bunlara ait emlak da hükümete intikal ediyordu. Böylece zaten güç durumda olan Bulgaristan ekonomisi de düzelecekti. Ayrıca 25 Haziran 1950'de çıkan Kore Savaşına 4.500 erini gönderen Türkiye Hükümeti daha bir ay önce, 14 Haziran 1950'de iktidara gelmişti. İşte bütün bu sebeplerle Bulgaristan, üç ay

⁹ Lüttem, a.g.e., s. 75.

¹⁰ **Akşam Gazetesi**, 16 Ağustos 1950, s. 1.

¹¹ **Milliyet Gazetesi**, 23 Ağustos 1950, ss. 1-5.

içinde 250.000 göçmeni Türkiye'ye göndererek Türkiye'den öç almak istiyordu. Bununla ilgili olarak Bulgaristan'dan kaçarak Türkiye'ye iltica eden Bulgar mülteciler ile Türk basınının göçün sebepleriyle ilgili düşünceleri şöyleydi:

Bir diğer mülteci Bulgar mimarı da kısa bir müddet içerisinde binlerce muhacirin Türkiye'ye sevk edilmesinden maksadın, Türkiye'de iktisadi buhran, işsizlik, mesken paniği yaratılması olduğunu söylüyordu¹².

Bulgaristan'dan kaçıp İstanbul'a gelen Gospodin Antonof adlı bir mebusun yanındaki, Tırnova kasabası zengin çiftçilerinden bir papazın anlattığına göre de, komünistler bütün çiftçilerin mahsulâtını ellerinden zorla alıp Rusya'ya gönderdikleri için bütün köylüler komünistlere düşmandır. Papaza göre; aklı başında herkes Bulgaristan'da Komünistlerden nefret etmektedir. Çünkü komünistler 300.000 kişiyi öldürmüşlerdir. Bulgaristan'daki komünistleri, Rusya'dan gönderilen sivil mütehassıslar idare etmektedir ve her yer Rusların kontrolü altındadır. Bulgar milleti nefes almayacak bir hale gelmiş olup dışarıdan bir yardım gelmezse kurtulamayacağına artık kanaat getirmiştir. En küçük bir mukavemet ve protesto bütün bir köyün komünistler tarafından insanlarıyla birlikte yok edilmesine sebebiyet vermektedir. Kiliselerde toplanan hakiki Bulgar gizli gizli dua etmekte ve Türkiye'ye göç eden komşularına kurtarılmaları konusunda rica etmektedirler.

Yani Türk halkının Bulgaristan'dan tehcir edilmesinin sebepleri arasında komünizme intibak edememeleri, bırakacakları mallara komünistlerin el koymak istemeleri ve Türkiye ile bir harp halinde bunlardan fayda yerine komünistlere zarar geleceğine inanmaları yer alıyordu¹³.

Bulgaristan'dan kaçarak Türkiye'ye iltica eden, Bulgaristan'ın genç mebuslarından Emil Antonof ise, Türk azınlığının göçe zorlanmasının sebebinin Rusların, bir harp vukuunda Bulgaristan'ı diğer peyklerin öncüsü olarak kullanması olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“Bulgaristan'ın oradaki Türk azınlığını istememesine sebep ırktaşlarınızın pek azimli ve birbirine bağlı olmalarıdır. Şahsi kanaatime göre, Bulgar hükümeti birkaç seneden beri harbe hazırlanmaktadır. Bu hazırlık diğer peyk memleketlerle hemahenk ilerlemektedir. Görünüşe göre Ruslar bir harp vukuunda Bulgaristan'ı diğer peyklerin

¹² **Vakit Gazetesi**, 16 Ağustos 1950, ss. 1-2.

¹³ **Milliyet Gazetesi**, 12 Ekim 1950, ss. 1-5.

öncüsü olarak kullanmak istemektedir. Kolayca tahmin edileceği gibi son tehcir hareketi yukarıda bahsettiğim olaylarla yakından alakalıdır. Harp esnasında, kalben Türkiye'ye bağlı hatırı sayılır bir azınlığın Bulgaristan'da kalması onları ürkütüyor...»¹⁴

Bulgar Dışişleri Bakanı'nın Roma Radyosundaki beyanına göre ise Bulgaristan'daki Türklerin çıkarılmalarının sebebi, Türklerin, Bulgar Halk Cumhuriyetinin gerçekleştirmeye karar verdiği sosyalizme intibak etmek istememesi, rejim aleyhine muzır faaliyetlerde bulunmalarıdır. Bu yüzden Bulgaristan, gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal reformu köstekleyici faaliyetlerde buldukları için topraklarından çıkarmaya karar verdiği Türk azınlığı hakkındaki bu kararından dolayı pişman olmayacaktır¹⁵.

Türk basınında da Bulgar Hükümetinin hangi sebeplerle 250 bin Türk'ün Türkiye'ye tehcirini düşündüğü ile ilgili yazılar yazılmaktaydı. Bu yazarlardan Necmettin Deliorman tarafından 18 Ağustos 1950 tarihinde Vakit Gazetesinde yazılan yazıda ise Bulgar Hükümetinin birkaç sebeple 250 bin Türk'ün Türkiye'ye tehcirini düşündüğü belirtilmektedir. Bu sebeplerden biri Türkiye'de sosyal bir sefalet yaratmak, diğeri ise Bulgaristan'da milyarlarca değerindeki Türk emlak ve servetine sahip olmaktır. Milyar değerinde olan bu şahsi zenginliklerden hariç İslam cemaatlerinin idaresinde değeri 20 milyon Türk lirası tahmin edilen otel, bağ, tarla ve birçok emlak da komünistlerin eline geçecektir. Çünkü Bulgar yasasına göre en az on İslam ailesi olan bir yerde cemaat teşkilatı kurulur. Böyle yerlerden Türk ve İslam aileler göç ederse evkafa ait emlak hükümete intikal eder. Bu itibarla Türk şahsi ve cemaat zenginliklerini Bulgarlar anlaşma yolu haricinde kaçınamak yola saparak el çabukluğu ile yani tehcir ile elde edeceklerdir¹⁶.

Necmeddin Sadak da yazısında Bulgaristan Türkleri tehcirinin birçok sebebi olduğunu belirtmekte olup bu olayın bir yıl önce Sovyet Rusya'nın Türkleri ve diğer yabancıları Batum ve çevresinden başka yerlere sevk etmeleri olayı ile birleştirerek, Bulgaristan'ın emniyet edemeği bir Türk kitlesinden kurtulmayı arzu ettiği sonucuna varmaktadır. Ayrıca sıkıntılar içinde kıvranan Bulgaristan bu suretle yiyecek tasarrufu yapacaktır¹⁷.

¹⁴ **Vakit Gazetesi**, 23 Eylül 1950, s. 1.

¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, 8 Ekim 1950, s. 5.

¹⁶ **Vakit Gazetesi**, 18 Ağustos 1950, s. 2.

¹⁷ **Akşam Gazetesi**, 1 Ekim 1950, s. 1.

B. 1950–1951 GÖÇÜ ÖNCESİ DİPLOMATİK GİRİŞİMLER

Bulgar Dışişleri Bakanı tarafından 10 Ağustos 1950 tarihinde, Sofya’da Türkiye Elçiliği Maslahatgüzarına verilen notada Bulgaristan, son iki sene zarfında Türkiye’deki kamuoyunu yanıltmak ve Bulgaristan’daki Türk azınlığı arasında hoşnutsuzluk uyandırmak için bir iftira faaliyetine girişilmiş olduğunu beyan ediyor ve göç konusundaki Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasının ihlalini şiddetle protesto ettiğini bildiriyordu. Notada ayrıca Bulgar Makamları Bulgaristan’daki Türk azınlığının büyük bir kısmının Türkiye’ye göç etmek arzusunu dikkate alarak ve 18 Ekim 1925 tarihli antlaşmaya uygun olarak Türkiye’ye göç etmek isteyen 250.000 kadar Türk asıllı Bulgar vatandaşına vize vermeyi kararlaştırdığını da söylüyordu. Bundan başka notada, aynı antlaşmanın tatbiki bakımından Türk Hükümetinin de söz konusu göçmenleri Türkiye’ye kabul etmesi ve bu notanın tevdi tarihinden itibaren üç ay içinde tamamlanması ve bunu müteakip göç etmek isteyenlere, hareket serbestisi sağlanması için, temsilcilerine talimat vermesinin önemli olduğu ilave ediyordu¹⁸.

Bulgar Hükümetine göre Bulgar vatandaşları arasında din, milliyet ve siyasi görüşlerine göre bir ayırım yapılmadan Türk toplumunun okulları fazlaşmış ve Bulgaristan yönetimi 1925 Türk-Bulgar anlaşmasına riayet etmiştir. Savaşın sona ermesi ile birlikte göç etmek isteyen 250.000 Türk’ten 54.028’ine pasaport verilmiş ancak Bulgaristan’daki Sofya, Filibe ve konsoloslukları aylarca Türkiye’ye giriş vizesi vermemiş ve müracaat edenleri reddetmiştir. Türk konsoloslukları göç etmek isteyenlere göç etmemelerini telkin ederek Türk hükümetinin vereceği kararı beklemelerini ve ondan sonra pasaport için müracaat etmelerini tavsiye etmektedir. Türk idaresinin bu faaliyetinin neticesi olarak pasaportlarını almış olup göç etmek isteyen 54.028 kişiden yalnız 15.835 kişiye pasaport için giriş vizesi verilmiştir.

Bulgar hükümetine göre bütün bu olaylar gösteriyordu ki, Türk hükümeti bu göçmenleri kabul ve onlara hayatlarını kazanmak fırsatını vermek istememektedir. Türk hükümetinin açtığı bu kampanya, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içindeki ekin toplama, ekin ekme ve sair zirai kampanyalarla aynı zamanda yapılmaktadır. Türk hükümeti bu kampanya ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içinde mühim bir yekûn tutan Türk azınlığının

¹⁸ **Vakit Gazetesi**, 11 Ağustos 1950, s. 1.

işini terk etmesine, malını satmasına ve dolayısıyla işsiz güçsüz sefaletе düşmesine sebep olmaktadır¹⁹.

Bulgar Mültecilerine göre Bulgaristan hükümeti, Türkiye'ye verilen bu nota ve 250.000 Türk'ün göçe mecbur edilmesi ile ilgili olarak, Türkiye'de ekonomik sıkıntı, işsizlik ve iskân paniği yaratmayı düşünüyordu ve bu işi de Rusya'nın talimatıyla gerçekleştiriyordu. Bununla ilgili olarak bu Bulgar mültecilerinden biri olan Sofya avukatı Panayot Popof Bulgar hükümetinin izlediği politikanın Bulgaristan yönetiminin isteği doğrultusundan ziyade Rusya'nın istekleri doğrultusunda yapıldığını ancak bunun da hem Türk hem de Bulgar toplumunun menfaatlerine aykırı olduğunu söyleyerek şunları dile getiriyordu:

“Üç ay içerisinde 250 bin Bulgaristan Türk'ünün Türkiye'ye göç etmesi için verilen kızıl Bulgar notası Bulgar milletinin arzusuna göre verilmiş olmayıp bu Kremlin'in işidir. Kremlin'in Bulgaristan'da oynacağı olan kızıl Bulgar hükümetinin güttüğü politika, Türklerle Bulgarların sulh ve samimi dostluk içerisinde yaşamak isteyen Bulgar milletinin menfaatlerine aykırıdır.

Her iki millet arasında iyi komşuluk münasebetini karartan bu siyasete karşı Bulgar milleti, mazide de mücadele etmiştir. Bulgar ulusu, her iki kardeş millet arasında dostluğun temadi etmesi için istikbalde de mücadele edecektir”²⁰.

Bulgaristan'ın Bükreş askeri ataşesi Albay Staşimир Mihalakef de 250.000 Türk'ün Bulgaristan'dan göç ettirilmesinden maksadın, göçmenlerin iskan ve iaşesi ile ilgili olarak Türk Hükümetini zor duruma düşürmek ve Bulgar Hükümeti'nin kendilerini dünyaya demokrat gösterip, komünist aleyhtarı olan Türklerden kurtulmayı amaçladığını ve aynı zamanda komünist ajanların da Türkiye içerisine sokulmak istendiğini belirtiyordu. Mihalakef'e göre, Bulgaristan'dan 250.000 Türk'ün göç ettirilmesini isteyen Stalin ile Georgi Dimitrof bu notaya çok ümit bağlamışlardı ve Kore harbine 4500 erini göndermekle Türkiye hükümeti, hangi cephede yer alacağına karar vermiş ve son Bulgar notasının manasını da böylece anlamış oluyordu.

Öte yandan çok geçmeden Bulgar Dışişleri Bakanlığı tarafından yeni bir nota daha verildi. Bu notada da, Türk olan Bulgar Müslümanlarının Türkiye tarafından kabul

¹⁹ **Milliyet Gazetesi**, 24 Ağustos 1950, ss. 1-5. (10 Ağustos 1950 Tarihli Bulgaristan 1. Notası)

²⁰ **Milliyet Gazetesi**, 8 Ekim 1950, s. 5.

edilmeleri talebi yenilenmekte, tehcire tabi tutulananların acele, kayıtsız olarak kabulünde ısrar edilmekte ve formalitelerin ihmali istenmekteydi²¹. Bu Bulgar notasına Türkiye, 28 Ağustos 1950 tarihinde bir cevabi nota ile karşılık vermiş ve Bulgar istekleri insan haklarına aykırı olduğu için reddedilmiştir²².

Bu cevabi notanın ana hükümleri arasında bulunan en mühim maddede Bulgar tahriklerinin ve Bulgaristan'daki Türklere yapılan zulüm ve işkencelerin B.M. teşkilatına bütün delilleri ile aksettirileceği belirtilmiş. Bu suretle, konunun iki devlet arasında bir mesele olmaktan çıkarılarak milletlerarası bir mahiyet kazanmış olacağı dile getirilmiştir. Diğer taraftan cevabi notada 1925 Türk-Bulgar antlaşmasını ihlal edenin Türkiye değil, Bulgaristan Hükümeti olduğu belirtilmiş ve Bulgaristan'daki Türk azınlığın maruz kaldığı haksızlıklar ve adaletsizlikler bir maddede ve şahıs ismi zikredilerek anlatılmıştır²³.

Notanın (b) fıkrasında, mütakabiliyet esaslarına göre her iki taraftan gerçekleşecek göçlerde, göçmenlere mülk ve mallarının tasfiyelerine müsaade edilmediği, (c) fıkrasında da memleket huzuru için zararlı şahıslara vize verilmesinde ağır hareket edilmesinin gerekli olduğu, Bulgarların kendi politik görüşlerine uygun olmayanlara karşı müsamaha göstermediklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği izah edilmekteydi. (D) fıkrasında göçmenlerin menkul mallarının ve paralarını yurt dışına çıkarmamaları halinde göç edecekleri memleketlerde sıkıntıya uğrayacaklarının açık seçik bir keyfiyet olduğu bu sebeple Türk hükümetinin Bulgar hükümetine karşı dile getireceği ciddi şikâyetleri olduğu sözleşme gereğince, para ve malların çıkarılması gerekirken alınan kararlarla bu imkânın ortadan kaldırıldığı, bundan dolayı Türk konsolosluklarına göç arzusunda bulunanlara Türkiye'de ilk ihtiyaçlarını karşılayacak hısım ve akrabalar bulunup bulunmadığını sordukları, bundan da tabii bir şey olmayacağı belirtilmekteydi²⁴.

Bu cevabi notadan sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen akını günden güne artan bir hızla devam etti. Göçmenler yalnız üst başlarıyla gelmeye, diğer eşyaları Bulgar milisleri tarafından yağma edilmeye başlandı²⁵.

Bununla ilgili olarak gelen göçmen ailelerin anlattıkları kayda değerdir. Bulgaristan'dan gelen göçmen aileleri arasında Svilingrad'da alıkonulan Şumnulu Tefvik

²¹ **Milliyet Gazetesi**, 8 Ekim 1950, s. 5.

²² **Milliyet Gazetesi**, 26 Ağustos 1950, s. 1.

²³ **Milliyet Gazetesi**, 29 Ağustos 1950, ss. 1-5.

²⁴ **Akşam Gazetesi**, 31 Ağustos 1950, s. 3.

²⁵ **Milliyet Gazetesi**, 9 Eylül 1950, s. 1.

Bulgaristan'dan göç etmek isteyenlerin işkencelere maruz bırakılarak ellerindeki tüm malların ve paraların zorla alındığını söyleyerek başından geçenleri şöyle anlatmıştır:

“Bulgaristan'da bu sene yağmursuzluk yüzünden mahsul haddi asgaridedir. Fakat ziraattan vergi olarak alınan miktar geçen senenin bir misli fazladır. Bulgaristan bu yüzden aç ve çıplak bırakılan köylülerle doludur. Bu köylülerden müteaddit Bulgar aile reislerin hayatından bıkararak çoluk çocuğun açlığı karşısında intiharını göze alıp başlarını tren yoluna koymaları günlük adi vakalar arasındadır. Bunda Bulgar-Türk diye bir fark da gözetilmez. Yalnız Türkler buraya gelirken bilinen hususi muamelelerle iğneden ipliğe kadar soyulur. Diğer feci bir olayda Dobruçalı bir soydaşımızın göç etmek istediği bir sırada elinde ve avucunda nesi varsa alındıktan sonra, buna da kanaat edilmeyerek çenesi makineye konmak suretiyle başka parası olup olmadığı sorulmuş ve bu yetmişlik ihtiyarın çenesi bu sebeple kırılmıştır”²⁶.

Gelenlerin anlattıklarına göre ilk önce göçe mecbur edilenler, kalburüstü addedilen münevver, eski zengin, tüccar, çiftçi ve açığöz Türklerdir. Pomakların göçüne müsaade olunmamaktadır. Bulgar Hükümeti yalnız Kırcaali, Mestanlı, Darıdere, Koşukavak, Eğridere ve havalisindeki 260.000 Müslüman-Türk'ün değil, sayıları bir milyonu bulan bütün Bulgaristan Türklerini göç ettirip, mallarını, mülklerini bedavadan zapt etmek niyetindedir²⁷.

Deliorman bölgesindeki Türkleri Türkiye'ye göç etmeye teşvik eden Salih Pehlivan da Türkiye'ye göç edenlerin mallarının zorla alındığını ve malını satanların ise şiddetle cezalandırıldığını belirterek, Bulgar Hükümetinin bazı Türkleri kandırarak Romanya'daki çalışma kamplarına sevk ettiğini ve Bulgaristan'daki bu uygulamaların arkasında Rusya'nın bulunduğunu belirterek şunları söylemiştir.

“Geçen Salı günü Bulgar hükümeti bir tebliğ neşrederek Türkiye'ye göç etmeyeceklerin iki gün içinde imzalı bir vesikayı Bulgar makamlarına vermeleri bildirilmiştir. Tebliğde Türkiye'ye gideceklerin mallarının müsadere edileceği, malını paraya tahsil edenlerin şiddetle cezalandırılacağı belirtilmekteydi. Hepimiz malımızın ellerimizden gideceğini bile bile sadece sevgili vatanımıza ırkdaşlarımıza kavuşmak için Türkiye'ye gelmeyi kabul ettik. Zaten Bulgaristan'da kalsak malımız yine elimizde

²⁶ **Vakit Gazetesi**, 31 Ağustos 1950, s. 1.

²⁷ **Milliyet Gazetesi**, 6 Ekim 1950, ss. 1-5.

kalmayacaktı. Bulgar Hükümeti 1951 senesine kadar herkesin malını (toplu iğnesine kadar) kooperatife devredeceğini ilan etmiştir. Orada kalsak zaten açlıktan ölecektik. Günde çalışanlara 800 gram, evdeki kadın ve çocuklara 400 gr. ekmek veriyorlar; çalışmayanlara yiyecek verilmiyor. Bulgarlar bazı Türkleri sizi Türkiye'ye götüreceğiz diye toplayıp Romanya'daki çalışma kamplarına sevk ediyorlar. Oradaki ırkdaşlarımızın durumu çok kötüdür... Halk hükümetin icraatından gayri memnundur. Bütün bu işler Rus parmağı altında çıkıyor. Zaten Bulgaristan'ı Ruslar idare ediyor... Rusların baskısı olmasa Bulgar milleti çoktan ayaklanacaktır''²⁸.

Göç akını böylece artarak sürerken 17 Eylül 1950 tarihinde Bulgar hududu kapatılmıştır. Buna sebep ise vizesiz gelen Bulgar Çingenerin iadesinden sonra tekrar Yunanistan yoluyla Bulgarlar tarafından Türkiye'ye sokulmak istenmesidir.

Bulgarların bu hareketi karşısında Yunan makamları, Bulgar Çingeneri dolu trenlerin topraklarından geçmesine müsaade etmemişlerdir. Çünkü Bulgaristan'a giden tren yolu Yunan topraklarından geçmektedir. Türkiye'nin böyle bir grubu kabul etmeyeceğini Yunan hudut makamlarına bildirmesi üzerine Yunan Hükümeti bu gibi vizesiz grupların Yunan topraklarından geçerek Türkiye'ye girmesine mani olmak için Yunan-Bulgar hududunu ve bilhassa Semplon ekspresi hattını kapatmıştır²⁹.

Bunun üzerine de Bulgar makamları Türk-Bulgar hududunun kapalı olmasından dolayı, hudut boyunda birçok göçmenin yığıldığını ileri sürerek Türk hudut makamları ile görüşme teklifinde bulunmuş ve bu teklif 20 Eylül 1950 tarihinde kabul edilmiştir. Bu görüşmede, Bulgarlar tarafından ileri sürülen, göçmenlerin nakli keyfiyeti kabul edilmiş, ancak Çingenerle, Bulgar pasaportlular ve Türkiye'ye giriş vizesi almamış olanlar istisna edilmiştir. Müştereken imza edilen protokolden sonra Kapıkule sınır kapısından kamyonlarla 640 göçmen Türkiye'ye giriş yapmıştır³⁰.

Diğer taraftan, Türkiye'nin 28 Ağustos 1950 tarihli cevabi notasına karşılık, Bulgaristan Hükümeti tarafından 22 Eylül 1950 tarihinde yeni bir nota daha verilmiş olup notada bazı iddia ve ithamlarda bulunulduktan sonra Türkiye Hükümeti protesto edilmekte ve bu vaziyetlere bir son verilmesi ve aynı zamanda daha önceden belirtilen süre içerisinde bütün Türklerin çekilmesi talep edilmektedir.

²⁸ **Milliyet Gazetesi**, 20 Eylül 1950, s. 5.

²⁹ **Vakit Gazetesi**, 20 Eylül 1950, s. 1.

³⁰ **Son Posta Gazetesi**, 21 Eylül 1950, s. 7.

Notada Bulgar makamlarının göçmenlere zorluk çıkardığı yönündeki iddiaların mesnetsiz olduğu ve Türk hükümetinin bu meseleyi siyasi maksatlarla istismar etmek istediği belirtilerek Bulgaristan'daki azınlıkların hakları için bazı tedbirler alındığı ve bu kapsamda Türk azınlığın eğitimi ve kültürünü yükseltmek için birçok okul ve kütüphaneler açıldığı ve Türk azınlığın eşit siyasi haklara sahip olarak belediye ve vilayet meclislerinde üye olduğu belirtiliyordu.

Bu şekilde nota değiş tokuşu devam ederken, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gönderilen göçmenler arasında, vizesiz kimseler ile Çingenerin bulunması ve bu hakaret karşısında Türkiye hükümetinin Bulgar hükümetini defalarca ikaz etmesine rağmen Bulgar hükümeti bu hakaretlerinden vazgeçmemiştir. Son defa 6 Ekim 1950 günü Bulgaristan'dan Edirne'ye gelen Avrupa treninde yine vizesiz 97 Çingene'nin bulunduğu görülünce ilgili makamlar tarafından geldikleri yere iade edilmiştir. İade edilen vizesizleri taşıyan treni Bulgarlar, hudutlarında asker bekleterek kabul etmemişler ve tekrar geri çevirmişlerdir. Bu durum karşısında tren, Yunan hudutları içindeki Dikya istasyonunda geceyi geçirmeye mecbur kalmıştır. Bulgarların bu hareketi karşısında ise, vizesiz gönderilen göçmenler alınincaya kadar Türk-Bulgar hududu Türkiye tarafından 7 Ekim'den itibaren kapanmıştır³¹.

Bunun üzerine Sofya Hükümeti, Türkiye'nin, Çingene ve Bulgar ajanlarının memlekete girmesine mani olmak için hududu kapamasını protesto etmiştir. Bulgar protesto notası 12 Ekim'de, Sofya'daki Türk maslahatgüzarına verilmiş olup, notada bu kapama kararının kaldırılması istenmiştir. Notada ayrıca göçmenlerin Türkiye'ye vizesiz girmek istemelerinin, Türk makamlarının kendilerine pasaport vermek hususunda yavaş hareket etmelerinden ileri geldiği ve bu halin, Türkiye'nin Bulgaristan'daki ekalliyetlere karşı bir samimiyetsizliğin yeni bir tecellisi olduğu belirtilmiştir³².

Bu arada Bulgaristan'daki Türklerin göçü hakkında Bulgar Hükümetince 22 Eylül 1950 tarihinde Türkiye Sofya maslahatgüzarına verilen ikinci notaya karşılık Türk Hükümeti tarafından 16 Ekim'de Bulgaristan'a ikinci Türk notası ve ona ekli uzun bir muhtıra sunulmuştur. Notada sorunun çözümüne imkân görülmediği takdirde milletler arası bir kuruma müracaat edileceği bildirilerek Bulgar hükümetinin üslubu eleştiriliyordu. Türk hükümetine göre, 1925 anlaşması gereği göçmenler menkul mallarını ve hayvanlarını

³¹ **Son Posta Gazetesi**, 8 Ekim 1950, s. 1.

³² **Akşam Gazetesi**, 13 Ekim 1950, s. 1.

tam bir serbesti içerisinde beraber götürmek ve gayrimenkullerini tasviye etmek hakkına sahiptirler. Gayrimenkul mallarını göç etmeden önce tavsiye etmek istemeyenler ise bu işi göç ettikten sonra iki sene içinde yapacaklardır ve her iki taraf da buna uymalıdır. Ayrıca Bulgar hükümeti göçmenlere vize vermek hususunda vuku bulunan gecikmelerden dolayı memleketinin ekonomik hayatının sıkıntıya uğramasına müsaade etmeyeceğini söylerken diğer tarafında kendi milli ekonomisini tehlikeye sokmasını dikkate almıyordu.

Notada ayrıca göç işi normal şartlarda ve düzenli bir şekilde gerçekleştiği sürece Türkiye'nin müteakip birçok insan topluluklarının gelmesine muhalefet etmediği ve onların iskanı için elinden geleni yaptığı belirtilerek göç işinin bir tehcir halini aldığı vurgulanıyordu. Türkiye için bu meselede önemli olan şey göçmelere yeni vatanlarında kolay bir hayat kurabilmeleri imkanının verilmesiydi. Bu netice ise, ancak göçmenler lehine kabul edilmiş olan taahhütlerin mutlak şekilde yerine getirilmesi sayesinde elde edilebilirdi. Bu kapsamda da 28 Ağustos tarihli notada göçmenlerin tasviye ettikleri mallar bedellerinin göç ettikleri memlekete nakli hususunda vakit kaybetmeden müzakerelere girişilmeliydi. Emniyet ve ekonomik menfaatlerine aykırı olmadıkça Türkiye kendi topraklarına gelip yerleşmek isteyen Türk göçmenlerine güclük çıkarmayacaktı.

Notada yer alan bir başka konu da Bulgar yönetiminin, kendileri için Türk vizesi almaya dahi lüzum görmeden, birçok göçmeni ve bunlar arasında, yüzlerce Çingene'yi anlaşmanın belirli hükümlerine rağmen Türkiye'ye sokmaya çalışmasıydı. Bu Çingenelerin geldikleri yere iade edildiği, fakat Bulgar makamlarının onları, bir kere memleketi terk ettikleri bahanesiyle Bulgaristan'a sokmamaları eleştiriliyor ve bunun da ulaştırma hizmetlerini aksatacağı vurgulanıyordu³³.

Bu arada Bulgar hükümeti, hudut kapandığı için Türkiye'de kalan vagonların iadesini isteyerek Türk hükümetine yeni bir nota daha vermiştir. Notada, Türk hükümetinin hududu kapaması üzerine, Türkiye'de 131 açık Bulgar vagonunun kalmış olduğu bildirilmekte ve bunların iade edilmemesinin Bulgaristan'ın iktisadi bünyesinde bir takım zararlara sebebiyet verdiği kaydedilmekteydi. Notada ayrıca Türk hükümetinin bu vagonları iade etmemesinin devletlerarası hukuk kaidelerine aykırı olduğu protesto edilmekte ve vagonların derhal iadesi istenerek zarar ve ziyan talep edilmekteydi³⁴.

³³ **Milliyet Gazetesi**, 17 Ekim 1950, ss. 1-5.

³⁴ **Son Posta Gazetesi**, 23 Ekim 1950, s. 3.

Hatta Bulgar makamları Türk-Bulgar hududunun açtırılması için Türk öğretmenlere zorla protesto gösterileri yaptırarak, Sofya'daki Türkiye Büyükelçiliğine telgraflar bile çektileriyordular. Bununla ilgili olarak, Rubot Neicesko Delo gazetesi şöyle yazıyordu. "Türk halkı, Türk hükümeti tarafından göçmenlere hududun kapatılmasını protesto etmektedir"³⁵.

C. TÜRKİYE'NİN ÇABALARI VE ULUSLAR ARASI TEPKİLER

Bu arada T.C. Hükümeti, Bulgarların şimdiye kadar yaptıkları hareketleri göz önüne alarak Bulgaristan'daki Türklerin tehcirini işini Birleşmiş Milletlere (B.M.) arz etmiş ve Bulgaristan'daki Türk azınlığı ile Birleşmiş Milletlerin alakadar olması gerektiğini ve bu Türklerin Türkiye'ye büyük bir fakru zaruret içinde geldiklerini, mal ve mülklerini yok pahasına elden çıkarmaya mecbur tutulduklarına işaret etmiştir³⁶.

Ayrıca Türkiye, 4 Kasım 1950 tarihinde, Avrupa Konseyi Dış Bakanları Komitesine, Bulgaristan'ın tehcir hareketine dair bir takrir sunarak, bu tehcir hareketinin Avrupa Konseyi tarafından desteklenmesini talep etmiştir³⁷. Bu taleple ilgili olarak Roma'da devam eden Avrupa Konseyinde, Bulgaristan ile olan sorun ele alınarak bir karara varılmıştır. Avrupa Konseyinin Türkiye'yi manevi bakımdan desteklediği bu karar aynen şöyledir.

"Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Türkiye Dışişleri Bakanını dinlettikten ve Türkiye ile Bulgaristan hükümetleri arasında teati edilen notaları nazari itibari aldıktan sonra yetkisi haricinde kalan herhangi bir hukuki tetkikten kaçınmak suretiyle ahdi hükümler ne olursa olsun Bulgar hükümetinin 3 aylık bir müddet zarfında 250.000 kişinin tehciri hakkında izhar etmiş olduğu arzuya karşı resmen protestoda bulunmaktadır. Üstelik bu vaziyet bir huzursuzluk hali ve Avrupa'nın hür memleketlerindeki iktisadi hayatta bir sefalet yaratmaya da meyal görünmektedir. Bu durumda Bakanlar Komitesi bu insanların menfaatleri korumak gerektiğinden Bulgaristan'ın tehcirleri hakkında hiçbir karar almaması ve muhaceret meselesi iki memleket arasında nisbet dairesinde yapılacak bir

³⁵ **Son Posta Gazetesi**, 27 Ekim 1950, s. 7.

³⁶ **Milliyet Gazetesi**, 28 Ekim 1950, s. 1.

³⁷ **Akşam Gazetesi**, 4 Kasım 1950, s. 4.

antlaşma ile halledilmekçe mallarının tavsiyesi cihetine hiçbir suretle gidilmemesi gerektiği kanaatindedir³⁸.

Öte yandan Amerika Dışişleri Bakanlığı da yayınladığı bir bildiriye, Bulgaristan'dan Türkiye'ye tehcir edilen 250.000 Türk ile ilgili olarak bu kadar geniş bir kütle için göç hareketinin bir yerleştirme güçlüğü ve emniyet sorunu çıkaracağını ve Türkiye'nin, göçün peyderpey ve nizami bir şekilde yapılması önerisini kolaylıkla anlaşılır bulmuş ve Türkiye'yi desteklemiştir³⁹.

Ayrıca New York Times da, Bulgaristan'dan Türklerin tehciri ile ilgili olarak, bu işin Türkiye'de karışıklık çıkarmaya matuf bir plan olduğunu ileri sürmüştür⁴⁰.

Diğer taraftan Bulgaristan'dan Türk vizesi almayan bazı Çingenelerin Türkiye'ye sevki ve bunları Bulgar hudut makamlarının geri almamaları üzerine 7 Ekim 1950 tarihinden itibaren kapalı olan Türk-Bulgar hududu, Bulgar hükümetinin talebi üzerine iki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucu 2 Aralık 1950'de açılmıştır. İki ülke arasında varılan mutabakatta şu hususlarda anlaşmaya varılmıştır.

(1) Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek isteyenler, Türk makamlarından Türk giriş vizesi almadan önce evlerini terk etmeyecekleri gibi mallarını da tasviyeye başlamayacaklardır. Bunlara ancak Türk giriş vizesi istihsal olunduktan sonra Bulgar çıkış vizesi verilecektir.

(2) Bulgar hudut makamlarına, Türk giriş vizesi olmayanların hududu geçmelerine imkân vermemeleri hususunda gerekli emirler verilecektir.

(3) Türk giriş vizesi hamil olmadıkları halde göçmenler arasına karışarak Türk topraklarına girenler bulunursa Türk hudut makamları tarafından geri çevrilecek, bu kimseler Bulgar hudut makamlarınca derhal geri alınacaktır.

(4) Evvelce Bulgaristan'dan vizesiz gelmiş olup halen Edirne'de bulunan ve Çingene oldukları anlaşılan 67 aileden 350 nüfusu Bulgar hudut makamları geri alacaklardır⁴¹.

³⁸ **Milliyet Gazetesi**, 5 Kasım 1950, ss. 1-5.

³⁹ **Son Posta Gazetesi**, 4 Kasım 1950, s. 1.

⁴⁰ **Son Posta Gazetesi**, 12 Kasım 1950, s. 1.

⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, 3 Aralık 1950, s. 1.

Sınırın tekrar açılması üzerine, 1950/1951 kışında büyük boyutlara oluşan göçmen akını ile özellikle Aralık, Ocak ve Şubat aylarında, ortalama beşer bin Türk ailesi, yirmişer bin insan Türkiye'ye sığınmıştır. Bu arada sığınan göçmenlere yardım konusunda millet ve devlet el ele vererek yapılması gerekenleri yapmaya başlamış ve Türk Hükümeti tarafından Eylül ayı içerisinde Bulgaristan'dan gelen 250 bin göçmenin iskân hazırlığı için bütün Bakanlıkların temsilcilerinin katılımı ile bir Merkez İskân Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun görevi ise göçmenlerin memleketin muhtelif yerlerine ne suretle yerleştirileceklerini tespit etmektir⁴².

Ekim ayında İskân Fevkalade Komisyonu göçmenlerle ilgili mühim bir karar aldı. Bu karara istinaden Türk soyundan olup ta vizesiz geldikleri için alıkonulan göçmenler aşağıdaki şartlarla normal göçmen muamelesi görecektir.

(1) Türkiye'de hısımları ve akrabaları bulunduğu ve bunlar tarafından kabul edildikleri,

(2) Valilikçe yapılacak inceleme sonucu bu hususun doğruluğu tespit edildiği takdirde Türkiye'ye kabul edileceklerdir.

Bu karar üzerine söz konusu göçmenlere beyannameler dağıtılmış ve bu hususları kaydetmeleri istenmiştir⁴³.

Öte yandan Bulgaristan'dan gelecek olan göçmenlerin durumları ve barındırılması konusu Bakanlar Kurulunun 8 Kasım 1950 tarihli toplantısında incelenilerek;

(1) Göçmenlerin, Sanat, Meslek ve Ziraatta uğraştıkları kısımlar ve yaşadıkları iklim şartlarına göre her ilin barındırabileceği miktarda olmak üzere, illere taksim edilmek sureti ile yerleştirilmeleri

(2) Valilerin acele olarak bildirecekleri miktarlarda göçmenlerin illere sevkleri, hiçbir izdihama sebebiyet vermeyecek şekilde plana bağlanmış olarak yapılmakla beraber Valilerin il dahilinde gereken bütün tedbirleri gecikmeden almaları,

(3) Hükümetçe alınacak tedbirlerin dışında olarak gereken bütün mahalli imkanlara baş vurmak sureti ile göçmenlerin bakımları ve barındırılmaları ve en kısa bir zaman kendi kendilerini geçindirir duruma girmelerinin temini maksadı ile, il merkezlerinde birer

⁴² **Akşam Gazetesi**, 10 Eylül 1950, s. 1.

⁴³ **Vakit Gazetesi**, 20 Ekim 1950, ss. 1-4.

göçmen komisyonu, ilçe bucak ve hatta köylerde birer yardım komitesinin kurulması ve il merkezlerindeki komisyon ve komiteye bizzat Valilerin başkanlık etmesi kararlaştırılmıştır⁴⁴.

Ayrıca Türk Hükümeti tarafından il valiliklerine gönderilen tebliğde bu esaslarla ilgili olarak yapılması gerekenler bildirilerek göçmenlerin en iyi bir şekilde barındırılmaları ve bu maksatla gelecek göçmenlerin illerin ekonomik ve sosyal durumlarına, iklim şartlarına, sevk imkânlarına ve mevcut köy sayılarına göre tespit edilen miktarda barındırılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda illerde barındırılacak göçmen sayısının incelenmesi ile Toprak ve İskân Müdürlüğüne bildirilmesi şu esaslara göre yapılmıştır.

(1) İllerde kış dönemi boyunca barındırılmak üzere tertip edilecek bu göçmenlerden il merkezine bağlı ilçe bucak ve köylere taksiminde veya mevcut miri ve askeri boş binalarda toplu bir halde barındırılmalarında mahalli şartlara göre valilikler tam bir serbestliğe sahiptir.

(2) İllere tertip edilen göçmenlerin sevki işi izdiham ve karışıklığı mahal vermemek için peyderpey gönderilmek suretiyle yapılacaktır.

(3) İllere tertip edilecek göçmenlerin ilk sevk merkezlerinde ayırımı bölgelerin özelliklerine göre yapılırken, hangi meslek dalında uğraşmış oldukları dikkat nazara alınacaktır.

(4) İllere gönderilecek göçmenlerin kısa bir müddet için gerekli iâşe, tedavi, yakacak ve aydınlatma masrafları karşılığının imkânlar ölçüsünde hükümetçe sağlanması esas olmakla beraber valiliklerce göçmenlerin bakımları ve kendi kendilerini geçindirir duruma getirilmelerinin temin edilmesi zaruridir.

(5) Bu maksatla il merkezlerinde bir göçmen komisyonu ile il merkezi ve bağlı ilçelerde bucak ve hatta köylerde göçmenlere yardım komiteleri kurulması ve bu komitelere güvenilir erkek ve kadın vatandaşların katılmalarının önemlidir.

(6) Göçmenlerin uzun süre iâşe ve ibatelerine imkân olmayacağından valiliklerce bunlara ilk barındırılmalarından itibaren 15 gün içerisinde birer iş imkanı bulunması konusu önemlidir.

⁴⁴ **Bakanlar Kurulunun** 08 Kasım 1950 Tarih ve 3/12050 Sayılı Kararı

(7) Bu hususta il dâhilindeki bütün mülki teşkilatın her türlü imkânlardan faydalanmak suretiyle bütün tedbirlerin alınması ve gönderilecek göçmenlerin hiçbir suretle sefaletlerine mahal bırakmayacak şekilde barındırılmaları esastır⁴⁵.

Tarım Bakanlığı da aldığı son bir kararla toprak dağıtım işlerinde çalışan 28 komisyonu, buldukları mahalde göçmen iskân işleri ile de vazifeli kılmıştır. Komisyon bulunmayan yerlerde mahalli muhtelif Bakanlıklara mensup memurlardan teşekkül edecek komisyonlar için çalışma talimatnamesi hazırlanmıştır. Bu komisyonlar her ilçede 3'er üyeden oluşmuş, başkanları da mahallin en büyük amiri olmuştur. Ayrıca gelir vergisinin belli bir kısmı göçmenlere yardım olarak ayrılmıştır⁴⁶.

Tarım Bakanı Nihat İyriboz ise bir soru üzerine mecliste verdiği cevapta göçmenlerin bir an evvel müstahsil hale getirilebilmeleri için esas iskandan beklenen gayenin göçmenlerin iyi bir şekilde yaşamlarını sağlamak kadar ülkenin de ekonomik faydasına bir katkı sağlayacak şekilde olması gerektiğini ve bu kapsamda da göçmenlerin mesleklerine göre bir iskan politikası güdüleceğini, nüfusu az, iklimi gelen göçmenlere uygun, arazisi bol, suyu mevcut, iskana müsait, boş, kimsenin hak iddia etmediği topraklarda köyler kurmak veya küçük 20-25 haneli köyleri takviye etmek suretiyle göçmenlerin iskan edileceğini belirterek, detaylı planların yapıldığını ve göçmen evlerine ait küçük ve normal büyüklükteki göçmen evlerinin hazırlandığını söylüyordu⁴⁷. Bu göçmenlerin esas ve kati iskanlarında 2510 sayılı İskan Kanunu hükümleri doğrultusunda kendilerine tamamen mahalli şartlara uygun birer mesken temin edilmesinden başka, çiftçi olanlarına yeteri kadar arazi, bir çift öküz ve gerekli ziraat aletleri ile tohumluk ve sanatkarlara da sanatlarının icrasına yarayacak avadanlık ve döner sermaye verilmesi de göz önünde bulunduruluyordu⁴⁸.

Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelecek olan göçmenlere, ilgili makamlarca yapılacak proje ve keşif nağmelere ve ev adedine göre devlet ormanlarından parasız kerestelik ağaç ve istedikleri takdirde mevcut istiflerden yalnız kesme ve taşıma imal masrafları karşılığında tomruk ve kereste de verilmiştir⁴⁹.

⁴⁵ **Milliyet Gazetesi**, 18 Kasım 1950, ss.1-5.

⁴⁶ **Milliyet Gazetesi**, 15 Şubat 1951, s. 5.

⁴⁷ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt 4, Toplantı 1, Otuz Birinci Birleşim, ss. 230-235.

⁴⁸ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt 7, Toplantı 1, Yetmiş Dördüncü Birleşim, s. 140.

⁴⁹ **Bakanlar Kurulunun** 20.09.1950 Tarih ve 3/11915 Sayılı Kararı

Nisan ayında ise Türk Hükümeti, göçmenler konusunda çok önemli bir karar aldı. Bulgaristan'dan 1950 yılı başından itibaren serbest göçmen vizesiyle Türkiye'ye gelen ve gelmekte olan Türklerin 2510 sayılı İskân Kanununun 15. maddesinin 5098 sayılı kanunla değiştirilen 2. bendi uyarınca göçmen olarak kabul edilmeleri ve iskâna tabi tutulmaları ve Bulgaristan'dan gelecek olanlara da mahalli konsolosluklarca serbest göçmen vizesi yerine göçmen vizesi verilmesi kararlaştırıldı. Hükümet kararnamesi aynen şöyleydi. "Bulgaristan'dan 1950 takvim yılı başından itibaren serbest göçmen vizesi ile memleketimize gelen ve gelmekte olan Türklerin 2.510 sayılı İskân Kanununun 15. maddesinin 5.098 sayılı kanunla değiştirilen 2. bendi uyarınca (göçmen olarak) kabul edilmeleri ve iskan muamelesine tabi tutulmaları ve Bulgaristan'dan normal şartların avdetine kadar gelecek olanlara da mahalli konsolosluklarımızda 3.659 sayılı kanuna göre serbest göçmen vizesi yerine göçmen vizesi verilmesi; içişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının muvafakatine dayanan Tarım Bakanlığının 16.3.1951 tarihli ve 3204-0-3307/12851 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 16.4.1951 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır"⁵⁰.

Ayrıca Bakanlar Kurulu, tarafından nüfus cüzdanı olmadığı için zor durumda olan göçmenlerle ilgili olarak, 1950 yılı başından itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye serbest göçmen veya tehcire tabi olarak göçmen vizesi ile gelen bütün göçmenlerin otomatikman Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayılmalarına karar verilmiştir⁵¹.

Diğer taraftan göçmenlere yapılacak yardım için ummalı bir faaliyete başlanarak 1950 yıllı sonunda, göçmenlere yapılacak yardımları koordine etmek ve toplamak üzere Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği isimli bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyet ilk toplantısını 22 Aralık 1950 günü Celal Bayar başkanlığında Kızılay Merkez binasında yapmış, başkanlığına ise TBMM Başkanı Refik Koraltan getirilmiştir. Cemiyet, Kızılay'ın dışında müstakil bir hürriyete sahip olmadan Kızılay bünyesinde faaliyetlerini yürütmekle görevliydi⁵².

Öte yandan yurdun her tarafında yardım için seferber olunuyordu. Söz konusu yapılan yardım ve bağışlar da kısaca şöyle idi: Göçmenlere yardım için kurulan Refik Koraltan başkanlığındaki Milli Komiteye, Merkez Bankası 600.000 lira vermişti. İlk bağışı ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar yapmış ve 2.500 lira bağışlamıştı. TBMM Başkanı Refik

⁵⁰ **Bakanlar Kurulunun** 16 Nisan 1951 Tarihli ve 3/12911 Sayılı Kararı

⁵¹ **Akşam Gazetesi**, 15 Haziran 1951, ss. 1-2.

⁵² **Akşam Gazetesi**, 22 Aralık 1950, ss. 1-2.

Koraltan da 500 lira bağıştta bulunmuştu⁵³. Ayrıca Türkiye'ye gelecek göçmenlerin ilk ihtiyaçlarının karşılanmak üzere bir piyango tertibine dair Konya Milletvekili Saffet Gürol tarafından verilen kanun projesi kabul edilerek Mart'ta çekilen piyangodan 4 milyon lira gelir temin edilmiştir⁵⁴.

Kayseri Milli Eğitim mensupları 3.550 lira, Sasun ilçesindeki yardım komitesi 340 lira para ve 3,5 ton yiyecek, Arpaçay komitesi 1.500 lira, Arapkir yardım komitesi 1.000 lira, Pertek komitesi 500 lira para yardımı elde etmiştir⁵⁵.

Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan tarafından TBMM'ne göçmen pulu ihdası için bir tasarı verilerek; yapılan teklifte göçmen meselesinin muazzam bir dava olduğu, bu işin geçici tedbirlerle halledilemeyeceği ileri sürülmüştür. Yapılan tasarıda göçmen işleri devam ettiği müddetçe her nevi tütün, sigara, alkollü içki, resmi evrak, hususi araç, piyango, sinema, tiyatro, ulaşım biletleri gibi her alanda bu pulların kullanılmasının gerektiği bildirilerek, bu yerlere yapıştırmayanlardan da 10 misli ceza alınması isteniyordu⁵⁶.

İstanbul'da Beşiktaş, Fenerbahçe, Vefa ve Galatasaray kulüpleri ise, Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliğine müracaat ederek birlik menfaatine futbol müsabakası düzenleyeceklerini bildirmiş ve 13 Ocak 1951 tarihinde başlayan müsabakalardan elde edilen geliri de cemiyete vermişlerdir⁵⁷. Göçmen davasında göçmenlerin gördükleri muameleyi dünyaya duyurmak maksadıyla bağımsız milletvekili Halide Edip Adivar Amerika'ya, Ömer Rıza Doğrul da Arap ülkelerine gidip buralarda konferanslar vererek, göçmenlere yardım için halk arasında yardım listeleri açmışlardır⁵⁸.

Amerika'daki Amerikan-Türk Cemiyeti tarafından da, Aralık ayında battaniye ve para toplanarak Türkiye'ye gönderilmiş, ayrıca Amerika Kızıl hacı'da 7.000 dolar değerinde giyecek maddesi yollamıştır⁵⁹.

⁵³ **Akşam Gazetesi**, 5 Ocak 1951, s. 2.

⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, 6 Aralık 1950, s. 3.

⁵⁵ **Milliyet Gazetesi**, 22 Aralık 1950, s. 3.

⁵⁶ **Milliyet Gazetesi**, 4 Ocak 1950, ss. 1-3.

⁵⁷ **Akşam Gazetesi**, 10 Ocak 1951, s. 2.

⁵⁸ **Akşam Gazetesi**, 13 Ocak 1951, s. 2.

⁵⁹ **Milliyet Gazetesi**, 12 Şubat 1951, s. 5.

Yani kısacası, yurt içinde birçok ilde, yurt dışındaki ve Kıbrıs'taki Türkler tarafından, göçmenlere yardım konusunda hummalı bir faaliyet başlamış; toplanan para, yiyecek ve giyecek malzemeleri yardım komisyonlarına gönderilmiştir⁶⁰.

Öte yandan, Bulgaristan'dan tehcir edilen yurttaşlarımızın biran önce müstahsil duruma getirilmesi ve ihtiyaçlarının temini için Marshall planından da yardım sağlanması hususunda prensip bakımından bir antlaşmaya varılmıştır. Ancak bu yardımın şekliyle miktarı milletler arası Mülteciler Teşkilatı uzmanları tarafından verilecek rapordan sonra tespit edilmiştir. (Bu heyet 4 Ocak'ta İstanbul'a gelip 7 Ocak'ta da Edirne'ye gitmiş ve incelemelerde bulunup inceleme sonucu yardım şekli belirlenmiştir.) Hazırlanan rapordan sonra Türkiye Hükümeti, Marshall planından göçmenlere yardım için otuz milyon lira temin etmiştir⁶¹.

Ancak B.M. Göçmenleri Yerleştirme Teşkilatı adına Türkiye'ye gelen ve göçmen işini büyük bir dikkat ve alaka ile inceleyen IRO heyeti Türk milletinin göçmen soydaşlarına beslediği yüksek duyguyu takdir etmekle beraber hükümetin bu işi kesin olarak organize etmemiş olduğu fikrindedir. Heyet ayrıca hükümete tavsiye içeren bir raporda vermiştir⁶².

Aslında müzakereler devam ederken hükümet, gelen göçmenlerle yakından alakalıydı. Onları iskân edip müstahsil bir hale getirebilmek için ilk tedbirleri almaya başlamıştı. Bakanlıklar arası bir komisyon kurulmuş ve hükümet bütçesinden 15 milyon liralık bir tahsisat yapılmıştı. Ayrıca göçmenlerin Bulgaristan'da bıraktıkları emlakta ait işlerle meşgul olmak için Sofya Elçisi Şefkatli İstinyeli'nin başkanlığında ayrı bir komisyonda faaliyete geçmişti⁶³.

Fakat Tarım Bakanı Nihat İyriboz'un belirttiği gibi göçmen akını alabildiğine başladığında ve tam manasıyla bir tehcir şeklini aldığı anda göçmen misafirhaneleri dolup taşmıştı. Göçmenleri iskan edecek yerler yetmediği ve bulunamadığı için bir taraftan devletin ve bir taraftan da halkın mevcut imkanlar dahilinde yaptığı yardımlar yetersiz gelmeye başlamıştı. Çünkü göçmenlere, hududa girdikleri günden itibaren yerleştirildikleri yere kadar 12-15 gün kadar devlet yardımı yapılabilmekte ve bu müddetten sonra da

⁶⁰ **Milliyet Gazetesi**, 27 Şubat 1951, s. 5.

⁶¹ **Akşam Gazetesi**, 1 Ocak 1951, ss. 1-2.

⁶² **Akşam Gazetesi**, 21 Ocak 1951, s. 2.

⁶³ **Vakit Gazetesi**, 27 Temmuz 1951, s. 1.

mahalle halkının ve akrabalarının yanlarına bırakılıyorlardı⁶⁴. Gittikleri yerlerde uzun süre ellerinden tutacak kimse bulunmadığı ve iskan memurları da fazla alakadar olmadığı için kısa bir süre sonra işsiz kalmış ve buldukları yerlerdeki yerli halkla, ya sorun yaşamış yada yerleştirildikleri yerleri terk ederek, iş ve iklimi daha müsait yerlere göç etmişlerdir.

Nitekim Kırşehir'in Hacı Bektaş ilçesine kışı geçirmek üzere gönderilmiş olan göçmenlerin orada devamlı surette iskân edilmesi için toprak ayrılmak istendiği, fakat köylülerin mevcut araziye kendilerine bile kâfi görmedikleri ve bu sebepten göçmenlerin devamlı surette iskânına itiraz ettikleri ve bu şekilde köylüler ile kaymakam arasında çıkan itilaf sonucu kaymakamın vurulması olayı⁶⁵ ile Osman Dindar isimli göçmenin Mersin'de aşırı sıcaklara dayanamayıp çocuğunun ölmesi ve bundan dolayı Bursa'ya sevkini istemesi⁶⁶ olayı, çıkması muhtemel anlaşmazlıkları ve yerleşilen yerin ikliminin göçmenler için önemini doğrular niteliktedir.

1951 yaz aylarında sayıları epeyce azalmakla birlikte göç olayı düzgün bir biçimde sürüyordu. Fakat Bulgar tarafı bu düzgün göçmen akınını yine baltaladı. Göçmenler arasına yine sahte vizeli, vizesiz, Çingene gibi istenmeyen kişiler sokuldu. Türkiye'ye giriş vizelerinde sahtekârlıklar yapıldı. Bunun üzerine Türkiye, Bulgar Hükümetine Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında altı nota verdi. İstenmeyen kişilerin geri alınmasını, vizesiz kimselerin Türkiye'ye gönderilmemesini, sahtekârlık yapanların bulunup ortaya çıkarılmasını istedi. Türk notalarına Bulgar tarafından olumlu bir cevap alınamadı⁶⁷.

Bulgarların Türkiye'nin ihtarlarına rağmen vizesiz Kıptileri Türkiye sınırından geçirmeye teşebbüs etmesi üzerine Türk-Bulgar hududu Türk Hükümeti tarafından 8 Kasım 1951'de ikinci kez kapatıldı⁶⁸.

Bunun üzerine ise Bulgar Hükümeti, 30 Kasım 1951 günü yayımladığı bir tebliğ ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurduğunu kamuoyuna duyurdu. Türkiye'nin, Bulgaristan Türklerini göçe özendirmek için her türlü propagandaya başvurduğunu, sonrada Türkiye'ye göçleri engellemeye çalıştığını ileri sürdü.

⁶⁴ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem IX, Cilt 4, Toplantı 1, Otuz Birinci Birleşim, ss. 230-235.

⁶⁵ **Vakit Gazetesi**, 27 Temmuz 1951, s. 1.

⁶⁶ **Akşam Gazetesi**, 10 Temmuz 1951, ss. 1-4

⁶⁷ Şimşir, a.g.e., s. 245.

⁶⁸ **Milliyet Gazetesi**, 9 Kasım 1951, ss. 1-9.

Türkiye, 1 Aralık 1951 günü bir tebliğ ile Bulgar iddialarına karşılık verdi. Türkiye'nin göç etmek isteyen soydaşlarını engellemesinin söz konusu olmadığını, nitekim 1950 yılından 1951 sonbaharına kadar Bulgaristan'dan 150.000 küsur göçmen aldığını, göçün devam etmesinin Bulgar Hükümetinin işine gelmediğini, bu yüzden sınırın kapanmasına varan olayları Bulgarların kasıtlı olarak çıkardıklarını belirtti⁶⁹.

Bu arada Bulgar Hükümeti, 30 Kasım 1951'de göçü yasakladıktan sonra, Bulgaristan'da kalan Bulgaristan Türklerini pasaportlarını topladı. Bulgaristan'da göç konusunun konuşulmasını bile yasak etti. Göçmenlikten söz etmeye kalkışacak olanlar cezalara çarptırıldı. Soydaşlarımızın göç umutları söndürülmek istendi. Göçmenlik için bütün hazırlıkları yapmış, hatta Türkiye'ye giriş vizelerini de almış olan Bulgaristan Türkleri, içleri kan ağlayarak pasaportlarını Bulgar polisine teslim ettiler. "Bu topraklarda yiyecek ekmeğimiz, çekecek çilemiz varmış" deyip boyunlarını büktüler. Hatta 1.500 kadar Bulgaristan Türkü Bulgar sınırından geri çevrildiler. Türk Hükümetinin bunları yurdumuza kabul etmeye hazır olduğunu bildirmesine rağmen, bu Türklerin de göçüne izin verilmedi. Bulgaristan Türkleri üzerine derin bir sessizlik ve umutsuzluk çöktü. Bu sessizlik 1968 göç anlaşmasına kadar sürecekti⁷⁰.

D. 1950-51 GÖÇMENLERİNE UYGULANMIŞ OLAN İSKAN VE İSTİHDAM POLİTİKALARI

1950 ve 1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen yaklaşık 156.000 göçmenin yakınlarının çoğu Bulgaristan'da kalmıştı. Parçalanmış ailelerin birleştirilmesi amacı ile 21 Ağustos 1966 tarihinde Türk-Bulgar ikili bildirisi yayımlanmış ve daha önce Türkiye'ye göç etmiş bulunan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının gönüllü olarak Türkiye'ye göçleri konusunda anlaşma yapılması için görüş birliği sağlanmıştır. 22 Mart 1968'den itibaren göç kafileleri gelmeye başlamış ve 1979 yılına kadar gelenlerin sayısı yaklaşık 120.000'e ulaşmıştır⁷¹.

1950–1988 yılları arasında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildikleri ilk 10 ilin başında Bursa gelmekte, onu İstanbul izlemektedir.

⁶⁹ Şimşir, a.g.e., s. 245.

⁷⁰ Şimşir, a.g.e., ss. 247-248.

⁷¹ DPT, a.g.e., s. 9.

Göçmenlerin yerleşim için daha çok Marmara ve Ege bölgelerini tercih ettikleri görülmektedir (Bkz. Ek 1, Tablo 23).

1950–1951 yıllarında Türkiye’ye gelen göçmenlerin kesin yerleşim bölgelerinin belirlenmesinde mesleki bir sınıflandırma temel olarak alınmıştır. İklim ve tarımsal yapı bakımından farklılıkların çok olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri, kısmen Orta Anadolu ve Karadeniz bölgesi yerleşim alanları dışında bırakılmıştır (Bkz. Ek 1, Tablo 15). Hükümet, yerleştirilebilecek göçmenler için, vilayetlerden mevcut imkânların araştırılmasını istemiş, ancak alınan cevaplardan 7.211 çiftçi ve 1.117 sanatkâr aile olmak üzere toplam 8.323 ailenin, yani 41.000 kadar nüfusun iskân edilebileceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine, iskân sahası olarak seçilen 40 ilde 32.446 göçmen ailesinin yerleştirilebileceği konusunda karara varılmıştır⁷².

Bulgaristan’dan gelen Türk göçmenlere sağlanan yardımlar ve uygulanan politikalar 2510 Sayılı Kanunla belirlenen iskânlı ve serbest göçmen tanımına göre farklılık göstermiştir. Serbest göçmenler 2510 Sayılı İskân Kanunu’nun 3. maddesine göre Türkiye’deki yakınlarının referansı ile 5. maddeye göre de iki devlet arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza gelmektedirler. Bu göçmenler Türk hükümetinden iskân yardımı talep etmemektedirler. İskânlı göçmenlerin iskânı ise, aynı kanunun 15. maddesini değiştiren 16.6.1970 tarihli 1306 Sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesine kadar, Türk Hükümeti tarafından sağlanmıştır. Buna göre 1923–1960 döneminde göçmenlere uygulanan politikalarda, göçmenlerin barındırılmaları, iş ve çalışma şartlarının ve imkânlarının sağlanması önem kazanmaktadır⁷³.

1. İskâna İlişkin Politikalar

Türkiye, kendi isteğiyle ve iki ülke arasında yapılan anlaşmalarla Bulgaristan’dan göç eden göçmenlerin barındırılmaları, iş ve çalışma imkânlarına kavuşturulmaları, getirdikleri eşya ve malların gümrükten muaf olması, sermaye, toprak ve hayvan yardımları yapılabilmesi kredi temin edilmesi ve anayurtta huzur içinde yaşamaları için gerekli mevzuat düzenlemelerini yapmıştır. 1624 Sayılı Kanunla İçişleri Bakanlığı İskân Genel Müdürlüğü’ne verilen iskân işleri, 1934 yılında 2510 Sayılı İskân Kanunu ile Sağlık

⁷² Konukman, a.g.e., s.46

⁷³ DPT, a.g.e., s. 17.

ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu yasa ile Sağlık Bakanlığı'na verilen görev ve yetkiler ise 13.12.1983 tarihli Kanun Hükmünde Kararname'nin 183. maddesinin 50. fıkrasının (b) bendi ile Tarım Orman ve Köy işleri Bakanlığı'na verilmiştir. Buna göre;

a. 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 Sayılı İskân Kanunu ile Türkiye'ye gelecek göçmenlere yapılacak muameleler, iskân, vatandaşlık işlemleri, aynı ve nakdi yardımlar, vergi ve gümrük muafiyetleri, askerlik işlemleriyle ilgili hükümler belirlenmiştir. 5.maddeye göre özel bir durum dolayısıyla Türkiye'ye zorunlu olarak gelenler, yapılan anlaşma hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre ülkeye kabul edilirler. Gelenlerin kayıtları yapılır, bir yıl geçerli olan ve nüfus kâğıdı yerine geçen muhacir bilgisi verilir ve muhacirlerin vatandaşlığa geçme işlemlerine başlanır. Türkiye'ye gelen muhacir ve mültecilerin iskânlarına ilişkin hükümler 7.16.17.18.24.25 ve 30. maddeler ile belirlenmiştir. Buna göre, iki yıl içinde iskân istemeyenlere iskân yardımı yapılamaz, hısımları ve akrabalarının buldukları yerlerde iskân olunurlar, iskânda yapı malzemesi veya para verilebilir. Kesin iskân yapıncaya kadar hükümete veya halka ait uygun binalarda geçici olarak barındırılabilirler. İskân edilenlere verilen gayrimenkuller 10 yıl süre ile satılamaz, bağışlanamaz, ipotek edilemez. Kanununun 17. maddesine göre iskân yapılırken, aileye nüfus ve ihtiyaca göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkâr ve tüccarlara dükkân v.b. bir yapı veya yapı yeri ve geçerli sermaye, çiftçilere toprak, hayvan, tohumluk v.b. yardımlar yapılır. 31 ve 37. maddeler ile gümrük muafiyeti ve 5 yıl süreli vergi muafiyeti getirilmiştir. 38. madde ile de göçmenlerin askerlik işlemlerine ilişkin esaslar belirlenmiştir⁷⁴. Kanununun 42. maddesine göre, Sağlık Bakanlığı'nın başkanlığında, İçişleri, Milli Savunma, Dışişleri, Maliye, Ekonomi, Milli Eğitim, Sanayi ve Tarım Bakanlıkları ile Ziraat Bankası ve Sağlık Bakanlığı'nca dışarıdan alınacak 3 kişinin daha dâhil olacağı Merkezi İskân Komisyonu'nun kurulması gereklidir. Bu komisyon Türkiye'ye gelecek göçmenlerin istihdam edilinceye kadarki bakımları ile ilgilenmek ve bu konularda devlet kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamakla görevlidir.

b. 1180 Sayılı Kanun ile 13.5.1969 tarihinde Türkiye ile Bulgaristan arasında yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Türkiye'ye göçüne ilişkin anlaşma esasları belirlenmiştir. Buna göre 1 Nisan – 30 Kasım tarihleri arasında göç yapılması, gelenlerin medeni halleri, emlak durumları, askerlik ve

⁷⁴ Konukman, a.g.e., s. 47.

hizmet sürelerini gösterir belgeleri yanlarında getirmeleri, getirdikleri eşya ve malların gümrükten muaf olması, göçmenlerin emeklilik, sosyal sigorta hakları karşılığı uygun bir tazminat almaları hükme bağlanmıştır.

c. 16.6.1970 tarihinde 1306 Sayılı Kanunla, 2510 Sayılı Kanuna ek bazı hükümler getirilmiştir. Bu kanuna göre göçmen ve mültecilere barındırma, yiyecek, yakacak, giyecek ve tedavi yardımları yapılır ve bu yardımlar istihdam edilinceye kadar devam eder. İşyeri gösterildiği halde çalışmak istemeyenlere karşılıksız iskân yardımı kesilir. İskân edilenler kendilerine verilen taşınmaz mallardan dolayı kamulaştırma veya satın alma bedelleri, hazine arazisi için rayiç bedel üzerinden borçlandırılırlar ve faize tabi olmayan bu borç beşinci yılın Ocak ayından itibaren 20 yılda 20 eşit taksitle tahsil edilir. Ek 9. maddeye göre, Özel İskân Fonu T.C. Ziraat Bankası tarafından oluşturulur. Bu fonun kaynakları ise Ek Madde 12’de belirlenmiştir⁷⁵.

d. 17.3.1982 tarihinde Afganistan’dan Pakistan’a sığınan Türk soylu göçmenlerin Türkiye’ye kabulü ve iskâna dair şartlar 2641 Sayılı Kanunla belirlenmiştir. Kanunla ilgili yönetmelik göçmenlere yapılacak yardım ve iskân programlarını tespit edecek komisyonların kurulmasına ilişkin esasları belirlemiştir. Bu kanuna göre iskân meseleleri bir defaya mahsus olmak üzere İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmüştür.

e. 6.3.1985 tarihli ve 3161 Sayılı Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilat Kanunu’nun 35. maddesinin (a) bendiyle SSYB’nin sorumluluğundaki iskâna ilişkin görev ve yetkiler bu Bakanlığa devredilmiştir⁷⁶.

1950–1951 yılları arasında Türkiye’ye gelen göçmenler iskânlı göçmen muamelesi görmüştür. Bu dönemde gelen iskânlı göçmenlerin iskân defterine kayıtları yapılmış ve göçmenler ilk etapta geçici olarak misafirhanelere yerleştirilmiştir. Sağlık kontrolü, vatandaşlık işlemleri vb. diğer resmi işlemler burada tamamlanmıştır. Ayrıca bilim adamlarınca Türkiye’de yerleştirilecekleri bölgelerin, Bulgaristan da yaşadıkları yerlerde en uygun bölgeler olmasını sağlamak için kısa anketler yapılmıştır.

Daha sonra, misafir olarak kalacakları geçici ikametlerine nakledilmişlerdir. Geçici iskân alanlarının mümkün olduğunca sürekli iskân alanları olmasına çalışılmış ve göçmenlerden de bu yönde hareket etmeleri beklenmiştir. İskân çalışmalarında, bir yandan

⁷⁵ Konukman, a.g.e., s. 48.

⁷⁶ DPT, a.g.e., s. 14.

daha önceki uğraşlarına uygun çalışma şartları hazırlamak, bir yandan da iskânı sağlamak devletin göçmenler için yaptığı uygulamalarda ve tedbirlerde iki önemli nokta olmuştur. Gelen ailelerin büyük çoğunluğunun çiftçi olması, iklim ve toprak özelliklerinin de dağıtımdaki önemini arttırmıştır. Yerleşim kararları alınırken iklim, finansman zorlukları, ulaşım imkânları, nüfus yoğunluğu ve yapısı gibi kriterler etkili olmuştur.

1950–1951 yılları arasında Bulgaristan’dan gelen göçmenler için konut yapımına ağırlıklı olarak 1951 yılında başlanmıştır. Gelen ailelerin yerleşim ve işyeri için iki tip konut projesi hazırlanmış ve bunların inşaatına hemen başlanılarak çiftçi göçmenler için köylerde, yetişmiş iş gücü içinde şehir ve kasabalarda konut üretilmiştir. Çiftçiler için yapılan köy konutları iki odalı ve sabit; kasaba ve kentlerdeki evler ise göçmenlerin taleplerine göre dükkânlı ve dükkânsız olmak üzere iki odalı müstakil konutlar şeklinde inşa edilmiştir. Bu evlerin yapımında mümkün olduğunca yerel malzemeler kullanılmıştır⁷⁷. Bu dönemde yapılan 36.292 evin, 22.761’i köy tipi, 12.219’u şehir tipi ve 1.312’si hazır evdir. Evlerin inşaat giderleri, göçmen evlerinin ortalama maliyeti hakkında bir fikir vermektedir. 1951–1960 yılları arası 36. 292 ev için toplam 56.623.275 TL. harcanmıştır. Ev başına ortalama maliyet 16.150 TL. dir (Bkz. Ek 1, Tablo 24)⁷⁸.

Göçmen aileleri ve bunların yerleştirildikleri illere baktığımızda, 1950–1960 döneminde toplam 36.496 ailenin yerleştirilmesi sağlanmış; 25,583 çiftçi ailesinin büyük çoğunluğu Adana (1.442 aile), Ankara (1.136 aile), Balıkesir (1.474 aile), Bursa (2.185 aile), Konya (1.523 aile), Manisa (1.383 aile), Tekirdağ (1.619 aile) illerine sanatkâr ailelerin çoğu Bursa (1.356 aile), İstanbul (3.100 aile), Eskişehir (1.116 aile), İzmir (1.160 aile) illerine yerleştirilmiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 21)⁷⁹. 1950–1951 yılları arasında Türkiye’ye göç eden soydaşlar iskânlı göçmen muamelesi görmüştür. Soydaşların iskân defterine kayıtları yapılmış, ilk etapta geçici olarak misafirhanelere yerleştirilmişlerdir. Sağlık kontrolü, vatandaşlık işlemleri ve diğer işlemler buralarda tamamlanmıştır⁸⁰.

Başlangıçta ülkenin çeşitli yerlerinde dağınık olarak yürütülen bağış toplama ve yardım kampanyaları, daha sonra hükümetin özendirmesiyle “Göçmen ve Mülteciler Yardım Birliği” adıyla kurulan bir birlikte toplanmıştır. Birlik, o dönemde, halkın katılımına aracı olarak toplam 15 milyon TL.lik aynı ve nakdi yardımı soydaşlara

⁷⁷ DPT, a.g.e., s. 18.

⁷⁸ DPT, a.g.e., s. 19.

⁷⁹ DPT, a.g.e., s. 19.

⁸⁰ Konukman, a.g.e., s. 48.

ulaştırmıştır. Birliğin i ve dış kaynaklardan sağladığı fonların bir kısmı ile göçmen evleri inşasına katkıda bulunulmuştur. Aydın, Eskişehir, Konya, Cihanbeyli, İstanbul-Rami ve Adana-Osmaniye’de yaptırılan göçmen evleri soydaşlara teslim edilmiştir. 1950–1951 yılları arasında Bulgaristan’dan gelen göçmen soydaşlar için hükümet, ifti göçmenler için köylerde, işgücü için de şehir ve kasabalarda olmak üzere iki tip konut projesi hazırlanmıştır. Göçmen soydaşların iskânı için gösterilen bu faaliyetlerin yanı sıra, evlerini kendilerinin inşa etmesi için de soydaşlara aynı ve nakdi yardımlar sađlanmıřtır⁸¹.

Tablo 25’ den anlaşılacağı üzere yapılan evlerden ancak yüzde 4,5’i müstakil olarak kurulan göçmen köylerinde yapılmıştır. Evlerin büyük çoğunluğu (%70,2) serpiştirme yoluyla dağıtılmıştır. Serpiştirilenlerin %80,4’ kylerdedir. Göçmen mahallelerinde yapılan evler, yapılan bütün evlerin yüzde 25,4’ kadardır. Bununda yüzde 83,4’ şehir ve kasabalara eklenen göçmen mahallelerindedir. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun şehir, kasaba ve köylere serpiştirilmek suretiyle yerleştirilmiş olması onların sosyal bakımdan çevreye ve topluma uyması, kaynaşması yönünden daha az mahzurlu grlmektedir⁸². Marshall yardımından alınan paranın büyük yüzdesinin (yaklaşık olarak %90’ı)’nın Kızılay’a göçmen evleri yapmak üzere verildiği anlaşılmaktadır. Bu 1951–1960 devresinde yapılan göçmen evleri için harcanan paranın yüzde 48’ini teşkil etmiştir. Marshall yardımı dışında, Göçmen ve Mlteçiler Türkiye Yardım Birliği tarafından toplanan bağışlar oldukça önemli bir miktarı bulmuştur. Adı geçen derken, 8.935.517’i Türk halkından 252.537’i yabancı memleketlerden olmak üzere 9.188.054 lira toplamıştır. Dernek, bunun 8 milyonu göçmen evleri yardımı için Kızılay’a vermiştir. Bu 1951–1960 devresinde göçmen evleri yapımı için harcanan paranın yüzde 14’ne yakındır. Yine aynı dernek tarafından sağlanan aynı yardımların 5 milyon liraya yaklaştığı tahmin olunmaktadır⁸³.

⁸¹ Konukman, a.g.e., s. 49.

⁸² Geray, a.g.e., s. 55.

⁸³ Geray, a.g.e., s. 74.

2. İstihdama İlişkin Politikalar

1951–1960 yılları arasında gelen göçmen ailelere iş imkânlarının sağlanması amacıyla aynı ve nakdi yardım yapılmıştır. Çiftçi ailelere toprak ve tohumluk sağlanmış, bunun yanı sıra T.C. Ziraat Bankası tarafından 18.026 aileye çevirme ve donatım kredisi şeklinde toplam 23.447.787 TL. Kredi sağlanmıştır. Ayrıca 7.027 tırmık, 12.380 Pulluk, 10.025 öküz, 11.692 araba, 9.489 at ve 147 traktör verilmiştir. Sanatkâr göçmen ailelerinden de 2689 aileye toplam 1.159.977 TL. Döner sermaye kredisi verilmiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 28). 1950–1960 yılları arası göçmenler için yapılan giderlerin toplamı 84.624.754 TL. dir. Bunun yüzde 61.08'i yerleşme, yüzde 36.58'i diğer giderler, yüzde 1.60'ı yiyecek, yüzde 0,9'u giyecek, yüzde 0.52'si taşıma ve yüzde 0.13'ü tedavi giderleridir (Bkz. Ek 1, Tablo 32).

Göçmenlere yapılan tüm yardımlar ve uygulanan tüm politikalar için uygulanan genel bütçeden payı ayrılmış ayrıca iç ve dış yardımlardan faydalanılmıştır. Dış yardım sadece 1950–1951 yıllarında Bulgaristan'dan göçe zorlanarak gelen göçmenler için Marshall yardımından 30 milyon TL.'lik bir pay olarak alınmıştır. Bulgaristanlı göçmenlerin yerleştirilmesi devresine rastlayan 1951–1960 yıllarındaki giderlerin yüzde 28'i bu kaynaktan karşılanmış, bunun da yüzde 94.19'u göçmen evleri yapımı için Kızılay'a kredi olarak verilmiştir. Bu 1951–1960 döneminde yapılan göçmen evleri için harcanan paranın yüzde 48'ini teşkil etmiştir (Bkz. Ek 1, Tablo 33).

Marshall yardımı dışında Göçmen ve Mülteciler Türkiye'ye Yardım Birliği tarafından da 8.935.517'i Türkiye'den, 250.537'i yabancı memleketlerden olmak üzere 9.188.054 TL. Toplanmıştır. Bu paranın 8 milyonu göçmen evleri için Kızılay'a verilmiştir. Bu rakam 1951–1960 döneminde göçmen evleri yapımı için harcanan paranın yüzde 14'ünü oluşturmuştur. Ayrıca aynı dernek tarafından 5 milyon TL.'ye yakın aynı yardımda toplanmıştır⁸⁴.

⁸⁴ Konukman, a.g.e., s. 47.

III. BÖLÜM

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 20'NCİ YÜZYILDA İKİNCİ KEZ GÖÇE ZORLANMASI VE 1989 GÖÇÜ

A. 1950-51 GÖÇÜ SONRASI BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

1. Türk Okullarının Bulgar Okullarıyla Birleştirilmesi

Jivkov'un takip ettiği ırkçı politikanın ana hatları, 21 Haziran 1958 tarihindeki Politbüro'nun oturumunda ve Ekim 1958 tarihinde Merkez Komitesinin geniş oturumunda belirlenmiş olup, bu toplantılarda Bulgaristan'daki Türk Eğitimi konusu enine boyuna tartışılmış ve Türkçe eğitim yapmakta olan Türk azınlık okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, yani Bulgarlaştırılması karara bağlanmıştır.

Bu karar doğrultusunda Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1958 yılında lise düzeyinde, 1959 yılında da ortaokul ve ilkokul düzeyinde okulların birleştirilmesi talimatını yayınlamış ve kararın uygulanması için ülke genelinde geniş çaplı siyasi ve ideolojik çalışma başlatılmıştır. Bu kampanya esnasında Türk okullarının, Bulgar okullarıyla birleştirilmesinin, Türk azınlığı için çok yararlı olacağı, öğrenciler arasında dostluğun, yardımlaşmanın ve karşılıklı saygının gelişmesi için uygun koşullar yaratacağı dile getirilmiştir. Bu sözler sürekli tekrarlanarak, Türk dili horlanmış, gereksiz bir dil durumuna itilmek istenmiştir. Aynı zamanda bu politikaya şüphe duyan, protesto eden bilinçli Türklerin faaliyetlerine karşı sert önlemler alınmış ve birçokları hapse atılmış ve 1960 yılında Türkçe öğretim yapan okulların Bulgarlaştırılması işi tamamlanmıştır. Bulgar Eğitim ve Kültür Bakanlığı yayınladığı 16 Haziran 1960 tarihli genelgesi ile bundan böyle gerek Türk öğrencilerin, gerekse diğer azınlık çocuklarının Bulgar öğrencileriyle birlikte eğitim görececeklerini duyurmuştur¹.

¹ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 147.

Bundan sonra Türklerle Bulgarların karışık olarak oturdukları yerlerde Türk çocuklarıyla Bulgar çocukları, aynı okulda, aynı sınıfta, birlikte eğitimini sürdürmüşlerdir. Nüfusu bütünüyle Türk olan, hiçbir Bulgar'ın yaşamadığı köylerde ve mahallelerdeki Türk azınlık okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi ise mümkün olmamıştır. Ancak bu okullarda Bulgar okulu kapsamına alınmıştır. Çünkü diğer okullarda olduğu gibi, bu okullarda da eğitim ve öğretim tümüyle Bulgarca olmuştur. Türk öğretmenlerine de, derslerini Bulgarca vermeleri mecburiyeti getirilmiştir. Türk nüfusun yoğun olduğu köylerdeki ilk ve ortaokullarda Türkçe dersinin haftada 4 saat okutulmasına kısa bir süre izin verildiyse de, bu ders daha sonra program dışında seçmeli ders olarak bırakılmış ve 1970 yılı başlarında ise tamamen kaldırılmıştır. Sofya Üniversitesi'nin %70 kadarı etnik Türk olan çok sayıda öğrencinin devam ettiği Türkçe bölümü de, öğrenci kayıtlarını durdurmuş, 1974'de bölüm tamamen kapatılmış ve bunun yerine yeni bir öğretim kadrosuyla ve sadece birkaç öğrencinin kayıtlı olduğu bir Arapça Bölümü açılmıştır. Bu bölüme Arap ülkelerinde görevli diplomatların çocukları alınmıştır. Türk çocukları ve gençleri Türk eğitiminden mahrum edildikleri gibi, anadili ile öğretim görme hakkından da tamamen yoksun bırakılmışlardır².

Türk hükümetinin Türk azınlık okullarının ortadan kaldırılmasına yönelik bir tepkisi olmamıştır. Asimilasyon politikasına başlandığının ise farkına bile varılmamıştır. Türkiye'nin bu ilgisizliğinin nedenini, 1960 yılında askeri bir darbeye kadar götürecek olan iç huzursuzluk ve karşılıklarda bulmak mümkündür³.

1970 başlarına kadar Türkçe yayın organları da oldukça düzgün bir şekilde yayımlarını sürdürmüşlerdir. Bu tarihten sonra Türkçe yayın organlarının çoğu kapatılmış, yalnız Yeni Hayat Dergisi ile Yeni Işık Gazetesi yayımlarını sürdürmüşlerdir. Fakat bu dergi ve gazete de giderek Bulgarlaştırılmıştır. Önceleri yalnız Türkçe olarak yayınlanırken, 1970'lerde Türkçe-Bulgarca olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Gazete ve derginin Türkçe sayfaları gittikçe azaltılırken Bulgarca sayfaları artırılmıştır. Bu durum 1984 sonuna kadar böyle devam etmiştir. Aralık 1984 tarihinden itibaren Bulgaristan Türklerinin isimlerini zorla Bulgar-Slav isimleri ile değiştirme kampanyası başlatılınca Yeni Işık Gazetesi ile Yeni Hayat Dergisinin Türkçe isimleri de yasaklanmış ve tamamen

² Hüseyin Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 261.

³ Lütem, a.g.e., s. 77.

Bulgarca yayımlanmaya başlanmıştır. Böylece Bulgaristan’da 120 yıllık Türk basınına son verilmiş ve Bulgaristan Türkleri anadiliyle gazete ve dergi okuyabilme olanağından yoksun bırakılmışlardır⁴. Türkçe kitaplar yayınlayan “Narodna Prosveta” (Halk Eğitimi) Yayınevi Türkçe Şubesinin faaliyetine son verilmiş, 1985 yılı Ocak ayı sonlarında ise Sofya Radyosu’nda Bulgaristan Türklerine ait yayınlar da yasaklanmıştır⁵.

2. Göç Sorunu ve 1963–1964 Kaynaşmaları

Göç ve göçmen sorununun dar boğaza girmesi, Bulgaristan’da komünist rejimin kurulmasından sonra meydana gelmiştir. Kurulan yeni rejimin Türklerin sosyal kuruluşlarına ve topraklarına el atması, Bulgar Türkleri arasında türlü huzursuzluklara yol açmıştır. Bu Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göçlerine yol açan baskıların başlıcası olmuştur⁶.

Ayrıca Bulgaristan, Türk toplumundaki uyanış hareketlerini engellemeye yönelik olarak da göçe zorlamıştır. Son yıllarda Türkler arasında millete, dine, örf ve adetlere olan bağlılığın artması ve gittikçe bölünmez bir güç meydana getirmesi üzerine Bulgaristan, bünyesinde eritemediği Türk azınlığını başından atmak istemiş ve 1950-51 tehciri ile göçe zorlamıştır⁷.

1963 yılında Bulgaristan Türkleri arasında büyük bir dalgalanma baş göstermiştir. Olay, Bulgaristan’daki Türk temsilciliklerine göç dilekçeleri verilmeye başlanmasıyla ortaya çıkmış. İlk olarak, Razgrad ve Pazarcık (Tolbuhin) yöresi Türkleri, Mart 1963 tarihinde Türkiye’nin Burgas Başkonsolosluğuna 155 hanelik, 648 kişilik bir toplu dilekçe vermiş. Daha sonra, Temmuz ve Ağustos aylarında Türkiye’nin Filibe Başkonsolosluğuna ve Sofya Büyükelçiliğine dilekçeler gelmeye başlamış. Ağustos ayı sona ermeden verilen dilekçelerin 28.000 kişiyi aştığı görülmüştür. Bunun üzerine Bulgar makamları ise dilekçe vermek isteyen Türklere engel olmaya çalışmışlardır. Türkiye temsilciliklerine yaklaşmak isteyen Türkler, Bulgar milislerince durdurulup aranmış, üzerlerinde dilekçe bulunanlar karakollara götürülüp dövülmüş, dahası hapslere atılmıştır. Bulgar baskısı özellikle Kırcaali yöresinde oldukça yaygın ve sert olmuştur. Hatta Türk Başkonsolosluğuna dilekçe

⁴ Memişoğlu, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, s. 167.

⁵ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**, s. 262.

⁶ Koçak, a.g.e., s. 102.

⁷ Kamil, **Komünizm Döneminde Bulgaristan**, s. 493.

vermeye kalkışanların 3,5 ila 4,5 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldıkları olmuştur.

Dilekçe kampanyası, yarım kalmış olmakla birlikte yine de büyük bir olaydı. Yüz binlerce insanın kitle halinde göç etmek istemesinin nedenlerin başında da Bulgaristan Türk azınlık okullarının 1959/60 ders yılında Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, yani Türk okullarının artık kapatılmış olması geliyordu. Kendi ana dilleri ile eğitim öğretim görme hakkından mahrum bırakılan Türkler, uzunca bir süre Bulgarlaşmış yok olma tehlikesiyle karşı karşıya idiler. Bu tehlikeden kurtulmak için Türkiye'ye kaçmak istiyorlardı⁸.

Kendiliğinden gelişip büyüyen bu dilekçe kampanyası rejimin prestijine vurulmuş bir darbe niteliğindedir. Türk azınlığının, Bulgaristan'ı bırakıp Türkiye'ye göç etmek istemesi Bulgar idarecilerini şaşırttı. Komünist Partisi Genel Sekreteri ve Başbakan Todor Jivkov konu ile bizzat ilgilenmek gerektiğini hissetti. Jivkov gazetelere yolladığı mektuplarla Türklerin göç etmeleri gibi bir sorun olmadığını, bu husustaki söylentilerin aslının bulunmadığını belirterek sorumluların cezalandırılacağını bildirdi. Bundan sonra da göçe karşı üç önlem ön gören bir politika izlendi. Bunlardan birincisi, göç olmayacağını vurgulayan ve aynı zamanda Türkiye'yi kötüleyen öteden beri mevcut kampanyanın daha da arttırılması; ikincisi, göçü savunanların cezalandırılması, üçüncüsü ise Türkiye ile iyi ilişkiler kurulmaya çalışılmasıydı. Türkiye'de ise, 1965 seçimlerinde mutlak çoğunluğu sağlayarak iktidara gelen Adalet Partisi hükümetinin birinci amacı, süratle ekonomik kalkınmayı sağlamaktı. Bunun için ılımlı ve uyumlu bir dış politika çizgisi izlenerek dış sorunların büyütülmemesine özen gösterildi. Bu çerçevede, Bulgaristan Türklerinin sıkıntıları pek dikkate alınmadan, Bulgaristan ile ilişkilerin düzeltilmesi amaçlandı. Bulgaristan ise esasen buna hazırды. İvan Başev, otuz küsur yıl sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk Bulgar Dışişleri Bakanı olarak 16 Ağustos 1966'da Ankara'ya geldi. Çağlayangil ile yaptığı görüşmelerde ilişkilerin geliştirilmesi hususunda mutabakata varıldı. Ayrıca, vaktiyle Türkiye'ye göç etmiş kişilerin Bulgaristan'da kalan yakın akrabalarının da Türkiye'ye göç etmesi ilke olarak kabul edildi⁹.

⁸ Şimşir, a.g.e., ss. 287-289.

⁹ Lütem, a.g.e., ss. 78-79.

3. Yakın Akraba Göçü (1969–1978)

Nihayet 1968 yılı Mart ayında Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgar Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyetine göç etmeleri hakkında antlaşma imzalandı.

19 Ağustos 1969 yılında yürürlüğe giren 22 Mart 1968 Göç Antlaşması ancak 8 Kasım 1969'da fiilen uygulanmaya başlanmıştır. Bu süredeki göçler esnasında antlaşmanın çeşitli hükümlerinde belirtilenlerin birçoğuna uyulmamış, Bulgaristan Türkleri çok sıkıntı çekmişlerdir. Uygulamalar esnasında Bulgarlar istediklerini yollamış, istemediklerini de göndermemişlerdir. Özellikle rüşvetin kol gezdiği o günlerde pasaportlarını almalarına rağmen Türkiye'ye gelmemek endişesine kapılan yüzlerce Türk çeşitli baskılara ses çıkarmamak durumunda kalmışlardır.

Antlaşmanın on birinci maddesinde; “Göçmenler, göç etmeden önce gayrimenkullerini, iş bu anlaşmanın yürürlüğüne girdiği zaman mer-i Bulgar mevzuatına göre serbestçe tavsiye edebilirler”¹⁰ deniliyor ve Bulgar makamlarının her türlü tasfiyede yardımcı olacağı hükmü ilave ediliyordu. Bulgarlar bu tür taahhütleri imzalamış olmalarına rağmen tam aksine hareket ederek göç edecek ailelere zamanında haber vermiyor, iki-üç güç gibi çok az bir zamanda eşyalarını satmadan ya da yok fiyata satılmasını sağlayarak göçlerini güçleştiriyorlardı. Antlaşma hükümlerinde göçmenlerin ne tür eşyayı yanlarında getirip getirmeyecekleri belirtilmemişti. Bu sebeple Bulgarlar, keyfi uygulamalarla soydaşlarımızın birçok malına el koyuyorlardı¹¹. 1968 göç anlaşması yalnız yakın akrabaları ilgilendirdiği için kapsamı bakımından sınırlıydı. Ayrıca göç etmek isteyenlerin bu konudaki müracaatlarını anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 6 ay içinde yapmaları hükmünü de getirdiğinden, zaman bakımından da bir sınır koymaktaydı. Bu kısıtlamalar, nüfusu pek artmayan ve şehirlere doğru bir göç gözlemlenen Bulgaristan'ın kırsal kesiminde yaşamaya devam eden Türklerin sağladığı el emeğinden mahrum kalmamak amacıyla hareket ettiğini gösteriyordu. Ayrıca, göç dönemlerinde Türkler arasında bir huzursuzluk ve kıpırdanma başlıyordu ki bu da rejimi çok rahatsız ediyordu. Bulgarlara göre göç en kısa zamanda bitmeli, gitmek isteyen gitmeliydi.

¹⁰ **Yakın Akraba Göçü Anlaşma Metni**, Başbakanlık Arşivi, Ankara, 1968.

¹¹ Kamil, **Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü**, ss. 58-59.

Anlaşmanın koyduğu altı ay içinde müracaat etme süresi 19 Şubat 1970 tarihinde doldu. Taraflar, müracaatların devam etmesi karşısında ve Türkiye'nin ısrarı üzerine bu süreyi birkaç kez uzattılar. Sonunda anlaşmanın uygulanmasının 30 Kasım 1978 tarihinde durdurulması kararlaştırıldı. Anlaşma sadece yakın akrabaları ilgilendirdiğinden, 30 bin kadar kişinin göç edebileceği tahmin ediliyordu. Oysa anlaşmanın uygulanmasına 1978 Kasım'ında son verildiğinde yaklaşık 120.000 kişi Türkiye'ye göç etmişti. Anlaşma kapsamına girmeyen bazı Türklerin, iki tarafın makamlarının göz yummasıyla, göç ettikleri anlaşılıyordu¹².

Uygulanan bu kısıtlamaları yetersiz bulan Todor Jivkov yönetimi 1960 yılı sonlarından itibaren önce Müslüman Çingenele, sonra da Müslüman Pomak-Türklerine bir jenosit, soykırım politikası başlatmıştır. Aynı politika çok daha ağır ve yoğun bir biçimde Aralık 1984- Ocak 1985 döneminde Bulgaristan vatandaşı olan Türklere uygulanmıştır. Yani komünist rejimin 9 Eylül 1944'te iktidara gelmesiyle birlikte yoğunlaşan baskısı, Jivkov döneminde Türklük ve Müslümanlığın bütünüyle inkârına varacak kadar görülmedik bir boyut kazanmıştır. Türkçe konuşmanın yanında, her türlü örf ve adetler ve dini ibadetler yasaklanmıştır. Ancak 1984'ten beri devam eden bu baskı politikasının ters sonuç verdiği de, bu dönemde çok açık şekilde görülmüştür. Bulgaristan Türkleri, asimile olmak bir yana, daha gelişmiş bir Türklük bilincine ve direnme gücüne kavuşmuştur. 1989 yılının Mayıs ayında etnik gerginlik en yüksek noktasına ulaşmış ve Bulgaristan Türkleri kitle halinde tıpkı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşları yıllarında olduğu gibi 500 yıl üzerinde yaşadıkları topraklarından ve mekânlarından koparılıp Türkiye'ye göçe zorlanmışlardır. Sadece 2 Haziran 1989 tarihinden 22 Ağustos 1989 gününe kadar geçen iki buçuk ay gibi çok kısa bir süre içinde 311.862 Türk sınır dışı edilmiştir. Türk öğretmenlerinin büyük çoğunluğu da bu zorunlu göçe tabii tutulmuşlardır.

Bulgaristan komünist yönetiminin neden olduğu bu zorunlu büyük kitlesel göçün ardından 10 Kasım 1989 tarihinde totaliter Jivkov rejimine son verilmiş ve demokrasiye geçiş dönemi başlamıştır. Bu dönemde Bulgaristan Komünist Partisi'nin tekeli öngören Anayasa maddesi ortadan kaldırılmış ve yapılan referandum ile Bulgaristan'ın adı Bulgaristan Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir¹³.

¹² Lütem, a.g.e., s. 81.

¹³ Memişoğlu, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, s. 262.

B. 1984 YILINDAN SONRA TÜRKLERE KARŞI YÜRÜTÜLEN YOK ETME FAALİYETLERİ

Bulgaristan, bütün gayretlerine rağmen 1877'den itibaren 1972 yılı sonuna kadar, her türlü usulü uygulayarak sürdürdüğü Türkleri Bulgarlaştırma siyasetinde arzuladığı sonucu elde edememiştir. Bu yüzden, 1984–1985 yıllarında, Bulgaristan'da, Türklere karşı sürdürülen baskılar bütün ülke çapında yeniden şiddetlenerek doruk noktasına ulaşmış ve bir milleti yok etme hareketine dönüşmüştür¹⁴.

Türk azınlığın suskunluğundan cesaret alan Bulgarlar, 1984 yılı Şubat ayındaki BKP Merkez Komitesi "Plenum"unda (toplantısında), bütün ülke çapında, Türk azınlığa karşı yürütülen Bulgarlaştırma kampanyasının hızlandırılmasına ve sonuçlandırılmasına karar vermişlerdir. 1984 yılının Kasım ayından itibaren ise, bu kararlarını süratli bir şekilde, şiddete başvurarak uygulamaya koymuşlar ve Güney Bulgaristan'daki Türklerin tamamını Bulgarlaştırmaya başlamışlardır. 1984 yılının sonlarında artık, Güney ve Güneydoğu Bulgaristan'da, bir milyondan fazla Türkün ismi değiştirilmiş ve Bulgarlaştırma operasyonları tamamlanmıştır.

1985 yılı Ocak ayı başlarında, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'a yazılı bir mesaj göndererek, Türklere Slav-Bulgar isimlerinin verilmemesini ve baskıların yapılmamasını rica etmiştir. Todor Jivkov ise, cevabi mesajında, böyle bir durumun olmadığını ve söylentilerin iki ülkenin arasını açmak üzere ortaya atıldığını bildirerek oyalama taktiğine başvurmuştur. Sonra da, Kuzeydoğu Bulgaristan'da ve diğer bölgelerdeki Türk yerleşim merkezlerine taarruz emri vermiştir. Bu emir gereğince, Güney Bulgaristan'daki Türk mukavemeti kırılıp isim değişikliği tamamlanınca, derhal Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türk yerleşim merkezleri hedef seçilmiştir¹⁵.

Müslüman Türkleri Bulgarlaştırmak amacıyla, 1984 yılından sonra uygulanan baskıları da şu şekilde sıralamak mümkündür.

Bulgaristan'daki bütün Müslüman Türklerin adları 1984 Aralık–1985 Mart döneminde zorla Bulgar adlarıyla değiştirilmiştir. Türklerin anadili olan Türkçeyi konuşmaları yasaklanmıştır. Türkçe konuşanlara verilen cezalar ise 5–10 levadan 100

¹⁴ İlker, a.g.e., s. 225.

¹⁵ İlker, a.g.e., s. 226.

levaya kadar değişiyordu. (1 leva yaklaşık 1 dolardır. 100 leva ise bir işçinin aylık ücretine yakındır). Ancak Bulgar yönetimi, dünya kamuoyuna bu durumu şirin göstermek için para cezalarının uygulanmasını esnek tutmuştur. Türkçe konuşma yasak olunca, doğal olarak Türklerin, Türkçe eğitim görmeleri söz konusu olmamıştır. Oysa Bulgar Anayasası'nın 457'nci maddesi Bulgar soylu olmayan Bulgar vatandaşlarının Bulgarca ile birlikte kendi dillerinde eğitim hakkını öngörmekteydi.

Türkçe yayınlanmakta olan Now Jivot (Yeni Hayat) Dergisi ile Nova Svolline (Yeni Işık) Gazetesi, 1985 Ocak ayından itibaren Bulgarca yayınlanmaya başlamış. Bulgar Radyosu'nun Türk azınlığına yönelik Türkçe yayımları da aynı tarihte sona erdirilmiş ve Müslüman kültürünün parçası olan geleneksel giyim-kuşam yasaklanmıştır.

Türklerle meskun kasaba ve köylerdeki camilerin büyük kısmı kapatılmıştır. Belli başlı şehirlerdeki camilerin bir bölümü onarım ve arkeolojik kazı bahaneleriyle ya kapatılmakta ya tahrip edilmekte veya zamanın tahribine bırakılmıştır. Hala açık kalabilen camilerin bir kısmında ancak öğle ve ikindi namazı kılınabilmekte, gençlerin camilerde ibadeti engellenmiştir.

Bulgarlar, propaganda amacıyla kentlerin görünür yerlerindeki veya anayollar üzerindeki bazı camilerin dış badana ve boyasını yaptırmışlardır. Yabancı heyetlere de o an itibariyle bu camiler gösterilmiştir. Camilerde namazlar çoğu zaman sivil polislerin gözetiminde kılınmıştır. Örneğin Sofya Cami'nin hemen yanına da, 1967 Ocak ayında bir polis kulübesi dikilmiştir.

Bulgar makamları 1985 yılı sonlarına kadar Bulgaristan'da 1300 caminin bulunduğunu açıklamışlar, kayıtlarında da hep bu sayıyı vermişlerdir. Sofya Basını tarafından çeşitli dillerde yayınlanan "Nouvelles de Sofia" ve "Sofia News" adı haftalık gazetecilerin, 2 Kasım 1985 tarihli sayısında çıkan bir yazıda da cami sayısı ise 300 olarak belirtilmiştir.

Yine Sofya'da yabancı dillerde çıkan "Bulgaria Today" adlı derginin 1986 yılına ait 456'ncı sayısında ise Bulgaristan'da yaklaşık 100 cami bulunduğu kaydedilmiştir. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Temas Grubu'nun 1987 Haziran ayı başında Bulgaristan'a yaptığı ziyaret öncesinde bu sayı kağıt üzerinde bine yükselmiştir. Netice itibariyle, 1985 Kasım-1987 Haziran döneminde asgari 300 cami ortadan kaldırılmıştır.

Bulgaristan'da 1984 sonundan itibaren sünnet yasaklanmıştır. Çocuklarını sünnet ettirenlere ve sünnetçilere iki yıla kadar hapis, ağır para cezası veya sürgün cezaları verilmiştir. Sünnetsiz çocuklar belirlenerek olup, her ay doktor kontrolünden geçirilmişlerdir. Kontrolü kolay olduğundan sünnet en etkili yasaklardan biri durumundadır. Devletin resmi yayınları ile basını sünnetin sağlığa aykırı bir barbarlık olduğu yolunda yayın yapmışlardır. Bulgarlar, karşılaştıkları eleştirilere cevap vermek için sünnetin hastanelerde yapılabildiğini ileri sürmüşlerse de bu doğru değildir. Sünnet fiiliyatta tamamen yasaklanmıştır.

Bölgelere göre değişmekle birlikte, Ramazan ve Kurban Bayramları'nın gereğince kutlanması, oruç tutulması, kurban kesilmesi ve bayram ziyaretleri engellenmiştir. Bazı yerlerde bayram namazları dahi yasaklanmıştır. Küçük çocuklar bayram sırasında ailelerden uzaklaştırılarak sözde okul gezilerine dâhil edilmişlerdir. Kurban kesiminin önlenmesi için evlere baskınlar yapılmıştır.

Bulgaristan'da Kuran basılmamış, kitapçılarda da satılmamıştır. Türklerin evlerinde Kuran ve dini kitap bulundurmaları yasaklanmış, evlerdeki Kuranlar ile dini kitaplar da toplanmıştır. 1980'den itibaren hiçbir Türk'ün hacca gitmesine müsaade edilmemiştir. Bulgarların hacca gitmek isteyen Müslümanlara, Suudi Arabistan tarafından vize verilmediği yolundaki iddiaları bu ülke tarafından yasaklanmıştır. Son olarak 1968 yılında 6 görevli din adamı hacca gönderilmiştir. Bu da propaganda amacına yönelik tutumlarına bir örnektir.

1984 yılı sonundan itibaren vefat eden Türkler, İslam geleneklerine göre gömülmemiş, definler Müslüman mezarlıklarına değil, ortak mezarlıklara yapılmamış, imamlar cenaze namazlarına katılmamışlardır. Mezarlıkta Kuran okutulması ve dua edilmesi de yasaklanmıştır. Birçok Müslüman Mezarlığı da yok edilmiş, mezar taşlarındaki Türk isimleri silinmiştir. Türk mezar taşlarının yerine ise kaya parçaları dikilmiştir.

Türk azınlığının sünnet, evlilik, doğum, ölüm ve önemli bazı günlerinin anılması için imamlara ve hocalara okutma geleneğinde, Hazreti Peygambere övgü niteliğindeki mevlit yasaklanmıştır. Türklerin Türkiye'deki yakınlarıyla telefon ve mektupla haberleşmelerine izin verilmemiş, mektuplar sansür edilmiştir, Türkiye radyolarının dinlenmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Müslüman Türklerin Türkiye'ye, Türkiye'deki

yakınlarının da Bulgaristan'a seyahatlerine müsaade edilmemiştir. Ancak ölüm gibi hallerde istisnai izinler verilmiştir¹⁶.

C. 1989 GÖÇÜ ÖNCESİ TARİHİ GELİŞMELER

Türkiye, 1985 yılı Ocak ayında, baskı politikalarının durdurulması için en üst düzeyde girişimlerde bulunmuştur. Bu arada, İstanbul, Edirne, Bursa gibi illerde yürüyüşler, protesto mitingleri düzenlenmiştir. Üniversiteler, meslek kuruluşları, dernekler bildiriler yayınlamışlar, Sofya Büyükelçisi Ankara'ya çağrılarak kendisinden bilgi alınmıştır. 20 Şubat 1985'te Türkiye Büyük Millet Meclisi gizli bir oturumunda Bulgaristan'daki Türkler sorununu görüşmüş ve 22 Şubat'ta Bulgaristan'a bir nota verilmiştir. Konunun müzakereler yoluyla çözümlenmesi istenmiş ve geniş kapsamlı bir göç anlaşması yapılabileceği bildirilmiştir. Ancak Bulgaristan, Türkiye'nin ülkesindeki Türklerle ilgilenmesini "*İçişlerine müdahale*" olarak yorumladığını ve göç anlaşmasını reddettiğini açıklamıştır.

İslam Konferansı Örgütü de Müslüman Türk azınlığın durumuna özel bir önem atfetmiştir. Örgütün 1986 yılında Amman'da, 1989 yılında ise Riyad'da yapılan olağan Dışişleri Bakanları Konferanslarında "*Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığın Çilesi*" başlıklı kararlar kabul edilmiştir. Kararlarda, Bulgaristan'ın İslamiyet ve Türklüğü yok etmeye yönelik baskı ve insanlık dışı uygulamaları esefle karşılanarak, Bulgar Hükümeti Müslüman Türklerin azınlık, dini, etnik ve kültürel haklarını iade etmeye, aile birleşmelerine ve isteyen Türklerin göçüne imkân tanımaya davet edilmiş, İslam ülkelerine de Bulgaristan'ı, Müslümanların acılarına son vermeye sevk edecek uygun önlemleri almaları çağrısında bulunmuştur. Öte yandan 1986 Fez Konferansı'nda kabul edilen karar uyarınca, Müslüman Türk azınlığın durumunu tespit ve izlemekle görevli bir temas grubu kurulmuştur¹⁷.

Türkiye'nin devam eden çağruları, artan uluslararası tepkiler, batı ve İslam ülkelerinin desteği, bazı sosyalist ülkelerde insan hakları ve göç konularını kapsayan değişiklik rüzgârlarının esmeye başlaması Bulgaristan'ı yeni bir durum muhakemesi yapmaya sevk etmiştir. Meseleyi inkar eden ve Türkiye ile görüşmeye yanaşmayan

¹⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Ekim 1989, s. 15.

¹⁷ Konukman, a.g.e., ss. 56-57.

Bulgaristan, 23 Şubat 1988'de Belgrad'da imzalanan protokol çerçevesinde diyalog başlatmayı kabul etmiştir.

Esas amacı Türk azınlığın sorununa bir çözüm getirmek, diğer bir ifadeyle Bulgaristan Türklerinin hayat şartlarını düzeltmek ve arzu edenlere Bulgaristan'ı terk etme imkânı sağlamak olan Belgrad Protokolü çerçevesinde yapılan görüşmelerde Bulgar tarafının Türk azınlığın varlığını, dolayısıyla sorunu inkar eden tutumunu sürdürmesi nedeniyle hiçbir ilerleme sağlanamamıştır.

Diyalog sürecinin yüksek düzeyde temaslarla mesaj teadisiyle sürdürülmesine rağmen, Bulgaristan'ın Türk azınlığına uyguladığı zorla eritme politikasında hiçbir olumlu değişiklik görülmemiştir. Türkiye, bu tablo karşısında, Bulgaristan tarafından Ocak 1989'da imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Viyana Toplantısının Kapanış Belgesinde ön görülen insani boyut mekanizmasını ilk önce Nisan 1989'da aile birleşmeleri konusunda işletmiştir¹⁸.

AGİK sonuç belgesi uyarınca Türkiye 3 Nisan 1989 tarihinde Bulgaristan'a bir nota vermiş ve parçalanmış ailelerin birleştirilmesi konusundaki talebini yinelemiştir. Türkiye daha önce yaptığı başvuruların reddedilmesine de bu nota ile AGİK çerçevesinde itiraz etmiştir. Bulgaristan ise bu talebi "*Türkiye'nin istediği kişilerin Bulgaristan'da yaşamadıkları, Türkiye talebini Bulgar adlarıyla yinelerse konunun araştırılabileceği*" açıklamasıyla reddetmiştir. Bunun üzerine Türkiye, Mayıs ayı başında ikinci bir notayla, Bulgaristan'ı Sofya'da ikili görüşmeye çağırmıştır. Türkiye, bu notada "*Bulgaristan'da yaşayan Türklerin adlarının Bulgar makamlarınca değiştirildiğinin bilindiğini*" de belirterek konunun karşılıklı görüşülmesini istemiştir.

Türkiye'ye göre, Bulgaristan bu tutumuyla kendisinin de imzasıyla hayatiyet kazanmasına yardımcı olduğu bir belgeye aykırı davranmaktaydı. Viyana'da imzalanan AGİK sonuç belgesi, ülkeler arasındaki sorunların birinci adımda bilgi isteme, ikinci adımda toplantıya çağırma, üçüncü adımda AGİK'e katılan 35 ülkeye resmen duyurma ve dördüncü adımda konuyu konferansa getirme mekanizmasıyla işletilmesini öngörmekteydi. Bu doğrultuda Türkiye 3 Nisanda birinci adımı atmış; Bulgaristan'dan tatmin edici bir cevap alamadığı için toplantı çağırısı yapmıştır. Bu arada AGİK'e katılan üyelere uygun gördüklerine gelişmeleri gayri resmi yollardan duyurmuş ve bilgi vermiştir. Bulgaristan

¹⁸ Konukman, a.g.e., s. 57.

toplantı çağrısına cevap vermediği takdirde Türkiye'nin verdiği notalar ve bunlara Bulgaristan'ın cevabı resmen 34 ülkeye duyurulacak, konu Mayıs ayı sonunda Paris'te yapılacak AGİK insanı boyut toplantısına gidecekti.¹⁹ Çok geçmeden Türk Hükümeti 20 Nisan 1989'da Sofya'ya, Jivkov yönetimine bir nota daha verdi. Bu notada da çağ dışı baskılara son verilmesi, parçalanmış ailelerin birleştirilmesiyle ilgili mantıklı bir göç anlaşmasının imzalanması, ilk aşamada 3.410 soydaşlık bir gurubun Türkiye'ye gönderilmesi isteniyordu.

D. GÖÇMENLERİN ANLATIMI İLE GÖÇÜN SEBEPLERİ

Diplomatik alanda bu girişimler yapılırken, Bulgaristan'da bıçak kemiğe dayanıyordu. 23 Nisan'da 1989'da, 10 Türk, Sofya'daki Macaristan Büyükelçiliğine sığındı. Hemen ardından 1 Mayıs'ta “*Turistik seyahat*” amacıyla Macaristan'a giden 33 soydaş Bulgaristan'a geri döneceklerine İstanbul'a geldiler ve ana yurda sığındılar. Bu olaylar bir süre sonra yaşanacak büyük göçün habercisiydi.

10 Mayıs da Türk Hükümeti, Jivkov yönetimine bir nota daha verdi. Bu notada da parçalanmış ailelerin birleştirilmesi sorunuyla ilgili olarak masa başına oturulması istendi. Bulgaristan'ın konuyu kulak arkası etmesi, aldırılmazlığa getirmesiyle bir şey elde edilemeyeceği ima edildi.

Hemen iki gün sonra ilginç bir gelişme oldu. 12 Mayıs da Bulgaristan'da “*serbest pasaport*” kuralı getiren bir yasa kabul edildi. Buna göre pasaport alma işlemleri esnekleştiriliyor. Bazı katı koşullar kaldırılıyordu. Aradan 24 saat geçmeden 13 Mayıs da Bulgaristan 20 Türkü sınır dışı etti. Ülkeden çıkarılanların tümü insan hakları ve demokrasi savunucularıydı. Ve Türkiye'ye, Bulgaristan'dan çok üzücü kaygı verici haberler ulaşıyordu. Türkler üzerindeki baskılar ve işkenceler artık dayanılmaz hale geliyordu. Türk yerleşim birimlerinde açlık grevleri başlatılıyor. Olay artık dünya kamuoyunun gündemine geliyordu. Uluslararası Af Örgütü işe karışmış, Bulgaristan'da tutuklu 396 Türk'ün listesini yayımlamıştı.

¹⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 10 Mayıs 1989, s. 16.

Baskılar o kadar akıl almaz ölçülere ulaşıyordu ki, Bulgar yönetimi işi 16 Mayıs tarihinde “*bayram şekerine yasak koyma*”ya kadar götürüyordu. 21 Mayıs 1989’da nihayet direniş başladı²⁰.

Bulgaristan’ın kuzeydoğusundaki Todor İkonomovo kentinde 21 Mayıs da Bulgar askerlerinin bir insan hakları derneği üyesi olan Tahir Aliyev’i tutuklaması ve bunun üzerine Aliyev’in serbest bırakılmasını isteyen göstericilere ateş açması sonucu 3 Türk öldürüldü, 20 kişide yaralandı. Ayrıca yapılan baskılar sonucu birçok yerleşim yerinde 300’den fazla kişi de Mayıs ayı başından beri açlık grevindeydi.²¹

Bulgaristan yönetiminin sorun çıkarttığı düşüncesiyle zoraki pasaportlarla sınır dışı ettiği ve Türkiye’nin Viyana ve Belgrad büyükelçiliklerine sığınan ve 26 Mayıs’ta özel bir uçakla İstanbul’a getirilen göçmen gurubu içinde yer alan Alaattin Sadık Mehmetoğlu, Mahmuzlu köyünde çıkan olayların bir gün önce Yusuf Hanlar köyünde başladığını bildirerek, yaşanan olayları şu şekilde anlatıyordu.

“Yusuf Hanlar Köyünden yürüyüşe geçtik. Yaklaşık 2 bin kişi kadar vardık. Ön saflarda kız çocuklarımız “Ne Mutlu Türküm diyene” pankartlar taşıyorlardı. Yedi kilometre yürüdüktan sonra Enbiyalar Köyünde mitinge gelindi. Burada kalabalık 8 bin kişiye yükseldi. Oradaki polis şefi İvan İliyet, bize meselelerimizi hükümete götüreceğine ilişkin söz verdi. Sonra Bohçalar Kasabasına kadar yürüyüş yapacağımızı ve müdahale edilmemesini söyledik. Kalabalık giderek büyüdü ve 20 bin kişiyi buldu. Ancak Bohçalar Kasabasının girişinde, yollara zırhlı askeri araçlar dizilmişti. İçeri sokmak istemediler. Geçmek isteyenleri de copladılar ve tanklarla üzerlerine yürüdüler. Bu çatışmalar sırasında Necip Osman adlı bir Türk öldü. Sonraki gün 21 Mayıs’ta Mahmuzlu köyünde meydana gelen olaylarda da bir jandarmanın açtığı ateş sonucu üç kişi hayatını kaybetti. 17 kişide yaralandı”²².

Türk azınlığına karşı yapılan zulüm ve tehcir olayını anlatan Bulgar Ajanı İgnatov’a göre de, Jivkov ekonomik sıkıntıyı unutturmak için bir yol arıyordu. Parti sekreteri Malev imdadına yetişti. Katı ve şoven bir Bulgar olan Malev, Jivkov’u Türklere karşı bu planı uygulamak için ikna etti. Plan gereği Bulgar kimliği almak istemeyen ve

²⁰ **Milliyet Gazetesi**, 31 Aralık 1989, s. 13.

²¹ **Hürriyet Gazetesi**, 23 Mayıs 1989, s. 14.

²² **Hürriyet Gazetesi**, 27 Mayıs 1989, s. 14.

direnen Türkler acımasızca dövüldü. Yapılan baskı ve tehcir ile Jivkov'da amacına ulaşmıştı. İgnatov tüm bu baskı ve tehcir olayını şu şekilde anlatmıştır.

“Bulgaristan'daki bir milyon 200 bin Bulgar Türk'üne karşı girişilen korkunç katliamın mimarı Milko Malev'dir. Jivkov'u, aç kalma pahasına, bu politikayı sürdürmeye o ikna etmiştir”

Milko Malev: Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komite sekreteri ve Politbüro üyesi... Ekibin üçüncü adamı... Hırslı ve sert bir Bulgar... İkna gücü hayli yüksek...

1983 yılı sonlarında, Bulgar yönetimi, iki büyük sorunla karşı karşıya kaldı. Ülke ekonomisi felakete sürükleniyordu. Hayat pahalılığı durmadan artıyor, halkın yaşam standartları düşüyordu. Doğurganlık oranındaki düşüş de kaygı verici boyutlara ulaşmıştı. 1980 yılı başlarında gün ışığına çıkan bu sorun, 1982 yılında, devlet gündemindeki acil çözüm bekleyen konuların başında geliyordu. 1982 yılında, Bulgar tarihinde ilk kez, askere alınacak gençlerin sayısı, Bulgar Ordusu'nun ihtiyacı olan 184 binin altında kaldı. 1964 doğumlu gençler yetmiyordu.

1984 yılı başında Milko Malev, Devlet Başkanı Todor Jivkov'a, bugün uyguladıkları akıl almaz planını önerdi. Türkler, doğurgandı. Her ailenin en az iki çocuğu vardı. Hepsinin ismi değiştirilecek, böylece 'sahte' Bulgar ırkı yaşayacaktı. Bu, Jivkov'un 35 yıllık siyasal yaşamının en büyük hatasıydı ama Malev'in ikna gücü, Bulgar Devlet Başkanı'nın gözlerini boyamayı başarmıştı.

1984 kışında, korkunç kampanya başladı. Yusufaların, İvan, Yordan ya da İliya adlarından birini tercih etme dışında, hiçbir seçenekleri yoktu. Zorla, baskıyla, tehditle, yeni kimlikler ellere tutuşturuluyor, Müslüman, Bulgar oluyordu. Nasılsa, çocukların sünnet olması da engellenecekti...

Adıyla birlikte, dilini de unutmaya zorlanan Türkler Razgrad'da, Haskova'da, Kırcaali, Smolyan ve Varna'da, tek Türkçe kelime konuşamıyor, buna cüret edenler, asker dipçığıyle, kan revan içinde kalana kadar dövülüyordu.

Eşim de Türk olduğu için, bu vahşeti, çok canlı bir biçimde, kendi içimde yaşadım. Türkler, bu insanlık dışı baskı karşısında, kaçış planları kuruyorlardı. Ancak, kuzey Bulgaristan, kuşatma altındaydı. Sıkıyönetim vardı ve Varna, hem liman hem turistik bir kent olmasına rağmen, giriş çıkışlar, otoyolları, tren istasyonları, otobüs terminalleri, hava

ve deniz yolları, komando birliklerinin denetimindeydi. Varna'ya girip çıkan herkesten kimlik isteniyordu.

Bulgar Yönetimi, Türklerin yeni isimlerini taşıyan kimliklerini, 1984-5 diye ayrı bir numarayla kodlamıştı. Bu şekilde, her kimlik yoklamasında daha baştan mimlenmiş oluyorlardı. Silahsız insanlara karşı askerlerin ateş açması korkunç bir cinayetti. Sadece isimlerini ve dillerini geri isteyen insanlara karşı helikopterler ve zırhlı araçlarla saldırmak nedendi? Milisler, yetmez miydi? Ama Jivkov, rejime karşı gelen bu insanları barbarca ezmekte kararlıydı...

Üstelik ekonomi öyle bir sıkıştırıyordu ki, halka, cebinin boşluğunu unutturmanın başka yolunu bulmak zordu... Nitekim Jivkov, sırf bu yüzden, şimdi, Türkiye ile küçük çaplı bir sınır çatışması arıyor. Büyük bir savaşı elbette göze alamazdı. Ama sınırda, Bulgarların milliyetçi duygularını kabartacak, küçük bir gövde gösterisine girmek için fırsat kolluyordu, bütün politikasını da bu yönde belirliyordu.

Yani Jivkov şimdi Milliyetçilik kartını oynuyordu. Çünkü son 50 yıl içinde, Bulgaristan'da Komünist iktidarın milliyetçiliğe ve şovenizme gereksinmesi yoktu. Üstelik uluslar arası kamuoyunun gözünde bu karta hiç de iyi gözle bakmıyorlardı. Oysa bugün, bu kart, Sofya'da 'Patronları'nın elinde, iktidarlarını ve kendi çıkarlarını korumak için iyi bir koz.

Todor Jivkov ve çevresindekiler, Bulgar halkına, çoktan beri inanmadıkları şeyler vaat ettiler. Onlara göre, Bulgar Milliyetçiliği, öteki, 'Gelişmiş sosyalist toplumlardan, farklıydı. Bulgaristan, kültür düzeyi yüksek bir sosyalist devlet olacaktı.

Bulgar halkı, genelde milliyetçi değildir ama aralarında, Türklere karşı, korkuyla karışık bir kin ve nefret, hep yaşamıştır. Türkiye'ye karşı nefret, Bulgar sosyal bilincine yerleşmiştir. Bulgaristan'daki Türkler, hiçbir zaman, Bulgar çoğunluk tarafından sempatiyle karşılanmamıştır. Bulgar Ordusu'ndaki zorunlu askerlik eğitimlerini bir görseniz...

Askere gelen çocuk, 18, bilemediniz 19 yaşındadır... Bu yaştaki bir gence, iki yıl boyunca, sabah akşam. 'En fazla 24 saatte İstanbul'a gireriz' telkini yapılır. Ve şimdi Jivkov, yalnızca, askerdeki gençlere bu telkini yapmakla kalmıyor, Bulgar halkını da Türklere karşı birleşmeye çağırıyor...

Sofya rejimi, dolayısıyla da Todor Jivkov, şu anda, halkın desteğine çok büyük ihtiyaç duyuyor. Belki de bugüne dek hiç duymadığı kadar... Türk azınlığa karşı girişilen eritme kampanyası, tam bir rezalet halinde milliyetçi politikaya dönüşünce, bu kez Jivkov, dış tehlikeye karşı Bulgaristan'ın 'Kurtarıcısı' rolüne girdi.

Kuzeydoğu Bulgaristan'daki bir yığın köyde aşığılanan Türk azınlığın sabrı taşmaya başlamıştı. Böyle böyle geçtiğimiz Mayıs ayına geldik. Artık herkes, bir şeyler yapmanın gereğine inanmıştı. 1989 başında Türk azınlığın büyük bir bölümü, pasif direnişlerle, tarihi varlığını savunma kararlılığı gösterdi... Amaçları barışçıldı, ama eyleme geçiyorlardı. Böylece gösteriler başladı. Tek istedikleri vardı: Kimliklerini geri almak. Bu istekle yönetimin karşısına çıkmaktan korkmadıklarını gösterdiler.

1989 yılı Mayıs ayına kadar geçen dört zulüm yılı boyunca, bu insanlar, komünist rejimin 'Eritme' kampanyasını kesinlikle reddetmişler, ancak protestoları pasif kalmıştı. O günlerdeki ani değişikliğin şoku içinde, tek tük olaylar yaşandı. Zaten, başkaldıran, hemen susturuluyordu. Türkler, yalnızca aile içinde, kendi aralarında, başlarına çöken felaketi konuşma cesaretini gösteriyorlardı.

Oysa, 1989 yılı Mayıs ayında, hepsine tam bir kararlılık hakim olmuştu. Artık, hemen her köyde, sayıları 50 ile 300 arasında değişen gruplar meydanlara iniyordu. Soydaşlarımız, her şeyi göze alıp sokaklarda, köy meydanlarında, 'İsimlerimizi geri istiyoruz' diye bağıyorlardı.

İlk büyük olay benim bildiğim kadarıyla, kuzeydoğudaki, Kaolinova Köyü'nde patlak verdi. Jivkov ve ekibi, güneyde göz açtırmıyordu. Özellikle, Kırcaali ve Smolyan bölgesinde, polis de, asker de tetikteydi. Halk, sanki sürekli gözaltındaydı. En küçük bir karşı gelme, bir kıpırtı, anında kaba kuvvetle bastırılıyordu. Türkiye'ye yakın olması nedeniyle, bütün gözler Güney Bulgaristan'daydı.

Oysa Kuzeydoğu'da, Razgrad, Şumnu ve kısmen de olsa Varna civarındaki dalgalanmalar, Jivkov ve adamları için tam bir sürpriz oldu. Onlar, eritme kampanyası karşısında böyle kitlesel bir direnişle karşılaşacaklarını ummuyorlardı.

Kaolinova da 21 Mayıs'ta başlayıp 4 Haziran'a kadar süren buradaki olaylar karşısında, Komünist Parti yönetimi etkisiz kaldı. Özel ordu birliklerinden yardım geldi. Özellikle, 'Kızıl Baretler' olarak adlandırılan kolordu birlikleri, silahsız göstericilerin üzerine sürüldü. Sonuçta kadın, ihtiyar, çocuk gözetmeden silahsız halka barbarca saldıran

askerlerin kurşunlarıyla 80 kişi hayatını yitirdi. Yaralı sayısı ise 300'ün üzerindeydi. Oysa Sofya rejimi, yalnızca 7 kişinin öldüğünü açıkladı.

Bu olayların, Bulgaristan içindeki yankısı yok denecek kadar az. Yönetim, kuzeydoğuda adı geçen yöreleri tecrit etmişti. Bugün, Bulgaristan'ın kuzeydoğusu tamamen ordu birlikleri ve komandoların kontrolü altında. Bölgeye girmek için özel izin almak gerekir. Bu da artık sadece, Parti'nin ileri gelenlerine tanınan bir ayrıcalık. Oralarda, otomobil ya da taksi ile dolaşmak kesinlikle yasaktır. Trenle bile gitmek için özel izin isterler. Bu bölgenin, dış dünyayla ilişkisi tamamen kesilmiştir.

Söylediğim gibi, barışçı da olsa gösterilerin bastırılması, yalnızca bir polis operasyonu oldu. Ordu resmen işe bulaştırılmıştı... Ama, silahsız insanlara karşı, askerin ateş açması da, düpedüz cinayetti.

Jivkov, bu affedilemez insanlık suçuna, Bulgar Ordusu'nu karıştırmayacaktı, karıştırmamalıydı. Şimdi, ordumuzun bir bölümü, Jivkov'a alet olmakla, tarihe, onun suç ortağı olarak geçecek.

Tarih, kararlı bir ulusun, haklarını bir değil, birkaç kez istemekten korkmadığını hep kanıtlamıştır. Milisin ve ordunun sertliği, Bulgar Türklerinin yüreğindeki hoşnutsuzluk ateşinin üzerine yağ döktü. Süngü ve mermilerin karşısına çıplak elle, silahsız çıkan insanları, girdikleri yoldan hiçbir gücün döndüremeyeceğini, tarih birçok kez göstermiş. Jivkov, 1954 yılından bu yana iktidarda... Ne yazık ki, tarih bilinmiyor. Jivkov ve ekibi, Türklerden gelen başkaldırı üzerine, Haziran ayının başında göç kararı aldı”²³.

Bu arada Bulgaristan, sesini yükselten aydın Türkleri sınır dışı etmeyi de sürdürüyordu. Bulgaristan'da, hükümetin “Bulgarlaştırma” ve “isimleri zorla değiştirme” baskısını protesto için açlık grevi ve protesto yürüyüşü yapımlarıyla başlayan kanlı olaylardan sonra 24 Mayıs'ta 74 Türk, Bulgar makamları tarafından Viyana'ya yollandı. Bunların içerisinde Bulgarların elebaşı olarak gördükleri Fevzi Recep Hüseyin ile Naim Naimoğlu başlarından geçenleri ve gönderiliş sebeplerini şöyle anlatmışlardı.

“Burada gördüğünüz bizler, yani erkekler, Bulgaristan'daki Türkleri ayaklandırdığımız düşüncesiyle Viyana'ya gönderildik. Bize Bulgar polisi gelerek “Viyana'ya gideceksiniz. Yarın sabah hazır olun dedi. Cuma sabahı polisler bizi

²³ **Hürriyet Gazetesi**, 29–30 Ağustos 1989, s. 5.

evlerimizden aldı. Bütün gün emniyette tutulduk. Akşam üzeride kadınlarımızı, çocuklarımızı getirdiler. Daha sonra polis kordonu altında önce Silistre'ye sonra yine polis kordonunda Rusçuk'a götürdüler. Rusçuk'ta aramıza 24 kişi daha katarak herkese 20 dolar ve 50 leva verdiler. Daha sonrada tek tek üzerimizi ve eşyalarımızı arayıp trene bindirdiler. Biz eminiz ki bunu yukarıdan gelen bir emirle yaptılar. Akılları sıra şimdi oradaki Türkleri lidersiz bıraktıklarını sanıyorlar''²⁴.

Aynı şekilde Türkiye'ye dönmenin sevincini yaşayan Ulviye Velioğlu da Bulgaristan'da başlarına gelenleri ve zorla gönderiliş sebepleri ile ilgili olarak "Üç gündür Belgrad'dayız. Biz Bulgar Hükümetinden haklarımızı istedik. Benim beyim cemiyet başkanıydı. Bu nedenle sınır dışı edildik. Bu cemiyet, haklarımız için çalışıyordu. Cemiyet Cebel bölgesinde olduğu için, biz Türklerin yaptığı yürüyüşlere katılmadık. Bundan çok önce Bulgar polisleri bir gün cemiyete geldiler. Cemiyetle ilgili bilgileri almak istediler. Bizde cemiyete üye olmak isteyenlerin bilgileri vardı. Polislere "kafamız omuzlarımızın üzerindeyken belgeleri vermeyeceğiz" dedik. Ne varsa hepsini yaktılar. Bizi nezarete götürdüler. Devamlı olarak işkence gördük. Sonunda anladılar ki belgeleri vermeyeceğiz ve Bulgarlığı kabul etmeyeceğiz, hemen sınır dışı ettiler" diyoru²⁵.

Nitekim Bulgaristan'dan Viyana'ya gönderilen Türkler de benzer şekilde Bulgaristan'ın bu maksadını, "Bulgar yönetimi 19 Mayıs'tan bu yana Türk bölgelerinde sürdürülen gösteri yürüyüşleri ve açlık grevlerinden büyük endişe duymaya başladı. Dünya kamuoyunda yakından ilgi duyulan baskılara baş kaldırı hareketini sindirmek için, lider durumda olan Türkleri organize edebilecek tüm aydınlar, teker teker tespit edilip sınır dışı ediliyor" şeklinde dile getirirken²⁶; Şumnu sancağının çeşitli köylerinden trenlere doldurularak sınır dışı edilen Arife Mustafa, Refika Şerif adlı göçmenler de "Özgürlüğe kavuştuk ama evlatlarımız zulümde, onları kurtaralım. Türk Hükümetinden bunu istiyoruz. Dünya sesimizi duysun. Bizi göndermekle göz boyuyorlar. Gençleri göndersinler. Yavrularımızın beynini yıkamak için bırakıyorlar ama hepsi daha çok kinleniyor. Bulgar'a askerlik yapmakla Bulgar olunmaz" şeklinde dile getiriyorlardı²⁷.

Ayrıca Bulgaristan'ın Bulgaristan Türklerini zorunlu göçe mecbur etmesi devletin çeşitli kademelerinde olduğu gibi Genelkurmay çevrelerinde de değerlendiriliyordu.

²⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1989, s. 13.

²⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 29 Mayıs 1989, s. 15.

²⁶ **Milliyet Gazetesi**, 29 Mayıs 1989, s. 13.

²⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 28 Temmuz 1989, s. 16.

Başbakanın Genelkurmay ile görüşmelerinde dile getirilen plana göre, Bulgaristan zorunlu göç uygulamasından üç amaca ulaşmayı hedefliyordu. Buna göre;

“1. Varşova Paktı bünyesinde yapılan tespitlerde, Bulgaristan’da kimliklerini koruma mücadelesi veren Türklerin stratejik bir tehlike oluşturduğu sonucu çıkarıldı. Özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında TSK’nin yaklaşık 10 ton silah ve mühimmatı havadan mücahitlere atarak cephe gerisinde bir savaş başlattığı ve bu savaşın cepheyi yarmada büyük bir etken olduğu düşünüldü.

2. Bulgaristan kendisine askeri anlamda tehlike oluşturabilecek ve özellikle kimliklerinde direnen soydaşlarımızı manevi açıdan yıpratmak hedefini güdüyor. Buna göre Bulgaristan oradaki tüm soydaşlarımızı zorunlu göç ile Türkiye’ye göndermeyecek, burada amaç kendi tespitleri doğrultusunda Türk ekonomisini belli bir ölçüde olumsuz yönde etkileyecek kadar soydaşımız zorunlu göç ile Türkiye’ye gönderilecek. Bu rakam 100 bin’de olabilir daha fazlada. Bu yolda Türkiye’ye gelen soydaşlarımız konut, iş ve ekonomik zorluklarla karşılaşacaklar. Bu durum, bir süre sonra ulusal yada uluslar arası basında yer alarak kamuoyuna yansıyor. Bulgarlar da kendi ülkelerinde kalan Türklere dönüp “bakın görüyor musunuz oraya gidenler ne durumda” diyerek asimilasyon kampanyasını hızlandıracak.

3. Bu hedeflerin yanında Bulgaristan, ekonomisindeki tüketici fazlasından da kurtulacak. Yani halen Bulgaristan ekonomisindeki enflasyon ve işsizlik oranlarından yola çıkılarak sürdürülen plan doğrultusunda işsizliğin ve tüketimin yarattığı sıkıntılar da bir hafifleme sağlanacak. Ayrıca Bulgaristan kendi yurttaşlarına yeni toprak ve iş olanağı yaratmış olacaktır”²⁸.

Kısaca 1984 yılından itibaren devam eden baskı politikaları sonucunda Türk azınlığı, asimile olmak bir yana daha gelişmiş bir Türklük bilincine ve direnme gücüne kavuşmuş ve Bulgar kökenlilerin kurduğu insan hakları dernekleri yanında kendi aralarında da örgütlenecek Bulgaristan’ın uyguladığı baskı rejimine karşı açıktan direnişe geçmişlerdi. Bu gelişmeler üzerine, Bulgaristan yönetiminin Türk azınlığa karşı olan kuşkuları daha da artmış ve Türk azınlığa karşı sınır dışı etme uygulamasına girişmişti. Böylece Bulgaristan yönetimi Türk azınlığı lidersiz bırakıp sindirmek ve daha homojen bir nüfus yaratmayı amaçlıyordu.

²⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 16 Haziran 1989, s. 14.

E. 1989 GÖÇÜ

Bulgar Hükümetinin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) kararlarını da çiğneyerek gösteri yapan ve insan haklarına uyulmasını isteyen Türkler üzerine ateş açıp birçok kişiyi öldürmesi üzerine Türkiye bu olaylar hakkında Bulgaristan'a sert bir nota vererek AGİK antlaşması uyarınca bu konuda açık bilgi verilmesini istedi. Böylece 16 Mayıs ve 24 Mayıs tarihleri arasında Türkiye tarafından Bulgaristan'a 10'uncu nota da verildi.

Türkiye'nin gene AGİK süreci çerçevesinde Bulgaristan'a verdiği iki nota ile bu ülkedeki bölünmüş ailelerin ve Türk azınlığın haklarıyla ilgili uygulamaların görüşülmesi talebine Sofya'nın ön koşul getirmesi, AGİK usullerini çiğnemekte direnmesi, 25 Mayıs 1989 tarihinde Sofya'da yapılacak toplantının Ankara tarafından iptaliyle sonuçlandı. Bulgaristan yönetimi Türkiye'nin gündeme, Bulgaristan'daki Türklerle ilgili konuları getirmek istemesine karşın "Türkiye'deki Kürt hakları"nın konuşulması istemini ortaya atmış; Türkiye de görüşmenin ancak önerilen konular çerçevesinde gerçekleşeceğini hatırlatmıştır. Bulgaristan'ın bu konuda direnmesi üzerine de Türkiye Sofya toplantısını iptal etmiştir²⁹.

Türkiye'ye göre Bulgaristan, uyguladığı "ülke dışına çıkmaya zorlama" yöntemiyle iki yönlü çıkar sağlayacaktı. Buna göre Bulgaristan bir yandan 30 Mayıs da Paris'te yapılacak AGİK İnsani Boyutlar toplantısında Türkiye'den gelecek eleştirilere yanıt teşkil edecek malzeme elde ederken, diğer yandan da ülke içinde sorun yaratan kişilerden bu yolla kurtulacaktı³⁰.

Bulgarların çeşitli kentlerde Türklere ateş açmaları, diplomatik olarak Türkiye'nin bu konuda müttelik ülkeleri ve üçüncü dünya ülkelerini uyarma kararı almasına neden olmuş ve bu doğrultuda 24 Mayıs'ta söz konusu ülkelerin Ankara'daki temsilcileri Dışişleri Bakanlığına davet edilerek, Bulgaristan'daki son olaylarla ilgili bilgiler aktarılıp, bu olaylara karşı duyarlılık göstermeleri beklentisi dile getirilmiştir³¹.

Öte yandan Bulgaristan'ın Türk azınlığa uyguladığı insanlık dışı muameleler NATO zirvesinin 29 Mayıs 1989 tarihindeki oturumunda gündeme getirilmiştir. Zirve oturumunda söz alan Başbakan Özal, Sovyetler Birliğindeki ve Doğu Avrupa'daki

²⁹ **Milliyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1989, s. 9.

³⁰ **Milliyet Gazetesi**, 4 Mayıs 1989, s. 14.

³¹ **Milliyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1989, s. 9.

gelişmeleri Türkiye'nin memnuniyetle karşıladığını, Moskova'dan esen cesaret verici değişim rüzgârlarının diğer Varşova Paktı ülkelerini, özellikle insan hakları konusunda etkilemesini beklediğini belirterek, sözü Bulgar Hükümetinin bu ülkedeki Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon politikasına getirmiş ve şunları söylemiştir: “Son gelişmelerden hepinizin haberdar olduğunu sanıyorum. Bulgaristan'daki baskı politikası son günlerde yeni ve trajik bir safhaya ulaşmıştır. Maruz kaldıkları aşağılayıcı davranışlara karşı barışçı bir direnişe giren ve gösteri yapan masum insanlar katledilmektedir. Bugün burada üzüntüyle belirtmek isterim ki, bu masanın etrafında toplanan müttefiklerimizin bu olaya tepkileri, şükranla andığımız bir istisna hariç, insan hakları konusunda geleneksel olarak gösterdikleri duyarlılığın gerisinde kalmıştır. Kendi içimizde tutarlı olmamız ve çifte standartlar uygulamaktan kaçınmamız gerektiğine inanıyorum...”³²

Ayrıca Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz da 30 Mayıs'ta Paris'te başlayacak olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) “*İnsani Boyut*” toplantısından önce NATO zirvesi nedeniyle ittifak üyesi 15 ülkenin Dışişleri Bakanlarına, birer mektup vererek, bu insanlık dışı uygulamalar karşısında ittifak üyesi ülkelere AGİK toplantısında işbirliği ve destek istemiştir. Mektupta ayrıca, 1984 yılından beri uygulanan asimilasyon kampanyasına karşın Türkiye'nin attığı adımlara değinerek, 23 Şubat 1988 tarihinde yapılan protokole karşın önemli bir mesafe kaydedilmediğini, parçalanmış aileleri birleştirme doğrultusunda ve 19 Mayıs 1989 tarihinde verilen notayla Bulgaristan'dan istenen 19 bin 704 kişiden ancak 240 kişinin gönderildiği belirtilmiştir³³.

Çok geçmeden Türkiye'nin diplomatik anlamda bu çabaları sonucunda uluslararası tepkilerde ortaya çıkmaya başlamış ve ilk olarak Kuzey Atlantik Asamblesi Başkanı Patrick Dufty 29 Mayıs'ta yaptığı bir açıklamada, üye ülkelerin parlamento ve hükümetlerine, Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan baskılar konusunda Türkiye'ye gösterilen desteği sürdürmeleri çağrısında bulunmuştur³⁴. Paris'te toplanan AGİK İnsanı Boyut Konferansında ise Bulgaristan, AGİK'e taraf 35 ülkeden, Türkiye dışındaki 8 ülke tarafından, Türk azınlığa ilişkin tutumu nedeniyle insan hakları ihlaline örnek gösterilmiştir³⁵.

³² **Hürriyet Gazetesi**, 30 Mayıs 1989, s. 16.

³³ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Mayıs 1989, s. 16.

³⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Mayıs 1989, s. 16.

³⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 1 Haziran 1989, s. 13.

Buna karşı Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, bir yandan Türkiye'nin yoğun baskıları ve uluslararası tepkiler, diğer yandan da Bulgaristan'daki Türklerin kararları direnişi karşısında daha homojen nüfus yapısı yaratmanın mümkün olmadığını görmüş ve 29 Mayıs'ta yaptığı bir konuşmada Türkiye'yi, Türkiye'ye gitmek isteyen yada orada yaşamak isteyen tüm Bulgar Müslümanlarına sınırlarını açmaya çağırmıştır³⁶.

Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un Türkiye sınırlarını açsın sözüne karşılık ise 30–31 Mayıs tarihlerinde Başbakan Özal, Türkiye sınırlarının gelmek isteyen herkese açık olduğunu söyleyerek, Bulgaristan yönetimini, bu çağrısında samimi ise kapsamlı bir göç anlaşması imzalamak üzere derhal toplantıya çağırmıştır. Ayrıca bununla ilgili olarak Türkiye'nin 1988 yılında da Bulgaristan'a bir göç anlaşması önerisinde bulunduğunu ancak bu önerinin reddedildiğini belirten Özal, özetle meselenin sadece bundan ibaret olmadığını orada kalmak isteyenlerinde olabileceğini ve bu insanların haklarının da İnsan hakları ve AGİK çerçevesinde güvence altına alınması gerektiğini, ayrıca seyahat amacıyla geçici olarak Türkiye'ye gelip dönmeyenlerin ya da Türkiye'ye daha önce göç etmiş olanlardan Bulgaristan'ı ziyaret etmek isteyenler ve tekrar orada kalmayı düşünenlerin olabileceğini, böyle olunca da oturdukları yerlerdeki malları mülkleri ve arazilerinin tümünün bir esas içinde güvenceye alınması gerektiğini ve Türkiye'nin bunu da müzakere etmeye hazır olduğunu söylemiştir. Yani Türkiye, kapsamlı bir göç anlaşması yaparak Bulgaristan Türk azınlığının haklarını garanti altına almak ve bu sıkıntılardan kurtarmak istiyordu³⁷.

Ve 2 Haziran'da, Bulgaristan Hükümetinin ülkesindeki Türk azınlığının zorunlu göçüyle ilgili uygulamasına Bulgar televizyonları ve radyolarını kullanarak halkı örgütlemesi sonucu binlerce kişinin katıldığı Sofya'daki Türk Büyükelçiliğinin önünde sona eren gösteri yürüyüşü yapılmış, gösteriye katılanlar, Türkiye'nin sınırlarını açmasını ve "*Müslüman Bulgarlar*"ın göç etmesini istemişlerdir³⁸.

Bulgar Hükümetinin, Bulgar kökenli halkı, Türkleri protesto bahanesiyle sokaklara dökmesi Ankara'da anında ve sert bir tepkiyle karşılanmıştır. Türk Hükümeti tarafından, Bulgaristan'daki Türk elçiliğine ve konsolosluklarına 2 Haziranda gönderilen talimatla, Bulgar makamlarının bu gösterileri, oradaki Türk temsilciliklerine yönlendirmesinin derhal

³⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Mayıs 1989, s. 16.

³⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 31 Mayıs 1989, s. 15.

³⁸ **Milliyet Gazetesi**, 2 Haziran 1989, s. 13.

ve şiddetle protesto edilmesi ve ayrıca Bulgar makamlarından Türk temsilcilikleri görevlileri ile binalarına hiçbir zarar gelmeyeceğine dair güvence istenmesi bildirilmiştir.

Ayrıca Türk Hükümeti, Jivkov yönetiminin “sınırları açın” çağrısına karşı Başbakan Özal’ın “Hemen bir göç anlaşması görüşmelerine başlayalım” yanıtıyla ilgili olarak, Bulgaristan yönetiminin hiçbir tepki ve yorumda bulunmadığına dikkat çekerek, Bulgaristan’daki Türkiye Büyükelçiliği önünde yapılan yürüyüş ile ilgili olarak Bulgar yönetiminin risk aldığını ve bunun da bir göç anlaşması müzakeresine oturmaya hiç niyetli olmadıklarının kanıtı olduğunu belirtmiştir³⁹.

Bu arada ülkesindeki Türk nüfusu yok etmek için büyük bir şiddet kampanyası başlatan Bulgaristan yönetimi, Türkiye’ye bilgi vermeden çok sayıda Türkü vagonlara zorla bindirerek Türk-Bulgar sınırına göndermeye başlamıştı Bununla ilgili olarak Başbakan Turgut Özal 2 Haziran’da yapılan bir toplantıda Bulgaristan’dan Türk azınlığının Türkiye’ye gelmesinin Türkiye’ye ekonomik ve politik etkisiyle ilgili bir soruya, “Ben bu toplantıya gelirken bir telgraf aldım. 8 vagonlu özel bir tren hazırlamışlar. Bize hiç sormadan gönderiyorlar. Treni yollayın alalım dedim, ama yalnızca yaşlıları yolluyorlar. Bu insanları yollarlarsa almaya hazırız. Türkiye’ye etkisinin ne olacağı gelecek olan sayıya bağlı, 1 milyon yollasalar da alacağız”⁴⁰ karşılığını vermişti. Böylece 1951 tehcirinden sonra Bulgaristan’dan en büyük kitlesel göç olayı, bir insanlık trajedisi olarak ortaya çıkmıştı.

Nitekim yabancı basının hücumuna uğrayan Kapıkule’de soydaşlarla görüşen Holanda’nın NOB televizyon muhabiri gördüğü manzarayı “Türkiye’ye ilk kez geliyorum. Doğrusu böyle bir manzarayla karşılaşacağımı bilmiyordum. Bu sahneler ancak savaşlarda olur. Bu büyük bir insanlık ayıbı, 20’nci yüzyılın yüz karası olayı, İkinci Dünya Savaşından sonra en büyük hazin olaylar; korkunç derecede etkilendim. Kapıkule’de oturup tam yedi saat tampon bölgede eşyalarını sırtlarında taşıyan insanları seyrettim. Türk tarafına geçtiklerinde gözlerinin sevinçle parladığını gördüm. Sanki savaştan çıkıp özgürlüğe kavuşuyorlar gibiydiler”⁴¹ şeklinde dile getiriyordu.

İstanbul’a gelen turistler ise Anadolu Ajansının, Ayasofya Müzesinin girişinde açtığı sergide Bulgar zulmünün fotoğraflarıyla karşılaşıyorlardı. Sergiyi gezen turistlerin

³⁹ **Milliyet Gazetesi**, 3 Haziran 1989, s. 12.

⁴⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 3 Haziran 1989, s. 14.

⁴¹ **Hürriyet Gazetesi**, 31 Temmuz 1989, s. 12.

bir kısmı kendi ülkelerindeyken Türklerin sınır dışı edilmesi olayını hiç duymadıklarını, zorunlu göçü ilk kez sergiden öğrendiklerini söylüyorlardı. Aralarında, “*Biz bölünmüş aileler birbirine kavuşuyor zannederek seviniyorduk*”⁴² diyenler bile bulunuyordu. Sergiyi gezen turistler, uluslar arası basına önemli görev düştüğünü belirterek, olayın dünyanın dört bir yanında duyurulması gerektiği konusunda görüş birliği içerisindeydiler.

1. Türkiye'nin Çabaları ve Uluslararası Tepkiler

Bulgar Hükümetince, ikili ve çok taraflı siyasi anlaşmaları ve insan haklarını hiç sayarak yüz binlerce Türkü, mallarını, mülklerini, sosyal haklarını ve hatta bazı hallerde eşlerini ve çocuklarını terk etmeye zorlayarak Türkiye'ye sınır dışı etmesi üzerine Türkiye ilk etapta soruna çözüm getirmek amacıyla iki ülke arasında mevcut olan vize anlaşmasını geçici olarak kaldırmış ve göçmenlerin vize almadan girmelerine imkan sağlayan uygulamayı başlatmıştır.

Ayrıca Türkiye Hükümeti tarafından Bulgaristan'ın zorunlu göç uygulaması ve bunun sonucu olası büyük çaplı bir insan hareketinin Türk sınırına yönlendirilmesi karşısında sınır illerine “örtülü ödenek”ten büyük miktarda para transferi yapmıştır. İçişleri Bakanlığı da, 2 Haziran 1989 tarihinde Valiliklere gönderdiği mesajında Bulgaristan'dan gelecek Türk azınlığı için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gerekli harcama yapma yetkisi tanımış. Ayrıca ilgili fondan da Valiliklere gerekli ödenekleri göndermiştir⁴³.

Diğer taraftan Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelecek göçmenler konusunda alınacak tedbirlerle ilgili olarak İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu; Devlet Bakanı Cemil Çiçek ve Tarım ve Köy İşleri Bakanı Lütfullah Kayalar'ın katılımıyla 5 Haziran'da bir zirve toplantısı yapılmış ve ilk aşamada şu tedbirler alınmıştır:

1. Valilikler emrine Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan üç milyon lira gönderilecek, soydaşlarımızın çeşitli ihtiyaçları için kullanılacak.

2. Yakın akrabaları, daha önce Türkiye'ye gelen soydaşlarımız, bu akrabalarının yanına yerleştirilecek

⁴² **Hürriyet Gazetesi**, 11 Ağustos 1989, s. 13.

⁴³ **Hürriyet Gazetesi**, 3 Haziran 1989, s. 14.

3. Türkiye’de yakını bulunmayanlar meslek durumlarına göre çeşitli bölgelerimize yerleştirilecek. Bu bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) alanında bulunuyor

4. Soydaşlarımızın iskânını sağlamak için Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığında bir Daimi İskân Komisyonu Kurulu oluşturulacak ve Türkiye’ye gelen soydaşlarımızın mesleki gelişmelerini sağlamak amacıyla çeşitli meslek ve yetiştirme kursları açılacak⁴⁴.

Ayrıca T.C. Başbakanlığının talimatı üzerine, Devlet Planlama Teşkilatı’nda iki ayrı ancak paralel çalışan araştırma gurubu oluşturulmuştur. DPT bünyesinde oluşturulan ilk grup Bulgaristan’dan gelen Türk azınlığın mesleki durumlarını saptama amacıyla, ikinci grup ise göçmenlerin Türkiye sathında yerleştirilebilecekleri bölgeleri saptama amacıyla kurulmuştur. Buna göre yerleştirme konusunda verilecek karar gelen kişinin mesleki durumunun yanında, göçmenlerin Türkiye’deki ailevi bağlantıları ile yaşamak istedikleri bölgeyle ilgili kendi istekleri de göz önüne alarak veriliyordu⁴⁵.

Ancak, bu arada Bulgaristan tarafından toplu göçe zorlanan göçmenlerin Kapıkule’de oluşturduğu kalabalık Bulgar zulmünün utanç sahnesi haline dönüşmüştü. Gelenlerin büyük bölümü açık havada, yerdeki battaniyelerin üzerinde geceliyordu. Sınır dışı edilen Türklerin yerleştirilmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından 67 ilde kısmen ya da tamamen boşaltılmış köy bulunup bulunmadığı araştırılıyordu⁴⁶.

16 Haziran itibariyle Bulgaristan’dan gelen göçmen sayısı 30 bine yaklaşmıştı. Geçici iskân merkezlerine ve çadır kentlere yerleştirilen bu göçmenler acılarını unutmaya çalışıyordu. Ancak Kızılay’ın soydaşlarımıza dağıttığı kumanya bile yetersizdi. Kapıkule gümrük sahası çerçevesindeki bakkal ve manavlarda satılan gıda maddelerinin fiyatları da astronomik rakamlara ulaşıyordu. Sınıra eşyası yığılan ve bunları nasıl taşıyacaklarını bilmeyen göçmenlere kamyon şoförleri tam bir vurgun yapıyorlardı⁴⁷.

Göç başlayalı 2 hafta olmasına rağmen bir türlü çadır kent kurulamamıştı. Gelenlerin en büyük sorunlarından biri de Türkiye’deki akrabaları ile bağlantı kurabilmektir. Bir danışma bürosu hala kurulamamış ve PTT işlemleri de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fon’undan karşılanacağı yerde ücretliydi. Tahmin edilemeyen

⁴⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 6 Haziran 1989, s. 15.

⁴⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 2 Temmuz 1989, s. 15.

⁴⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 14 Haziran 1989, s. 16.

⁴⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 17 Haziran 1989, s. 14.

bu yoğun göç karşısında Türkiye Hükümeti daha kapsamlı ve planlı tedbirler alınması gerektiğini fark etmiş ve bu doğrultuda ilk iş olarak⁴⁸ T.C. Ziraat Bankası tarafından soydaşlarımıza maddi yardım sağlamak amacıyla Kurtuluş adında bir hesap açılmış ve kampanyaya ilk bağış olarak da 500.000.000 lira bağışta bulunulmuştur⁴⁹.

Maliye ve Gümrük Bakanı Ekrem Pakdemirli'nin önerisiyle hazırlanan kanun hükmünde kararnameyle de, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin otomatik Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı sayılmalarının ve böylece kamu kuruluşlarındaki boş kadrolara memur olarak atanmalarının önü açılmıştır⁵⁰.

Öte yandan Bulgaristan'dan göçe zorlanan Türklere, Türk kültürünü, sanatını ve tarihini tanıtmak amacıyla çalışmalar yapılmış, bu doğrultuda Kültür Bakanlığı tarafından Edirne'ye 26.000 kitap gönderilerek çadır kente kurulan kültür evi aracılığıyla gelen göçmenlere dağıtılmıştır. Ayrıca gezici kütüphane vasıtasıyla Türkiye'yi tanıtan video filmler ile Türk halk ve sanat müziğini tanıtıcı çalışmalar da yapılmıştır.⁵¹

Ayrıca Kızılay ile Birleşmiş Milletler Kalkınma programı arasında, göçmenlere yardım için teknik bir işbirliği projesi imzalanmıştır. Anlaşma ile eğitim sosyal, kültürel, sağlık ve beceri kazandırıcı faaliyetleri de içine alan geniş kapsamlı bir yardım programının güçlendirilmesi ve acil ihtiyaçların, insan kaynaklarının değerlendirilmesi yoluyla karşılanmasını hedeflenmiştir⁵².

Diğer taraftan Bulgaristan'ın göçe tabi tuttuğu göçmenlerin sayısı her geçen gün artarken göçmenlerin Türkiye'deki gelecekleri de yerli halk arasında kaygı yaratıyordu. Vatandaşlar, göçmenlerin Türkiye'nin mevcut ekonomik sıkıntılarını arttırmadan hemen üretime sokulmasını, ev ve iş sağlanması gerektiğini söylüyor ve Bulgaristan'ın zorunlu göç uygulamasını durdurması için uluslararası baskıların arttırılması yanında, göçmenlerin konut ve iş sahibi olabilmeleri için çeşitli kaynakların da harekete geçirilmesini istiyorlardı. Vatandaşlardan bazılarının bu konudaki görüşleri de şöyleydi:

Sebahat Kalaycı (Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrencisi.): “Türkiye'nin ekonomik yapısı, göçe zorlanan soydaşlarımızın sorunlarına çözüm bulacak nitelikte değil. İşsizlik,

⁴⁸ **Milliyet Gazetesi**, 13 Haziran 1989, s. 13.

⁴⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 29 Haziran 1989, s. 13.

⁵⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 29 Haziran 1989, s. 13.

⁵¹ **Milliyet Gazetesi**, 1 Temmuz 1989, s. 13.

⁵² **Hürriyet Gazetesi**, 6 Temmuz 1989, s. 13.

geçim sıkıntısı ülkemizin başlıca sorunları arasında yer alırken on binlerce insana iş ve konut nasıl sağlanacak? Bu insanların derhal üretime katkıda bulunmaları için seferber olunmalıdır.

Abdullah Aslan Türkoğlu (İş adamı): Göç olayına engel olmalıydık. Bunu ifade ederken, soydaşlarımızı kabul etmeyelim demiyorum. Ancak binlerce insanın her türlü ihtiyacına devlet nasıl çözüm getirecek. İşsizliğin geçim sıkıntısının alabildiğine büyüdüğü ülkemizde bu insanların yardımına nasıl koşulacak? Bir fon oluşturularak, sahiplendiğimiz soydaşlarımıza önce iş, sonrada ev vermeliyiz.

Mustafa Türkmenoğlu (Kitapçı): “Türkiye göç olayına bir şekilde engel olmalıydı. Ülkemiz ekonomisi öz kaynaklarıyla soydaşlarımıza yardım edecek durumda değil. Bugün işçi ve memur üzerindeki sıkıntı yarın binlerce Bulgaristan göçmeninin üzerine de çökecektir. Ve bu insanlara iş ve konut sağlamak mümkün değildir. İlk önce var olan sorunlara çözüm getirilsin, daha sonra dış ülkelerin hoşgörüsünü kazanmak için yardım etmeye çalışalım”⁵³.

Bu arada Türkiye Hükümeti tarafından, Bulgaristan’ın, ülkesinde yaşayan Türk azınlığa uyguladığı tehcir politikasına karşı sonuç almaya dönük önlemleri içeren kapsamlı bir program hazırlandı. Başbakan Turgut Özal tarafından 15 Haziran’da yapılan açıklamada, programın iki yeni unsuru dikkat çekiyordu. Bunlardan birinde Bulgaristan’a kapsamlı bir göç anlaşması için müzakere çağrısı tekrarlanıyordu. Ancak bu defa öneri somutlaştırılarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komitesinin de hazır bulunacağı, her iki tarafça uygun görülecek bir mahalde en kısa zamanda buluşma öneriliyordu. İkinci önemli nokta da sosyalist ülkelere seslenilerek yapılan son uygulamaların glasnost ve perestroyka’yı savunanların yüzkarası olduğu vurgulanmış ve böylece batılı ülkelere sonra Bulgaristan’ı sosyalist kısıpca almak için girişimde bulunulmuştur⁵⁴.

Diğer taraftan Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan Bulgaristan’ı cendereye alma planı kapsamında Başbakan Turgut Özal 17 Haziran’da beraberinde altı yabancı basın mensubuyla birlikte Kapıkule’ye giderek incelemelerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz da 19 Haziran’da Türkiye’de temsilciği bulunan ülkelerin

⁵³ **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 1989, s. 12.

⁵⁴ **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 1989, s. 12.

Büyükelçileriyle birlikte Bulgaristan sınırına giderek incelemelerde bulunmuştur. Amaç ise Uluslararası kamuoyu oluşturarak Bulgaristan'ı bir göç anlaşmasına zorlamaktır⁵⁵.

Bu arada Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Sladkarov, tehcir olayının başladığı günlerde Türk Dışişleri Bakanlığına bir nota vererek bir süre için ülkesine dönmüştü. Aynı günlerde Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi Ömer Lütem de istişarelerde bulunmak üzere Türkiye'ye çağırılmıştı. Yani iki ülke fiili olarak Büyükelçilerini çekmiş durumdaydı. Bu da üst düzey diplomatik ilişkilerin kesildiği anlamına geliyordu. Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Çernişev'in Ankara-Moskova-Sofya mekik diplomasisi bu yüzden önemli idi. Sovyetler Birliği, Çernişev'i Moskova'ya çağırırken bir girişimde daha bulunup Sofya'daki Büyükelçisi Adışarapov'u da görüşünü almak üzere Moskova'ya çağırdı. Sovyet yönetimi iki Büyükelçisinden de aldığı bilgiler ışığında Jivkov'la masaya oturmuştu. Zaten bütün bunlar Bulgaristan'la ilgili politikanın Moskova'ya kaydığını gösteriyordu. Bu konuda en etkili yolda Sovyetlerin Bulgar yönetimini ikna etmesiydi. Çünkü bu tehcir politikası, gerçekten sosyalist imaj üzerinde bir leke haline gelme eğilimindeydi⁵⁶.

Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Albert Çernişev'in Ankara-Moskova-Sofya arasında yaptığı mekik diplomasisi sonucu Sofya'dan getirdiği görüşler Türkiye'nin beklentisini karşılamıyordu. Bulgaristan bu aşamada kapsamlı bir göç anlaşmasına yanaşmıyordu. Türkiye ise Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumu konusunda iki nokta üzerinde önemle duruyordu. Bunların ilki, Bulgaristan'daki sorunun Türkiye ile Bulgaristan arasındaki bir sorun olmayıp Bulgaristan'la tüm uluslararası camia arasında bir sorun olduğu ve bu nedenle Bulgaristan'da yaşayan Türklerin bütün haklarının iade edilmesi gerektiği, ikincisi ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmek isteyenlerin haklarının bir göç anlaşması kapsamında ele alınmasıydı. Dolayısıyla Türkiye sorunun ikili görüşmeler alanına hapsedilmemesinde ısrarlı davranıyordu⁵⁷.

Aslında Çernişev'in Türkiye'den aldığı mesaj gayet basitti. Birinci alternatif Bulgaristan'daki Türklere eşit birer Bulgar vatandaşı olarak ve kimliklerini muhafaza

⁵⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 17 Haziran 1989, s. 13.

⁵⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 24 Haziran 1989, s. 15.

⁵⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Haziran 1989, s. 15.

ederek yaşama hakkı verilmesi idi. Bunu yapmayacaklarsa da kapsamlı bir göç anlaşmasını kabul etmeleri idi⁵⁸.

Ancak Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Çavdar Mladenov verdiği bir beyanatta aynen “Biz kimseyi sınır dışı etmiyoruz. Müslüman Bulgarlara turistik üç aylık dış gezisi vizesini veriyoruz. Gitmek isteyen hiç kimseye de engel olmayacağız. Bu sınır dışı etmek değildir. Vize alarak yurtdışına çıkan bu kimseler istedikleri zaman geri dönebilirler...”⁵⁹ ifadesini kullanıyordu. Öyle ki Bulgaristan, Türk azınlığı kendi istekleriyle giden turistler diye dünya kamuoyuna duyuruyordu. Oysa gelenlerin ellerinde üç aylık turist pasaportu vardı. Bulgaristan Hükümeti güya turist diye bunları Türkiye’ye yolluyordu. Oysa dünyanın hiçbir yerinde sırtında yük, hamur tahtasıyla ve soba borusuyla başka ülkelere turistik seyahat yapan yüz binleri bulan kişiler görülmemiştir.

Öte yandan Bulgar resmi haber ajansı BTA, Bulgaristan’dan zorunlu göçe tabi tutulan Türklerin bu ülkedeki mallarının yönetimi için birini görevlendirmemeleri durumunda menkul ve gayrimenkulleriyle, emeklilik haklarından yoksun kalacaklarını bildiriyordu. Bu durumda, Bulgaristan’dan göçe zorlanan Türklerin ülke dışından bu ülkedeki mallarını satmaları veya başka bir biçimde ellerinden çıkarmaları ve banka hesaplarından para çekmeleri mümkün olmayacaktı⁶⁰.

Bununla ilgili Bulgar Hükümeti hukuk danışmanı Stavrev, 1 Temmuzda yaptığı açıklamada, mevcut yasalar çerçevesinde ülkeden çıkış vizelerinin bitiminden sonra 6 ay içinde ülkeye dönmeyen Bulgar vatandaşlarının yabancı sayıldığını ve bu kişilerin, haklarını korumak istiyorlarsa, mallarını yönetmek için birini atamaları gerektiğini bildiriyordu. Çünkü Bulgar hükümeti Türkiye’ye göçe zorladığı göçmenlerin altı ay içinde geri dönmemeleri halinde mallarına el konulacağını ve ayrıca emeklilik haklarını da kaybedeceklerini açıklamıştı⁶¹.

Türkiye’ye göre, gelen göçmenler halen Bulgar vatandaşı olduğu için ve iki ülke arasında bir göç anlaşması olmadığı için sınır dışı edilenlerin geride bıraktıkları menkul ve gayrimenkul mal varlıklarının kendilerine verilmesini sağlamak mümkün değildi. Bunun için Türkiye Hükümeti ilk aşamada gelenlerin kimliklerini, mesleklerini belirlemeye ve

⁵⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 25 Haziran 1989, s. 14.

⁵⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 6 Temmuz 1989, s. 13 - **Milliyet Gazetesi**, 17 Ağustos 1989, s. 8.

⁶⁰ **Milliyet Gazetesi**, 2 Temmuz 1989, s. 12.

⁶¹ **Milliyet Gazetesi**, 2 Temmuz 1989, s. 12.

geçici iskânlarını tamamlamaya çalışıyordu. İkinci aşamada ise gelenlerin Türk vatandaşlığına alınmaları sağlanacaktı. İşte o zaman bu bilgiler ışığında Bulgaristan'dan hak talep edilecekti. Ancak bunu düzenleyecek bir göç anlaşması zorunlu idi. Yani Türkiye Bulgaristan'a böyle bir anlaşma yapmayı kabul ettirinceye kadar mücadele edecekti. Bunun içinde sorunu ikili bir sorun olmaktan çıkarıp uluslararası boyuta taşımak ve uluslararası kamuoyunu bilgilendirerek uyararak önemliydi⁶².

Bu doğrultuda Türkiye'nin çabaları sonucu Bulgaristan Hükümetinin göçmenlere zorunlu pasaport vererek sınır dışı etmesine dünyanın dört bir yanından tepki yağmaya başladı. İngiltere'de yaşayan Türkler bir yürüyüş yapıyor, Belçika'da da büyük bir gösteri hazırlığı sürüyordu. Tahran bile Sofya'yı uyarma gereği duyuyordu. Türkiye'de ise genel tepkilerin ve gösterilerin yanında TBMM'de grubu bulunan üç siyasi parti 24 Haziran'da İstanbul'da Taksim meydanında "*Bulgaristan Zulmünü Telin Mitingi*" düzenliyordu⁶³.

Öte yandan 30 Mayıs'tan beri Paris'te toplanan AGİK İnsani Boyut Konferansı, 23 Haziran'da sona ererken, Yunanistan dışındaki tüm batılı ülkelerin Bulgaristan'daki Türklere karşı girişilen baskı ve zoraki göç politikasını kınadıkları görüldü. Bu arada Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov, Sovyet Devlet Başkanı Gorbaçov ile görüştü⁶⁴.

Diğer yandan Bulgaristan Başbakanı Georgi Atanassov, Başbakan Turgut Özal'ın yaptığı görüşme çağrısına yanıt vererek ön koşul ileri sürülmeden Bulgaristan'daki Türk azınlığın toplu halde Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmeye hazır olduklarını söylüyordu. Bunun üzerine ise Turgut Özal Bulgaristan'la ön koşul ileri sürülmeden görüşme olamayacağını, kapsamlı bir göç anlaşmasının görüşmenin ana gündemini oluşturması gerektiğini ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Başkanı'nın da katılacağı görüşmelerin her iki tarafça uygun görülecek bir mahalde ve en kısa zamanda yapılması gerektiğini yinelemiştir⁶⁵.

Ancak Başbakan Turgut Özal'ın Türk ve Bulgar yetkilileriyle, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiseri'nin de hazır bulunacağı kapsamlı bir göç anlaşması için müzakere önerisi Bulgaristan tarafından reddedilmiş ve Sofya yönetimi buna karşılık, Birleşmiş Milletler temsilcisi olmadan, Türkiye ile önkoşulsuz ve iki ülkeyi ilgilendiren her konuda

⁶² **Milliyet Gazetesi**, 21 Haziran 1989, s. 13.

⁶³ **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 1989, s. 12.

⁶⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 24 Haziran 1989, s. 15.

⁶⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 19 Haziran 1989, s. 14.

müzakerelere başlanabileceğini bildirmişti. Türkiye ise Bulgaristan'la masaya oturabilmek için girişimlerini sürdürmeye devam ediyordu. Bu kapsamda Sovyetler Birliği Başbakanı Rijkova'ya gönderilen mektup ile de sorunun çözümü konusunda destek istenmişti⁶⁶.

Kısa sürede, Bulgaristan'ın ülkesinde yaşayan Türk azınlığa yaptığı baskılar ve göçe zorlama politikası daha çok ülke ve kuruluş tarafından kınanmaya başladı. Avrupa Konseyi 16 Haziran'da yayımladığı ortak bildiri ile Bulgaristan'ı Türklere uyguladığı "zulüm ve baskıya" son vermeye çağırırken, üç kez ABD Dışişleri Bakanlığına çağrılan Bulgaristan Büyükelçisine protesto notası verildi. Aynı zamanda Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Washington'da bulunan NATO ülkelerinin büyük elçiliklerinden, Bulgaristan'ın Türklere yönelik politikasının kınanması ve Bulgar hükümeti nezdinde baskı yapılmasını istiyordu⁶⁷. Ve nihayet Türkiye'nin, Bulgaristan'ın Türk azınlığa uyguladığı politikanın kınanması doğrultusunda NATO nezdinde yaptığı girişimler sonucu Bulgaristan'ı kınayan ortak NATO bildirisi 9 Ağustos'ta, Genel Sekreter Womer tarafından açıklandı. NATO tarafından Bulgaristan Türkleri konusunda yapılan açıklamada "Bulgaristan'da bugün maalesef çok vahim bir durumla karşı karşıyayız. Türk asıllı Bulgar vatandaşlarına yönelik zorla eritme ve baskı politikası, AGİK belgelerini ihlal pahasına beş yılı aşkın süredir devam etmektedir. Durum, temel insan haklarından kasıtlı olarak mahrum edilen etnik Türklerin, ülkeden atılmaları ve kitle halinde göç etmeleriyle yeni bir boyut kazanmıştır. Göç eden Türklerin sayısı 250 bini aşmıştır. Yeniden binlerce bölünmüş aile yaratılmaktadır. Türk kökenli Bulgaristan vatandaşlarının maruz kaldığı kötü muamele insan haklarının çarpıcı bir ihlalidir. Müttefikler bu konuyu dikkatle izlemeye devam edecektir. Müttefikler, Bulgar Hükümetini AGİK belgeleri uyarınca, üstlendiği yükümlülöklere uyması için yapılan uluslar arası çağrılara olumlu yanıt vermeye davet etmektedirler."⁶⁸ deniyordu.

Ayrıca ABD Kongresinde, Senato'dan sonra Temsilciler Meclisi de, Bulgaristan'ı ağır bir dille kınayan ve bu ülkeyi Müslüman Türk azınlığına karşı giriştiği ayrımcı ve insanlık dışı uygulamaları sona erdirmeye çağırın bir karar tasarısını oy birliğiyle kabul etti. Temsilciler Meclisinde kabul edilen karar tasarısında başlıca şu noktalar yer alıyordu.

⁶⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 7 Temmuz 1989, s. 14.

⁶⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 21 Haziran 1989, s. 12.

⁶⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1989, s. 15.

(1) Kongre, Bulgar Hükümetinin insanlık dışı uygulamalarını kuvvetli bir şekilde kınıyor.

(2) Kongre Bulgar makamlarına, Müslüman Türk azınlığına dönük ayrımcı politikalarına son verme ve tutuklu Türkleri serbest bırakması için çağrı yapıyor.

(3) Kongre, Bulgar Hükümetini, vatandaşlarının herhangi bir sınırlama yada zorlama olmaksızın özgürce göç etmelerine dönük uluslar arası taahhütlerine uymaya davet ediyor.

(4) Kongre, ABD Başkanı ve Dışişleri Bakanından bu konuyu bütün uluslar arası forumlarda gündeme getirmelerini istiyordu⁶⁹.

Avrupa topluluğunun yürütme organı olan Avrupa Komisyonu da, göçmenlere yapılan zulme karşı uyarı amacıyla Bulgaristan'la yapılması planlanan ekonomik ve ticari anlaşma görüşmelerini ertelediğini açıklamıştı⁷⁰. Avrupa Konseyi de 7 Temmuz'da yayınladığı bildiri ile Türk azınlığa uygulanan baskı ve zulmü kınıyordu⁷¹.

Bu arada 13–19 Temmuz 1989 tarihleri arasında Avrupa Konseyine üye olmayan ülkeler komisyonunun isteği üzerine Bulgaristan'a giden üç kişilik Avrupalı Parlamenterin raporu 31 Ağustosta Paris'te, Avrupa Konseyi Üye Olmayan Ülkeler Komisyonunda tüm tartışmalara rağmen onay aldı. Avusturyalı muhafazakâr milletvekili Friedrich Probst'un imzasını taşıyan Probst Raporunda, Bulgaristan'da yaşayan Müslüman azınlığın Türkiye tarafından cesaret verici yayımlarla galeyana getirildiği, Mayıs ayının ortalarında Avusturya ve Yugoslavya'ya göç ettirilen kişiler dışında tüm göçenlerin “usulü dairesinde ve turistik seyahat kurallarına uygun” olarak Türkiye'ye gittikleri ileri sürülüyordu. Raporda Türkiye, 22 Ağustos 1989'dan itibaren uygulamaya başladığı vize kararı nedeniyle suçlanıyordu. Bu karar aileleri bölen bir uygulama olarak niteleniyor, raporda Filibe'de bulunan İmare ve Ömürdağ camilerinin, Türk makamlarının iddia ettikleri gibi harap olmadığı belirtilirken, sünnetle ilgili bölümde Müslümanlar için sünnetin hastanede yapılması şartı ile serbest olduğu ileri sürülüyordu. Bulgaristan'a yapılan çağrı bölümünde ise Bulgaristan'a isim değiştirme, dinsel özgürlük tanıma, Türkçeyi yasaklayıcı benzeri

⁶⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 2 Ağustos 1989, ss. 1–16.

⁷⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Haziran 1989, s. 15.

⁷¹ **Hürriyet Gazetesi**, 8 Temmuz 1989, s. 15.

uygulamaları kaldırma, din ve azınlıkların özgürlüklerini AGİK sözleşmesi çerçevesinde kabul etmeleri uyarısında bulunuyordu⁷².

Ancak çok geçmeden Avrupa Parlamentosu 14 Eylül 1989'da Strabourg'da gerçekleştirilen toplantısında, Bulgaristan'a karşı açık tepki gösterdi ve Bulgar Hükümetine ağır eleştiriler yönelten bir tasarıyı Genel Kurulda onayladı. Onaylanan tasarıda, Bulgar yetkililer, temel insan hakları ilkelerini açık şekilde ihlal etmekten dolayı ağır bir dille eleştirildi. Tasarıda, Bulgaristan'a uluslar arası anlaşmalardan doğan insan hakları yükümlülükleri hatırlatıldı ve Türk azınlığın maruz kaldığı uygulamalara son verilmesi talep edildi⁷³. Ayrıca Avrupa Komisyonu aldığı bir kararla, Bulgaristan'daki durumun Avrupa Komisyonu ile ekonomik ve ticari ilişkilerin sürdürülmesini güçleştirdiğini belirtiyordu⁷⁴.

Uluslararası Demokratlar Birliğinin, (IDU) Tokyo'da, 22 Eylül'de başlayan zirvesinde hazırlanan konferans raporunda da, Bulgaristan'ın, Türk azınlığın haklarını iade etmesi ve Türkiye ile bir göç anlaşması için derhal masaya oturması isteniyordu. Hazırlanan rapora başta ABD, İngiltere, Japonya ve Norveç gibi ülkeler olmak üzere pek çok ülkenin devlet başkanı imza koydu. IDU raporuna giren Bulgaristan Türk azınlığı ile ilgili paragraf şöyleydi:

“Parti liderleri olarak Bulgaristan Hükümeti tarafından 1984 yılında başlatılan ve son aylarda 300 binden fazla Türk asıllı Bulgar vatandaşının Türkiye'ye zorunlu göçüne, binlerce ailenin de parçalanmasına neden olan zalim asimilasyon kampanyasını esefle karşılıyoruz ve Bulgaristan'a AGİK'ten kaynaklanan taahhütleri de dahil olmak üzere, konuyla ilgili uluslararası yükümlülükleri gereğince, etnik Türklerin insan ve azınlık haklarını derhal iade etmesini, Türkiye'nin kapsamlı bir göç anlaşması ve Türkiye'ye gelmek isteyen Türk asıllı Bulgarların sosyal hakları ve ümitlerini terk etmek zorunda kalmadan Türkiye'ye gitmelerine imkan verecek bir görüşme için masaya oturma çağrısına, en uygun cevabı süratle vermesini ısrarla tavsiye ederiz”⁷⁵. Yani Uluslararası Demokratik Birliği'nin Tokyo'daki toplantısında alınan kararlarla;

⁷² **Milliyet Gazetesi**, 7 Eylül 1989, s. 14.

⁷³ **Milliyet Gazetesi**, 15 Eylül 1989, s. 3.

⁷⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 15 Eylül 1989, s. 16.

⁷⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 23 Eylül 1989, s. 12.

(1) Bulgaristan'ı, Türkiye ile bir göç anlaşması imzalamaya çağıran bir metin kabul edildi.

(2) Göç edip geri dönen Türklere burun sürtme politikası uygulayan Bulgar makamlarının sınırdan giren soydaşlarımıza Bulgar rejimini ve dilini kabul ettiklerine dair belge imzalatırdıkları kabul edildi.

(3) Kuveyt Emrinin iki ülke arasındaki sorunun çözümüne katkıda bulunmak amacıyla başlattığı aracılık girişimlerinin de etkili olduğu belirtildi⁷⁶.

Ancak Eylül ayı içerisinde toplanan BM Genel Kurulunda Türkiye'yi yakından ilgilendiren Bulgaristan olayları beklenen ilgiyi duymadı⁷⁷. Türkiye, Bulgar zulmüne şimdiye kadar yeterli tepki göstermeyen İslam ülkelerini de harekete geçirmek amacıyla bir diplomatik atak başlatarak, İslam Dünyasının, İslam Konferansınca alınan kararlar çerçevesinde tepki göstererek, Bulgaristan'ı, politikasını değiştirmeye davet etmelerini istedi. Türkiye'nin uygulanmasını istediği İslam Konferansı kararlarının başında, 1984 yılında Fas'ta yapılan Dışişleri Bakanları toplantısının sonuç bildirisinde yer alan Bulgar baskısına karşı üye ülkelerin girişimlerde bulunmaları istemi yer alıyordu⁷⁸.

Bunun sonucu olarak da İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Genel sekreteri Hami El Babid sorunu yerinde görmek üzere 6 Temmuz'da İstanbul'a gelmiş ve Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Türklerin durumunun tüm İslam âlemince kınandığını ve teşkilat olarak Bulgaristan'ın insan haklarına riayet konusunda zorlanacağını bildiriyordu. Heyet 7 Temmuz'da Kapıkule'ye giderek göçmenlerle görüşmesini müteakip teşkilat olarak politik destek sözü vermişti⁷⁹.

2. Türkiye'nin Vize Uygulamasına Dönmesi

Bulgaristan'dan göçmen akını o kadar yoğun hale gelmişti ki Kapıkule gümrüklerinde başa çıkılması zor yığılmalar boy göstermişti. Salgın hastalık tehlikesi bile söz konusuydu. Yurda gelen göçmelerin iskanları ve geçimlerinin sağlanması da yerel yönetimleri bunaltan bir sorun olmuştu. Ağustos ayı ortalarında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin sayısı 300.000'e yaklaşıyordu. Konu sadece Türk dış politikası gündeminin yani Dışişleri Bakanlığının meselesi değildi. Yakın tarihte hiçbir konu devasa boyutlardaki

⁷⁶ **Milliyet Gazetesi**, 24 Eylül 1989, s. 15.

⁷⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Eylül 1989, s. 14.

⁷⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Haziran 1989, s. 15.

⁷⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 7 Temmuz 1989, s. 14.

bu göç kadar tüm Bakanlıkları ilgilendiren bir hükümet meselesi olmamıştı. Sorunla baş edebilmek için ulusal bir seferberlik gerekirken Bakanlar Kurulu, Haziran ayı sonundan Ağustos ayı ortasına kadar toplanmamış durumdaydı. Bulgaristan konusunda uluslararası kampanya hesabı yapılırken, konu iç politika hesaplarıyla değerlendirilmiş ve bu tutumun faturaları Ağustos ayında iyice kendini göstermişti. Bununla ilgili olarak Bulgaristan Türkleri Dayanışma Dernekleri Federasyon Başkanı Mümin Gençoğlu ise bu durumu kınıyor ve şunları söylüyordu “Bursa’da 70 bin göçmen var. Eylül başında barındırıldıkları yurtlardan çıkarılacaklarmış. Peki nereye yerleştirilecekler.ERCÜMENT KONUKMAN kira paralarını biz ödeyeceğiz diyor. Bir hesap çıkarttık. İmkânsız. Laf çok ama ortada iş yok”⁸⁰ diyordu. Gerçekten göçmenlerden vasıflı olanlar bile kendilerine verilmek istenen parayı çok az buluyor, “Bu para kiraya bile yetmez” diye dert yanıyorlardı. Nitekim soydaşlarımızdan Niyazi Bekiroğlu bu konu ile ilgili olarak Bulgaristan’da doğramacılık yaptığını ve mesleğinde oldukça başarılı olduğunu, ancak bir aydan bu yana iş bulamadığını asgari ücretinde az olduğunu belirtiyordu⁸¹.

Göçmenler yerleştirildikleri okullarda sefil olmuştu. İlk günlerin heyecanı içinde belediyelerin sağladığı üç öğün yemek yardımı artık çoğu yerde günde bir öğüne inmişti. Geceleri yatacak yer problemi ile baş başa bırakılan göçmenler, okul bahçelerinde uyumaya çalışıyorlardı⁸².

Geçici olarak okul ve yurtlara yerleştirilen göçmenler yeni eğitim-öğretim yılının başlamasına çok az bir süre kala, açıkta kalma tehlikesiyle de karşı karşıyaydı. Bazı illerde göçmenlere 300.000 lira kira yardımı uygulaması da durdurulmuş ve bu da tepki doğurmuştu. Bulgaristan’da öğretmenlik yapan İbrahim Özgür, buna karşı tepkisini “Bir tornacıda çalışıyorum. Bana 150 bin liralık aylık veriyor. Kira yardımı almayınca ben ne yapayım” diye açıklıyordu⁸³.

Ayrıca Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin bir bölümü de kendilerine iyi gözle bakılmadığını öne sürerek, kendilerine bazı insanlar tarafından “işlerini ekmeklerini ellerinden almışçasına” bakılmasının, Bulgaristan’da çektikleri sıkıntıların Türkiye’de yeterince anlatılmadığından kaynaklandığını dile getiriyorlardı. Göçmenler, devlet üzerindeki yüklerinin hafifletilmesi için Bulgaristan’la bir göç anlaşması imzalanması

⁸⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 13 Ağustos 1989, s. 17.

⁸¹ **Milliyet Gazetesi**, 12 Temmuz 1989, s. 12.

⁸² **Milliyet Gazetesi**, 27 Ağustos 1989, s. 15.

⁸³ **Hürriyet Gazetesi**, 8 Eylül 1989, s. 8.

gerektiğini ve böylece oradaki sosyal haklarının tanınacağını ve parçalanmış ailelerin birleştirileceğini düşünüyorlardı. Ayrıca göçmenler, iş imkanları yaratılmasının, uzun vadeli ev kredisi verilmesinin, sağlık imkanları sağlanmasının, depozito alınmamasının ve arabalarının plakalarının değiştirilmesinin yaşamlarını kolaylaştıracağını da belirtiyorlardı⁸⁴.

Bu arada Devlet Bakanı Ercüment Konukman ise göçmenlerin Ege bölgesini tercih etmeleri üzerine Bölge valileri ile bir toplantı yapmış ve toplantıda göçmenlerin kira ve iş durumları ile halen geçici barınma yeri olarak kullanılan okul ve yurtların, 1-3 Eylül tarihlerinde tamamen boşaltılacağı ve göçmenlerin kamu kurum ve kuruluşlarına ait dinlenme ve eğitim tesisleri ile askeri kamplara yerleştirileceği kararı verilmişti⁸⁵.

Gerçekten de göçmenlerin büyük bölümü Ege ve Marmara bölgesine yerleşmek istiyordu. Çünkü buraların iklimi Bulgaristan'da geldikleri yörelerin iklimine benziyordu. Özellikle Bursa hem iklim ve iş imkânı hem de daha önce gelen göçmenlerin yerleştikleri yer olması ve akrabalarının çoğunun burada olması nedeniyle göçmenlerin yerleşmeyi düşündükleri illerin başında geliyordu. Nitekim göçmenlerin yüzde 25'ine yakını bu ili tercih ediyordu. Ancak Bursa'ya kaldırılabileceğinden daha fazla göçmen gelmiş ve sosyo-ekonomik sıkıntılar doğmaya başlamıştı. Bu yüzden, Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabii tutulan soydaşların Bursa'ya girişi bile Valilik emriyle yasaklandı. Kent girişinde görevlendirilen polisler gelen göçmenleri durdurup nezaret ederek Bursa'dan çıkarıyordu. Nitekim bununla ilgili olarak Vali Erdoğan Şahinoğlu bir beyanatta uyarıda bulunarak, "Bursa'ya kaldırılabileceği yükün çok üstünde soydaş gelmiştir. Kentte sosyo-ekonomik sıkıntılar doğmaya başladı. Bu yüzden Bursa'ya tertip edilmemiş olan vatandaşların, kendileri için tertip edilmiş illere göndermek zorunda kalıyoruz. Gelenler arasında Erzurum, Adana ve Antalya'ya tertip edilmiş oldukları halde Bursa'ya yerleşmek isteyenler var. Bu soydaşlarımıza müsaade edemiyoruz. Bursa dışındaki illerimizin de vatan toprağı olduğunu soydaşlarımıza izah etmeli gönlümüz kapımızı hepsine açmak istiyor. Ancak imkânlarımız buna elverişli değil"⁸⁶ diyordu.

Bulgaristan'dan göçe zorlanan göçmenlerin sayısı 300.000'e yaklaşırken Türkiye bu göçü yavaşlatmak için 16 Ağustos'tan itibaren trenle gelişlerin yasaklanması kararını

⁸⁴ **Milliyet Gazetesi**, 2 Eylül 1989, s. 13.

⁸⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Ağustos 1989, s. 14.

⁸⁶ **Milliyet Gazetesi**, 23 Ağustos 1989, s. 12.

aldı. Buna göre artık, Türkiye'nin onayı olmadan trenle sevk yapılmayacaktı. Ancak Bulgaristan sınırının soydaşlara kapatılması söz konusu değildi. Türkiye böylece göçmen akınını biraz yavaşlatma niyetindeydi⁸⁷.

Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Türk-Bulgar sınırındaki yığılmanın giderilmesi amacıyla, 22 Ağustos 1989 gününden itibaren, Haziran ayı başından beri sürdürdüğü Türk azınlığın, Türkiye'ye vizesiz girmelerine imkân sağlayan uygulamayı sona erdirmeye karar verdi. Bundan böyle gelenler vize alıp gelecekti. Dışişleri Bakanlığı gerekçeli kararında "Bulgaristan'ın zorunlu pasaport vererek sınır dışı ettiği veya Bulgaristan'ın uyguladığı zorla eritme politikaları sonucu bu ülkeyi bir anlamda arzuları hilafına terk etmek mecburiyetinde kalan soydaşlarımızdan bugüne kadar yaklaşık 310.000 kişilik bir bölümü Türkiye'ye gelmişlerdir. Bulgaristan Devlet Başkanı Evgov'un 29 Mayıs 1989 tarihli konuşması üzerine Sayın Başbakanımızın 30 Mayıs'ta yaptığı açıklamayı takiben Türkiye, Bulgaristan ile ne kısa zamanda uluslar arası anlaşmalara uygun ve bu ülkeyi terk eden soydaşlarımızın mülkiyet ve sosyal haklarını temini altına alan bir göç anlaşmasının akdinin mümkün olabileceği düşüncesiyle Bulgaristan tarafından evvelce ancak üçüncü ülkeler üzerinden gönderilen soydaşların müşterek sınır üzerinden ve vizesiz olarak kabul etmeye başlamıştı. Bilindiği üzere Bulgaristan Hükümeti 23 Mayıs 1989 tarihinden itibaren Türk azınlığı mensuplarını Avusturya ve Yugoslavya istikametine ülkesinden çıkarmaya başlamış ve bu soydaşlarımız, yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından da tespit ve teyit olunan arzuları doğrultusunda, hükümetimiz tarafından Türkiye'ye getirilmişlerdi.

Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın tüm haklarının iadesini ve ülkemize gelmiş olanların aile bütünlüklerini koruyacak ve haklarının teminat altında tutulmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amacıyla Bulgaristan ile görüşmeler başlatılması yönündeki ısrarlı çabalarımız Bulgaristan'ın uzlaşmaz tutumu ve meseleyi yok farz etmesi nedeniyle bugüne kadar sonuçsuz kalmıştır. Nitekim önce Sovyetler Birliği... Sonrada Kuveyt'in Bulgaristan'la Türkiye arasında bir diyalog başlatılabilmesi imkânlarını araştırmak amacıyla yaptıkları girişimler Bulgaristan'ın bu tutumu nedeniyle sonuç vermemiştir. Ayrıca Bulgaristan yetkililerinin son günlerdeki beyanlarından Bulgaristan'ın göç anlaşması akdetmek niyetinde olmadığı gibi, Bulgaristan'ı terk etmek mecburiyetinde

⁸⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 18 Ağustos 1989, s. 13.

bırakılan soydaşlarımızın geride kalan mal varlıklarını ve her türlü haklarını ellerinden alıp gasp etmek kararlılığı içinde bulunduğu da açık olarak anlaşılmıştır. Diğer taraftan Bulgar makamları bazı kişilere pasaport vermemek, pasaport alabilmiş diğer bazı şahısların da ülkeden ayrılmalarını engellemek suretiyle yeni bölünmüş ailelerin süratle artmasına sebebiyet vermektedirler.

Türk tarafı, Bulgar makamlarının sorumsuz tutumunu değiştirmesi için yasal uyarılarda bulunmuş ve büyük bir sabır göstermişse de sonuç alınamamış, soydaşlarımızın karşı karşıya bırakıldıkları belirsizlikler ve zorluklar devam etmiştir. En önemlisi bölünmüş aileler sorunu vahim boyutlara ulaşmıştır. Türkiye, Bulgaristan'ın tutarsız ve sorumsuz politikalarının sonuçlarını kabul etmemek ve yüz binlerce soydaşının kaderini insan haklarına saygı endişesi taşımayan Bulgar yönetiminin iradesine terk etmemek kararındadır. Türkiye sabır ve iyi niyetini 2,5 ay gibi bir sürede 310.000 soydaşını ülkesine kabul etmekle göstermiştir. Böyle bir açık kapı politikasının bir örneğine dünyanın başka hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir.

Bulgar politikasının amacının, soydaşlarımızın Türkiye'ye gidişine müsaade etmekten ziyade, onları ülkesinden kovarak sorunu ortadan kaldırmak, göç olayını münhasıran kendi koşulları altında gerçekleştirmek ve Bulgaristan da kalan soydaşlarımızı da, zaman içinde daha kolayca asimile edebilmek olduğu anlaşılmıştır. Bütün bu gelişmeler, Bulgaristan hükümetinin tek sorumlusu olduğu bu insani sorunun halli için hiçbir katkıda bulunmaya niyetli olmadığını, bilakis, pasaport yasasındaki değişiklikleri bir araç olarak kullanıp Türkiye'nin gösterdiği anlayışı suiistimal ederek, bu meseleden bir an evvel ve külfetsizce kurtulmaya çalıştığını açıklıkla ortaya koymuştur.

Bu durum münave cebesinde hükümetimiz 22 Ağustos 1989 günü saat 02.00'dan itibaren Haziran ayı başından beri sürdürdüğü Bulgar uyrukluların ülkemize vizesiz girmelerine cevaz veren istisnai uygulamayı sona erdirmeyi kararlaştırmıştır. Türkiye hükümetinin iş bu kararı hakkında Bulgaristan hükümetine resmen bilgi verilmiştir. Türkiye parçalanmış ailelerin acılarına son vermek amacıyla bu gibi ailelerin fertlerinin birleştirilmesi konusunda üzerine düşen görevleri öncelikle yerine getirecektir.

Türkiye, Bulgaristan da kalan tüm soydaşlarımızı geniş kapsamlı bir göç antlaşması çerçevesinde kabul etmeye hazırdır. Mesele daha fazla zaman geçirilmeden kapsamlı bir

çözüm bulunması için Bulgaristan'la müzakere ağırlığımızı bu vesileyle bir kere daha tekrarlıyoruz"⁸⁸ diyordu.

Bununla ilgili olarak bir gensoru önergesi üzerine T.B.M.M'de hükümet adına söz alan Onural Şeref Bozkurt, 1979 tarihli Türk-Bulgar Vize Anlaşması hükümlerinin uygulanmadan göçmenlerin ülkeye alınması kararının altında, tamamiyle insani duyguların yattığını ve bu yolla üç aylık sürede 310.000 göçmenin Türkiye'ye kabul edildiğini ancak yapılan girişlerde 18-21 yaşları arasındaki gençlere, Bulgaristan Hükümeti tarafından pasaport verilmediği ve böylece de ailelerin parçalandığını ve geriye dönüşlerin altında yatan temel faktörün de bu olduğunu söyleyerek; bu vize uygulamasına, fiili olarak Bulgaristan Hükümetinin uğradığı işgücü kaybının ekonomisinde meydana getirdiği etkiler nedeniyle zorunlu tehciri yavaşlatmaya başlayacağı, pasaport verme işlemlerini ağırlaştıracağı ve verilen pasaportların bir kısmının da geri alınacağı yolunda haberler alınması; diğer bakımdan da, Türk Hükümetinin, Bulgaristan'ı kapsamlı bir göç anlaşmasına zorlama düşüncesinin neden olduğunu belirtmiştir. Hükümete göre vizeli giriş uygulaması, Türkiye'ye göçü daha düzenli ve kendisinin belirleyeceği bir kapsamda gerçekleştirme imkanı vermiştir. Vizeli giriş uygulamasıyla, başlangıçta bir baskın şeklinde ortaya çıkan zorunlu göç hareketi, daha sonraki elverişli şartlardan istifade edilerek kontrole sokulmuş bulunmaktadır. Bu suretle, bölünmüş aile sorununun da önemli ölçüde önüne geçilmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, Bulgar Hükümetinin elinde bulunan, istediğini gönderip istemediğini göndermeme imkanı ve buna bağlı olarak ortaya çıktığı tespit edilen şantaj ve rüşvet yoluyla soydaşların istismar edilmesi yolu da tıkanmış bulunuyordu. Bu politikanın temelinde, Bulgaristan'da yaşamak isteyen Türklerin ikili ve çok taraflı anlaşmalarla sahip oldukları tüm hakların tanınması ve iadesi, Türkiye'ye gelmek isteyenlerin ise, kapsamlı bir göç anlaşması ile haklarının ve hukuklarının tanınıp korunması koşulları yer alıyordu⁸⁹.

Ancak çok geçmeden Bulgaristan Hükümeti, Türkiye'nin, Bulgaristan'dan zorunlu olarak göç ettirilen Türklere vize uygulaması kararını kınadı. Diğer taraftan Türkiye'nin vize uygulamasına dönme kararı, daha önce gelen göçmenler arasında da endişeyle karşılanmış ve muhalefet tarafından da tartışmalara yol açmıştır⁹⁰.

⁸⁸ **Milliyet Gazetesi**, 22 Ağustos 1989, s. 13.

⁸⁹ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, s.86.

⁹⁰ **Milliyet Gazetesi**, 22 Ağustos 1989, s. 13.

Nitekim bununla ilgili olarak T.B.M.M.'nde S.H.P. grubu adına söz alan Güneş Gürseller 1984 yılından beri devam eden olayların hükümetin ilgisizliğinden kaynaklandığını belirterek hükümetin yanlış politikası nedeniyle bir tuzağa düşürüldüğünü ve Bulgaristan'ın “*yeter artık yollama*” dedirterek; Türkiye’de başına gelenlerden pişman göçmenlerin hiç değilse bir bölümünün geriye dönüşünü beklediğini ve geride kalanlara gözdağı verip susturarak, ardından da bütün dünyaya Bulgaristan’da Türk azınlığı diye bir şey kalmadığını ilan edip baskılardan kurtulmak amacıyla bunu yaptığını söylüyordu. Muhalefete göre Türkiye Cumhuriyeti’nin politikası, balkanlarda Türk varlığının yaşatılması olmalıydı. Önce kapıları açıp “ herkes gelsin” dedikten sonra, 310.000 göçmenin gelmesi üzerine vize uygulamasına dönmek, tamamen politikasızlığın ve ortaya çıkan fiili durum karşısında çaresizliğin bir ürünüydü⁹¹.

Ancak muhalefetin bu söylemleri karşısında hükümet adına yaptığı açıklamalarda söz alan Başbakan Turgut Özal 1985 yılının Ocak ayında Jivkov’la görüşen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterine Jivkov’un, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit’e Bulgaristan Türkleri içerisinde Türkiye’ye göç etmek isteyenlere müsaade edeceklerini söylediğini ancak her iki liderin de bunu kabul etmediğini bununla ilgili de 5 Haziran 1976’da Şale Köşkünde Jivkov’un Süleyman Demirel’e 700.000-800.000 Türk’ten göç etmek isteyen 200.000 kişiye bir itirazı olmadığını söylediğinde Demirel’in, Türkiye’de akrabası olanlara müsaade edilebileceğini ancak diğerlerine müsaade edilemeyeceğini söylediğini belirtiyordu⁹². Demirel’e göre ise Türkiye Cumhuriyeti Devletinin “*Balkanları Boşaltma*” diye bir politikası olmadığı için böyle yapılmıştı⁹³. Konuşmasına devam eden Başbakan Özal yine benzer bir şekilde 1966 senesinde Bulgar Dışişleri Bakanı Başev’in Türkiye’yi ziyareti sırasında Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile yapmış olduğu görüşmenin zaptını okuyarak Başev’in parçalanmış aileler dışındaki Bulgaristan Türklerinin de göç etmek isteyebileceğini ve Türk temsilciliklerini istila edebileceğini ve bununla Türk-Bulgar ilişkilerini bozabilecek bazı olaylar ortaya çıkarabileceğini söylediğinde Çağlayangil’in yığın halinde bir göçün Bulgaristan için olduğu kadar Türkiye içinde problem yaratacağını, imkan ve menfaatler dahilinde müzakere ederek Bulgaristan Türkleri meselesini halletmekten ziyade esas hedefin Türk-Bulgar ilişkilerini normal ve iyi bir yola sokmak olduğunu söylediğini belirtiyordu. Son olarak da 25-27 Haziran 1979’da

⁹¹ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, s.71.

⁹² T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, ss.92-95.

⁹³ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, s.66.

Mladevov'la Ökçün'ün görüşmesinde, Mladenov'un bütün göç etmek isteyenlerin göçü ile ilgili ne düşünüyorsunuz sorusuna Ökçün'ün, konunun parçalanmış ailelerin birleştirilmesi olarak ele alındığını söylediğini dile getiriyordu. Özal'a göre Jivkov Türk hükümetlerinin hiçbir şekilde büyük bir göçü kabul etmeyeceğine kanaat getirmişti ve daha önceki Türk Hükümetlerine blöf yapmıştı. Şimdi ise göç anlaşması yaparak hepsini almaya razıyız dendiğinde buna yanaşmıyordu. Aslında Bulgar Hükümetinin istediği iki şey vardı. Ya oradaki Türklerin hepsini asimilasyon politikasıyla Bulgarlaştırmak ya da hepsini 1950-1951'de yaptığı gibi bedava göndermek. Birincisini yapamadıkları içinde ikinci yolu denemişlerdi. Türk hükümeti vizeyi uygulamadan önce bunun böyle olacağını biliyordu. Çünkü uzun yıllar, komünist rejim Bulgaristan'daki Türk toplumunu ezmişti ve ümitlerde azalmıştı⁹⁴.

Bu arada Türkiye'ye gelmek için vize almak isteyen Türklerin Türk temsilciliklerine girişleri de Bulgar polisi tarafından engelleniyordu. Bulgar polisleri, pasaportları alarak vize işlemlerini kendileri yaptırıyorlardı. Türk diplomatlara göre vize alanlar görülmediği için, Bulgaristan bu yolla Türkiye'ye, Çingeneleri ve Bulgar ajanlarını yollayabilirdi. Nitekim kısa süre sonra göçmenlerle beraber 500 kadar Bulgar casusun da Türkiye'ye geldiği ve vazifelerini yapıp döndükleri belirlendi⁹⁵.

Çok geçmeden Bulgaristan'dan ilk vizeli göçmen Ahmet Durmuş 23 Ağustos 1989'da Türkiye'ye geldi. Durmuş çok sayıda göçmenin Türk sınırına 35 kilometre mesafedeki Mladenov bölgesinde çok kötü şartlar altında beklediklerini, yiyecek ve sularının sınırlı olduğunu, her şeylerini sattıklarını ve bu yüzden de ne geri dönebildiklerini ne de Türkiye'ye gelebildiklerini söylüyordu⁹⁶.

Hükümete göre vize uygulaması amacına ulaşmıştı. Türkiye iyi niyetli davranmıştı. Ancak bu suiistimal edilmişti. Ayrıca hiçbir ülke bu hızda bir göçü taşıyamazdı. Önce parçalanmış aileleri birleştirmek koşuluyla vize verilmiş kişiler Türkiye'ye davet ediliyordu. Bulgar basını ise sınırda bekleyen göçmenlerin durumunu yansıtarak, bunları Türkiye'nin perişan ettiği imajını vermeye çalışıyordu⁹⁷. 2 Haziran 1989'dan Mayıs 1990'a kadar vize alarak Türkiye'ye giriş yapan soydaş sayısı ise 34.098'e ulaşmıştı. (Tablo 1)

⁹⁴ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, ss.94-96.

⁹⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 26-27 Ağustos 1989, ss. 14-15.

⁹⁶ **Milliyet Gazetesi**, 24 Ağustos 1989, s. 17.

⁹⁷ **Milliyet Gazetesi**, 25 Ağustos 1989, s. 10.

Vizeli giriş yapanların 29.664'ü Edirne-Kapıkule'den, 4.434'ü Kırklareli-Dere köyden Türkiye'ye giriş yapmıştı (Bkz. Ek.1,Tablo 35).

3. Göçmenlerin Anlatımı İle Geriye Dönüşler ve Nedenleri

Bu arada garip bir olgu yaşanıyordu. Bazı soydaşlar Türkiye'deki koşullara uyum sağlayamıyor ya da Bulgaristan'da bıraktıkları yakınlarının özlemlerine dayanamıyorlardı. Bir tersine göç olayı başlamıştı⁹⁸.

Bulgaristan'dan göç eden göçmenlerin büyük bölümü, yakınlarından ayrı olmak, barınma ve iş bulamama gibi sebeplerle Bulgaristan'a dönmeye başlamıştı. Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan Seher Öztürk, geri dönüşlerinin sebebini “Annem, babam iş bulamadı. Bunun için dönmeye karar verdiler”⁹⁹ diye belirtirken,

Razgrad'a dönmekte olan Cemile Alioğlu ise asker iki oğlunun Bulgaristan'da kaldığını söyleyerek “Biz Özal'a güvendik, 2 milyon gelsin alırız. Bulgar'lar istiyorsa onlarda gelsin, onları da alırız dedi. Umutla evi, barkı, evlatlarımızı bırakıp geldik. Bir kısım aileler kurtulurken, bir kısım aileler de daha da beter parçalandı”¹⁰⁰ diyordu.

Diğer göçmenlerin geri dönüş gerekçeleri de şöyle idi:

Kemal Nuri, “Bursa'daki akrabalarımızın yanına gittik. İş aradım. Bulgaristan'da elektrik işçisiydim. Birkaç gün geçici olarak çalıştım. Türkiye çok güzel, Devlet Türk. Benzemiyor öbür tarafa. Ama yeni gelinen bir yerde yaşam mücadelesi zor. Göç anlaşması olsun. Tekrar geleceğiz. 1400 leva ile geldim. Param bitti. Çalıştığım günler 7 bin lira ücret aldım yetmedi.”

Ferhat İbrahim, “... Şumnu'dan 2 ay önce geldik. Bursa'ya gittik. Bizi okula yerleştirdiler. Kiralık ev aradık ama bu süre içinde kesemize göre ev bulamadık.”

Kamil Osman, “Silistre'den 25 gün önce geldik. Tekirdağ Muratlı'da akrabalar vardı. Onların yanına gittik. Fakat yer bulamadık. 2 çocuğum Bulgaristan'da kaldı. 3'tane torunum orada. Çocuğumun birini yeni askere aldılar. Hasretlerine dayanamadım.

⁹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 28 Ağustos 1989, s. 14.

⁹⁹ **Milliyet Gazetesi**, 2 Eylül 1989, s. 13.

¹⁰⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 28 Ağustos 1989, s. 14.

Türkiye’de aç kalmadık. Ben iş bulup çalışmaya başladım. Ayda 300 bin liraya yakın para alıyordum. Ancak kendimize bir ev bulamadık. Kız kardeşimin biri hastaydı, tam 10 gün süreyle ev aradık. Bulgaristan’dan geldiğimizi duyunca kimse ev vermek istemedi. Bulduğumuz evlerin kirası da 300 bin liradan başlıyordu. Türkiye cennet gibi her bakımdan zengin bir yer. Ben Razgrad’da fabrikada çalışıyordum. Emekliliğime 7 yıl var. Dönüşümde tekrar fabrikaya girip çalışmaya çalışacağım. Türkiye’ye bir göç anlaşması yapılırsa seve seve gelirim. O zaman hem biz zor durumda kalmayız hem de Türk Hükümetinin başına yük olmayız”¹⁰¹.

Hüsniye Mustafaoğlu ise “Bulgarların oyununa geldik. Onlar bizi bu şartlarda Türkiye’ye gönderip. Perişan olmamızı istedi. Göç anlaşması yapmadı. Türk Hükümeti bize kucak açtı. Ama 320 bin kişiye kısa sürede ne yapılır. Biz her şeyin bilincindeyiz, ama Bulgaristan’a dönmek zorundayız. Göç anlaşması yapılırsa, tekrar döneriz”¹⁰² diyordu. Göçmenler kış gelmeden dönmek istediklerini daha geç kaldıkları takdirde, Bulgaristan’daki evlerinin de ellerinden gideceğinden korktuklarını belirtiyorlardı.

Bulgaristan’dan göçe zorlanan 315.000 dolayındaki göçmenin Türkiye’ye gelmesinden sonra yürürlüğe konan vizeli giriş uygulaması ise Bulgaristan’a geri dönüşleri daha da arttırdı. 2 Eylül’de Bulgaristan’a 5500 kadar göçmen dönüş yapmıştı. Göçmenlerin bir kısmı Bulgaristan’da kalan aile fertlerine kavuşamayacakları kaygısıyla dönüş kararı alıyordu. Vizeli gelen göçmenler göç eden Türklerden boşalan evlere ve iş yerlerine Rus gençlerin yerleştiğini bildiriliyorlardı. Bulgaristan’a geri dönüş kararı alan göçmenlerin çeşitli gerekçeleri arasında en önemli olanı askerdeki oğluna, pasaport alamayan ana, baba, eş ve çocuğuna bir daha kavuşamama korkusuydu. Göçmenler vizesiz gelişler sırasında yakınlarını umutla beklediklerini ancak vize zorunluluğu konmasının umutlarını kırdığını belirtiyorlardı¹⁰³.

Yani parçalanmış aileler sorunu, Bulgaristan’daki mal varlıklarını ve kazanmış oldukları sosyal güvenlik haklarını kaybetme endişesi ve Türkiye’de barınma ve iş bulamama sorunları, bazı göçmenlerin geriye dönmelerine neden olmuş ve zorunlu göçün başladığı Haziran 1989’dan, Mayıs 1990 tarihine kadar 133.272 (28.320 aile) (Tablo 2) kişi geriye dönüş yapmıştı. Geriye dönenlerin 116.471’i (23.446 aile) Edirne-

¹⁰¹ **Milliyet Gazetesi**, 20 Ağustos 1989, s.15.

¹⁰² **Hürriyet Gazetesi**, 31 Ağustos 1989, s. 16.

¹⁰³ **Hürriyet Gazetesi**, 28 Ağustos 1989, s. 14.

Kapıkule'den, 16.801'i (4.874 aile) Kırklareli Dere köyden çıkış yapmıştır (Bkz. Ek.1,Tablo 36).

Bulgar yönetiminin göçe zorladığı göçmenlere, Türkiye'den kimlik almadıkları ve altı ay içinde geri döndükleri takdirde, Bulgar vatandaşı olarak kalacaklarını ve istediklerinde geri gelip gidebileceklerini, ailelerini görebileceklerini, mal, mülk ve paraları ile sosyal haklarına sahip olabilecekleri sözüne inanarak geriye dönenlerin eski ev ve köylerine yerleşmelerine izin verilmemiş, eski işlerini ve mesleklerini sürdürmeleri de engellenmiştir. Bu arada geri dönenlere sınırda Bulgar rejimini ve dilini kabul ettiklerine dair belgeler de imzalatırılıyordu.

4. Göçmenlerin Anlatımı İle Göçün Sonuçları

Bu arada bu yoğun göç olayı Bulgaristan'da önemli ölçüde bir iş gücü açığı yaratmış, tarımsal alanda bu işgücü açığı yüzünden üretim düşüklüğü meydana gelmiştir. Bu üretim düşüşü Bulgar makamlarını başta ekmek olmak üzere bazı tüketim maddelerini karneye bağlamaya zorlamıştır. Bulgar Merkez Bankası ise Türkiye'ye gelen göçmenlerin beraberlerindeki Bulgar paralarının doğurduğu darlık yüzünden para basmaya başlamış ve ülkede özellikle tarımsal alanda artan iş gücü açığı asker, polis, devlet memuru ve öğretmenler devreye sokularak giderilmeye çalışılmıştır¹⁰⁴.

Yani Bulgaristan hükümeti 100.000'den fazla Türkün sınır dışı edilmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik krizden kurtulabilmek için yoğun sivil seferberlik önlemleri almıştır. Bulgaristan Parlamentosunun Resmi Gazetesi Darshaven Westnik'te, 5 Temmuzda yayımlanan Kararnamede ülkenin ekonomisini zor duruma düşüren şartlar gereği, gerekli iş gücünü sağlamak amacıyla "*barış zamanında sivil seferberlik*" ilan edildiği belirtilmiştir. Kararnamede, Devlet Konseyi tarafından yürürlüğe konulacak olan sivil seferberliğin Konsey kararıyla ülke genelinde uygulanılabileceği, bu önlemlere kadınlar için 18–55, erkekler için 60 yaşına kadar olan bütün vatandaşların uymakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Nitekim bu önlemler daha çok tarım, ulaştırma, inşaat ve gıda endüstrisi alanında çalışan Türklerin göçe zorlanmalarından sonra doğan boşluğu doldurmayı amaçlıyordu. Çünkü artık Bulgaristan'da ekmek bile karneyle alınıyordu¹⁰⁵.

¹⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**, 3 Temmuz 1989, s. 14.

¹⁰⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 6 Temmuz 1989, s. 13.

Ayrıca iş gücü kaybı nedeniyle ekonomisi giderek çıkmaza giren Bulgaristan, göçü önlemek için geri dönenleri televizyona çıkararak, Türkiye aleyhine yayın yapmaya da başlamıştı. Bununla ilgili Ahmet Halimoğlu şunları söylüyordu.

“20 gün önce Bulgaristan’a döndüm. Beni gümrükte sorguya çektiler ve niçin geri döndüğümü sordular. Bir röportaj yapmak istedi. Ancak geri döneceğimi belirterek, Türkiye aleyhine konuşmayacağımı söyledim. Bulgaristan’da kaldığım süre içerisinde Bulgar televizyonu her akşam 6–7 dakika geri dönen, Türkiye’de aç kaldıklarını, poliste işkence gördüklerini, iş bulamadıklarını, devletin sahip çıkmadığını, herkesin sefil olduğunu anlattı. Bulgar gazeteleri de her gün aynı konuları işliyordu”¹⁰⁶.

Türkiye’ye geldikten bir süre sonra Bulgaristan’a dönen bir göçmen de, Türkiye’deki yakınlarına gönderdiği mektupta Bulgaristan’a döndükten sonra karşılaştığı durumu şöyle anlatıyordu.

“Baba, ana ve ağabeyler, kardeşler. Ben buraya döndüm fakat bizim orada düşündüğümüz gibi değil. Burada durum gündün güne kötü oluyor. Binlerce pişmanım. Dönme fikrini aklınızdan çıkarın aç yatın çıplak durun. Fakat dönmeyi unutun. Biz burada düşünüyoruz, nasıl oraya varalım diye...”¹⁰⁷

Bulgaristan’a geri dönen Türklerin durumu ile ilgili Eşref Mustafaoğlu da “Daha önce yakınlarını Bulgaristan’da bırakıp Türkiye’ye göç eden, ancak bir süre sonra yeniden Bulgaristan’a geri dönenler bu yakınlarını göremiyorlar. Bulgaristan kasıtlı olarak Türk ailelerini bölüyor. Geri dönenler Bulgar Devletinin belirlediği işlerde çalıştırılıyor. İşe başlayanlara ömür boyu aynı işte çalışacaklarına dair, belge imzalatılıyor. Daha önce mimar, mühendis olanlar arasında bile tarla işçiliği yapmaya zorlananlar var. Hepimiz şaşırılmış durumdayız. Bana ve aileme dokunmasınlar diye her gün dua etmekten başka çarem yok. Burada yaşadığımız psikolojik baskı anlatılacak gibi değil”¹⁰⁸ diyordu.

Loveç’e 23 kilometre uzaklıktaki Üstreç (Malinovo) köyünde yeni adıyla Georgi Benkovski sokağı sakinlerinden Andre (Ahmet), köylerinden 80 ailenin Türkiye’ye gittiğini, sadece 5’inin kaldığını söyleyerek şunları ilave ediyordu.

¹⁰⁶ **Milliyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1989, s. 13.

¹⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, 2 Ekim 1989, s. 10.

¹⁰⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 1 Ekim 1989, s. 13.

“Kış ayıydı, 1985’di. Bir akşam saat sekizde köyün bütün elektrikleri söndü. Mahalleyi polis ve milis sardı. Türkleri tek tek topladılar ve yeni isimlerimizi gösteren kâğıtları verdiler. Ne direnebildik ne itiraz. İstersen yeni ismini kullanma. Kötek var sonunda, hapis var. Bize 150 ile 200 Leva para verirler. Ama Bulgar muhtarla adamları 500 Leva’dan aşağı almaz. Komünist Parti Köy Başkanı ve adamları da ondan aşağı kalmaz. Göç başlayınca Bulgar sıkıştı. Ürün tarlada kaldı. Bunun üzerine Sofya’dan çok adam getirdiler. Onlara prim verdiler. Şimdi geri dönenlere iş yok, onları sürüyorlar.”Yine aynı köyden Sevda adını alan Sevdiye’de şunları söylüyordu.

“Üç ay Türkiye’ye gittik. Türkiye’de bir kızanımın iki uşağı var. Gittik iyi yaptık, ama ne olduğunu anlamadık. Şimdi döndük. Baktık telef olacağız, bu yaştan sonra döndük. Söz verdi Özal bize, bakacak diye. Bakmadı bize. Çok meraklı gittik ama çok yalnız kaldık oralarda (Türkiye’de)”¹⁰⁹.

Bu arada Türkiye’ye göç ettikten sonra Bulgaristan’a geri dönen Türklere yönelik baskının devam etmesinden dolayı çaresiz kalan Bulgaristan Türkleri bu seferde İsveç’e gitmek için Sofya’daki İsveç Büyükelçiliğine hücum etmeye başlamıştı. Ancak yoğun başvurudan dolayı İsveç Hükümeti ise Eylül ayı sonundan itibaren vize vermeyi durdurmuştu¹¹⁰.

25 Ekim tarihi itibariyle geri dönenlerin sayısı 49 bini aşarken, vizeli olarak Türkiye’ye giriş yapanlar ise 5.000’i bulmuştu. Ayrıca Bulgaristan’daki Türkler de vize almak için Türk elçiliği ve konsoloslukları önünde uzun kuyruklar oluşturuyordu. Geri dönenler ise pişmandı. Çünkü ne eski işlerini ne de evlerini bulabiliyorlar, Bulgar nüfusun yoğun olduğu yerlere sürülüyorlardı. Onların yerine ise Sofya’dan ve Sovyetler Birliğinden gelenler yerleştiriliyordu¹¹¹.

Diğer taraftan göçün en önemli sonucu 35 yıllık iktidarından sonra Jivkov’un istifa etmek zorunda kalmasıydı. Bulgaristan Devlet Başkanı ve Komünist Parti Genel Sekteri Todor Jivkov, Merkez Komitesinin 10 Kasım 1989 tarihinde yaptığı toplantıda görevinden ayrılmak istediğini bildirmiş ve bu isteğini yeri getirilerek yerine Dışişleri Bakanı Peter Mladenov atanmıştır. Bulgaristan’daki bu gelişmeler Ankara’da ve Bulgaristan Türk

¹⁰⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 13 Ekim 1989, s. 15.

¹¹⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 1 Ekim 1989, s. 13.

¹¹¹ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Ekim 1989, s. 15.

azınlığı arasında olumlu karşılanmış, iktidar değişikliğinin, diyalogu olumlu yönde etkileyeceği belirtilmiştir¹¹².

Öte yandan Bulgaristan'daki son gelişmeler tersine göçü hızlandırmış, Kasım ayından itibaren yavaşlayan ve günde 250 kişiye kadar düşen tersine göç Jivkov'un görevinden ayrılmasından sonra artmıştır¹¹³.

5. Yeni Bulgar Yönetiminin Türk Azınlıkla İlgili Kararları

Jivkov'un yerine gelen Peter Mladenov ise daha Dışişleri Bakanı iken Eylül ayında ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile gizlice görüşmüştü. New York'taki bu görüşmede Bulgaristan'daki Türklerin durumu ele alınmış ve Mladenov, Türk azınlığın sorunlarıyla ilgili görüşleri, itiraz etmeden dinlemişti. Türkiye'ye göre ise sorunun çözümlenmez konusunda bir hareketlilik yaşanması muhtemeldi¹¹⁴.

Nitekim iki ülke yetkilileri tarafından ümit verici açıklamalar yapıyordu. Bulgaristan'da değişiklik kendini göstermeye başlamıştı¹¹⁵. Nitekim 18 Kasım 1989'da Bulgaristan'da 50.000'den fazla Bulgar, Sofya'da bir gösteri düzenledi. Göstericiler "Kahrolsun kızıl burjuvazi", "Jivkov yargılsın", "Anayasa değişsin" ve "serbest seçim istiyoruz" sloganlarıyla haykırdılar. ABD ve İngiltere'nin yeni yönetime olan bu desteği olumlu sonuç vermişti¹¹⁶.

Diğer taraftan Varşova Paktı liderleri toplantısı için Moskova'da bulunan Bulgaristan Devlet Başkanı Peter Mladenov, 7 Aralıkta Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov'la görüşmesini müteakip verdiği beyanatta da Türkiye ile dostça komşuluk ilişkisi isteğini bildirmişti¹¹⁷.

Tabii tüm bu gelişmelerin altında ekonomik beklentiler yatıyordu. Nitekim daha önce üç yüz milyon dolarlık tüketim kredisi açılan Sovyetler Birliğine, Eximbank aracılığıyla yüz milyon dolarlık daha kredi tanınmıştı. Böylece Ankara'da 6 Aralık' da imzalanan bu protokolle Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ticaret hacminin artırılması

¹¹² **Milliyet Gazetesi**, 11 Kasım 1989, s. 4.

¹¹³ **Milliyet Gazetesi**, 22 Kasım 1989, s. 12.

¹¹⁴ **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 1989, s. 4.

¹¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, 17 Kasım 1989, s. 15.

¹¹⁶ **Milliyet Gazetesi**, 19 Kasım 1989, s. 4.

¹¹⁷ **Milliyet Gazetesi**, 6 Aralık 1989, s. 13.

hedefleniyordu. Ancak Türkiye'deki göçmenlerin kış kâbusu iyice artmıştı. Barakalarda tek battaniyenin altında ısınmaya çalışanlar “ Böyle yaşamak olur mu?”, “Artık canımıza tak etti” diyerek dert yanıyordu¹¹⁸. Bulgaristan'da ise 10 Aralıkta Sofya'da düzenlenen ve yüz bin kişinin katıldığı gösterilerde demokrasi ve reform sloganları atılıyordu¹¹⁹.

Bulgaristan'da komünist rejime baskı yapmak amacıyla ülkenin dört bir yanından gösteriler yapılmaya başlanmış ve seslerini bu yolla daha çok duyurabileceklerine inanan binlerce kişi başkent Sofya ve çevresinde bağımsız hareketlerin çağrısı üzerine sokaklara dökülmüştür. Acil demokratik değişikliklerin yapılmasını talep eden bu gösterilere katılan Türk azınlığı da bu gösterilerde adlarının geri verilmesini talep etmişlerdir. Yapılan gösteriler sonucu Bulgaristan'da 35 yıl parti ve Devlet Başkanlığı yapan Todor Jivkov 13 Aralık 1989 tarihinde Komünist Parti'den ihraç edilerek, Bulgaristan'da KP'nin toplum ve devlet içindeki öncü rolü kaldırılmış¹²⁰ ve Komünist Partisi Merkez Komitesi, 29 Aralık'ta ülkede yaşayan Türklere adlarını, dinlerini ve dillerini seçme hakkının verilmesini kabul etmiştir¹²¹.

Bu arada Bulgaristan'da Türk azınlığın isimlerinin iade edilmesi yolunda alınan bu karara özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali'de tepkiler oluşmuştu. Türklere göre bu protesto gösterisini yapanlar Jivkov döneminde güvenlik kuvvetleriyle birlikte hareket ediyorlardı ve yeni dönemde kendilerinden hesap sorulacağından korktukları ve menfaatlerini kaybedecekleri için iki toplumu birbirine kırdırmak istiyorlardı. Ancak Bulgaristan'ın İstanbul Konsolosu Slavi Slavou, 2 Ocakta düzenlediği basın toplantısında, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin tüm haklarının geri verileceğini ve 30 Ocak'ta toplanan Kongrede tüm sorunların ele alınacağını ve yeni bir Bulgaristan yaratılacağını söylüyordu. 9 Ocakta Kuveyt'te başlayacak olan Türk-Bulgar görüşmelerinde ise gündemin ilk maddesini Türk azınlığın statüsü ve göçün ortaya çıkardığı çeşitli insani sorunların nasıl çözümleneceği konusu oluşturuyordu¹²². Nitekim Kuveyt'te Bulgar Dışişleri Bakanı Boiko Dimitrov ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz arasında gerçekleşen bu görüşmede Türk azınlığı meselesinin çözümlenmesi ve bu çerçevede yeni yönetimin konuya ilişkin kararlarının uygulanması halinde, Türk-Bulgar ilişkilerinin önündeki

¹¹⁸ **Milliyet Gazetesi**, 7 Aralık 1990, s. 3.

¹¹⁹ **Milliyet Gazetesi**, 11 Aralık 1989, s. 4.

¹²⁰ **Milliyet Gazetesi**, 14 Aralık 1989, s. 4.

¹²¹ **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 1989, s. 13.

¹²² **Milliyet Gazetesi**, 3 Ocak 1990, s. 13.

engelin kalkacağı ve ikili ilişkilerin normalleşmesi iradesi karşılıklı olarak ifade edilmiştir¹²³.

Bu arada Millet Meclisi Başkanı Stanko Todorov'un çağrısı üzerine bir "Kamu Konseyi" oluşturulmuştur. Toplumun çeşitli kesimlerinden ve değişik eğilimlerden kişilerin katıldığı Kamu Konseyi 9-12 Ocak tarihleri arasında sürdürdüğü çalışmaları sonucunda bir taslak karar metnini kabul etmiştir¹²⁴.

Kamu Konseyi'nce hazırlanan "*Ulusal Sorun*" a ilişkin bu karar tasarısı Bulgaristan parlamentosunca 15 Ocak 1990 günü kabul edilmiştir. Kararın başlıca maddeleri şöyledir :

1. Millet Meclisi her Bulgar vatandaşının vicdan inanç ve dil özgürlüğü hakkı bulunduğunu teyit eder. Bu hak, dini ibadetlerin, günlük yaşama dair gelenek ve göreneklerin özgürce yerine getirilmesini de kapsar.

2. Her Bulgar vatandaşı özgürce ad seçme hakkına sahiptir. Hiç kimsenin adını korumak ve kendi iradesiyle değiştirmek isteyen vatandaşları etkilemeye, onlar üzerinde zor ya da baskı kullanmaya hakkı yoktur. Ad değiştirme işlemlerinin gönüllü ve özgür olması garanti altına alınmalıdır. Vatandaşların özgürce ad değiştirme hakkının önemi dikkate alınarak, buna ilişkin uygulama Şubat 1990 sonuna kadar kabul edilecek özel bir yasayla tespit edilmelidir.

3. Bulgar dili, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde resmi devlet dilidir. Tüm eğitim sisteminde kurum ve örgütlerde, hizmet alanında, aynı zamanda resmi devlet dilidir. Tüm eğitim sisteminde kurum ve örgütlerde, hizmet alanında, aynı zamanda resmi belgelerde kullanılması zorunludur. Bunun dışında vatandaşlar, günlük yaşamın diğer yerlerinde ve kişisel ilişkilerinde istedikleri diğer dilleri konuşabilirler,

4. Üç renkli Bulgar Devlet Bayrağı ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin Devlet Arması, tüm halk için kutsaldır. Ülkenin yasalarınca belirlenmiş olan durumlar haricinde, Bulgar vatandaşlarının diğer devletlerin bayraklarını çekmelerine izin verilmez.

5. Bulgaristan'ın toprak bütünlüğüne, ulusun birliğine yönelik eylemlerde bulunan veya topraklarını, dini, etnik veya başka temelde bölüp parçalamayı amaçlayan politik ve diğer toplumsal örgütlerin kurulmasına izin verilmez.

¹²³ **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 39, Altmış Dördüncü Birleşim, s.81.

¹²⁴ **Milliyet Gazetesi**, 9 Ocak 1990, s. 12.

6. Ayrımcı eylemlere ve vatandaşların onuruna yönelik saldırılara, aynı zamanda etnik düşmanlık ve kin duygularının aşılmasına izin verilmez. Böyleleri çok ciddi şekilde cezalandırılır.

7. Buldukları bölgelerde etnik bakımdan azınlıkta olanların hakları, özgürlükleri, güvenliği, huzur içinde yaşamaları ve çıkarları korunmak üzere, gerekli ek yasal, adli ve idari garantiler yaratılmalıdır. Bu maddi, kültürel, dini ve sosyal gereksinimlerin giderilmesi günlük faaliyetlerde de geçerlidir. Halkın bu bölümünün yaşadıkları yöreleri zorla ya da göç yoluyla terk etmelerine hiçbir biçimde izin vermemek için devlet özel tedbirler alacaktır.

8. Anayasada ve yasalarda yapılacak değişiklikleri belirleyecek ve bu konuda milli politikayı tespit edecek bir Parlamento Komisyonu Devlet Konseyi Başkanının başkanlığında ve tüm toplumsal güçlerin temsilcilerinin katılımıyla kurulmalıdır.

Kararda “*Türk*” veya yeni yönetimin benimsediği ifadeyle “*Türkçe ve Türkçe konuşan*” tanımlarına yer verilmemiştir. Kararda ayrıca, kültürel haklar, Türkçenin 1984 öncesinde olduğu gibi yayın alanında (Türkçe gazete, dergi, edebiyat, müzik eserleri yayını, Türkçe radyo yayını) veya 1970’li yıllardaki gibi eğitimde kullanılacağı gibi hususlara da atıfta bulunulmamıştır¹²⁵. Ayrıca 8 Ocakta Sovyetler Birliği’nin, Bulgaristan yönetiminin, Jivkov rejiminin Türk azınlığa yaptığı tehcir ve asimilasyon politikasını büyük bir siyasi hata olarak nitelmesi,¹²⁶ Bulgaristan’daki Türk azınlığın durumu ve ikili ilişkiler konusunda Kuveyt’in arabuluculuğu ile yapılan ikinci buluşmayı, 30 Ekimdeki ilk buluşmanın aksine bu kez Jivkov rejiminin baskısından kurtulmuş bir ortamda olumlu ve dostane bir şekilde gerçekleştirilmiştir¹²⁷.

¹²⁵ **Milliyet Gazetesi**, 16 Ocak 1990, s. 4.

¹²⁶ **Milliyet Gazetesi**, 9 Ocak 1989, s. 12.

¹²⁷ **Milliyet Gazetesi**, 10 Ocak 1989, s. 12.

F. BULGARİSTAN GÖÇMENİ TÜRKLERE GÖTÜRÜLEN HİZMETLER VE YASAL DÜZENLEMELER

1. İskâna İlişkin Hizmetler

Bulgaristan'dan zorunlu göçün başladığı 2 Haziran 1989'dan Mayıs 1990 tarihine kadar vizeli ve vizesiz olarak Türkiye'ye giriş yapan göçmen sayısı 345.960 (82.390 aile) kişidir. Bunların 298.243'ü (69.904 aile) Edirne-Kapıkule karayolu ve demiryolu ile Türkiye'ye gelmiştir. 47.717'si (12.486 aile) ise Kırklareli-Dere köy kapısından girmiştir.

Göçün başladığı tarihten 1990 yılı Mayıs ayı sonuna kadar vizeli veya vizesiz olarak Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden Türkiye'de kalanların sayısı 212.688 kişidir (Bkz. Ek.1,Tablo 36).

Türkiye'de kalan göçmenlerden 104.682'si (yüzde 49.2) erkek, 107.574'si (yüzde 50.8) kadındır. Kadın sayısının erkeklerden fazla olmasının başlıca nedeni, genç erkek işgücünün askerlik gerekçesiyle Bulgaristan'dan çıkmasına izin verilmemesidir (Bkz. Ek.1,Tablo 37).

Gelen göçmenlerle Türkiye nüfusu yaş gruplarına göre mukayese edildiğinde, 0-20 yaş grubunu temsil eden çocuk ve genç nüfus oranı gelen göçmenlerde Türkiye nüfusuna oranla az iken; çalışan iş gücünü temsil eden 20-60 yaş grubu oranı oldukça fazladır. Buda yerleştirildikleri yerin ekonomisini olumlu yönde etkileyecek mahiyettedir (Bkz. Ek.1,Tablo 38).

Gelen göçmenlerle, Bursa nüfusu yaş gruplarına göre mukayese edildiğinde, 0-20 yaş grubunu temsil eden çocuk ve genç nüfus oranı gelen göçmenlerde Türkiye nüfusuna oranla az iken; çalışan iş gücünü temsil eden 20-60 yaş grubu oranı oldukça fazladır. Buda yerleştirildikleri yerin ekonomisini olumlu yönde etkileyecek mahiyettedir (Bkz. Ek.1,Tablo 39).

Gelen göçmenlerin kadın ve erkek nüfus oranı ile Türkiye ve Bursa kadın ve erkek nüfus oranı benzerdir (Bkz. Ek.1,Tablo 40).

1989 yılı yazında meydana gelen bu kitlesel göç, daha önceleri bazı belirtileri görülen, fakat bu boyutta, bu sürede ve bu şekilde olacağı kestirilmeyen önemli bir olgudur. Her şeyden önce bu göç, irade dışı, zorlama ile kontrol edilemeyen şartlarda

gerçekleşen ve kısa vadede son derece ciddi sorunlar yaratabilecek bir nüfus hareketidir. Türk Hükümeti çok kısa sürede gerçekleşen bu yoğun göç karşısında kaynakları sınırlı olmasına rağmen, yoğun bir çaba göstererek göçmen soydaşların iskan meselesini aşamalı ve planlı bir şekilde çözmüştür.

Edirne ve Kırklareli'den giriş yapan soydaşlar, eğer varsa akraba ve yakınlarının yanlarına gönderilmişler, yakınları bulunmayanlar ise bir süre çadırlarda, okullarda ve yurtlarda, kamplarda ve prefabrik evlerde konuk edilmiş, daha sonra ev ve iş bulabilecekleri illere dengeli bir şekilde gönderilmişlerdir¹²⁸.

a. Kira Yardımı

Türkiye'ye daha önce göç etmiş akraba ve yakını bulunanların önemli bir kısmı, bunların yanına giderek yerleşmişler veya yakınlarının yardımı ile bir ev bulabilmişlerdir. Yakınlarının yardımı ya da kendi girişimleriyle konut sorununu çözmeye çalışan aileler çoğunlukla Bursa ve İstanbul'da yoğunlaşmaktadır. Göçmen ailelerin sorunlarını bir ölçüde de olsa hafifletmek amacıyla Eylül 1989 tarihinde başlamak üzere ayda 300 bin liraya kadar kira yardımı uygulamasına başlanmıştır. Eylül 1989 – Mayıs 1989 tarihleri arasında göçmen ailelerine yapılan kira yardımı toplam 72.101.452.000 TL.'ye ulaşmıştır (Tablo: 15)¹²⁹.

b. Soydaşların Yerleştikleri iller

1989 yazında Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan göçmenlerin yerleştikleri iller arasında ilk sırayı Bursa almaktadır. Bursa'nın yerleşmek için birinci derecede tercih nedeni, göçmenlerin akraba ve yakınların daha çok bu ilde bulunması, onlarla birlikte yaşama ve çalışma isteğidir. 1989 yılında zorunlu göçle gelen her dört göçmendenden biri Bursa'ya yerleşmiştir. Bursa'ya yerleşenlerin sayısı 52.997'dir. Göçmenler yerleşmek için Bursa'dan sonra ikinci olarak İstanbul'u tercih etmişlerdir. İzmir, göçmenlerin yerleştikleri iller arasında yoğunluk bakımından üçüncü, Tekirdağ dördüncü, Kırklareli beşinci sırada yer almaktadır. İlk beş ile yerleşen göçmen sayısı, tüm göçmenlerin dörtte üçünden fazlasını oluşturmaktadır (Tablo 15)¹³⁰.

¹²⁸ Konukman, a.g.e., s. 83.

¹²⁹ Konukman, a.g.e., s. 86.

¹³⁰ Konukman, a.g.e., s. 90.

c. Konut Sorunu ve Çözüm Çalışmaları

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan göçmenlerin temel sorunlarının başında konut sorunu gelmektedir. Konut sorunu ile ilgili olarak 10 Ağustos 1989 tarihinde çalışmalara başlanmış ve Yüksek Planlama Kurulu Kararı gereği 40.000 adet sosyal konutun yapılması veya satın alınmasına karar verilmiştir. Konu ile ilgili yapılacak her türlü giderlerin finansmanı Toplu Konut Fonundan karşılanmıştır. Söz konusu projenin maliyeti beş yüz milyon dolardır. Bunun iki yüz elli milyon doları Avrupa İskân Fonundan karşılanmış olup, iki yüz elli milyon dolarlık kısmı ise projeyi üstlenen firmalarca kredi olarak sağlanmıştır¹³¹.

Yoğun ve ani göç karşısında Edirne, Tekirdağ ve Gaziosmanpaşa'daki çadır kent tesislerinin yetersiz kalması üzerine, göçmenlerin bir kısmı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve yurtlar ile Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı öğrenci yurtlarına geçici olarak yerleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda 33.579, yurtlarda 10.259 olmak üzere toplam 43.838 göçmen konuk edilmiştir. Bunların yüzde 33'ü (14.604) Bursa'daki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve yurtlara yerleştirilmiştir (Tablo 14), Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlardaysa 20.024 göçmen konuk edilmiştir. Buralarda konuk edilen göçmenler öğrenim yılının başlaması üzerine 1 Eylül 1989'dan itibaren kamplara, kalıcı iskan yerlerine ve kiralık evlere nakledilmişlerdir. Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı öğrenci yurtlarında geçici olarak konuk edilen göçmenlerin sayısal durumu ise şöyledir: Ankara 1953, Kayseri 986, İstanbul 2.293, Sakarya 110, Düzce 116, Bolu 221, Kocaeli 380, Sivas 700, İzmir 3.472, Aydın 150, Manisa 472, Adana 1.105, Konya 2.515, Malatya 864, Samsun 1.349, Tokat 39, Eskişehir 2.380, Afyon 100, Antalya 225, Eğirdir 118, Isparta 49, Bursa 419 (Bkz. Ek.1, Tablo 48).

2. İstihdama İlişkin Hizmetler

1989 yılı yaz aylarında Bulgaristan'daki yoğun baskılar sonucu göç etmek zorunda bırakılan ve çoğu malvarlıklarını, evlerini, işlerini, sosyal ve ekonomik haklarını geride bırakarak Türkiye'ye sığınan göçmenler Türk emek piyasası için elbette ciddi bir sorun olmuştur. Ancak, göçmenlerin büyük çoğunluğunun mesleki eğitim görmüş, iş tecrübesine sahip teknik elemanlar olmaları, bu sorunun çözümünü kolaylaştıran başlıca faktördür. Bu

¹³¹ DPT, a.g.e., s. 34.

bakımdan göçmenlerin, Türk emek piyasasında var olduğu bilinen ara eleman açığını kapatabilme yönünden önemli bir potansiyel oluşturdukları bir gerçektir. Nitekim, ara teknik eleman niteliği taşıyanlar kolaylıkla iş bulabilmişlerdir.

Göçmenlerin, meslek statüleri nedeniyle istihdamları fazla sorun oluşturmamakla birlikte, iş için müracaat edenlerin tamamının istihdam edilebilmesinin nedeni, çoğunun İstanbul ve Bursa'da yerleşmek ve buralarda iş bulmak konusunda ısrarlı olmalarıdır. Diğer şehirlere gönderilenler gerek ev ve gerekse iş bularak daha kolay uyum sağlarken İstanbul ve Bursa'daki yığılma işsizlik ve uyumsuzluk sorunlarını arttırmaktadır. Yoğun ve kısa sürede gerçekleşen büyük göç karşısında, esasen kaynakları sınırlı bir ülke olan Türkiye, çalışmak için başvuruların tamamını istihdam edememiş olmakla birlikte, bu şekilde ve bu boyutta bir insan göçünün en gelişmiş ülkelerde bile sorunlar yaratacağını ve benzer sıkıntılar doğuracağı tabiidir.

Göçmenlerin çok büyük kısmını yerleşmek ve çalışmak için Bursa ilini tercih etmelerinin nedeni, daha önceki göçlerle gelen akrabalarının bu ilde olması ve Bursa'nın gelişmiş bir tarım, sanayi ve ticaret merkezi konumu sebebiyle iş ve kazanç kaynağı bulma imkânının fazlalığıdır. Bursa bu nedenle, 1989 göç olayının da odak noktası durumuna gelmiştir.

Göçmenler arasında, erkeklerin çoğunlukla inşaat işlerinde, kadınların da tekstil sanayinde ve tarım kemsinde çalıştıkları ve deneyimli oldukları dikkati çekmektedir.

Bulgaristan'da eğitimin teknik okullarda verildiği ve eğitimini tamamlayanların çalışma zorunluluğu olduğu göz önüne alındığından, göçmenlerin çalışabilir durumda olanlarının hemen hepsinin bir meslek sahibi oldukları ve vasıflı eleman niteliği taşıdıkları söylenebilir. İş başvurusunda bulunanlarla ilgili olarak derlenen bilgilerden göçmenlerin % 95'inin meslek bilgisine sahip vasıflı kimseler oldukları anlaşılmaktadır.

Göçmenler arasında, devlete ait bir işyerinde çalışma yönünde güçlü bir eğilim görülmektedir. Bulgaristan'ın siyasi ve ekonomik sistemine bağlı olarak edindikleri alışkanlıklar sonucu özel teşebbüs düşüncesi başlangıçta yadırganmakta, öncelikle devletin kendilerine iş sağlamasını beklemektedirler.

1989 zorunlu göçüyle gelen göçmenlerin 6.942'si yüksek öğretim diplomasına sahip bulunmaktadırlar. Yüksek Öğretim Kurulu talep üzerine bunların çoğunun diplomalarının denklik işlemlerini tamamladığından istihdamları kolaylaşmıştır. Bunların

arasında ilkokul, anaokulu öğretmenliği, hemşirelik, sağlık memurluğu, ziraat ve makine mühendisliği diplomaları ağırlık taşımaktadır. 266 tıp diplomasının ve 309 hemşirelik diplomasının denkliği tanınmış ve bu diploma sahipleri istihdam edilmiştir. Sağlık hizmetleri alanında istihdam edilebilen göçmen sayısı 1.239'dur (Bkz. Ek.1,Tablo 50).

Milli Eğitim Bakanlığı, Bulgaristan'da öğretmen olarak görev yaparken zorunlu göçe tabi tutulanların bu durumlarını belgelemeleri halinde, durumu uygun görülenlerin Milli Eğitim Bakanlığınca branş ve formasyon konularında yapılacak bir hizmet içi eğitime tabi tutulmalarından sonra özellikle zorunlu göçe uğrayanların çocuklarının yoğun olduğu bölge ve okullarda istihdam edilmelerini kararlaştırmıştır.

Ayrıca, politeknik okullardan mezun ve öğretim durumları uygun olan elektrik, elektronik, tesviye, metal, dikiş nakış, halıcılık ve arıcılık gibi meslek sahiplerinden halk eğitiminde usta öğretici olarak yararlanılması öngörülmüştür. 1990 yılı Mayıs ayına kadar hizmetçi eğitime tabi tutulan ve çeşitli branşlarda istihdam edilen öğretmen sayısı 3.722'dir (Bkz. Ek.1,Tablo 50)¹³².

Göçmenlerin büyük çoğunluğu fabrikaya işçi olarak girmeyi diğer alternatiflere tercih etmektedirler. Bu tercihte göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları ve uyum göstermek zorunda kaldıkları siyasi ve ekonomik rejim arasında yakın bir ilişki vardır. Bir başka yoğun tercih, hizmet sektörüne olmaktadır. Daha önce memur veya meslek erbabı olan soydaşlar aynı tip bir ekonomik faaliyeti sürdürmek istemektedirler.

1989 zorunlu göçü ile gelen göçmenlerin istihdam edilebilmeleri konusunda oldukça yoğun çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, yerleşmek ve çalışmak için özellikle Bursa ile İstanbul illerinin tercih edilmesi, Türk emek piyasasının birdenbire böylesine yoğun bir iş talebine cevap verebilecek durumda olmaması gibi nedenlerle ilk etapta 67.292'kişi istihdam edilebilmiştir. Ancak, resmi kayıtlara geçmediği halde, Valiliklerden alınan özel bilgilerin değerlendirilmesi sonucu çalışan göçmen sayısının 100.000 civarında olduğu, böylece çalışmak için başvuranların % 80'ini istihdam edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu da her aileden birden fazla kişinin çalışmakta olduğunu göstermektedir.

¹³² Konukman, a.g.e., s. 91.

Resmi kayıtlara göre istihdam edilen 67.292 göçmenin 43.283'ü erkek, 24.009'u kadındır. İstihdam edilenlerin yüzde 44.6'sı yani 29.993'ü kamu sektöründe, yüzde 55.4'ü yani 37.299'u özel sektörde çalışmaktadır (Bkz. Ek.1,Tablo 51).

Erkek göçmenler aldıkları eğitime paralel olarak çoğunlukla sanayi sektöründe faaliyet gösteren tekniker, teknisyen, usta ve düz işçi sınıfını oluşturmaktadırlar. Bunlar göçmenlerin % 31.7'sini teşkil etmektedir. Bununla birlikte, memur ya da meslek erbabı olarak çalışan kitle de önemli orandadır. Bulgaristan'ın siyasi ve ekonomik rejimi nedeniyle tüm sınai ve ticari faaliyetlerin devletlerin devlet tekelinde olması ve yalnız çok küçük ölçekli ekonomik faaliyetlere izin verilmesi sonucu göçmenler arasında esnaf sınıfı yok denecek kadar azdır (Bkz. Ek.1,Tablo 44).

Gelen göçmenlerle Türkiye nüfusu meslek gruplarına göre mukayese edildiğinde, göçmenlerden sanayi sektöründe faaliyet gösteren tekniker teknisyen, usta gibi düz işçi sınıfı ile elektrikçi, boyacı, marangoz, mobilyacı, terzi, motor tamir ustası ve benzeri meslek gruplarının daha fazla olduğu, ancak tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık gibi meslek gruplarının ise daha az olduğu görülmektedir. Yani gelenler arasındaki teknik eleman ve serbest meslek erbabının fazlalığı yerleştirdikleri yerin ekonomisini olumlu yönde etkileyecek yödedir (Bkz. Ek.1,Tablo 45).

Gelen göçmenlerle Bursa nüfusu meslek gruplarına göre mukayese edildiğinde, göçmenlerden sanayi sektöründe faaliyet gösteren tekniker teknisyen, usta gibi düz işçi sınıfı ile elektrikçi, boyacı, marangoz, mobilyacı, terzi, motor tamir ustası ve benzeri meslek gruplarının daha fazla olduğu, ancak tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık gibi meslek gruplarının ise daha az olduğu görülmektedir. Yani gelenler arasındaki teknik eleman ve serbest meslek erbabının fazlalığı yerleştirdikleri yerin ekonomisini olumlu yönde etkileyecek yödedir (Bkz. Ek.1,Tablo 46).

1989 yılındaki zorunlu göçle Türkiye'ye giriş yapan ve yerleşmeye karar veren göçmelerin daha çok Bulgaristan'ın Razgrad ve Kırcaali kentlerinden geldikleri tespit edilmiştir. Razgrad'dan gelenlerin sayısı 57.623, Kırcaali'den gelenlerin sayısı 55.151'dir. Diğer Bulgar yörelerinden gelen göçmenlerin sayısı ise sırası ile şöyledir: Şumen 20.543, Haskova 21.772, Silistre 14.428, Varna 11.667, Tragovişte 9.553, Rusçuk 7.128, Plovdiv 6.829, Tolbuhin 4.887, Pazarcık 1.775, Burgaz 896, Slive 232, Gabrova 141, Veliko Trova 48, Plevne 35 (Bkz. Ek.1,Tablo 47).

3. Eğitim ve Sağlık Hizmetleri

Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin eğitim durumları incelendiğinde büyük çoğunluğunun ilk ve orta öğrenimi görmüş oldukları ortaya çıkmaktadır. Bulgaristan'daki Türk okullarının kapatılması ve Türkçe öğrenimin yasaklanmasından dolayı özellikle genç yaş gurubunda, eğitimlerinin ve diplomalarının olmadığını belirtenler gözlemlenmiştir. Okul öncesi yaş gurubunda olanların oranı % 10,06, ilkokul yaş gurubunda olanların oranı % 10,25, ortaokul yaş gurubunda olanların oranı % 5,71, lise yaş gurubunda olanların oranı % 5,01, yüksek öğrenim yaş gurubunda olanların oranı ise % 11,18'dir. Bulgaristan'da eğitimin zorunlu olması ve Rusçanın yabancı dil olarak küçük sınıflardan başlayarak öğretilmesi nedeniyle eğitim alan göçmenlerin neredeyse tamamının Bulgarca ve Rusçayı çok iyi konuşabildikleri belirlenmiştir. Ancak, Bulgaristan'ın ekonomik ve siyasi yapısı, bağlı olduğu askeri ve ekonomik blok ve ülkenin sosyo-kültürel bağı gibi nedenlerle İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi batı dillerini bilenlerin sayısı ise oldukça azdır. Bununla birlikte özellikle Fransızca dilinin, Yüksek öğrenim görmüş ve meslek sahibi bulunan göçmenler arasında yaygın bilindiği görülmektedir (Bkz. Ek.1,Tablo 41).

Gelen göçmenlerin %26'sı ilkokul, %31,4'ü ortaokul, %17,7'si lise ve %1,6'sı fakülte mezunu iken; bu oran Türkiye genelinde ilkokul mezunu %57,3, ortaokul mezunu %9,4, lise mezunu %9,6 ve fakülte mezunu %3,8'dir. Yani gelen göçmenlerde ilkokul ve fakülte mezunları oranı Türkiye'nin iki katı iken, ortaokul ve lise mezunları oranı yarısı kadardır (Bkz. Ek.1,Tablo 42).

Gelen göçmenlerin %26'sı ilkokul, %31'i ortaokul, %17,7'si lise ve %1,6'sı fakülte mezunu iken; Bu oran Türkiye genelinde ilkokul mezunu %59,8, ortaokul mezunu %12,2, lise mezunu %9,5 ve fakülte mezunu %3,5'tir. Yani gelen göçmenlerde ilkokul ve fakülte mezunları oranı Bursa'nın iki katı iken, ortaokul ve lise mezunları oranı yarısı kadardır (Bkz. Ek.1,Tablo 43).

Göçmenler arasında ilkokul ile üniversite arasında eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan ve sayıları 25.000 kadar tahmin edilen öğrenci bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığının 10 Kasım 1989 tarihli açıklamasına göre, göçmen çocukları arasında parasız yatılı okumak üzere başvuran 1.613 öğrenci, istekleri doğrultusunda 27 ildeki okul ve pansiyonlara yerleştirilmiştir.

Bulgaristan'dan gelen göçmenler arasında üniversite çağında olanlar için 24 Eylül 1989 tarihinde ayrı bir giriş sınavı düzenlenerek bu gençlerin yüksek öğrenime Türkiye'de devam etmelerine imkan sağlanmıştır. Sınav, % 80 ağırlık yetenek ve % 20 ağırlık Türkçe dallarında olmak üzere yapılmıştır. Bu sınav sonucunda lise mezunu 937 göçmen öğrenciden 910'u üniversiteye girme hakkını kazanmıştır. Ayrıca Bulgaristan'da bir yüksek öğretim kurumuna devam edenlere yatay geçiş yapma nakli verilmiştir.

Bu arada, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin çocuklarının özellikle eleman sorunu olan turizm kemsiminde nitelikli eleman yetiştirilmesi amacıyla TUGEV (Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı) tarafından Kemer Eğitim Merkezi'nde eğitimleri sağlanmış ve çeşitli turizm kuruluşlarından sağlanan burslarla belirli sayıda gence bu imkân yaratılmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, göçmenlerden mesleği olmayanlar için OSTİM'de işgücü yetiştirme kursları düzenlemiş, göçmenler için sürekli programların düzenlenmesi ve bu kursları bitirenlerin OSTİM işletmelerinde istihdam edilmesi öngörülmüştür. Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan göçmenlerin ilk, orta, lise öğrenimi çağındaki çocukları okullara yerleştirilmiş, bunların giyecek ve kırtasiye masraflarının büyük bölümü kamu ve özel sektör kuruluşlarınca karşılanmıştır.

Ayrıca bu öğrencilere Bakanlık genelgesiyle bir defaya mahsus olmak üzere toplam 5.923.825.000. TL. tutan nakdi yardım yapılmış (Bkz. Ek.1,Tablo 53) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve kamu kuruluşlarınca burs verilmiştir. Üniversite öğrencisi göçmenlerden talep edenler Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarına yerleştirilmiştir¹³³. Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımız için öncelikle sağlık muayene istasyonları kurulmuştur. Bu istasyonlarda ilk muayeneleri yapılarak, kendilerine gerekli ilaç ve reçeteler verilmiştir.

Göçmenlere, geçici iskana tabi tutuldukları kamp ve çadırlarda periyodik olarak sağlık hizmetleri götürülmüştür. Sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan soydaşlarımızın sağlık harcamaları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakıflarınca karşılanmıştır.

¹³³ Konukman, a.g.e., s. 93.

4. Gıda Yardımı İle Diğer Yardım ve Kolaylıklar

Göçmenlere verilen hizmetler arasında gıda yardımı da önemli bir yer tutmaktadır. Göçmenler, tüm yaşamları boyunca çalışarak sahip oldukları bütün maddi varlıklarını Bulgaristan'da bırakmak zorunda kaldıkları ve çocuk, yaşlı, hasta, hamile, sakat bir şekilde Türkiye'ye geldikleri için kendilerine gıda yardımı yapılması gerekli ve kaçınılmaz olmuştur.

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (FAO) ile T.C. Hükümeti arasında soydaşlara gıda yardımı yapılması konusunda bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşma çerçevesinde FAO, 3.048.780 dolarlık buğday unu, bakliyat ve şeker gibi gıda maddelerini temin etmeyi taahhüt etmiştir.

Ayrıca, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) arasında "Bulgaristan'dan Gelen Etnik Türklerinin sosyo-ekonomik İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi" konusunda bir proje için teknik yardım anlaşması yapılmıştır. İLO'nun yürüttüğü proje çerçevesinde, gelen göçmenlerin istihdam, eğitim, sağlık ve konut gibi konularda ihtiyaçlarının saptanması için araştırma yapılması öngörülmektedir. Göçmenlere yapılan gıda yardımlarının başlıcaları un, mercimek ve şekerdir. Toplam 54.700 aile ve 208.901 göçmene 6 ay süreyle 8.388.000.000.TL. olmak üzere toplam 12.782.000.000. Türk Lirası türünden yardım yapılmıştır. Dolar türünden yapılan uluslararası yardımların toplamı ise 15.360.000. dolardır¹³⁴.

Yurtiçi yardımlardan en yüksek rakam 1.650.000.000.-TL ile Et-Balık Kumuru'na aittir. Onu 500.000.000.-TL ile Ziraat Bankası izlemektedir. Göçmenler için Ziraat Bankası Kurtuluş Şubesi'nde açılan hesaba çeşitli kurum, kuruluş ve vatandaşlar tarafından 8.080.323.500.- TL. bağış yatırılmıştır (Bkz. Ek.1,Tablo 54).

Uluslararası bağışların Türk Lirası türünden olanların toplamı 2.388.000.000. TL.dir. Bunun 2.000.000.000. TL.'sini yurtdışı temsilciliklerimiz, 200.000.000.TL.'sini Faysal Finans, 188.000.000. TL.'sini de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yapmıştır (Bkz. Ek.1,Tablo 55).

Uluslar arası yardımların ABD Doları türünden olanlarının toplamı 15.360.00 Dolardır. Bunun 100.000. dolarını Suudi Arabistanlı bir işadamı, 10.000.000. dolarını ABD, 5.00.000. dolarını İslam Kalkınma Bankası 250.000 doları İslam Dayanışma Fonu, 25.000 dolarını Malezya Hükümeti ve 10.000 dolarını da Uluslar arası İslam Hilal Komitesi vermiştir (Bkz. Ek.1,Tablo 56).

Kredi türünden yardımlar da 250.000.000 doları Avrupa İskan Fonundan 10.000.000 doları İslam Kalkınma Bankası'ndan olmak üzere toplam 260.000.000. dolardır. Böylece, dolar türünden yapılan uluslararası yardımlarla, dolar türünden kredi olarak verilen yardımların toplamı 275.360.000. dolar tutmaktadır.

¹³⁴ Konukman, a.g.e., s. 95.

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan göçmenlere yapılan diğer yardımlar ve sağlanan kolaylıklardan bazıları şunlardır:

1. Türkiye Kızılay Derneği, göçmenler için gerekli olan çadır, battaniye, mutfak ve benzeri teçhizat temin etmiştir.

2. Bulgaristan tarafından göçe zorlanarak yurdumuza gelen göçmenlerin Türk Lirası ihtiyaçlarının acilen karşılanmasını teminen, beraberlerinde getirdikleri 10.000 Leva'ya kadar olan meblağları ticari bankalar tarafından, 10.000. Leva'nın üzerindeki meblağlar ise Valilikten alınan göçmen belgesinin ibraz edilmesiyle Kapıkule Şanj bürolarınca alınmıştır.

3. Göçmen sporculardan lisans çıkarmak için başvuruların, spor kulüplerine lisans çıkarabilmeleri sağlanmıştır.

4. Göçmenlerin meslek odalarına ve sendikalara üye kaydedilmelerine imkân verilmiştir. Göçmenlere yapılan aynı ve nakdi yardımların dağıtımı tek elden ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakıflarınca yürütülmüştür.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan, Bakanlıkça da aktarılan kaynaklarla birlikte, 1990 yılı Mayıs ayına kadar yapılan yardımların toplamı 156.846.065.203. TL.'ye ulaşmıştır. Bununun 84.744.613.203. TL.'si sosyal yardım, 72.101.452.000. TL.'si de kira yardımı olarak verilmiştir (Bkz. Ek.1,Tablo 49)¹³⁵.

5. 1989 Göçü İle İlgili Yeni Yasal Düzenlemeler

1989 yılında Bulgaristan'dan zorla göç ettirilen göçmenlerin durumu, daha önceki göçlerle gelen göçmenlerden farklı özellik gösterdiği için yeni yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Türk Hükümeti, Bulgaristan'dan ülkemize büyük kitleler halinde zorunlu göç başlar başlamaz, derhal gerekli önlemleri almış ve göçmenlerle ilgili olarak yapılacak işlemler ve alınacak kararların genel koordinasyonu ile ilgili bir Devlet Bakanlığını görevlendirmiştir.

İlgili Devlet Bakanlığı, bir yandan gelen göçmenlerin sorunlarıyla ilk andan itibaren yakından ilgilenirken, bir yandan da gerekli yasal düzenlemeleri yapmaya başlamıştır. Alınan ilk karar, 1989 göçü ile gelen göçmenlerin durumu 2510 sayılı İskân Yasasının 3. ve 5. maddelerine girmediğinden, bu konuda yeni bir yasal düzenlemenin yapılması olmuştur.

Bu yeni düzenleme ile, gelen göçmenlerin iskan edilmelerine imkan sağlayan bir madde 2510 Sayılı Yasa'ya ilave edilmiştir. Bu ek maddeye göre, Bulgaristan'dan göçe zorlanarak 01 Ocak 1984 tarihinden sonra Türkiye'ye gelip yerleşmek isteyen Türk soylu kişiler 14.6.1934 tarihli ve 2510 sayılı yasa hükümlerine göre Türk kültürüne bağlı serbest

¹³⁵ Konukman, a.g.e., s. 97.

veya iskanlı göçmen sayılır ve bunlar hakkında söz konusu yasada hüküm bulunmaması halinde 17.03.1983 tarihli ve 2641 sayılı yasa hükümleri kıyasen uygulanır.

Bu şekilde göçmenlerin vatandaşlığa alınmaları, ikamet etmeleri, mal ve mülk sahibi olabilmeleri hızlandırılıp kolaylaştırılmıştır. Göçmenlerin yerleşmeleriyle ilgili olarak yapılan bu yasal düzenlemeye ek olarak, Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü'nün 1989/10 sayılı genelgesiyle Üst ve Alt Koordinasyon Kurulları oluşturulmuştur. Bu kurulların görevi, göçmenlerin iskân yerlerini tespit etmek, iskân edilecek aileleri seçmek ve bunları üretken duruma getirmeye yönelik çalışmalar yapmaktır.

Göçmenlere yardım yapılabilmesi için başka bir değişiklik de 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Yasası'nda yapılarak, bu yasanın kapsamı 16 Haziran 1989 tarihinde çıkarılan 3582 sayılı yasa ile değiştirilmiş ve genişletilmiş, Türkiye'ye kabul edilmiş ve gelmiş kişilere de bu fondan yardım yapılması sağlamıştır.

Gelen göçmenlerin nakil vasıtalarını ülkeye gümrük vergisi ödemediği sokmalarına imkân sağlamak üzere de bir karar çıkarılmıştır. Bu karar 22 Ağustos 1989 gün ve 89/14470 sayılı kararnameye ek olarak çıkarılmış olup, zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımız Türkiye'ye beraberlerinde getirdikleri ve Bulgaristan'da adlarına kayıtlı nakil vasıtaları "Yolcu beraberliği eşya tek ve maktu vergi listesi"ne alınmış ve her birinden alınacak vergi tutarı sıfır D.M. olarak tespit edilmiştir.

Bütün bunlardan başka, göçmenlerin yerleşecekleri yerlere ulaşmalarını ve eşyalarını ücret ödemediği taşımalarını sağlamak için 28 Eylül 1989 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır. Karara göre, göçmenlerle ilgili olarak demiryolu taşıma, vagon bekleme, Anadolu'ya geçen vagonlar için İstanbul Boğazı feribot, gümrük formalite, ardiye, hamaliye hizmetlerinin ücretsiz yapılması konusunda Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü görevlendirilmiş ve bu görevden doğan zararın Hazine tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır¹³⁶.

¹³⁶ Konukman, a.g.e., s. 100.

IV. BÖLÜM

1950-1951 VE 1989'DA BULGARİSTAN'DAN GÖÇ ETTİRİLEN TÜRKLER ARASINDAKİ KÜLTÜREL FARKLILIKLAR

A. BURSA'NIN KONUMU, TARİHİ VE ÖNEMİ

Bursa'yı bulunduğu konum itibarıyla Anadolu'nun batıya açılan kapısı olarak görmek mümkündür. İstanbul'dan Anadolu'ya özellikle Akdeniz ve Ege Bölgesine geçiş yolları üzerinde bulunan Bursa özellikle Osmanlı başkenti olduğu dönemde hızla gelişmiş ve tarihi "İpek Yolu" güzergâhında olmasından dolayı 15'inci yüzyılda önemli bir ticaret, sanayi ve kültür kenti haline gelmiştir. Nitekim o dönemde nüfusu 100 bini geçen Bursa geçmişte de birçok kişinin ilgisini çekmiştir. 1840'lı yıllarda Bursa'ya gelen Dr. Bernard, Bursa'yı şu şekilde anlatmıştır. "Bursa, doğanın en hoş güzelliklerini sunduğu bir köşedir. İlkbaharın tazeliği ve yeşilliği, kır ve ovaların hoşluğu, su ve havasının güzelliği insana neşe verir. Güneşin sıcaklığı karlı dağların serinliğiyle ılıklaşır. Dağ eteklerinden akan sularla kırlar ve ovalar yıkandığı için havası çok tatlıdır". Ayrıca Richard Pockockle de Bursa ile ilgili "Ağaç ve dut ağaçlarından oluşan bu karışım dünyanın en güzel görüntüsünü oluşturuyor" der.¹

Kestanesi, geleneksel El sanatları, İskender Kebabı, İnegöl Köftesi, Çinisi, İpeği, Havlusu, Kadifesi, Çileği, Erguvanı, Şeftalisi, Bıçağı, Zeytini, Kemalpaşa Tatlısı, Karagözü, Külliyeleri, Türbeleri, Evliyalari, Şifalı Termal Suları, Irgandı Çarşılı Köprüsü, Arap Şükrü Sokağı, Teleferiği, Tarihi Kapalı Çarşısı, Bedestenleri, Çınarları, Yörük Evleri, Uludağı, Apolyont Gölü, İznik'i, Mudanya'sı, Tirilye'si, Cumalıkızık'ı, Misi'si yani sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal zenginlikleri ile Bursa "kültürel turizm potansiyeli" açısından İstanbul'dan sonra Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerindedir.²

¹ İsmail Cengiz, **Prusa'dan Bursa'ya**, B.B.B., Elma Basım, İstanbul, 2008, ss. 15–16.

² Rait Kaplanoğlu- İsmail Cengiz, **Bursa Kent Rehberi**, B.B.B.-Seçil Ofset, Bursa, 2009, s. 12.

Uludağ ile Türkiye'nin en büyük kış ve doğa sporları merkezine sahip olan Bursa'da 27 arkeolojik, 3 kentsel ve 1 doğal sit alanı ile 2000'nin üzerinde korunması gereken kültürel, tarihi ve anıtsal yapı bulunmaktadır.³

İnanç turizmi açısından da, 325 ve 787 yıllarında 1. ve 7. Konsül'ün Bursa/İznik'te toplanması, Bursa'yı Hıristiyanlık alemi için Vatikan ve Kudüs'ten sonra önemli üçüncü kutsal merkez konumuna getirmiştir. İslamiyet açısından da önemli bir yere sahip olan Ulucami ile Sultanlara kılıç kuşandıran Emir Sultan Buhari, Somuncu Baba, gibi evliyaların türbeleri de Bursa'dadır. Termal turizmi açısından da kükürt ve çelik içeren şifalı su kaynakları ve kaplıcalar önemli bir yere sahiptir.⁴ Bursa'da işletilen başlıca madenler krom, linyit ve volframdır. Sanayi açısından oldukça gelişmiş olan Bursa'da yüksek istihdam sağlayan çok sayıda fabrika bulunmaktadır.

Bursa ve çevresi İ.Ö. 5200 yıllarından beri yerleşimlere sahne olmuştur. Ilıpınar Höyüğü kazılarında ortaya çıkan bu husus, Bursa ve çevresinin en eski yerleşimlerinin İznik Gölü ve çevresi olduğunu gösterir.⁵ Ayrıca İnegöl kent merkezi ve çevresindeki höyükler, M. Kemal Paşa'nın Dorak köyü ve Tahtalı köyündeki kalıntılar ile M.Ö. 2500'lü yıllara tarihlenen Demirtaş Höyüğü ve M.Ö. 2700 yılına tarihlenen Çakırköy Höyüğü, Bursa bölgesinin çok eski ve önemli bir uygarlık olduğuna işaret etmektedir.⁶

Bursa bölgesinde M.Ö. 13'üncü yüzyıldan önce Bebyrk'ler oturmuştur. Daha sonra Thrak kökenli Bithynia'lılar onlardan sonra da Uludağ'ın güneyi ile batısına Mysi'ler yerleşmiştir. Thrak örf ve adetlerine bağlı olan Bithynia'lılar zamanla Yunan kolonilerinin etkisi ile Yunanlaşmıştır. M.Ö. (561–546) döneminde Lidyalıların egemenliğine sokulan bölge M.Ö. (546–334) yılları arasında, Pers/İran egemenliğine girmiş ve M.Ö. 328 de Bithynia Krallığı kurulmuştur.⁷

Bursa'nın etrafının surlarla çevrilmesi ve bir kent haline gelmesi ise I.Prusias (M.Ö. 232–192) döneminde gerçekleşmiştir. I. Prusias'ın imparatorluğu zamanında Uludağ Bursa'sı (Prusa and Olympium) adını alan kente bu nedenle bu isim verilmiştir.⁸ M.Ö. 74 yılına kadar Roma'ya bağlanan Bithynia Krallığı, uzun yıllar Roma egemenliğinde

³ Cengiz, ss. 15–16.

⁴ Kaplanoğlu-Cengiz, a.g.e., s. 12.

⁵ Kaplanoğlu-Cengiz, a.g.e., s. 96.

⁶ Cengiz, a.g.e., s. 25.

⁷ Cengiz, a.g.e., s. 28.

⁸ Kaplanoğlu-Cengiz, a.g.e., s. 96.

kalmıştır. M.S. 395 yılında Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra da Bizanslıların bir vilayeti olarak varlığını devam ettiren Bursa ve civarı 19. yüzyıla kadar Bithynia adını muhafaza etmiştir. Hatta Osmanlı Beyliği de bu bölgede kurulduğu için yabancı kaynaklarca Bithynia Krallığı olarak anılmıştır.⁹

Türkler Bursa bölgesine ilk kez 1080 yılından sonra gelmişlerdir. İznik 1081-1097 yılları arasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkentliğini yapmıştır. Bu tarihten sonra yapılan Haçlı savaşları sırasında İstanbul'da Latin Hükümeti kurulunca Bizans İmparatorluğunun başkenti de İznik olmuştur. 1204 yılında Theodor Laskaris'in kurduğu İznik Bizans İmparatorluğu, 1261 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

Osman Bey 1308 tarihinde Tekfurlar Savaşı sonrasında Bursa'yı kuşatana kadar, Bursa bir Rum kenti olarak varlığını sürdürmüştü ve 6 Nisan 1326 tarihinde Orhan Bey tarafından fethedilmiştir. İstanbul'un fethine kadar Edirne ile birlikte Osmanlıya başkentlik yapan Bursa, manevi başkent olarak bir asır daha etkisini sürdürmüştür.¹⁰

İstanbul'un başkent olmasından sonra "Hüdavendigâr eyaleti" olarak isimlendirilen Bursa 1867 yılından itibaren "Valiler" tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1918 yılında ayrı bir vilayet merkezi haline gelen kent 1923 yılında il merkezi olmuştur. Bugün Bursa'ya 17 ilçe bağlıdır. Bunlardan Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Mudanya, Gemlik, Gürsu ve Kestel ilçeleri merkez ilçedir. Diğer ilçeler ise İnegöl, Orhangazi, M.Kemalpaşa, İznik, Karacabey, Yenişehir, Orhaneli, Harmancık, Keles ve Büyükorhan'dır.

Tarihi süreç içinde Bursa'ya çok çeşitli ulus ve topluluklar yerleşmiş ve göç etmiştir. Türkler'den önce, Bursa'da yaşayan Tyni'ler bile Trakya'dan göç etmiştir. Daha sonra Türkler, Orta Asya'dan bu bölgeye gelmiştir. Celali İsyanı sırasında Anadolu'dan kaçanlarla (1530–1575) Bursa'da nüfus iki katına çıkmış, 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda ise Rumeli ve Kafkasya'daki Müslüman göçmenlerin büyük bölümü Bursa'ya yerleştirilmiştir. 1880'li yıllarda başlayan bu toplu göçler sonunda, Bursa merkezde 18 yeni köy, 15 yeni mahalle, Gemlik'te 12 yeni köy, İnegöl'de de 32 yeni köy ve 3 de yeni mahalle kurulmuştur.

1912 yılındaki Balkan Savaşı sonunda da Bursa'ya büyük göç olmuş. Kurtuluş savaşı sonunda ise Yunanistan'dan getirilen Mübadele göçmenleri, Bursa'yı terk eden

⁹ Cengiz, a.g.e., s.28.

¹⁰ Kaplanoğlu-Cengiz, a.g.e., s. 36.

Ermeni ve Rum'ların yerine yerleştirilmiştir. Bu dönemde de Bursa'ya toplam 39.808 göçmen yerleştirilmiştir.¹¹1950–1951 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden 3493 aile ile 14.616 kişi Bursa'ya yerleştirilirken, 1952–1988 yıllarında da 8335 aileden 31.685 kişi, 1989 yılındaki Bulgaristan'dan zorunlu göç ile de 14.574 aileden toplam 52.997 kişi Bursa'ya yerleştirilmiştir. Sanayinin gelişmesi ile de özellikle 1970'li yıllardan sonra Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesinden de göç alan Bursa adeta bir göçmen şehri olmuştur. Son on yılda göçlerin azalmasına rağmen, 2010–2011 yılları arasında yüzde 6.05'lik net göç hızı ile Bursa yine Türkiye'de hızlı göç alan 9. kentimizdir.¹²

¹¹ Cengiz, a.g.e., ss. 114–115.

¹² Konukman, a.g.e., s. 46 ; **İstatistik Yıllığı**, TÜİK, 2011, s. 59.

B. BURSA'DA YERLEŞEN GÖÇMENLERİN KÜLTÜREL FARKLILIKLARI

Bursa'da yerleşen göçmenlerin kültürel farklılıkları ile ilgili araştırma kapsamında, Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950-51 ve 1989 yıllarında meydana gelen toplu göç olayları ile ilgili her bir göçmen grubundan seksen (80) kişi olmak üzere toplam yüz altmış (160) kişiye anket uygulanmıştır. Anket sorularının belirlenmesinde tezin amaçları ön planda tutulmuş ve anket soruları bu doğrultuda belirlenmiştir. Bu kapsamda göçmenlerin göçten önce sahip oldukları sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi birikim ile ilgili bilgiler başta olmak üzere göçmenlerin adaptasyonunu etkileyen yerleşim ve mülkiyet meseleleri, ekonomik sorunlar ve eğitim imkanları hakkındaki bilgiler ile göç ile birlikte oluşan kültürel etkileşim ve kültürel durumları ile ilgili bilgiler elde edilmiş ve her iki göçmen grubunun kültürel farklılıkları bu bilgiler doğrultusunda karşılaştırılmıştır.

Ankete katılım gönüllük esasına göre yapılmış olup anket formu teke tek görüşmelerle uygulanmış ve veriler elde edilmiştir. Anket sorularına katılımı azami seviyede tutmak için de bölge halkından tanınan ve bilinen kişilerle birlikte bu anket uygulanmıştır.

1. Profil Bilgileri

Profil bilgileri kapsamında elde edilen verileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-1951 ve 1989 Göçmenlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş grupları	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
26-30	0	0 (%)	2	2,5 (%)
31-35	0	0 (%)	10	12,5 (%)
36-40	0	0 (%)	5	6,2 (%)
41-45	0	0 (%)	11	13,8 (%)
46-50	0	0 (%)	22	27,5 (%)
51-55	0	0 (%)	16	20,0 (%)
56-60	0	0 (%)	11	13,8 (%)
61-65	12	15,0 (%)	2	2,5 (%)
66-70	19	23,8(%)	1	1,2 (%)
71-75	23	28,8 (%)	0	0 (%)
76+	26	32,5 (%)	0	0 (%)
Toplam	80	100	80	100

(Tablo 1)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu doğum yerlerine göre mukayese edildiğinde her iki göçmen grubunda da Kırcaali'de doğanların oranı yüksek (% 57) olmakla beraber benzerdir.

Doğum Yeri	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Cebel	12	15,0%	13	16,25%
Kırcaali	46	57,5%	46	57,5%
Mestanlı	15	18,8%	4	5%
Darıdere	2	2,5%	2	2,5%
Kuşkoven	3	3,8%	0	0,0%
Haskova	0	0,0%	3	3,75%
Diğer	2	2,5%	10	12,5%
Cevap vermek istemeyen	0	0,0%	2	2,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 2)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerlere Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bulgaristan'da buldukları yerlere göre mukayese edildiğinde, her iki göçmen grubunda da Kırcaali'de bulunanların oranı yüksek (1951 göçmenleri % 55, 1989 göçmenleri % 53,8) olmakla beraber benzerdir. Hem isim değiştirme, hem de diğer örf ve adetlerle ilgili asimile uygulamalarında en yoğun baskıya Kırcaali bölgesinde yaşayan Türkler maruz kalmıştır. En fazla göç edilen bölge olan Kırcaali'yi, Cebel, Daridere, Kuşkoven takip etmektedir.

Buldukları Yer	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Cebel	14	17,5%	16	20,0%
Kırcaali	44	55,0%	43	53,8%
Mestanlı	0	0,0%	0	0,0%
Daridere	2	2,5%	0	0,0%
Kuşkoven	5	6,2%	0	0,0%
Diğer	15	18,8%	21	26,2%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 3)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerdeki Türk Haneleri Yoğunluklarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunda da Bulgaristan'da buldukları yerdeki Türk haneleri yoğunlukları benzerdir. Bu da Bulgaristan yönetiminin, göç edecekleri belirlerken Türk nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerleri tercih ettiğine gösterge olabilir. Bulgaristan yönetimi önleyemedikleri Türk kültür varlığını ortadan kaldırmak amacıyla, Türk nüfusun yoğun olarak yaşadıkları bölgedeki Türkleri ya en az asimile olan grup olmalarından yâda asimilasyona en fazla direnen grup olmalarından dolayı göçe zorlamış olabilirler.

Bulgaristan'da Bulduğunuz Yerde Kaç Hane Türk'tü?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
% 1-10 arası	0	0,0%	4	5%
% 11-20 arası	0	0,0%	0	0,0%
% 21-30 arası	0	0,0%	0	0,0%
% 31-40 arası	0	0,0%	1	1,25%
% 41-60 arası	2	2,5%	1	1,25%
% 61-70 arası	0	0,0%	0	0,0%
% 71-80 arası	1	1,25%	4	5%
% 81-90 arası	0	0,0%	1	1,25%
% 91-95 arası	22	27,5%	12	15%
% 96-100 arası	51	63,75%	21	26,25%
Cevap yok	5	6,25%	36	45%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 4)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşleri İle Evlenme Yerlerine Göre Dağılımı

1950–51 yılında göç edenlerin büyük çoğunluğu, (her beş kişiden dördü) eşleri ile Türkiye'de evlendiklerini belirtmişlerdir. 1989 göçmenleri arasında ise bu durum tamamen aksi yöndedir. 1989 göçmenlerinin de büyük çoğunluğu, (her dört kişiden üçü) eşleri ile Bulgaristan'da evlendiklerini belirtmişlerdir. Kanımca Bulgaristan'dan göç edildiğindeki yaşlar itibarıyla bu sonuç çıkmıştır. Ancak uygulanan baskı ve zulme karşı güçlü olmak, birlik olmak ve aile olmak düşüncesiyle de Bulgaristan'da evlenme oranının yüksek olduğu unutulmamalıdır.

Eşinizle Nerede Evlendiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Bulgaristan	15	18,75%	54	67,5
Türkiye	64	80%	22	27,5
Cevap yok	1	1,25%	4	5
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 5)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşleri İle Akrabalık Bağlarının Olmasına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da kendi ifadelerine göre Türkiye ve / veya Bursa'ya geldiklerinde çevreyle akraba evlilikleri konusunda uyum sorunu yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Bulgaristanlı soydaşlarımız evlenecek kız ve erkeğin akraba olmamasına dikkat etmektedir.

Eşinizle Aranızda Akrabalık Bağınız Var mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	0	0,0%	0	0,0%
Hayır	80	100,0%	68	85,0%
Cevap yok	0	0,0%	12	1,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 6)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Erkek Ve Kız Çocuk Sayılarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu şimdiki erkek ve kız çocuk sayılarına göre mukayese edildiğinde, aileler genellikle çekirdek tipte olup, anne ve baba çalışmaktadır. Ancak kreş ve anaokullarında Türk çocuklarına Bulgarlaştırma doğrultusunda eğitim verildiğinden, aileler çocuklarının bakımı için kreş ve anaokullarına göndermek istememişlerdir. Bu durum da, çocuk sayısını sınırlayan bir özellik olabilir. Ayrıca göçmen ailelerin ekonomik sıkıntılarının üstesinden gelmek ve kendini topluma ispat etmek düşüncesiyle para biriktirip mal – mülk sahibi olmak istemeleri ve bu yüzdende tüketim masraflarını en aza indirme çabası da çocuk sayısını sınırlayan bir özellik olabilir. Diğer taraftan 1989 göçmeni ailelerden üç (3) ve daha fazla çocuk sahibi olanların oranı da önceki göçmenlere göre daha azdır. Bu da aynı sebeplerin iki farklı göçmen grubu arasında da mevcut olduğunu göstermektedir.

Çocuk Sayısı		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Erkek	Yok	0	0%	0	0%
	1	35	43,75%	37	46,25%
	2	20	25%	11	13,75%
	3	7	8,75%	0	0%
	4	0	0%	1	1,25%
	Cevap yok	18	22,5%	31	38,75%
Kız	Yok	30	37,5	31	38,75
	1	30	37,5	32	40
	2	17	21,25	15	18,75
	3	3	3,75	1	1,25
	4	0	0	0	0
	Cevap yok	0	0	1	1,25

(Tablo 7)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Evlilik Sayılarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunda da cevap vermek istemeyenlerin haricinde boşanma olayı fazla görülmemektedir. Boşanma sebebini bildirenler içerisinde bir kişi uyum sorunu olduğunu, bir kişide eşi Bulgaristan'da kalmayı tercih ettiği için boşandığını belirtmiş, diğer altı kişi ise eşlerinin vefat ettiğini belirtmişlerdir. Yani Bulgaristan'dan göç eden soydaşlarımız arasında boşanma olayının fazla görülmemesi, hem bir kere evlenen çiftlerin hem Bulgaristan'da zor yaşam koşullarına, baskı ve zulme karşı kuvvetli olmak ve aile içinde kadın ve erkek arasında bağlılığın güçlü olmasını istemelerinden hem de göçten sonra Türkiye'ye geldiklerinde ekonomik, kültürel ve toplumsal zorluklara birlikte göğüs germe düşüncesinden kaynaklanabilir.

Bu Kaçınıcı Evliliğiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
1.	71	88,75%	68	85%
2.	5	6,25%	2	2,5%
Cevap yok	4	5,0%	10	12,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 8)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Boşanma Sebeplerine Göre Dağılımı

Boşanma Sebebi		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Uyum sorunu	Yok	79	98,8%	80	100,0%
	Var	1	1,2%	0	0,0%
Maddi sıkıntı	Yok	80	100,0%	80	100,0%
	Var	0	0,0%	0	0,0%
Geçimsizlik	Yok	80	100,0%	80	100,0%
	Var	0	0,0%	0	0,0%
Diğer	Yok	76	96,0%	77	97,5%
	Var	4	22,5%	3	3,5%

(Tablo 9)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Buldukları Yerdeki İklim Ve Hava Şartlarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunda büyük bir bölüm (% 25) Bulgaristan'da buldukları yerdeki iklim ve hava şartlarının Bursa ile aynı olduğu ve ılıman dört mevsim yaşandığını belirtmişlerdir. Buda göçten önceki yerin iklim ve havasının göç edilen yerde de arandığının bir göstergesidir.

Bulgaristan'da Bulunulan Yerin İklimi ve Havası Nasıldı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Balkan iklimiydi	5	6,25%	12	15%
Buraya göre daha soğuktu	3	3,75%	0	0%
Bursa ile aynıydı	24	30%	4	5%
Çok güzeldi	0	0%	12	15%
Çok soğuktu	3	3,75%	3	3,75%
Dört mevsim yaşanırdı	1	1,25%	0	0%
Ilıman, dört mevsim yaşanırdı	6	7,5%	21	26,25%
Karadeniz bölgesi gibi	0	0%	7	8,75%
Karasal iklim	10	12,5%	5	6,25%
Kışları çok soğuktu	19	23,75%	4	5%
Hatırlamıyorum	3	3,75%	0	0%
Cevap yok	5	6,25%	12	15%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 10)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eğitim Durumları

1950–51 göçmenleri ile 1989 göçmenleri eğitim durumlarına göre mukayese edildiğinde, 1950 göçmenleri arasında ilkokul ve ortaokul öğrenimi görenlerin oranı fazla iken 1989 göçmenleri arasında lise ve yüksekokul öğrenimi görenlerin oranı daha fazladır. Bu durum 1989 göçmenlerin açısından Bulgaristan’da Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, ilköğretimin zorunlu olması ve yapılan baskı ve zulme karşı azimle karşı koyabilmek ve bunun için de, eğitime çok önem vermek düşüncesi ile açıklanabilir.

Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Okur-yazar değil	0	0,0%	0	0,0%
İlkokul	39	48,8%	1	1,25%
Ortaokul	18	22,5%	7	8,75%
Lise	20	25,0%	61	76,25%
Yüksekokul	3	3,8%	11	13,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 19)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Eğitim Durumları

Eşinizin Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Okuryazar değil	1	1,2%	0	0,0%
İlkokul	53	66,2%	1	1,4%
Ortaokul	8	10,0%	8	11,6%
Lise	15	18,8%	48	69,6%
Yüksekokul	3	3,8%	13	16,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 20)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Çocukları Olanların 1.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da birinci ve ikinci çocuklarının eğitim durumlarına göre mukayese edildiğinde 1989 göçmenlerinin birinci ve ikinci çocuklarının arasında yüksekokul ve üniversite bitirenlerin oranı fazla iken, 1950 – 1951 göçmenlerinin birinci ve ikinci çocukları arasında ise lise bitirenlerin oranı fazladır. Bu durum 1989 göçmeni açısından şöyle yorumlanabilir: 1989 göçmeni aileler, Türkiye'ye geldikten sonra da çocukların eğitimine çok önem vermişlerdir. Çünkü yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak, kendilerini kanıtlamak ve toplum içerisinde hak ettikleri yeri almak düşüncesiyle çocuklarının üniversite ve yüksekokul mezunu olmaları istemişler ve bunun için de anne ve baba beraber çalışmışlardır. 1950 – 1951 göçmeni ailelerinin büyük çoğunluğu ise, üniversiteye girme ve okumanın zor olması gibi sebeplerle çocuklarını, iş bulmada kolaylık sağladığı düşüncesiyle lise / meslek lisesine göndermiş olabilir.

1.Çocuk Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İlkokul	3	4,3%	2	3,2%
Ortaokul	2	2,9%	7	11,3%
Lise	54	77,1%	17	27,4%
Yüksekokul	0	0,0%	2	3,2%
Üniversite	11	15,7%	34	54,8%

(Tablo 21 (A))

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin En Az İki Çocukları Olanların 2.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

2.Çocuk Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Anaokulu	0	0,0%	1	2,3%
İlkokul	5	8,3%	3	6,8%
Ortaokul	1	1,7%	3	6,8%
Lise	39	65,0%	10	22,7%
Yüksekokul	0	0,0%	7	15,9%
Üniversite	15	25,0%	20	45,5%

(Tablo 21 (B))

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin En Az Üç Çocukları Olanların 3.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu üçüncü ve dördüncü çocuklarının eğitim durumlarına göre mukayese edildiğinde. 1989 göçmen aileler daha çekirdek bir aile olduklarından üçüncü ve dördüncü çocukları yok denecek kadar azdır. Olanlarında zaten yaşları küçüktür. 1950 – 1951 göçmenlerinde ise durum, birinci ve ikinci çocuklarında olduğu gibi, daha çok meslek sahibi olabilmek için meslek lisesi mezunu olma yönündedir.

3.Çocuk Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İlkokul	1	5,26%	1	20%
Lise	11	57,9%	3	60%
Ortaokul	1	5,26%	1	20%
Üniversite	6	31,6%	0	0%

(Tablo 21 (C))

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin En Az Dört Çocukları Olanların 4.Çocuklarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

4.Çocuk Eğitim Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Lise	2	50%	0	0%
Üniversite	2	50%	0	0%

(Tablo 21 (D))

2. Göç Sebepleri ve Bursa'ya İlk Gelindiğinde Karşılaşılan Güçlükler

Göç Sebepleri ve Bursa'ya İlk Gelindiğinde Karşılaşılan Güçlükler ile ilgili verileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Göç Ettikleri Yıla Göre Dağılımı

1950–51 göçmenleri ile 1989 göçmenleri Türkiye'ye göç etme nedenlerine göre mukayese edildiğinde, 1950–51 göçmenlerinin hemen hemen yarısı toplu göç nedeniyle göç ettiklerini belirtirken, özlem duyguları nedeniyle göç edenlerin sayısı hemen hemen yok gibidir. 1989 göçmenleri ise daha çok baskıdan kurtulmak, dinlerini daha rahat yaşamak ve özlem duydukları için göç ettiklerini belirtmişlerdir. Her iki göç de, göç edenlerin Türklüklerinden vazgeçmedikleri ve Bulgar baskılarına karşı göçe karar vermeleri sonucu olmuştur. 1950 – 1951 göçmenleri daha çok kendi serbest iradesiyle Türkiye'ye gelmeye karar verirken 1989 göçmenleri ise daha çok Bulgar yönetiminin 1974 Anayasası ve 1984 / 85 yıllarındaki zorla isim değiştirme ve Bulgarlaştırma politikası doğrultusunda asimile edemedikleri Türkleri zoraki göçe tabii tutması sonucu Türkiye'ye göç etmiştir.

Bursa'ya Göç Yılı	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
1950	11	13,75%	0	0,0%
1951	69	86,25%	0	0,0%
1989	0	0,0%	75	93,75%
1990	0	0,0%	5	6,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 11)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye'ye Göç Etme Nedenleri

Türkiye'ye Göç Etme Nedeni	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Özlem duyduğumdan	2	1%	39	14,6%
Dinimizi rahat yaşayabilmek için	21	13,2%	40	15,0%
Baskıdan kurtulmak için	18	11,3%	46	17,2%
Vatana kavuşmak için	22	13,8%	49	18,4%
Atılma nedeniyle	19	11,9%	36	13,5%
Göç Toplu göç nedeniyle	77	48,4%	56	21,2%

(Tablo 12)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye’de İlk Yerleştikleri Yerlere Göre Dağılımı

1950–1951 göçmenleri, T.C. Bakanlar Kurulunun, göçmenlerin sanat, meslek ve ziraatta uğraştıkları kısımlar ile yaşadıkları iklim şartlarına göre her ilin barındırabileceği miktarda olmak üzere, illere taksim edilmek suretiyle yerleştirilmesi esasına göre illere yerleştirilirken; 1989 göçmenleri ise, hükümetin, yakın akrabaları daha önce Türkiye’ye gelen soydaşların yanına yerleştirilmesi, yakın akrabası olmayanların da meslek durumlarına göre illere yerleştirilmesi esasına göre illere yerleştirilmiştir. 1989, göçmenlerinde bir önceki göçe göre ilk yerleşilen yer olarak Bursa ilinin daha çok olması bu yüzdendir.

Türkiye’de İlk Yerleşilen Yer	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Bursa	64	80,0%	73	91,2%
İstanbul	6	7,5%	1	1,2%
Diğer	10	12,5%	6	7,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 13)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa’ya Göç Etme Nedenlerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunda da Bursa ili haricinde bir yere yerleştirilenler kısa bir süre sonra çeşitli yollarla Bursa’ya gelmiştir. 1950–1951 göçmenleri daha ziyade akrabaları olduğu için, önceden gelen göçmenler çoğunlukta olduğu için ve iş imkânı olduğu için Bursa’ya gelirken, 1989 göçmenleri ise akrabaları ve önceden gelen göçmenler çoğunlukta olduğu için Bursa’ya gelmiştir. 1989 göçmenlerin de iş imkânı olduğu için Bursa’ya gelenlerin oranı azdır.

Bursa’ya göç nedeni?		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Akrabalarım olduğu için	Yok	41	50,6%	3	3,8%
	Var	39	49,4%	77	97,5%
Bulgaristan’da geldiğim yerlere benzediği için	Yok	80	100,0%	80	100,0%
	Var	0	0,0%	0	0,0%
İş imkânı olduğu için	Yok	54	67,5%	76	94,9%
	Var	26	32,5%	4	5,1%
Önceden gelen göçmenler çoğunlukta olduğu için	Yok	49	60,8%	69	86,1%
	Var	31	39,2%	11	13,9%

(Tablo 14)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Yerleştikleri Yerlerdeki İnsanlarla Problem Yaşama Durumları

1950–51 göçmenlerinin hemen hemen hepsi Bursa'ya geldiklerinde yerleştikleri yerlerdeki insanlarla herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtirken, 1989 göçmelerinden bazıları (% 7,6) yerleştikleri yerlerdeki insanlarla böyle problemler yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Bursa'ya Geldiğinizde Yerleştiğiniz Yerdeki İnsanlarla Probleminiz Oldu mu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	1	1,2%	6	7,5%
Hayır	79	98,8%	74	92,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 15)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya İlk Geldiklerinde Yerleştikleri Yerdeki İnsanlarla Yaşadıkları Problemlere Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da Bursa'ya ilk geldiklerinde yerleştikleri yerdeki insanlarla yaşadıkları problemler hakkında fazla bilgi vermezken, 1989 göçmenlerine göre, göçmen kadınların gece vardiyasında çalışmaları, kılık kıyafetlerinin farklı olması yerli halk tarafından iyi görülmeyip eleştirilmiş ve bu gibi özelliklerinden dolayı yerli halk tarafından “Bulgar” olarak nitelenmişlerdir. Bulgaristan Türklerinin yıllarca baskı altında başka kültürlerle yaşaması, onları Türkiye kültüründen biraz uzaklaştırmış ve bu doğal farklılıklar da en açık şekilde dış görünüşte kendini gösterirken, göçmenlerin uyum sorunu yaşamalarına sebep olmuştur. Ayrıca 1989 göçmenleri, önceki göçmelere kıyasla dil ve kültür sorunu yaşamalarından dolayı diyalog kurmada Bursa'ya ilk geldiklerinde yerleştikleri yerdeki insanlarla daha fazla problem yaşamışlardır. Bütün bunlar ise Bulgaristan yönetiminin Türkleri Bulgarlaştırma politikasının bir sonucu ve yansımasıdır.

Bursa'ya İlk Geldiğinizde Yerleştiğiniz Yerdeki İnsanlarla Hangi Problemlerinizi Oldu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Bulgar demeleri	0	0%	1	1,25%
Çok kullandılar, ucuza çalıştık	1	1,25%	1	1,25%
Problem olmadı	0	0%	11	13,75%
Uyum sorunu	0	0%	4	5%
Cevap yok	79	98,75%	63	78,75%

(Tablo 16)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya İlk Geldiklerinde Gelenek Ve Görenekler Konusunda Çevreyle Uyum Durumları

Her iki dönemde de gelen göçmen kitlesi arasında, Bursa'ya ilk geldiklerinde gelenek ve görenekler konusunda çevreyle uyumsuzluk yaşadıklarını belirtenler tespit edilmiş ve bu oran her iki göçmen kitlesinde de aynı oranlarda ortaya çıkmıştır.

Bursa'ya İlk Geldiğiniz de Gelenek ve Görenekleriniz Konusunda Çevreyle Uyumsuzluk Yaşadınız mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)
Evet	7	8,8%	7	8,8%
Hayır	73	91,2%	73	91,2%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 17)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya İlk Geldiklerinde Çevredeki İnsanlarla Gelenek ve Görenekleri Konusunda Olan Uyumsuzluklarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde gelenek ve görenekler konusunda çevreyle benzer sorunlar yaşamış olmakla beraber bu konuda cevap vermek istememişlerdir. Ancak 1950 – 1951 yılında göç edenlere göre Türkiye'de akraba evlilikleri çok yaygındır. Böyle bir durum kendilerinde olmadığı için tuhaf gelmektedir. 1989 göçmenleri ise bunu bir uyum sorunu olarak görmemektedir. Ancak 1989 göçmenleri, daha önceki göçmelere kıyasla yiyecek / içecek maddelerinin tüketimi konusunda uyum sorunu yaşadıklarını, kültür ve düşünce farklılıkları yaşadıklarını ve yerli halkın kendilerine hoşgörüsüz ve saygısız davrandıklarını belirtmişlerdir. Bütün bunlar ise senelerce baskı altında, Türk kültüründen farklı bir ortamda yaşamaları, Bulgaristan yönetiminin asimile politikaları ile Türkiye kültüründen biraz uzaklaşmaları ile izah edilebilir. Çünkü Bulgaristan yönetimi zorla Türkçe konuşma yasağı getirmiş, isimleri değiştirmiş, Müslüman kültürün bir parçası olan geleneksel giyim ve kuşamı yasaklanmış, camileri kapatarak dini baskı uygulamıştır. Bütün bu baskılar ise 1989 göçmenlerinin Türkiye'ye geldiklerinde uyum sorunu yaşamalarına sebep olmuştur.

Bursa'ya İlk Geldiğinizde Gelenek ve Görenekleriniz Konusunda Çevreyle Uyumsuzluk Yaşadıysanız Hangi Konularda Yaşadınız?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Akraba evlilikleri	2	2,5%	0	0,0%
Kılık kıyafet sorunu	4	5%	2	2,5%
Problemimiz olmadı	0	0,0%	9	11,25%
Uyum sorunu	1	1,25%	5	6,25%
Cevap yok	73	91,25%	64	80%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 18)

3. Gelir Durumları

Gelir durumları ile ilgili bilgileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin En Az Çocukları Olanların Çocuklarının Mesleklerine Göre Dağılımı

1950 – 1951 göçmeni aileler açısından iş bulmada kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle meslek okullarına gönderilen çocuklar işçi, esnaf ve serbest meslek sahibi olurken, 1989 göçmeni ailelerin çocukları ise kendini kanıtlamak ve toplumda hak ettiği yeri almak düşüncesiyle bitirdikleri üniversite ve yüksekokul diplomalarıyla doktor, mühendis, öğretmen, yönetici vb. mesleklerin sahibi olmuşlardır.

Çocuk Meslek	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçi	27	36,5%	9	17,0%
Memur	5	6,8%	5	9,4%
Serbest	7	9,5%	1	1,9%
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	1	1,4%	0	0,0%
Emekli	12	16,2%	1	1,9%
Mesleği yok	1	1,4%	0	0,0%
Esnaf	10	13,5%	2	3,8%
Öğrenci	0	0,0%	14	26,4%
Doktor, mühendis yönetici, öğretmen, eczacı	3	4,1%	19	35,8%
Ev hanımı	8	10,8%	2	3,8%

(Tablo 22)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan’da İken Yaptıkları İşlere Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bulgaristan’da yaptıkları işe göre mukayese edildiğinde 1950 – 1951 göçmenleri arasında cevap vermek istemeyen fazla olmasına rağmen, işçi olarak çalışanların oranı birbirine yakın ve yüksektir. Ancak öğrenim durumlarıyla ile orantılı bir şekilde 1989 göçmenleri arasında memur olanlar, 1950 göçmenlerine oranla daha fazla iken (%16,4), çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı olanların oranı da 1989 göçmenlerine kıyasla 1950 -1951 göçmenlerinde daha fazladır. Bu durum tamamen eğitim durumlarına bağlı sebeplerle ilgilidir.

Bulgaristan’da İken Ne İş Yapıyordunuz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçi	9	40,9%	30	44,8%
Memur	0	0,0%	11	16,4%
Serbest	1	4,5%	6	9,0%
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	8	36,4%	1	1,5%
Emekli	0	0,0%	0	0,0%
Mesleği yok	2	9,1%	2	3,0%
Esnaf	2	9,1%	4	6,0%
Öğrenci	0	0,0%	13	19,4%
Cevap vermek istemeyen	58		13	
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 23)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Çalıştıkları İşlere Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde çalıştıkları işlere göre mukayese edildiğinde, 1950 – 1951 göçmenleri, işçi, çiftçi, ormancı, avcı, balıkçı, esnaf ve serbest işlerde çalışırken, 1989 göçmenleri ise, işçi, memur ve esnaf olarak çalışmıştır. Ancak 1950 -1951 göçmenlerinden esas mesleği esnaf, çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı olanların bir kısmı Bursa'ya geldiklerinde işçi olarak çalışmışken; 1989 göçmenlerinden esas mesleği memur ve esnaf olanlar iş bulmakta zorlanmışlardır.

İş	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçi	46	57,5%	47	58,75%
Memur	2	2,5%	4	5%
Serbest	8	10%	2	2,5%
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	9	11,25%	0	0%
Emekli	0	0%	0	0%
Mesleği yok	4	5%	6	7,5%
Esnaf	8	10%	6	7,5%
Öğrenci	1	1,25%	3	3,75%
Doktor, Mühendis, Yönetici	0	0%	2	2,5%
Cevap yok	2	2,5%	10	12,5%
Toplam	80	100%	80	100%

Tablo (24)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Esas Mesleklerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu esas mesleklerine göre mukayese edildiğinde eğitim durumları ve bununla ilgili sebeplere bağlı olarak 1950 – 1951 göçmenleri arasında işçi, çiftçi, ormancı, avcı, balıkçı ve esnaf meslekleri yoğunlukta iken; 1989 göçmenleri arasında ise çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı gibi mesleklerin yerine memurluk mesleği daha fazla görülmektedir.

Esas Meslekleri	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçi	39	48,75%	46	57,5%
Memur	1	1,25%	8	10%
Serbest	4	5%	2	2,5%
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	16	20%	0	0%
Emekli	0	0%	0	0%
Mesleği yok	0	0%	0	0%
Esnaf	15	18,75%	11	13,75%
Öğrenci	1	1,25%	0	0%
Doktor, Mühendis, Yönetici	1	1,25%	2	2,5%
Cevap yok	3	3,75%	11	13,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 25)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Mesleklerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu şimdiki mesleklerine göre mukayese edildiğinde 1950 – 1951 göçmenlerinin büyük bölümü (%85) emekli olmakla birlikte; 1989 göçmenlerinin esas mesleklerini Türkiye’de devam ettirdikleri görülebilir. Aynı durum büyük ihtimalde 1950 – 1951 göçmenleri içinde geçerli olabilir.

Şimdine İş Yapıyorsunuz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçi	1	1,3	27	8,0
Memur	0	0,0	8	2,4
Serbest	2	2,5	1	0,3
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	0	0,0	0	0,0
Emekli	68	85,0	23	6,8
Mesleği yok	1	1,3	1	0,3
Esnaf	5	6,3	13	3,8
Öğrenci	0	0,0	0	0,0
Doktor, Mühendis, Yönetici	0	0,0	1	0,3
Cevap yok	3	3,8	6	1,8
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 26)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Aylık Ortalama Gelir Durumu

Her iki göçmen grubu aylık ortalama gelir durumuna göre mukayese edildiğinde 0 – 1000 TL. ve 1001 – 2000 TL ortalama geliri olanlar benzerdir. Ancak 1989 göçmenleri arasında aylık ortalama geliri 3000 TL. ve üzeri olanların oranı, 1950 – 1951 göçmenlerine kıyasla fazladır. Her iki göçmen grubu da Türkiye'ye geldiklerinde yaşadıkları sıkıntılardan daha çabuk kurtulabilmek için topluca çalışmaya başlamışlardır. Ancak 1989 göçmenleri daha çekirdek bir aileye sahip olmakla beraber hem eğitim durumları ve meslekleri hem de kendilerini biraz daha fazla topluma ispatlamak ve toplumda hak ettikleri yere sahip olmak düşüncesiyle mal varlıklarını ve gelirlerini artırma yoluna gitmiş olabilirler. Yani hem Bulgaristan yönetiminin ideolojik baskısı hem de Türkiye'ye geldiklerinde yerli halkla yaşadıkları sıkıntılar, 1989 göçmenlerinin hem mal varlıklarını hem de aylık gelirlerini etkilemiş olabilir.

Ailenizin Aylık Ortalama Gelir Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
0-1000 TL	8	10%	9	11,25%
1001-2000 TL	35	43,75%	35	43,75%
2001-3000 TL	33	41,25%	22	27,5%
3001-4000 TL	3	3,75%	11	13,75%
4001 TL ve üzeri	0	0,0%	2	2,5%
Cevap yok	1	1,25%	1	1,25
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 27)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Göç Etmeden Önce Aylık Ortalama Gelir Durumu

Göç etmeden önce aylık ortalama gelir durumuna göre bakıldığında 1950 yılı göçmenlerinden aylık ortalama geliri 1000 TL. ve üzerinde olanlar fazla iken, 1989 göçmenleri arasında ise göç etmeden önce aylık ortalama geliri 1000 TL.'den az olanlar fazladır. Bu durum özellikle Bulgaristan yönetiminin ideolojik yönetiminden kaynaklı mülkiyet hakkı ile açıklanabilir.

Göç Etmeden Önce Aylık Ortalama Gelir Durumu	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
0-1000 TL	48	60%	58	72,5%
1001-2000 TL	30	37,5%	8	10%
2001-3000 TL	0	0,0%	1	1,25%
3001-4000 TL	1	1,25%	0	0,0%
4001 TL ve üzeri	0	0,0%	0	0,0%
Cevap yok	1	1,25	13	16,25
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 28)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Şu Anda Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı

Şimdi Ailede Kaç Kişi Çalışıyor?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
1	11	13,75%	28	35%
2	1	1,25%	32	40%
3	0	0,0%	9	11,25%
Cevap yok	68	85,0%	11	13,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 29)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Göç Etmeden Önce Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu göç etmeden önce ailede çalışan kişi sayısına göre mukayese edildiğinde; 1950 – 1951 göçmenleri arasında çocuk sayısının fazlalığı ve daha büyük bir aileye sahip olmalarından dolayı, ailede çalışan kişi sayısını üç ve dört olarak belirtenlerin oranı fazladır. 1989 göçmenleri arasında ise, ailede çalışan kişi sayısını iki olarak belirtenlerin oranı fazladır. 1989 göçmeni aileler arasında hem anne hem de baba ekonomik güçlüklerin üstesinden gelebilmek için beraber çalışmaktadır. Bu ise, Bulgaristan yönetiminin ideolojik yönetiminden kaynaklanan mülkiyet hakkı ve ekonomik politikası ile bağlantılı olabilir.

Göç Etmeden Önce Ailede Kaç Kişi Çalışıyordu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
1	22	27,5%	12	15%
2	38	47,5%	45	56,25%
3	13	16,25%	4	5%
4	7	8,75%	5	6,25%
5	0	0%	1	1,25%
Cevap yok	0	0%	13	16,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 30)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Göç Ettikten Sonra Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu göç ettikten sonra ailede çalışan kişi sayısına göre mukayese edildiğinde; her iki göçmen grubunda da ailede çalışan kişi sayısını iki ve daha fazla belirtenlerin oranı fazladır. Bunun sebebi ise ekonomik sıkıntıların üstesinden beraberce gelebilmek ve Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulme karşı kurdukları kuvvetli aile bağlarını, buradaki sıkıntılara karşı da (özellikle ekonomik sıkıntılar) devam ettirmek istemeleri sebebiyledir. Ancak 1950 – 1951 göçmeni ailelerde çocuk sayısına bağlı olarak göç ettikten sonra ailede çalışan kişi sayısını üç ve daha fazla belirtenlerin oranı, 1989 göçmeni ailelere oranla daha fazladır.

Göç Ettikten Sonra Ailede Kaç Kişi Çalışıyordu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
1	9	11,2%	20	25%
2	33	41,2%	39	48,75%
3	28	35,0%	5	6,25%
4	10	12,5%	3	3,75%
5	0	0,0%	1	1,25%
Cevap yok	0	0%	2	2,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 31)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'daki Malvarlıklarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bulgaristan'daki mal varlıklarına göre mukayese edildiğinde; Bulgaristan'ın ideolojik yönetiminin etkilerinin daha fazla hissedildiği 1989 göçmenleri arasında kişisel mülkiyete ait olan emlak ve arazisi olanlar, 1950- 1951 göçmenlerine oranla daha az iken, para ve motorlu taşıt olanlar daha fazladır.

Bulgaristan'da mal varlığınız		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Emlak	Yok	1	1,25%	12	15%
	Var	79	98,75%	68	85%
Arazi	Yok	33	41,2%	58	72,5%
	Var	47	58,8%	22	27,5%
Para/Değerli Eşya	Yok	72	90,0%	56	70,0%
	Var	8	10,0%	24	30,0%
Motorlu Taşıtlar	Yok	73	91,2%	48	60%
	Var	7	8,8%	32	40%
İş Yeri	Yok	77	96,2%	78	97,5%
	Var	3	3,8%	2	2,5%

(Tablo 32)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'daki Mallarının Durumuna Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bulgaristan'daki mallarının durumuna göre mukayese edildiğinde; her iki göçmen grubunun büyük bölümü (1950 – 1951 göçmenleri için %51,2; 1989 göçmenleri için %56,25) mallarını terk etmiştir. Ancak 1950 – 1951 göçmenleri 1925 tarihli Türk – Bulgar dostluk antlaşması doğrultusunda mallarını piyasa fiyatına satarken, 1989 göçmenleri ise Bulgaristan yönetiminin Bulgarlaştıramadığı Türkleri apar topar göçe zorlaması ve sınıra yığarak mallarını bile satmalarına müsaade etmemesi sonucu ya terk etmiş ya da akrabalarına bırakmak zorunda kalmıştır.

Bulgaristan'daki Mallarınıza Ne Oldu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Müsadere suretiyle satıldı	0	0,0%	1	1,25%
Piyasa fiyatına sattım	32	40,0%	5	6,25%
Terk ettim	41	51,2%	45	56,25%
Akrabalarımın bıraktım	2	2,5%	21	26,25%
Tapuları hudutta Bulgar hükümeti aldı	5	6,2%	2	2,5%
Diğer	0	0,0%	0	0,0%
Cevap yok	0	0,0%	6	7,50%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 33)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Türkiye'ye/Bursa'ya Gelirken Getirilen Mal Varlıklarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Türkiye'ye / Bursa'ya gelirken getirilen mal varlıklarına göre mukayese edildiğinde benzer bir sonuç çıkmaktadır. Ancak teknolojik gelişmelere bağlı olarak 1989 göçmenleri arasında motorlu taşıt getirenler fazladır.

Türkiye'ye/Bursa'ya Gelirken Getirilen Mal Varlığı		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Emlak	Yok	80	100,0%	76	95%
	Var	0	0,0%	4	5%
Para/Değerli Eşya	Yok	13	16,2%	16	20,0%
	Var	67	83,8%	64	80,0%
Motorlu Taşıtlar	Yok	77	96,25%	57	69,0%
	Var	3	3,75%	23	31,0%

(Tablo 34)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Şimdiki Malvarlıklarına Göre Dağılımı

Şimdiki Mal Varlığınız		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Emlak	Yok	6	7,5%	17	21,2%
	Var	74	92,5%	63	78,8%
Arazi	Yok	73	91,2%	71	88,8%
	Var	7	8,8%	9	11,2%
Para/Değerli Eşya	Yok	72	90,0%	42	52,5%
	Var	8	10,0%	38	47,5%
Motorlu Taşıtlar	Yok	62	77,5%	41	51,25%
	Var	18	22,5%	39	48,75%
İş Yeri	Yok	67	83,8%	64	80,0%
	Var	13	16,2%	16	20,0%

(Tablo 35)

4. Kültürel Farklılıklar

Kültürel farklılıklar ile ilgili verileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-51 Ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Bulgaristan'a Gitme Sıklıklarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu göçten sonra Bulgaristan'a gitme sıklıklarına göre mukayese edildiğinde; 1989 göçmenleri arasında göçten sonra Bulgaristan'a gitme sıklıkları, 1950 – 1951 yılında göç edenlere kıyasla çok fazladır. 1989 göçmenleri hem Bulgaristan'da bıraktıkları mal varlıklarından dolayı hem halen alışamadıkları yâda özlem duydukları bazı sebeplerden dolayı sık sık Bulgaristan'a gitmektedirler. Bu sebepler; kültür çatışması, düşünce farklılığı, komşuluk ilişkileri ve gelenek ve görenekler konusundaki uyum sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak 1950 – 1951 yılında göç edenler, geçen uzun yıllar müddetince tamamen olmasa bile (akraba evlilikleri ve bölge halkından kız alıp verme olayına halen olumsuz bakanların olması) büyük ölçüde uyum sağlamış görülmektedir. Bunu 1989 göçmenleri için söylemek biraz zor görünmektedir. Sebebi de hem Bulgaristan yönetiminin ideolojik baskı ve zulmü sonucu oluşan kültürel farklılaşma hem de bu farklılıklara yerli halkın gösterdiği tepki sonucu oluşan uyum sorunudur.

Göçten Sonra Bulgaristan'a Kaç Defa Gittiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Hiç gitmedim	42	52,5%	8	10%
1 kez gittim	12	15%	9	11,25%
2-3 kez gittim	7	8,75%	10	12,50%
4-5 kez gittim	3	3,75%	7	8,75%
6-10 kez gittim	0	0,0%	7	8,75%
11 ve daha fazla gittim	1	1,25%	5	6,25%
1-2 yılda bir gittim	0	0,0%	30	37,5%
Cevap yok	15	18,75%	4	5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 36)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da Tükettiği Yiyecek Malzemelerini Tüketme Durumları

Her iki göçmen kitlesi Bulgaristan'da tükettikleri yiyecek malzemelerini Türkiye'de de tüketme durumlarını göre mukayese edildiğinde, 1989 göçmenlerinin büyük çoğunluğunun (% 84.7) halen bu tür gıda maddelerini tüketmeye devam ettikleri tespit edilmiş olup, bu durum 1950-51 yılında göç edenlerde ise tamamen aksi yöndedir. 1950 yılında göç edenlerin büyük çoğunluğu ise (% 85) artık bu tür gıda maddelerini Türkiye'de tüketmemektedirler.

Bulgaristan 'da Tükettiğiniz Yiyecek Malzemelerini Halen Alıyor ve Tüketiyor musunuz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	12	15,0%	62	77,5%
Hayır	68	85,0%	11	13,75%
Cevap vermek istemeyen	0	0%	7	8,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 37)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bulgaristan'da İş İmkânı Bulmaları Durumunda Tekrar Geri Dönme Durumları

Her iki göçmen kitlesi Bulgaristan'da iş imkânı bulunduğu tekrar geri dönmeyi isteyip istemediklerine göre karşılaştırıldığında, 1950 yılında göç edenlerin hiç birisi tekrar geri dönmeyi düşünmediklerini belirtirken, 1989 göçmenlerinden her on kişiden biri (% 10), Bulgaristan'a tekrar geri dönmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bunun sebebi ise büyük oranda halen alışamadıkları ve özlem duydukları şeylerdir. Çünkü yerli halkla kültürel farklılıklardan kaynaklanan uyum sorunları, % 10'luk bir kısmın iş imkânı bulduklarında tekrar geri dönmeyi istemelerine sebep olmuştur.

Bulgaristan da İş İmkânı Bulsanız Tekrar Geri Döner misiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	0	0,0%	8	10,0 %
Hayır	80	100,0%	72	90,0 %
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 38)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Halen Alışamadıkları Veya Özlem Duydukları Şeylerin Olmasına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu göçten sonra halen alışamadıkları ve özlem duydukları şeylerin olmasına göre mukayese edildiğinde; 1989 göçmenleri arasında büyük bir oran (%48,8) evet derken; 1950 göçmenleri arasında bu oran (% 7,5) çıkmıştır. Yani ilk gelenler geçen uzun zaman içerisinde yerli halka adaptasyonu hemen hemen tamamıyla sağlarken, 1989 göçmenleri bu adaptasyonu kültürel farklılıklardan dolayı, yaşadıkları uyum sorunu ve özlemleri nedeniyle tam sağlayamamışlardır.

Halen Alışamadıkları ya da Özlem Duydukları Şeyler Var mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	6	7,5%	39	48,8%
Hayır	74	92,5%	37	46,2%
Cevap yok	0	0,0%	4	0,0%

(Tablo 39)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Göçten Sonra Halen Alışamadıkları Ve Özlem Duydukları Şeylere Göre Dağılımı

1989 göçmenleri komşuluk ilişkileri, insan ilişkileri ve adalet konularında sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre yerli halkın kendileri ile olan ilişkileri ve kendilerine olan bakışları farklıdır.

Göçten Sonra Halen Alışamadığınız veya Özlem Duyduğunuz Şeyler Varsa Nelerdir?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Akraba evlilikleri bize ters geliyor	1	14,3%	0	0,0%
Akrabaları özlüyorum	0	0,0%	2	2,5%
Doğduğum yerleri, doğasını	4	5 %	10	12,5%
Komşuluk insanlık ilişkilerini	0	0,0%	11	13,75%
Adaletli sosyal yapı	2	2,5%	6	7,5%
Burası iyi memnunuz	0	0,0%	1	1,25%
Cevap yok	73	91,25%	50	62,50%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 40)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde İlk Yerleştikleri Yerlere Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunun Bursa'ya ilk geldiklerinde yerleştikleri yerler, devletin iskân politikası doğrultusunda olurken; göçmenler daha çok akrabalarının ve daha önce gelen göçmenlerin yaşadığı yerleri tercih etmişler ve onların yanında yada onlara ait binalara yerleşmişlerdir.

İlk Yerleştikleri Yer	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Hürriyet	51	63,8%	1	1,25%
Karacabey	9	11,2%	0	0%
Nilüfer	1	1,2%	8	10%
Osmangazi	0	0,0%	9	11,25%
Sinandede	6	7,5%	3	3,75%
Yayla	7	8,8%	18	22,5%
Yıldırım	2	2,5%	31	38,75%
Diğer	4	5,0%	6	7,5%
Cevap yok	0	0,0%	4	5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 41)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Yaşadıkları Mülkiyet Ve Yerleşim Problemlerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da Bursa'ya geldiklerinde iş sıkıntısı, ekonomik sıkıntı ve ikametle ilgili sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yani her iki göçmen grubunun da geldiklerinde yaşadıkları sıkıntılarda benzerdir.

Bursa'ya Geldiğinizde Ne Tür Yerleşim ve Mülkiyet Problemlerini Yaşadınız?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Kira - ekonomik sıkıntı	42	52,5%	47	58,75%
Sıkıntı çekmedim	13	16,25%	11	13,75%
Çok sıkıntı çektim	6	7,5%	4	5%
Akrabalarım yardımcı oldu	4	5%	2	2,5%
Cevap yok	13	16,25%	6	7,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 42)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Türk Devletinin Yapması Gerekli Olan Yardımlara Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da Türk Devletinin yapması gerekli olan yardımlarla ilgili olarak benzer şeyleri söylemişlerdir. Her iki göçmen grubu da devletin gelen göçmenlere iş ve ikamet / ev ile ilgili yardım sağlaması gerektiğini ve vatandaşlık işlemlerinin kolaylaştırılmasını belirtmişlerdir. Gerçi her iki göçmen grubu Kanun Hükmünde Kararname ve Bakanlar Kurulu kararı ile otomatik olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayılmışlardır. Ancak 1989 göçmenleri içerisinde vatandaşlık işlemlerinin kolaylaştırılmasını isteyenlerin oranı 1951 göçmenlerine kıyasla daha fazladır. Bunun sebebi ise 1989 yılında Haziran ayında 87.621, Temmuz ayında 135.316 ve Ağustos ayında ise 87.908 göçmenin yurda toplu bir şekilde gelmesi ile yaşanan bürokratik sorunlar olabilir. 1951 yılında göç edenler 1989 göçmenlerine kıyasla daha geniş bir zaman dilimi (ortalama 24 ay) içerisinde ve daha küçük gruplar halinde Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1989 göçmenleri açısından vatandaşlık işlemleri sağlanmasını isteyenlerin fazlalığı bu sebeple olabilir. Diğer taraftan 1989 göçmenleri arasında devletin güvenlik sağlaması gerektiğini belirtenler de 1950 – 1951 göçmenlerine oranla daha fazladır. Bunun sebebi ise yerli halkın yeni gelen göçmenlere iyi gözle bakmamaları olabilir. Çünkü yeni gelenler hem yerli halkın elinden iş imkânını almıştır hem de uyum sorunu vardır.

Türk Devleti Yeni Göç Edenlere Ne Gibi Yardımlar Yapmalıdır?		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İş sağlamalı	Yok	12	13,9%	16	16,9%
	Var	68	86,1%	64	83,1%
Ev sağlamalı	Yok	37	45,0%	65	81,0%
	Var	43	53,8%	15	19,0%
İkametle sağlamalı	Yok	79	98,8%	66	82,3%
	Var	1	1,2%	14	17,7%
Vatandaşlık işlemleri	Yok	69	87,3%	35	41,6%
	Var	11	12,7%	45	58,4%
Güvenlik	Yok	80	100,0%	43	53,8%
	Var	0	0,0%	37	46,8%

(Tablo 43)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Siyasi Tercihlerinin Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu siyasi tercihlerine göre mukayese edildiğinde, 1989 göçmenlerinin daha fazla milliyetçi, 1950 göçmenlerinin ise daha fazla muhafazakâr oldukları tespit edilmiştir. 1989 göçmenleri daha fazla asimilasyon hareketlerine, baskı ve zulme maruz kaldıkları için milliyetçilik fikrini geliştirmiş ve Bulgaristan yönetiminin uyguladığı dini ve kültürel baskılar ile de daha az muhafazakâr olmuş olabilirler. 1950 – 1951 göçmenleri ise hem daha az asimilasyon hareketlerine maruz kaldıkları hem de geçen uzun süre zarfında yerli halkla bütünleşmeyi daha fazla sağlamalarından dolayı daha fazla muhafazakâr olmuş olabilirler.

Siyasi Tercihiniz Ne Yöndedir?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Milliyetçi	16	20%	32	40%
Muhafazakar	20	25%	3	3,75%
Sol Görüş	27	33,75%	19	23,75%
Sağ Görüş	4	5%	4	5%
Diğer	9	11,25%	17	21,25%
Cevap yok	4	5%	5	6,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 44)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Seçimde Oy Verdikleri Siyasi Partilerin Karşılaştırması

Seçimde oy verdikleri partilere göre mukayese edildiğinde ise 1950 yılında göç edenlerin daha muhafazakâr olmalarından dolayı AKP'ye daha fazla oy verdikleri, 1989 göçmenlerinin ise daha fazla milliyetçi olmalarından dolayı MHP'ne oy verdikleri tespit edilmiştir. Yani her iki göçmen grubu da siyasi tercihleri ile orantılı bir şekilde seçimlerde siyasi partilere oy vermişlerdir.

Seçimde Hangi Partiye Oy Verdiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
AKP	21	26,25%	9	11,25%
CHP	25	31,25%	19	23,75%
MHP	19	23,75%	30	37,5%
SP	2	2,5%	0	0%
BBP	5	6,25%	1	1,25%
DSP	3	3,75%	1	1,25%
DTP	0	0%	0	0%
Diğer	0	0%	0	0%
Cevap yok	5	6,25%	20	25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 45)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bölge Halkından Kız Alıp Verme Durumlarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu bölge halkından kız alıp verme durumlarına göre mukayese edildiğinde, tam aksi yönde sonuçlar ortaya çıkmıştır. 1950 yılı göçmenlerinin büyük çoğunluğu (%79,2) bölge halkından kız alıp verirken, 1989 yılı göçmenlerinin büyük bir çoğunluğu ise (%68,3) bölge halkından kız alıp vermemekte, kendi içlerinde bu faaliyeti gerçekleştirmektedirler. 1950 – 1951 göçmenleri arasında da gözlemlenen bu durumun, 1989 göçmenleri arasında daha fazla yaygın olması hem uyum sorununa bağlı kültürel bütünleşmenin daha az olması hem de 1950 – 1951 göçmenlerine kıyasla daha az bir sürede ve daha yavaş bütünleşmenin olmasındandır. Bunda şüphesiz 1989 göçmenlerine devlet eliyle yaptırılan göçmen konutlarının şehirlerin dışında yapılması ve 1989 göçmenlerinin, 1950 – 1951 yılı göçmenlerine kıyasla yerli halktan daha ayrı bir şekilde ikamet etmeleri etkili olmuş olabilir. Dolayısıyla yerli halktan ayrı yaşayış kültürel bütünleşmeyi geciktirmiş olabilir.

Bölge Halkından Kız Alıp Verdiniz mi?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	61	76,25%	20	25%
Hayır	16	20%	43	53,75%
Cevap yok	3	3,75%	17	21,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 54)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Alkol Alışkanlıklarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu alkol alışkanlıklarına göre mukayese edildiğinde 1950 yılı göçmenlerinin 1989 yılı göçmenlerine oranla daha az alkol alışkanlığına sahip oldukları görülmüştür. 1989 göçmenlerinin hemen hemen yarısının alkol alışkanlığı mevcut iken, 1950 göçmenleri arasında, hemen hemen her dört kişiden birinin alkol alışkanlığı olduğu tespit edilmiştir. 1989 göçmenlerinde alkol alışkanlığının fazla olması da Bulgaristan'daki dini ve ideolojik baskıların sonucuna bağlamak mümkündür. Ayrıca benzer şekilde yerli halktan ayrı bir şekilde ikamet etmeleri ve uyum sorunu sonucu oluşan kültürel bütünleşememe de bunla etkili olmuş olabilir.

Alkol Alışkanlığınız Var mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	23	28,75%	39	48,75%
Hayır	56	70%	40	20%
Cevap yok	1	1,25%	1	1,25%

(Tablo 55)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Alkol Alma Alışkanlıklarının Karşılaştırması

Benzer şekilde 1989 göçmenlerinin büyük çoğunluğu eşlerinin alkol alışkanlığı olduğunu belirtirken, 1950 göçmenlerinde bu oran hemen hemen yok denecek kadar azdır.

Eşinizin Alkol Alışkanlığı Var mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	3	3,75%	17	21,25%
Hayır	75	93,75%	59	73,75%
Cevap yok	2	2,5%	4	5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 56)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Aldıkları Yardım Kesimlerine Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde aldıkları yardım kesimlerine mukayese edildiğinde; 1989 göçmenleri, Türkiye hükümetinin aldığı karar doğrultusunda daha önce gelen akrabalarının yanına yerleştirildiği için 1950 – 1951 göçmenlerine oranla akrabalarından daha fazla yardım almıştır. Ayrıca 1989 göçmenleri yerli halk tarafından işlerinin ellerinden alındığı düşüncesi ve 1950 göçmenlerine kıyasla daha fazla kültür çatışması ve uyum sorunu yaşamalarından dolayı 1950 göçmenlerine oranla yerli halk tarafından daha az yardım almışlardır.

Bursa'ya Geldiğinizde Kimlerden Yardım Aldınız?		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Devlet	Yok	31	38,8%	43	50,6%
	Var	49	60,0%	37	48,1%
Akraba	Yok	49	61,2%	23	27,8%
	Var	31	38,8%	57	72,2%
Göçmenler	Yok	72	90,0%	77	96,2%
	Var	8	10,0%	3	3,8%
Yerli halk	Yok	72	90,0%	79	98,7%
	Var	8	10,0%	1	1,3%

(Tablo 57)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Çocuklarını Evlendikleri Kimselere Göre Dağılımı

Burada da 1989 göçmenleri 1950- 1951 göçmenleri oranla çocuklarını daha az bölge yerlisiyle evlendirmektedir. Bölge halkından kız alıp verdiniz mi sorusunun gerekçeleri ile benzerlik göstermektedir.

Çocuklarınızı Kimle Evlendirdiniz?		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Bulgaristan göçmeni	Yok	64	80,0%	62	77,2%
	Var	16	20,0%	18	22,8%
Göçmen	Yok	63	78,8%	71	88,6%
	Var	17	21,2%	9	11,4%
Bölge yerlisi	Yok	18	22,5%	68	84,8%
	Var	62	77,5%	12	15,2%

(Tablo 58)

5. Dini İnançlar

Dini inançlar ile ilgili verileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Namaz Kılma Durumlarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu namaz kılma durumlarına göre mukayese edildiğinde 1950 yılı göçmenlerinin hem kendilerinin hem de eşlerinin namaz kılma ibadet oranlarının 1989 yılı göçmenlerine kıyasla daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebi ise, 1989 göçmenlerine daha fazla uygulanan ideolojik baskı ve zulüm ile asimile hareketlerdir.

Namaz Kılar mısınız?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	49	61,2%	37	46,25%
Hayır	31	38,8%	40	50,0%
Cevap yok	0	0%	3	3,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 46)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Namaz Kılma Durumlarının Karşılaştırması

Eşiniz Namaz Kılar mı?	Göç dönemi			
	1951 göçü		1989 göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	57	71,25%	40	50,0%
Hayır	22	27,50%	31	38,75%
Cevap yok	1	1,25%	9	11,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 47)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Oruç Tutma Durumlarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu hem kendilerinin hem de eşlerinin oruç tutma ibadet durumlarına göre mukayese edildiğinde, benzer oranlarda karşılık vermiştir.

Oruç Tutar mısınız?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	49	61,25%	50	62,50%
Hayır	30	37,50%	29	36,25%
Cevap yok	1	1,25%	1	1,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 48)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Oruç Tutma Durumlarının Karşılaştırması

Eşiniz Oruç Tutar mı?	Göç dönemi			
	1951 göçü		1989 göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	61	76,25%	54	67,50%
Hayır	17	21,25%	22	27,50%
Cevap yok	2	2,5%	4	5,0%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 49)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Hacca Gitme Durumlarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu hem kendilerinin hem de eşlerinin hacca gitme ibadet durumlarına göre karşılaştırıldığında, bu ibadet türü 1950 yılı göçmenlerinde daha fazladır. 1989 göçmenlerinden hiç biri, hem kendilerinin hem de eşlerinin hac ibadetini yerine getirmediklerini söylerken, 1950 yılı göçmenlerinin büyük çoğunluğu, bunun tam aksine, hem kendilerinin hem de eşlerinin hac ibadetini yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Yani 1950 göçmenleri hem daha az asimile hareketlerine maruz kaldıkları hem de geçen uzun süre zarfında yerli halkla bütünleşmeyi daha fazla sağladıkları için bu ibadeti 1989 göçmenlerine oranla daha fazla yapmaktadır.

Hacca Gittiniz mi?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	14	17,5%	0	0,0%
Hayır	65	81,25%	80	100,0%
Cevap yok	1	1,25%	0	0,0%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 50)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Hacca Gitme Durumlarının Karşılaştırması

Eşiniz Hacca gitti mi?	Göç dönemi			
	1951 göçü		1989 göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	7	8,75%	0	0,0%
Hayır	71	88,75%	75	93,75%
Cevap yok	2	2,5%	5	6,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 51)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Kuran Okumayı Bilme Durumlarının Karşılaştırması

Her iki göçmen grubu Kuran okuma ibadetini bilip bilmediklerine göre karşılaştırıldığında, 1950 yılında göç edenlerin 1989 yılında göç edenlere kıyasla Kuran okuma ibadetini daha fazla bildikleri ortaya çıkmıştır. Bulgaristan yönetiminin özellikle 1984 yılından itibaren Bulgaristan Türklerine karşı uyguladığı dini baskılar ve kapatılan camiler, 1989 göçmenlerinin diğer ibadetler gibi kuran okuma ibadetini de 1950 – 1951 göçmenlerine oranla daha az bildiklerini ortaya çıkarmıştır.

Kuran Okumayı Biliyor musunuz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	22	27,5%	7	8,75%
Hayır	57	71,25%	71	88,75 %
Cevap yok	1	1,25%	2	2,5%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 52)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Eşlerinin Kuran Okumayı Bilme Durumlarının Karşılaştırması

Eşiniz Kuran Okumayı Biliyor mu?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	28	35,9%	20	25%
Hayır	50	64,1%	53	66,25 %
Cevap yok	2	2,5%	7	8,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 53)

6. Bursa'ya İlk Gelindiğinde Alınan Yardımlar

Bursa'ya ilk geldiğinde alınan yardımlar ile ilgili bilgileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Aldıkları Yardım Türlerine Göre Dağılımı

1989 göçmenleri arasında akrabası yanına yerleştiremeyenlere devlet tarafından altı ay süreyle yiyecek yardımı yapılması ve Sosyal Yardımlaşma Fonundan sosyal yardım ve kira yardımı yapılması gibi nedenlerle 1989 göçmenleri daha fazla yiyecek ve para yardımı almış olabilir. 1950 – 1951 göçmenleri için yapılan toplam yardımların da %61,08 'i yerleşme işleri için ayrıldığından yerleşme yardımları 1989 göçmenlerine yapılanlardan çok az miktarda fazla olmuş olabilir. Genelde alınan yardımlar her iki göçmen grubunda benzer oranlarda olmakla birlikte Türkiye Hükümetinin İskân ve istihdam politikaları, yardım türlerinde etkili olmuştur. Ayrıca göçmen işinin 1950 – 1951 göçmenleri arasında daha uzun sürede ve daha az miktarda olması ile 1989 göçmenleri arasında daha kısa sürede daha kalabalık yurttaşın Türkiye'ye gelmesi de soydaşlara yapılan yardım önceliklerini etkilemiş olabilir.

Bursa'ya Geldiğinizde Kimlerden Hangi Tür Yardımları Aldınız?		Göç Dönemi			
		1951 Göçü		1989 Göçü	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Yiyecek	Yok	55	68,4%	35	43,75%
	Var	25	31,6%	45	56,25%
Giyecek	Yok	64	78,8%	73	92,4%
	Var	16	20,0%	7	7,6%
Para	Yok	75	93,8%	50	62,5%
	Var	5	6,2%	30	37,5%
Yerleşme	Yok	17	20,3%	22	27,5%
	Var	63	79,7%	58	72,5%
Diğer	Yok	76	95,0%	76	94,9%
	Var	4	5,0%	4	5,1%

(Tablo 59)

1950–51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde İş İmkânı Bulabilme Durumları

1950–1951 göçmenleri Bursa'ya geldiklerinde daha rahat iş imkânı bulduklarını belirtirken, 1989 göçmenlerinden hemen hemen her beş kişiden biri iş imkânı bulamadığını belirtmiştir. 1950- 1951 göçmenleri için İskân ve Fevkalade Komisyonunun aldığı; gelecek göçmenlerin uzun müddet iâşe ve ibatelerine imkân olmayacağından valiliklerce en kısa süre içerisinde (barındırılmalarından itibaren 15 gün içerisinde) birer iş imkânı sağlanması ve böylece kendilerini geçindirir duruma girmelerinin sağlanması kararı etkili olmuş olabilir. 1989 göçmenleri için böyle bir karar alınmamış olmakla birlikte o dönemde Türkiye'deki ekonomik sıkıntı ve işsizlik 1989 göçmenlerinin daha zor iş imkânı bulmalarına sebep olmuş olabilir. Ayrıca Türkiye Hükümeti'nin, çoğunluğu çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı olan 1950 – 1951 göçmenleri için uyguladığı istihdam politikası (çiftçiye çevirme ve donatım kredisi, çiftçilere sağlanan tarım araçları ve kültür arazisi ile sanatkâr göçmen aileleri verilen döner sermaye kredisi) 1950 – 1951 göçmenlerinin daha rahat iş imkanı bulmalarına ve kendilerini daha rahat geçindirir duruma gelmelerine sebep olmuştur. Maalesef 1989 göçmenleri için uygulanan istihdam politikaları böyle olmamıştır.

Bursa'ya Geldiğinizde İş İmkânı Bulabildiniz mi?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	75	93,75%	61	76,25%
Hayır	5	6,25%	19	23,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 60)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Buldukları İş İmkanlarına Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubunun büyük bölümü Bursa'ya geldiklerinde işçilik yapmıştır. Ancak 1950 – 1951 göçmenleri arasında çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı mesleklerini icra edenlerin oranı 1989 göçmenlerine kıyasla daha fazla olduğu için bu meslekleri yapanların sayısı ilk dönem göçmenlerde daha fazladır. Ayrıca ekonomik sıkıntılar ve Türkiye hükümetinin istihdam politikası sonucu, 1989 göçmenleri arasında esas meslekleri dışında iş yapanlar ile ne iş olursa yaptık diyenlerin oranı da önceki göçmenlere kıyasla fazladır.

Bursa'ya Geldiğinizde Hangi İş İmkanını Bulabildiniz?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
İşçilik yaptık	51	63,75%	40	50%
Memur oldum	2	2,5%	0	0%
Serbest çalıştık	5	6,25%	11	13,75%
Çiftçi, Ormancı, Avcı, Balıkçı	10	12,5%	0	0%
Emekli	0	0%	0	0%
Ne iş bulursak yaptık	1	1,25%	7	8,75%
Esnaflık yapmaya başladım	0	0%	0	0%
Öğrenciydim	1	1,25%	0	0%
Doktor, Mühendis, Yönetici	0	0%	1	1,25%
Kendim iş kurdum	4	5%	2	2,5%
Cevap yok	6	7,5%	19	23,75%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 61)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerine Devlet Tarafından İş İmkânı Sağlanması Durumu

1950–1951 göçmenleri arasında devlet tarafından kendilerine iş imkânı sağlandığını belirtenlerin oranı, 1989 göçmenlerine oranla daha az olmakla birlikte birbirlerine benzerdir. Ancak yine de her iki göçmen grubu da büyük oranda devlet tarafından kendilerine iş imkanı sağlanmadığını belirtmişlerdir.

Bursa'ya Geldiğinizde Devlet Tarafından İş İmkânı Sağlandı mı?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Evet	5	5,1%	8	10,0%
Hayır	75	94,9%	72	90,0%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 62)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiklerinde Ekonomik Anlamda Çektikleri Sıkıntılara Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu da Türkiye'ye geldiklerinde her türlü ekonomik zorluğu yaşadıklarını, iş ve ev bulamadıklarını ve çok ucuza çalıştıklarını belirtmişlerdir. Yani Türkiye'ye geldiklerinde yaşanan ekonomik sıkıntılar her iki göçmen grubu içinde benzerdir. Ancak 1989 göçmenleri hem daha kalabalık hem de daha kısa sürede Türkiye'ye toplu bir şekilde geldikleri için ekonomik sıkıntıyı biraz daha fazla yaşamış olabilirler.

Bursa'ya Geldiğinizde Ekonomik Anlamda Ne Tür Sıkıntılar Yaşadınız	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Çok ucuza çalıştık	15	18,75	11	13,75
Pek zorluk çekmedik	10	12,5	9	11,25
Geçim sıkıntısı çektik	6	7,5	3	3,75
Her türlü ekonomik zorluğu yaşadık	18	22,5	34	42,5
Ev-kira sıkıntısı	11	13,75	6	7,5
Cevap yok	20	25	17	21,25
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 63)

1950-51 ve 1989 Göçmenlerinin Bursa'ya Geldiğinde Barınma İhtiyaçlarını Karşılama Şekline Göre Dağılımı

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde barınma ihtiyaçlarını karşılama şekline göre mukayese edildiğinde, 1989 göçmenleri Türkiye Hükümetinin aldığı; yakın akrabaları daha önce Türkiye'ye gelen soydaşlar, bu akrabalarının yanına yerleştirilecek kararı doğrultusunda akrabalarının yanına yerleştirilmiş, 1950 – 1951 göçmenleri ise yine Türkiye Hükümetinin aldığı; göçmenlerin, sanat, meslek ve ziraatla uğraştıkları kısımlar yaşadıkları iklim şartlarına göre her ilin barındıra bileceği miktarda olmak üzere, illere taksim edilmek suretiyle yerleştirilecek kararı doğrultusunda, yerleştirilmişlerdir.

Bursa'ya Geldiğinizde Barınma İhtiyacını Nasıl Sağladınız?	Göç Dönemi			
	1951 Göçü		1989 Göçü	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Akraba yanında	24	30%	70	87,5%
Devlet tarafından kamu kurumlarına	18	22,5%	2	2,5%
Kendi evime	11	13,75%	5	6,25%
Daha önceki göçmenlerin yanına	3	3,75%	1	1,25%
Misafirhanelere	22	27,5%	0	0%
Yerli halkın yanına	0	0%	1	1,25%
Cevap yok	2	2,5%	1	1,25%
Toplam	80	100%	80	100%

(Tablo 64)

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti, tarihinde birçok kez yabancı ülke topraklarında yaşayan ve çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalan Türk ve başka kökenden olan Müslüman göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkler ve Müslümanlar arasında en kalabalık grup Bulgaristan Türkleridir. Bulgaristanlı Türkler Türkiye'ye göç etmiştir ve onlar da Türk kültürünün bir mensubudurlar. Ancak farklı coğrafyalarda ve farklı sosyo-kültürel ilişkilerle etkileşerek tarihi bir süreç geçirmişlerdir. Bulgar devleti içinde zaman zaman azınlık haklarından faydalanmışlar; zaman zaman da din, dil, örf ve adetleri konusunda engellenmişlerdir. Bu engelleme ve farklı kültürle etkileşim sonucu, Türkiye'de yaşayan Türk halkının kültüründen farklılaşmışlardır. Neticede farklı coğrafyalarda yaşamış aynı kültür kalıbına mensup iki grup etkileşime girdiğinde gelişecek süreçleri ve değişmeyi bilimsel yoldan açıklayabilmek için her şeyden önce tarih biliminin verilerine dayanmak gerekmektedir. Bulgaristan göçmenlerinin tarihi gelişimleri ve göç ettiklerinde sahip oldukları sosyo-kültürel özellikleri iyi bilinirse kültürel farklılığın tarihsel yönü ve boyutu da daha iyi anlaşılabilir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950-51 ve 1989 yıllarında meydana gelen toplu göç olayları ile ilgili her iki göçmen grubundan seksener (80) kişiye anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması Bursa ilinde göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yüz yüze anket yöntemi ile yapılmıştır. Ankete katılım gönüllülük esasına göre yapılmış olup kolayda örnekleme yöntemi ile deneklere anket formu uygulanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, her iki göçmen grubu Bulgaristan'da buldukları yerlere göre mukayese edildiğinde, her iki göçmen grubunda da Kırcaali'de bulunanların oranı yüksek (1951 göçmenleri % 55, 1989 göçmenleri % 53,8) olmakla beraber benzerdir. Hem isim değiştirme, hem de diğer örf ve adetlerle ilgili asimile uygulamaları sonucu Kırcaali bölgesinde yaşayan Türkler daha fazla göç etmiştir.

Her iki göçmen grubunda da Bulgaristan'da buldukları yerdeki Türk haneleri yoğunlukları benzerdir. Bulgaristan yönetimi, önleyemedikleri Türk kültür varlığını ortadan kaldırmak amacıyla Türk nüfusun yoğun olarak yaşadıkları bölgedeki Türkler ya

en az asimile olan grup olmalarından yâda asimilasyona en fazla direnen grup olmalarından dolayı göç etmiş ve / veya göçe zorlanmış olabilirler.

Her iki göçmen grubu şimdiki erkek ve kız çocuk sayılarına göre mukayese edildiğinde, aileler genellikle çekirdek tipte olup, anne ve baba çalışmaktadır. 1989 göçmeni ailelerden üç (3) ve daha fazla çocuk sahibi olanların oranı da önceki göçmenlere göre daha azdır. Göçmen ailelerin ekonomik sıkıntıların üstesinden gelmek ve kendini topluma ispat etmek düşüncesiyle para biriktirip mal – mülk sahibi olmak istemeleri ve bu yüzden de tüketim masraflarını en aza indirme çabası çocuk sayısını sınırlayan bir özellik olabilir.

Her iki göçmen grubunda da cevap vermek istemeyenlerin haricinde boşanma olayı fazla görülmemektedir. Bulgaristan'dan göç eden göçmenler arasında boşanma olayının fazla görülmemesi, bir kere evlenen çiftlerin hem Bulgaristan'da zor yaşam koşullarına, baskı ve zulme karşı kuvvetli olmak ve aile içinde kadın ve erkek arasında bağlılığın güçlü olmasını istemelerinden hem de göçten sonra Türkiye'ye geldiklerinde ekonomik, kültürel ve toplumsal zorluklara birlikte göğüs germe düşüncesinden kaynaklanabilir.

1950–51 göçmenleri ile 1989 göçmenleri Türkiye'ye göç etme nedenlerine göre mukayese edildiğinde, 1950 – 1951 göçmenleri daha çok kendi serbest iradesiyle Türkiye'ye gelmeye karar verirken 1989 göçmenleri ise daha çok Bulgar yönetiminin 1974 Anayasası ve 1984 / 85 yıllarındaki zorla isim değiştirme ve Bulgarlaştırma politikası doğrultusunda asimile edemedikleri Türkleri zoraki göçe tabii tutması sonucu Türkiye'ye göç etmiştir.

Her iki göçmen grubu Türkiye'de ilk yerleştikleri yere göre mukayese edildiğinde, 1950–1951 göçmenleri, T.C. Bakanlar Kurulunun; göçmenlerin sanat, meslek ve ziraatta uğraştıkları kısımlar ile yaşadıkları iklim şartlarına göre her ilin barındırabileceği miktarda olmak üzere, illere taksim edilmek suretiyle yerleştirilmesi esasına göre illere yerleştirilirken, 1989 göçmenleri ise, hükümetin; yakın akrabaları daha önce Türkiye'ye gelen soydaşların yanına yerleştirilmesi, yakın akrabası olmayanların da meslek durumlarına göre illere yerleştirilmesi esasına göre illere yerleştirilmiştir. 1989, göçmenlerinde bir önceki göçe göre ilk yerleşilen yer olarak Bursa ilinin daha çok olması bu yüzdendir.

Her iki göçmen grubunda da Bursa ili haricinde bir yere yerleştirilenler kısa bir süre sonra çeşitli yollarla Bursa'ya gelmiştir. 1950–1951 göçmenleri daha ziyade akrabaları olduğu için, daha önceden gelen göçmenler çoğunlukta olduğu için ve iş imkânı olduğu için Bursa'ya gelirken, 1989 göçmenleri ise akrabaları ve önceden gelen göçmenler, çoğunlukta olduğu için Bursa'ya gelmiştir. 1989 göçmenlerin içerisinde iş imkânı olduğu için Bursa'ya gelenlerin oranı az seviyededir.

Her iki göçmen grubu da Bursa'ya ilk geldiklerinde yerleştikleri yerdeki insanlarla yaşadıkları problemler hakkında fazla bilgi vermezken, 1989 göçmenlerine göre, göçmen kadınların gece vardiyasında çalışmaları, kılık kıyafetlerinin farklı olması yerli halk tarafından iyi görülmeyip eleştirilmiş ve bu gibi özelliklerinden dolayı yerli halk tarafından “Bulgar” olarak nitelenmişlerdir. Ayrıca 1989 göçmenleri daha önceki göçmelere kıyasla dil sorunu ve kültür çatışması yaşamalarından dolayı diyalog kurmada Bursa'ya ilk geldiklerinde yerleştikleri yerdeki insanlarla daha fazla problem yaşamışlardır. Bütün bunlar ise Bulgaristan yönetiminin Türkleri Bulgarlaştırma politikasının bir sonucu ve yansımasıdır.

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde gelenek ve görenekler konusunda çevreyle benzer sorunlar yaşamış olmakla beraber bu konuda cevap vermek istememişlerdir. Ancak 1950–1951 yılında göç edenlere göre Türkiye’de akraba evlilikleri çok yaygındır. Böyle bir durum kendilerinde olmadığı için tuhaf gelmektedir. 1989 göçmenleri ise bunu bir uyum sorunu olarak görmemektedir. Ancak 1989 göçmenleri, daha önceki göçmelere kıyasla yiyecek / içecek maddelerinin tüketimi konusunda uyum sorunu yaşadıklarını, kültür ve düşünce farklılıkları yaşadıklarını ve yerli halkın kendilerine hoşgörüsüz ve saygısız davrandıklarını belirtmişlerdir. Bütün bunlar ise senelerce baskı altında Türk kültüründen farklı bir ortamda yaşamaları, Bulgaristan yönetiminin asimile politikaları ile Türkiye kültüründen biraz uzaklaşmaları ile izah edilebilir.

1950–51 göçmenleri ile 1989 göçmenleri eğitim durumlarına göre mukayese edildiğinde, 1950 göçmenleri arasında ilkokul ve ortaokul öğrenimi görenlerin oranı fazla iken 1989 göçmenleri arasında lise ve yüksekokul öğrenimi görenlerin oranı daha fazladır. Bu durum 1989 göçmenlerin açısından Bulgaristan’da Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi, ilköğretimin zorunlu olması ve yapılan baskı ve zulme karşı azimle karşı koyabilmek ve bunun için de eğitime çok önem vermek düşüncesi ile açıklanabilir.

Her iki göçmen grubu da birinci ve ikinci çocuklarının eğitim durumlarına göre mukayese edildiğinde 1989 göçmenlerinin birinci ve ikinci çocuklarının arasında yüksekokul ve üniversite bitirenlerin oranı fazla iken, 1950 – 1951 göçmenlerinin birinci ve ikinci çocukları arasında ise lise bitirenlerin oranı fazladır. 1989 göçmeni aileler yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak, kendilerini kanıtlamak ve toplum içerisinde hak ettikleri yeri almak düşüncesiyle çocuklarının üniversite ve yüksekokul mezunu olmalarını istemiş ve bunun için anne ve baba beraber çalışmışlardır. 1950 – 1951 göçmeni ailelerin büyük çoğunluğu ise, üniversiteye girme ve okumanın zor olması gibi sebeplerle çocuklarını, iş bulmada kolaylık sağladığı düşüncesiyle lise / meslek lisesine göndermiş olabilir.

Her iki göçmen grubu aylık ortalama gelir durumuna göre mukayese edildiğinde 0–1000 TL. ve 1001–2000 TL ortalama geliri olanlar benzerdir. Ancak 1989 göçmenleri arasında aylık ortalama geliri 3000 TL. ve üzeri olanların oranı, 1950–1951 göçmenlerine kıyasla fazladır. Her iki göçmen grubu da Türkiye'ye geldiklerinde yaşadıkları sıkıntılardan daha çabuk kurtulabilmek için topluca çalışmaya başlamışlardır. Ancak hem Bulgaristan yönetiminin ideolojik baskısı hem de Türkiye'ye geldiklerinde yerli halkla yaşadıkları sıkıntılar 1989 göçmenlerinin hem mal varlıklarını hem de aylık gelirlerini etkilemiş olabilir.

Her iki göçmen grubu göç etmeden önce ailede çalışan kişi sayısına göre mukayese edildiğinde; 1950 – 1951 göçmenleri arasında çocuk sayısının fazlalığı ve daha büyük bir aileye sahip olmalarından dolayı ailede çalışan kişi sayısını üç ve dört olarak belirtenlerin oranı fazla iken; 1989 göçmenleri arasında ise, ailede çalışan kişi sayısını iki olarak belirtenlerin oranı fazladır. 1989 göçmeni aileler arasında hem anne hem de baba ekonomik güçlüklerin üstesinden gelebilmek için beraber çalışmaktadır. Bu ise, Bulgaristan yönetiminin ideolojik yönetiminden kaynaklanan mülkiyet hakkı ve ekonomik politikası ile bağlantılı olabilir.

Her iki göçmen grubu göç ettikten sonra ailede çalışan kişi sayısına göre mukayese edildiğinde; her iki göçmen grubunda da ailede çalışan kişi sayısını iki ve daha fazla belirtenlerin oranı fazladır. Bunun sebebi ise ekonomik sıkıntıların üstesinden beraberce gelebilmek ve Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulme karşı kurdukları kuvvetli aile bağlarını buradaki sıkıntılara karşı da (özellikle ekonomik sıkıntılar) devam ettirmek

istemeleri ileidir. Ancak 1950 – 1951 göçmeni ailelerde çocuk sayısına bağılı olarak göç etikten sonra ailede çalışan kişi sayısını üç ve daha fazla belirtenlerin oranı, 1989 göçmeni ailelere oranla daha fazladır.

Her iki göçmen grubu Bulgaristan'daki mallarının durumuna göre mukayese edildiğinde; her iki göçmen grubunun da büyük bölümü (1950–1951 göçmenleri için %51,2; 1989 göçmenleri için %56,25) mallarını terk etmiştir. Ancak 1950 – 1951 göçmenleri serbest göçmen olarak gelmelerinden dolayı 1925 tarihli Türk – Bulgar dostluk antlaşması doğrultusunda mallarını piyasa fiyatına satarken, 1989 göçmenleri ise Bulgaristan yönetiminin Bulgarlaştıramadığı Türkleri apar topar göçe zorlaması ve sınıra yığarak mallarını bile satmalarına müsaade etmemesi sonucu ya terk etmiş ya da akrabalarına bırakmak zorunda kalmıştır.

Her iki göçmen grubu göçten sonra Bulgaristan'a gitme sıklıklarına göre mukayese edildiğinde; 1989 göçmenleri arasında göçten sonra Bulgaristan'a gitme sıklıkları, 1950–1951 yılında göç edenlere kıyasla çok daha fazladır. 1989 göçmenleri hem Bulgaristan'da bıraktıkları mal varlıklarından dolayı hem halen alışamadıkları yâda özlem duydukları bazı sebeplerden dolayı sık sık Bulgaristan'a gitmektedirler. Bu sebepler; kültür çatışması, düşünce farklılığı, komşuluk ilişkileri ve gelenek ve görenekler konusundaki uyum sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak 1950 – 1951 yılında göç edenler, geçen uzun yıllar müddetince tamamen olmasa bile (akraba evlilikleri ve bölge halkından kız alıp verme olayına halen olumsuz bakanların olması) büyük ölçüde uyum sağlamış görülmektedir.

Her iki göçmen kitlesi Bulgaristan'da tükettikleri yiyecek malzemelerini Türkiye'de de tüketme durumlarını göre mukayese edildiğinde, 1989 göçmelerinin büyük çoğunluğunun (% 84.7) halen bu tür gıda maddelerini tüketmeye devam ettikleri tespit edilmiş olup, bu durum 1950-51 yılında göç edenlerde ise tamamen aksi yöndedir. 1950 yılında göç edenlerin büyük çoğunluğu ise (% 85) artık bu tür gıda maddelerini Türkiye'de tüketmemektedirler

Her iki göçmen kitlesi Bulgaristan'da iş imkanı bulunduğunda tekrar geri dönmeyi isteyip istemediklerine göre karşılaştırıldığında, 1950 yılında göç edenlerin hiç birisi tekrar geri dönmeyi düşünmediklerini belirtirken, 1989 göçmenlerinden her on kişiden biri (% 10), Bulgaristan'a tekrar geri dönmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Bunun sebebi ise büyük

oranda halen alışamadıkları ve özlem duydukları şeylerdir. Çünkü yerli halkla kültürel farklılıklardan kaynaklanan uyum sorunları % 10'luk bir kısmın iş imkânı bulduklarında tekrar geri dönmeyi istemelerine sebep olmuştur.

Her iki göçmen grubu göçten sonra halen alışamadıkları ve özlem duydukları şeylerin olması durumuna göre mukayese edildiğinde; ilk gelenler, geçen uzun zaman içerisinde yerli halka adaptasyonu hemen hemen tamamıyla sağlarken, 1989 göçmenleri bu adaptasyonu kültürel farklılıklardan dolayı, yaşadıkları uyum sorunu ve özlemleri nedeniyle tam sağlayamamışlardır.

Her iki göçmen grubu da Türk Devletinin yapması gerekli olan yardımlarla ilgili olarak benzer şeyleri söylemişlerdir. Her iki göçmen grubu da devletin gelen göçmenlere iş ve ikamet/ev ile ilgili yardım sağlaması gerektiğini ve vatandaşlık işlemlerinin kolaylaştırılmasını belirtmişlerdir. Gerçi her iki göçmen grubu da Kanun Hükmünde Kararname ve Bakanlar Kurulu kararı ile otomatik olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayılmışlardır. Ancak 1989 göçmenleri içerisinde vatandaşlık işlemlerinin kolaylaştırılmasını isteyenlerin oranı 1951 göçmenlerine kıyasla daha fazladır. Bunun sebebi ise, 1989 yılı, Haziran ayında 87.621, Temmuz ayında 135.316 ve Ağustos ayında ise 87.908 göçmenin yurda toplu bir şekilde gelmesi ile yaşanan bürokratik sorunlar olabilir. 1951 yılında göç edenler 1989 göçmenlerine kıyasla daha geniş bir zaman dilimi (ortalama 24 ay) içerisinde ve daha küçük gruplar halinde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Diğer taraftan 1989 göçmenleri arasında devletin güvenlik sağlaması gerektiğini belirtenler de, 1950 – 1951 göçmenlerine oranla daha fazladır. Bunun sebebi ise yerli halkın yeni gelen göçmenlere iyi gözle bakmamaları olabilir. Çünkü yeni gelenler hem yerli halkın elinden iş imkânını almıştır hem de uyum sorunu vardır.

Her iki göçmen grubu siyasi tercihlerine göre mukayese edildiğinde, 1989 göçmenlerinin daha fazla milliyetçi, 1950 göçmenlerinin ise daha fazla muhafazakâr oldukları tespit edilmiştir. 1989 göçmenleri daha fazla asimilasyon hareketlerine, baskı ve zulme maruz kaldıkları için milliyetçilik fikrini geliştirmiş ve Bulgaristan yönetiminin uyguladığı dini ve kültürel baskılar ile daha az muhafazakâr olmuş olabilirler. 1950 – 1951 göçmenleri ise hem daha az asimilasyon hareketlerine maruz kaldıkları hem de geçen uzun süre zarfında yerli halkla bütünleşmeyi daha fazla sağladıklarından daha muhafazakâr olmuş olabilirler.

Her iki göçmen grubu hem kendilerinin hem de eşlerinin dini ibadetleri (namaz kılma, hacca gitme, kuran okuma) yapma durumlarına göre karşılaştırıldığında, ibadetleri yapma durumları, 1950 yılı göçmenlerinde daha fazladır. 1950 göçmenleri hem daha az asimile hareketlere maruz kaldıkları için hem de geçen uzun süre zarfında yerli halkla bütünleşmeyi daha fazla sağladıkları için bu ibadetleri (oruç tutma ibadeti hariç) 1989 göçmenlerine oranla daha fazla yapmaktadır.

Her iki göçmen grubu bölge halkından kız alıp verme durumlarına göre mukayese edildiğinde, tam aksi yönde sonuçlar ortaya çıkmıştır. 1950 yılı göçmenlerinin büyük çoğunluğu (%79,2) bölge halkından kız alıp verirken, 1989 yılı göçmenlerinin büyük bir çoğunluğu ise (%68,3) bölge halkından kız alıp vermemekte, kendi içlerinde bu faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Bunda şüphesiz, 1989 göçmenlerine devlet eliyle yaptırılan göçmen konutlarının şehirlerin dışında yapılması ve 1989 göçmenlerinin, 1950 – 1951 yılı göçmenlerine kıyasla yerli halktan daha ayrı bir şekilde ikamet etmeleri etkili olmuş olabilir. Dolayısıyla yerli halktan ayrı yaşayış kültürel bütünleşmeyi geciktirmiş olabilir.

Her iki göçmen grubu alkol alışkanlıklarına göre mukayese edildiğinde 1950 yılı göçmenlerinin 1989 yılı göçmenlerine oranla daha az alkol alışkanlığına sahip oldukları görülmüştür. 1989 göçmenlerinin hemen hemen yarısının alkol alışkanlığı mevcut iken, 1950 göçmenleri arasında, hemen hemen her dört kişiden birinin alkol alışkanlığı olduğu tespit edilmiştir. 1989 göçmenlerinde alkol alışkanlığının fazla olmasını da Bulgaristan'daki dini ve ideolojik baskıların sonucuna bağlamak mümkündür. Ayrıca benzer şekilde yerli halktan ayrı bir şekilde ikamet etmeleri ve uyum sorunu sonucu oluşan kültürel bütünleşememe de bunda etkili olmuş olabilir.

Her iki göçmen grubu Bursa'ya geldiklerinde aldıkları yardım kesimlerine mukayese edildiğinde; 1989 göçmenleri, Türkiye hükümetinin aldığı karar doğrultusunda daha önce gelen akrabalarının yanına yerleştirildiği için 1950–1951 göçmenlerine oranla akrabalarından daha fazla yardım almıştır. Ayrıca 1989 göçmenleri yerli halk tarafından işlerinin ellerinden alındığı düşüncesi ve 1950 göçmenlerine kıyasla daha fazla kültür çatışması ve uyum sorunu yaşamalarından dolayı 1950 göçmenlerine oranla yerli halk tarafından daha az yardım almışlardır.

1950–1951 göçmenleri Bursa'ya geldiklerinde daha rahat iş imkânı bulduklarını belirtirken, 1989 göçmenlerinden hemen hemen her beş kişiden biri iş imkânı bulamadığını

belirtmiştir. 1950- 1951 göçmenleri için, İskân ve Fevkalade Komisyonunun aldığı; gelecek göçmenlerin uzun müddet iâşe ve ibatelerine imkân olmayacağından valiliklerce en kısa süre içerisinde (barındırılmalarından itibaren 15 gün içerisinde) birer iş imkânı sağlanması ve böylece kendilerini geçindirir duruma girmelerinin sağlanması kararı etkili olmuş olabilir. 1989 göçmenleri için ise böyle bir karar alınmamış olmakla birlikte, o dönemde Türkiye’deki ekonomik sıkıntı ve işsizlik, 1989 göçmenlerinin daha zor iş imkânı bulmalarına sebep olmuş olabilir. Ayrıca Türkiye Hükümetinin, çoğunluğu çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçı olan 1950–1951 göçmenleri için uyguladığı istihdam politikası (çiftçiye çevirme ve donatım kredisi, çiftçilere sağlanan tarım araçları ve kültür arazisi ile sanatkâr göçmen aileleri verilen döner sermaye kredisi) 1950–1951 göçmenlerinin daha rahat iş imkanı bulmalarına ve kendilerini daha rahat geçindirir duruma gelmelerine sebep olmuştur. Maalesef 1989 göçmenleri için uygulanan istihdam politikaları böyle olmamıştır.

Kısaca Bulgaristan’dan 1950-1951 yıllarında göç edenler iskanlı göçmen olarak, 1989-1990 yıllarında gelenler ise Bulgarların göçe zorlaması sonucu Türkiye’ye gelmişlerdir. İkinci kuşak gelenlerde Bulgar Politik Sistemi’nin (Komünist İdeoloji) etkileri daha belirgin olmuştur. Özellikle 1956 yılında Komünist Parti’nin Türklere ılımlı sayılabilecek yaklaşımı terk etmesi, 1971 Juvkov Anayasası ve 1984 yılındaki “Yeniden Doğuş” Hareketi, Bulgaristan’ın asimilasyon politikasına ve tek bir ulus-devlet olma amacına birer basamak olmuştur. Neticede 1989-1990 göçmenleri, ilk kuşak göçmenlere kıyasla din, dil, örf, adet ve geleneklerinde daha sıkı bir baskıya maruz kalmışlar ve bu da Türkiye’ye geldiklerindeki sosyo-kültürel bütünleşmeyi geciktirmiştir.

EK. 1, (TÜRK NÜFUSU İLE İLGİLİ TABLOLAR)**1520-1530 VE 1571-1580 DÖNEMİ HANE SAYISI**

KENTLER	1520 – 1530 DÖNEMİ HANE SAYISI			1571 – 1580 DÖNEMİ HANE SAYISI		
	MÜS.	GAYRİ MÜS.	TOPLAM	MÜS.	GAYRİ MÜS.	TOPLAM
RUSE	81	574	655	824	875	1699
VARNA	34	634	568	453	1295	1748
VİDİN	356	287	643	1207	897	2104
SOFYA	971	280	1251	1376	204	1580
PLOVDİV	761	119	880	1019	153	1172
TOPLAM	2203	1794	3997	4879	3424	8303

Tablo 1**1868 YILINDA TUNA VİLAYETİNİN BAZI ŞEHİRLERİNDEKİ NÜFUS DAĞILIMI**

KENTLER	MÜS. TÜRK	BULGAR	ERMENİ	YAHUDİ	MÜS. ÇİNGEN E	HIRİS . ÇİN	TOPLAM
RUSÇUK	10765	7676	78	956	257	212	20644
ZUTRAKAN	1994	2624	—	—	45	24	4687
SİLİSTRA	4667	2263	267	203	156	—	7556
RAZGART	6678	2567	—	99	209	170	9723
ŞUMEN	10086	8106	976	424	230	—	19824
ESKİCUMA	5976	3230	—	167	69	—	9452
ZİŞTOVİ	4554	6745	—	—	317	299	11915
NİKOPOL	4954	302	—	234	190	—	5680
TOPLAM	49674	33513	2021	2033	1473	705	84464

Tablo 2**YERLEŞİM BÖLGELERİNE GÖRE NÜFUS DURUMU (1875–1876)**

Vilayetler	Müslümanlar	Bulgarlar
Rusçuk	354.300	201.000
Vidin	131.600	263.000
Turnova	112.000	188.500
Tulça	189.000	40.500
Varna	74.000	36.000
Sofya	189.000	297.500
İslimiye	186.500	100.500
Filibe	564.500	382.500
Toplam	1.800.900	1.509.500

Tablo 3**Kaynak: DPT, Bulgaristan'dan Türk Göçleri, Şubat 1990, s.1**

**SAYIM YILLARINA GÖRE BULGARİSTAN'DA TÜRK VE MÜSLÜMAN
NÜFUSU**

Sayım Yılları	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus
1887	602.331	676.212
1892	569.728	643.258
1900	539.656	643.300
1905	505.439	603.084
1910	504.560	603.084
1926	577.555	925.774
1934	618.268	821.298
1956	656.028	?

Tablo 4

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 27.

MÜSLÜMAN TÜRKLERİN NÜFUSU (1910–1946)

Yıllar	Müslüman-Türk	Müslüman-Türk Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı %
1910	602.078	13.9
1920	690.734	14.3
1926	689.296	14.4
1934	821.235	13.5
1946	938.418	13.3

Tablo 5

Kaynak: DPT, a.g.e., ss. 1–2.

HAZİRAN 1879-EYLÜL 1880 TARİHLERİ ARASINDA YALNIZ VARNA LİMANINDAN TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMİŞ GÖÇMEN SAYISI

		GÖÇMEN SAYISI	%
Haziran	1879	1133	6,52
Temmuz	1879	397	2,28
Ağustos	1879	481	2,77
Eylül	1879	2600	14,95
Ekim	1879	2246	12,92
Kasım	1879	2226	12,80
Aralık	1879	549	3,16
Ocak	1880	930	5,35
Şubat	1880	906	5,21
Mart	1880	951	5,47
Nisan	1880	886	5,09
Mayıs	1880	1030	5,92
Haziran	1880	1046	6,01
Temmuz	1880	943	5,42
Ağustos	1880	730	4,20
Eylül	1880	336	1,93
Toplam	1880	17390	100,00

Tablo 6

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 221.

BULGARİSTAN İSTATİSTİKLERİNE GÖRE BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER (1893–1902)

YILLAR	ERKEK		KADIN		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1893	5771	50,36	5689	49,64	11460	100,00
1894	4422	50,04	4415	49,96	8837	100,00
1895	2492	48,91	2603	51,09	5095	100,00
1896	958	49,23	988	50,77	1946	100,00
1897	1388	49,55	1413	50,45	2801	100,00
1898	3572	53,80	3068	46,20	6640	100,00
1899	3818	51,92	3536	48,08	7354	100,00
1900	3704	49,94	3713	50,06	7417	100,00
1901	4564	48,87	4775	51,13	9339	100,00
1902	4729	48,68	4985	51,32	9714	100,00
TOPLAM	35418	50,17	35185	49,83	70603	100,00

Tablo 7

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 223.

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE (İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ)
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMEN SAYISI**

YILLAR	GÖÇMEN SAYISI	%
1923-1933	101507	51,09
1934	8682	4,37
1935	24968	12,57
1936	11730	5,90
1937	13490	6,79
1938	20542	10,34
1939	17769	8,94
TOPLAM	198688	100,00

Tablo 8

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 229.

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI VE SONRASI BULGARİSTAN'DAN
TÜRKİYE'YE GÖÇLER**

YILLAR	GÖÇMEN SAYISI	%
1940	6960	32,59
1941	3803	17,81
1942	2672	12,51
1943	1145	5,36
1944	489	2,29
1945	631	2,96
1946	706	3,31
1947	1763	8,26
1948	1514	7,09
1949	1610	7,82
TOPLAM	21353	100,00

Tablo 9

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 230.

**1923–1949 YILLARI ARASINDA BULGARİSTAN’DAN GELEN İSKÂNLI VE
SERBEST GÖÇMENLER**

YILLAR	İSKÂNLI		SERBEST				TOPLAM	
	Aile	%	Göçmen Sayısı	%	Aile	%	Göçmen Sayısı	%
1923–1933		0,00		0,00	23767	100,00	101507	100,00
1934	1888	67,86	6598	76,00	894	32,14	2084	24,00
1935	5991	93,06	23783	25,25	447	6,94	1185	4,75
1936	2750	92,10	11064	24,32	236	7,90	666	5,68
1937	3056	84,00	12900	88,21	582	16,00	1590	11,79
1938	3246	51,56	11389	55,44	3050	48,44	9153	44,56
1939	2690	56,02	10640	59,88	2112	43,98	7129	40,12
1940	188	9,08	420	6,00	1887	90,92	6582	94,00
1941	11	1,06	24	0,63	1023	98,94	3779	99,37
1942	2	0,27	3	0,11	733	99,73	2669	99,89
1943	6	1,73	17	1,48	340	98,27	1128	98,52
1944	2	1,26	5	1,07	157	98,74	484	98,98
1945	1	0,61	6	0,95	195	99,49	625	99,05
1946	2	0,76	28	3,97	260	99,24	678	96,03
1947		0,00		0,00	403	100,00	678	100,00
1948		0,00		0,00	522	100,00	1514	100,00
1949		0,00		0,00	470	100,00	1670	100,00
TOPLAM	19833	34,85	75877	34,65	37073	65,15	143121	65,35

Tablo 10

Kaynak: Cevat Geray, *Türkiye’den ve Türkiye’ Göçler*, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara, 1962, Ek Tablo:2

**BULGARİSTAN'DAKİ TÜRK KONSOLOSLUKLARINCA TÜRKİYE'YE GÖÇ
VİZESİ VERİLEN**

Tarih	Aile	Nüfus
Eylül 1949	146	495
Ekim 1949	201	702
Kasım 1949	165	607
Aralık 1949	705	2.425
Ocak 1950	370	1.347
Şubat 1950	663	2.476
Mart 1950	973	3.566
Nisan 1950	715	2.590
Mayıs 1950	909	3.246
Haziran 1950	975	3.606
Temmuz 1950	1.578	5.728
Toplam	7.340	26788

Tablo 11

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 236.

EK. 1, (1950-1951 GÖÇÜ İLE İLGİLİ VERİLER)**NÜFUS
GÖÇMEN VE SİĞINANLAR
1934-1959**

Yıllar	Göçmenler							Sığınanlar	
	Bulgaristan	Romanya	Yugoslavya	Yunanistan	Türkistan	Diğer Memleketler	Toplam		
1934-1945	A	31463	22563	2296	-	-	2737	59059	2522
	N	112832	87444	8919	-	-	9063	218258	12612
1946	A	239	1	3	-	-	101	344	573
	N	561	1	3	-	-	312	877	2864
1947	A	122	3	36	-	-	109	270	747
	N	357	6	38	-	-	229	630	3735
1948	A	110	4	1	-	-	290	405	1925
	N	280	11	1	-	-	853	1145	6100
1949	A	412	2	4	-	-	75	493	619
	N	1496	2	8	-	-	177	1683	1767
1950	A	12233	-	-	-	-	-	12233	-
	N	52185	-	-	-	-	-	52185	-
1951	A	25118	-	-	1	-	10	25129	-
	N	102208	-	-	3	-	29	102240	-
1952	A	4	1	32	49	35	111	232	295
	N	4	1	70	312	113	307	110	592
1953	A	2	-	303	73	408	202	988	-
	N	2	-	1113	200	1357	637	3309	-
1954	A	9	1	2437	586	149	70	3252	-
	N	9	1	9728	1744	429	151	12062	-
1955	A	3	1	4047	963	5	9	5028	-
	N	4	1	17000	3041	12	18	20076	-
1956	A	30	-	8083	1080	18	46	9257	3
	N	32	-	31969	3248	24	93	35366	3
1957	A	-	1	8250	762	10	313	9136	4
	N	-	1	30162	2197	22	294	32676	4
1958	A	5	-	8741	695	20	31	9492	17
	N	6	-	30137	2208	55	107	32513	26
1959	A	10	1	4795	697	17	32	5552	16
	N	25	1	18403	2034	60	64	2587	25
Toplam	A	69760	22578	39028	4906	662	3936	140870	6721
	N	270001	87469	147554	14787	2072	12334	534217	27728

Tablo 12**Kaynak: 1959 İstatistik Yıllığı, Türkiye İstatistik Kurumu, s. 111.****A: Aile****N: Nüfus**

TÜRKİYEYE GELEN BULGARİSTAN GÖÇMENİ (1923-1960)				
Yıllar	İskânlı		Serbest	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
			(b)	(a)
1923–1933	-		23,767	101,507
1934	1988	6598	894	2,084
1935	5991	23783	447	1,185
1936	2750	11064	236	666
1937	3056	11900	582	1,590
1938	3246	11389	3050	9,153
1939	2690	10640	2,112	7,129
1940	188	420	7,882	6,584
1941	11	24	1,023	3,779
1942	2	3	733	2,669
1943	6	17	340	1,128
1944	2	5	157	484
1945	1	6	195	625
1946	6	28	260	678
1947	-	-	403	1,763
1948	-	-	522	1,514
1949	-	-	470	1,670
1950	12233	52185	-	-
1951	25188	102208	-	-
1952	-	-	4	4
1953	1	1	1	1
1954	-	-	9	9
1955	-	-	3	4
1956	-	-	30	32
1957	-	-	-	-
1958	3	3	2	3
1959	-	-	10	25
1960	-	-	7	11
Toplam	57192	230282	37,129	144,297

Tablo 13

Kaynaklar: İstatistik Yıllığı, 1940–1941, s: 88; İstatistik Yıllığı, 1948, s: 156; İstatistik Yıllığı, 1949, s:67; İstatistik Yıllığı, 1950, s:73; İstatistik Yıllığı, 1951, s: 128–129; İstatistik Yıllığı, 1953, s: 108; Nüfus Hareketleri İstatistiği, Ankara: 1941, s: 108
M.VERGOTTINI, Göçmen Hareketleri, Ankara: 1949, s: 179; Filiz Doğanay, Türkiye’ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Ankara, 1996, s.22–23

**1950 VE 1951'DE AYLAR İTİBARIYLA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE
GELEN AİLE VE GÖÇMEN SAYILARI**

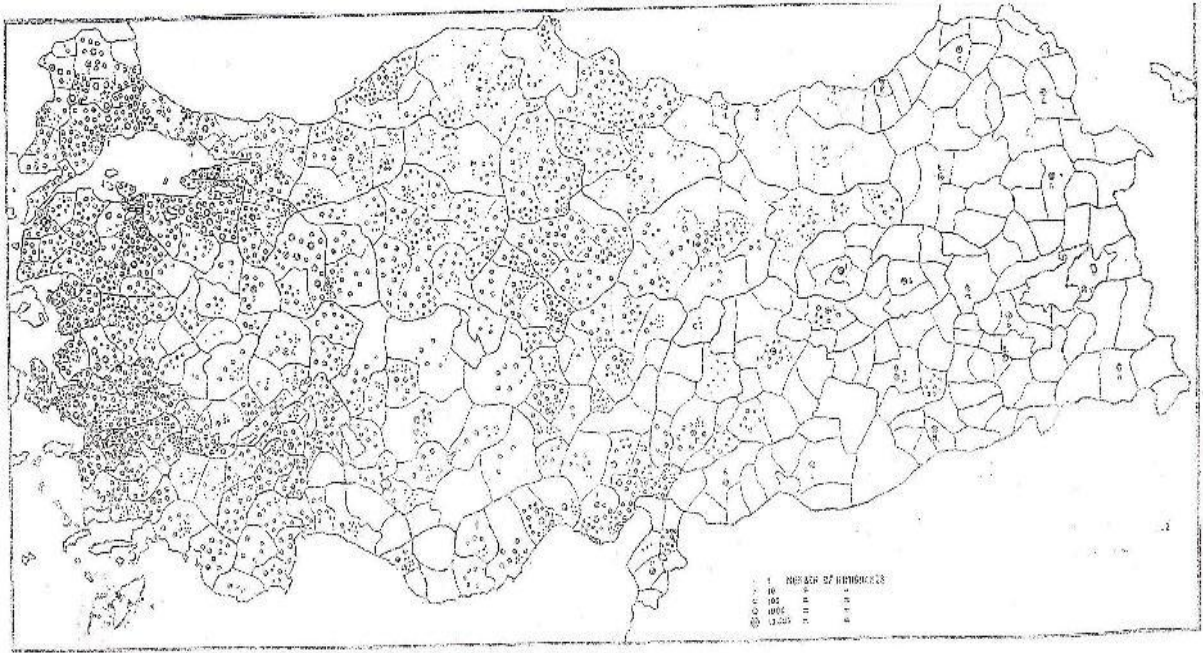
AYLAR	1950 YILI		1951 YILI		TOPLAM	
	Aile	Göçmen Sayısı	Aile	Göçmen Sayısı	Aile	Göçmen Sayısı
Ocak	224	816	5071	21352	5295	22168
Şubat	285	1212	5538	20237	5823	21449
Mart	463	2186	2240	9553	2703	11739
Nisan	588	2387	3812	16250	4400	18637
Mayıs	296	1274	1868	8008	2164	9282
Haziran	804	3930	2098	8646	2902	12576
Temmuz	898	3065	1220	5243	2118	8308
Ağustos	1330	6028	1394	5489	2724	11517
Eylül	1499	7308	723	2861	2222	10169
Ekim	867	2572	886	3455	1753	6027
Kasım	-	-	268	1114	268	1114
Aralık	4979	21407	-	-	4979	21407
TOPLAM	12233	52185	25118	102208	37351	154393

Tablo 14

Kaynak: Şimşir, a.g.e., s. 246.

Göçün başladığı 1950 yılı başından Bulgaristan'ın göçü durdurma kararı aldığı 30 Kasım 1951 tarihine kadar 37.351 aileye mensup olmak üzere 154.393 kişi iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye göç etmiştir.

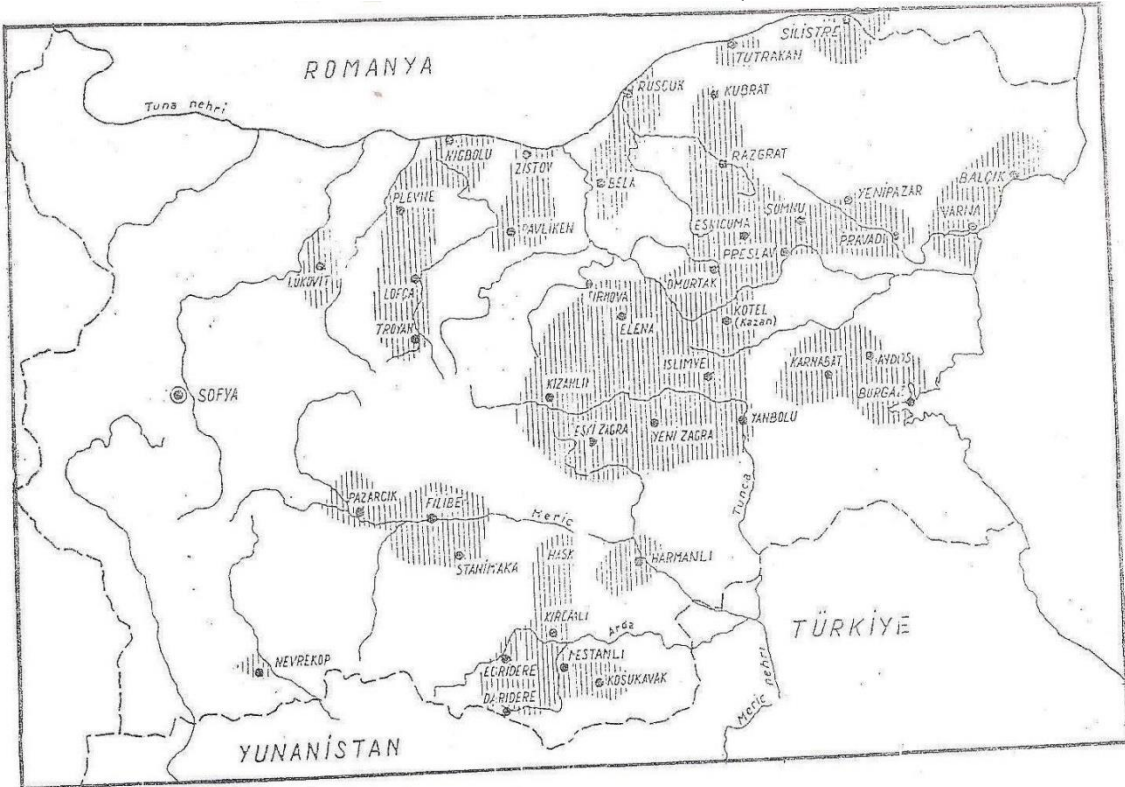
**01.08.1952 TARİHİNE KADAR YERLEŞME PLANINA GÖRE GÖÇMENLERİN
YERLEŞTİKLERİ İLLERE GÖRE DAĞILIMI**

Tablo 15

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s. 11.

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN BULGARİSTAN'DA ÇOĞUNLUKLA
YAŞADIKLARI BÖLGELER (1951-1952)**

Tablo 16

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s. 12.

1950–1951 YILLARINDA GELENLERİN YAŞ VE CİNSİYET YAPISI

		1950		1951		TOPLAM	
		Göçmen Sayısı	%	Göçmen Sayısı	%	Göçmen Sayısı	%
0–14 Yaş	Erkek	15097	53,57	20783	51,33	35880	44,24
	Kadın	13085	46,43	19705	48,67	32790	44,74
	Toplam	28182	100,00	40488	100,00	68670	44,48
15–45 Yaş	Erkek	3745	52,31	23361	51,09	27106	33,42
	Kadın	3414	47,69	22362	48,91	25776	35,17
	Toplam	7159	100,00	45723	100,00	52882	34,25
46 + Yaş	Erkek	10233	60,94	7891	49,17	18124	22,34
	Kadın	6560	39,06	8157	50,83	14717	20,08
	Toplam	16793	100,00	16048	100,00	32841	21,27
TOPLAM	Erkek	29075	55,77	52035	50,89	81110	100,00
	Kadın	23059	44,23	50224	49,11	73283	100,00
	Toplam	52134	100,00	102259	100,00	154393	100,00

Tablo 17

Kaynak: a. Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi’nce Düzenlenmiştir.
b. Geray, a.g.e., Ek Tablo 4

**1950–1951 YILLARINDA GELEN BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN
1950 YILINDA’KI TÜRKİYE ve BURSA NÜFUSUYLA CİNSİYET BİRLEŞİMİ
BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMASI**

Yıllar	ERKEK		KADIN	
	Sayı	%	Sayı	%
1950–1951 Göçmenler	81110.	52.5	73.283	47.5
1950 Türkiye	10.527.085	50.2	10.420.103	49.7
1950 Bursa	271.000	49.6	275.000	51.4

Tablo 18

Kaynaklar: Nüfus sayımları 1927–1950, İstatistik Özetleri No: 8, TÜİK, s. 15.
NOT : Bursa nüfusu %1 örnekleme ile yapılan tahmindir.

Gelen göçmenlerin cinsiyet birleşimi bakımından erkek oranı Türkiye ve Bursa nüfusuna cinsiyet birleşimi oranından fazladır.

**OKURYAZARLIK BAKIMINDAN GÖÇMENLERİN TÜRKİYE VE BURSA
NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMASI (1950)**

	Erkek			Kadın			Toplam		
	Göçmen	Türkiye	Bursa	Göçmen	Türkiye	Bursa	Göçmen	Türkiye	Bursa
Okur yazarlık									
Okuma Yazma Bilenler	55.1	45.3	57,1	41.2	19.3	31	48.2	32.3	44
Bilmeyenler	44.9	54.2	42,9	58.8	80.1	69	51.8	67.1	56
Meçhul		.5			.6			.6	
Toplam	100.	100.	100.	100.	100.	100.	100.	100.	100.

Tablo 19

Kaynaklar: Nüfus İstatistikleri, s.15;22; Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, İst.Gl.Md.Yay.No:410, TÜİK, s. 216; Geray, a.g.e., ss. 21–22.

Yukarıdaki tablodan, Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye geneli ve Bursa iline nazaran daha fazla okuryazar nüfusu ihtiva ettiği, göçmen kadınlar arasında okuryazarlığın daha yaygın bulunduğu anlaşılmaktadır.

**ÖĞRENİM DURUMLARI BAKIMINDAN BULGARİSTAN'LI GÖÇMENLER VE
TÜRKİYE NÜFUSU (1950)+**

Öğrenim durumu	Göçmenler	Türkiye
İlkokul	44.3	.1
Orta Öğretim	2.1	3.4
Mesleki ve Teknik Öğretim	.1	.8
Yüksek Öğretim	.1	.9
Çeşitli Kurslar	-	.2
Diplomasız ve Bilinmeyenler	53.4	78.6
Toplam	100.	100.

Tablo 20

Kaynaklar: 8 sayılı tablodaki ile aynıdır.(+) 14 ve daha yukarı yaşlar. Geray, s. 22–23

Tahsilsiz veya durumu bilinmeyenlerin yüzdesi Türkiye nüfusuna nazaran daha küçüktür. İlköğretim görenlerin oranı göçmenlerde daha yüksektir. Orta, teknik ve mesleki öğretim bakımından nüfusumuz biraz daha yüksekçe bir oran göstermektedir. İlköğretimin göçmenler arasında yaygın olmasının sosyal çevreye uyma ve ekonomik hayatta başarı bakımından göçmenler için önemi açıktır.

BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN YERLEŞTİRİLDİKLERİ İLLER 1950–1960

Vilayeti	ÇİFTÇİ		SANATKÂR		TOPLAM	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
Adana	142	6083	51	210	1493	6293
Afyon	319	1451	3	8	322	1459
Amasya	212	997	3	9	215	1006
Ankara	1136	4600	470	1470	1606	6070
Antalya	457	1778	72	256	529	2034
Aydın	810	3400	326	1246	1136	4646
Balıkesir	1474	6643	619	2548	2093	9191
Bilecik	285	1209	79	285	364	1494
Bolu	215	1036	10	33	225	1069
Burdur	103	447	82	365	185	812
Bursa	2185	9929	1356	4411	3541	14340
Çanakkale	703	3228	36	138	739	3366
Çankırı	35	154	13	54	48	208
Çorum	335	1669	5	25	340	1694
Denizli	333	1359	83	311	416	1670
D.Bakır	25	92	-	-	25	92
Edirne	880	3817	191	848	1071	4665
Elazığ	99	369	-	-	99	369
Erzincan	74	328	-	-	74	328
Eskişehir	712	2731	1116	4530	1828	7267
Hatay	98	365	-	-	98	365
İçel	686	2788	11	34	697	2822
Isparta	119	553	14	46	133	599
İstanbul	457	1674	3100	10300	3557	11974
İzmir	963	4928	1160	4835	2123	9763
Kastamonu	104	491	14	51	118	542
Kayseri	400	1655	76	274	476	1929
Kırklareli	1226	5364	353	1588	1579	6952
Kırşehir	304	1239	1	3	305	1242
Kocaeli	284	1265	425	1860	709	3125
Konya	1523	6624	8	20	1531	6644
Kütahya	264	1123	19	65	283	1188
Malatya	50	245	1	4	51	249
Manisa	1383	6186	289	1155	1672	7341
Maraş	332	1406	2	6	334	1412
Muğla	274	1227	12	60	286	1287
Nevşehir	236	1081	-	-	236	1081
Niğde	546	2170	9	33	555	2203
Sakarya	462	1638	547	1700	1009	3338
Samsun	533	2258	28	99	561	2357
Sinop	44	170	-	-	44	170
Sivas	469	1977	6	21	475	1998
Tekirdağ	1619	6810	227	849	1846	7659
Tokat	141	602	8	33	149	635
Uşak	70	313	27	86	97	399
Yozgat	1085	4501	11	53	1096	4554
Zonguldak	77	361	50	185	127	546
Toplam	25583	110334	10913	40113	36496	150447

Tablo 21

Kaynak: Geray, a.g.e., s. 82.

Memleketimize gelen göçmenlerin mesleklerini gösteren istatistikler tutulmamaktadır. Bazı yıllar için, özellikle 1950 yılından sonrası için çiftçi ve sanatkâr ayırımına göre sınıflandırılmış cetveller vardır. Bunlar, hem teferruatlı bilgileri taşımamakta hem de çiftçilik ve sanatkârlık dışındaki meslekleri gözden uzak tutmakta, üstelik kadın erkek, küçük büyük ayırımı yapmaksızın bütün göçmenleri içine almaktadır. Bu gibi listelerden göçmenlerin köylük veya şehirseller yerlere yerleştirilmelerini göstermede faydalanılmaktadır.

**MESLEK GURUPLARI BAKIMINDAN BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ VE
TÜRKİYE NÜFUSU (1950)**

Meslek gurupları	Göçmenler	Türkiye nüfusu
Mesleksiz veya mesleği bilinmeyen	9.8	17.1
Çiftçi, ormancı, avcı ve balıkçılar	82.6	69.5
Sanatkârlar, madenciler, inşaat işçileri	4.8	6.9
Satıcılar	.1	.6
Nakliyeciler	.4	.8
Teşebbüs sahipleri, idareciler, büroyla ilgili meslekler	.7	3.
Teknik Elemanlar, serbest meslek sahipleri	.9	1.2
Toplam	100.	100.

Tablo 22

Kaynaklar: 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, İstanbul, 1961.s.259; Nüfus Sayımları 1927–1950, TÜİK, s. 15; (+) 0–14 yaş gurubundakiler hariç.

Bulgaristan göçmenlerinin %83 civarındaki çoğunluğunun /ilgili meslek dallarına mensup oldukları görülmektedir.

**1950–1988 YILLARI ARASINDA BULGARİSTAN’DAN GELEN GÖÇMEN
SOYDAŞLARIN YOĞUN OLARAK YERLEŞTİRİLDİKLERİ İLLER**

İLLER	1950-1951 Göçmen	1952–1988 Göçmen	TOPLAM Göçmen
	Aile Sayısı	Aile Sayısı	Aile Sayısı
Bursa	3493 14616	8335 31685	11828 46301
İstanbul	3831 11644	9881 34508	13712 46152
İzmir	2123 10141	2751 10121	4874 20262
Tekirdağ	1846 7719	2006 7238	3852 14957
Eskişehir	1600 7009	1912 7066	3512 14075
Kırklareli	1646 7230	1067 4036	2713 11266
Manisa	1885 7961	603 2280	2488 10241
Ankara	1565 6016	608 2018	2173 8034
Kocaeli	727 3478	967 3636	1694 7114
TOPLAM	20809 84941	28924 105344	49733 190285
Diğer İller	16616 69459	3452 11177	20048 80633
GENEL TOPLAM	37425 154397	32356 116521	69781 270918

Tablo 23

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 46.

1952–1960 yılları arasında ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye olan göçler yavaşlamış ve bu zaman aralığı içerisinde sadece 93 kişi yurda giriş yapmıştır.

GÖÇMENLERE YAPTIRILAN EVLERİN ORTALAMA MALİYETİ (1951–1960)

Yıllar	Yapılan ev sayısı	Harcanan para (TL)	Ortalama maliyet (TL)
1951	10,262	19.374.033	18,880
1952	13,908	18.318.097	13,170
1953	4,338	5.860.423	13,510
1954	3,711	3.591.157	9,680
1955	1,855	3.255.373	17,550
1956	878	3.630.695	41,240
1957	189	322,369	17,056
1958	177	1.395.247	78,830
1959	588	1.658.531	28,210
1960	386	1.217.350	31,540
Toplam	36,292	58.623.275	16,153

Tablo 24

Kaynak: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi. Geray, a.g.e., s. 52.

EVLERİN ŞEHİR KASABA VE KÖYLERE YERLEŞTİRİLİŞ VE KONUŞ ŞEKLİ (1951–1960)

Yerleştiriliş ve konuş şekli	Köy sayısı	Evler Köy tipi	Şehir tipi	Toplam
Müstakil kurulan köylerde	14	1,525	-	1,525
Şehir, kasaba ve köylere eklenen mahallelerde	-	1,469	7,408	8,877
Serpiştirilenler	-	19,767	4,811	24,578
Toplam	14	22,791	12,219	34,980

Tablo 25

Kaynak: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü

**1951–1956 YILINA KADAR ÇİFTÇİ GÖÇMENLER İÇİN KURULAN MÜSTAKİL
KÖYLER**

Vilayeti	Kazası	Köyü	Ev adedi	Yapılış Ş.	Hangi Göçmen Yerleştirildiği	
Adana	Merkez	Yarımca	100	İhale	Gulgaris.	Göç.
Adana	Merkez	Yeşil oba	78	İhale	Gulgaris	Göç.
Ankara	Haymana	Deveci pınarı	96	50'si iha. 46'sı ema,	Gulgaris.	Göç.
Bursa	Karacabey	Haydar çiftliği	100	Yardım	Gulgaris.	Göç.
Çanakkale	Ezine	Yeniköy	151	Yardım	Gulgaris.	Göç.
İçel	Merkez	Homurlu	80	Emanet	Gulgaris.	Göç.
İçel	Tarsus	Özel bahşiş (x)	175	Emanet	Gulgaris.	Göç.
İstanbul	Bakırköy	Güneşli çift.	51	Yardım	Gulgaris.	Göç.
Konya	Cihanbeyli	Hot oğlu	100	İhale	Gulgaris.	Göç.
Konya	Cihanbeyli	Tüf. Pınarı	144	İhale	Gulgaris.	Göç.
Konya	Cihanbeyli	Pınarbaşı	100	İhale	Gulgaris.	Göç.
Tokat	Taşova	Ilıca	40	Emaneten	Gulgaris.	Göç.
Niğde	Ulukışla	Altay köyü	160	Emaneten	Türkistan	
Tokat	Yerköy	Midilli oğlu	150	İhale	Bulgaristan G	

Köy adedi
14

Ev adedi
1525

Tablo 26

Kaynak: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nce hazırlanmıştır. Geray, a.g.e., s. 84.

**1951-1956 YILINA KADAR ÇİFTÇİ GÖÇMEN VE MÜLTECİLER İÇİN MEVCUT
KÖYLERE EKLEME SURETİYLE YAPILAN EVLERİN MİKTARINI GÖSTERİR
CETVEL**

Vilayeti	Kazası	Köyü	Ev adedi	Yapılış şekli
Adana	Merkez	Bahçe	50	Emaneten
Adana	Merkez	Cihadiye	50	İhale
Adana	Ceyhan	Kaldırım	151	Emaneten
Adana	Kozan	İhsanülmamit	60	Emaneten
Adana	Osmaniye	Toprak kale	50	Emaneten
Adana	Osmaniye	Sakarcalık	40	Emaneten
Ankara	Haymana	Sinanlı	26	Emaneten
İçel	Merkez	Menteşe	25	Emaneten
İçel	Merkez	Kürkçü	57	Emaneten
İçel	Silifke	Çetrevelli	65	Emaneten
İçel	Silifke	Akkale	51	Emaneten
İçel	Tarsus	Köserli	18	Emaneten
İçel	Tarsus	Yaramış	31	Emaneten
İçel	Tarsus	Ağzıdeliçatalcı	31	Emaneten
Kayseri	Develi	Sevdeiköyük	30	Emaneten
Kayseri	Develi	Karacaviran	14	Emaneten
Kayseri	Develi	Musahacılı	19	Emaneten
Kayseri	Develi	Kocahacılı	15	Emaneten
Kayseri	Develi	İlyaslı	16	Emaneten
Konya	Merkez	İsmil	61	Emaneten
Maraş	Merkez	Kalıklı	36	Emaneten
Maraş	Merkez	Eloğlu	47	Emaneten
Maraş	Pazarcık	Çiğdemtepe	50	Emaneten
Maraş	Pazarcık	Amikliköyü	52	Emaneten
Maraş	Andırın	Uzacak	50	Emaneten
Muğla	Köyceyiz	Dalaman	61	Emaneten
Niğde	Merkez	Niyallı	36	Emaneten
Samsun	Çarşamba	Şeyhgüven	50	Emaneten
Yozgat	Boğazlıyan	Burunkışla	100	Emaneten
Yozgat	Çayıralan	Çat	100	Emaneten
Yozgat	Yerköy	Sekili	26	Emaneten

Köy adedi Ev adedi
31 1.469

Tablo 27

Kaynak: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nce hazırlanmıştır. Geray, a.g.e., s. 25.

GÖÇMENLERE YAPILAN YARDIMLAR

GÖÇMENLERE YAPILAN YARDIMLAR(1951-1960)				GÖÇMENLERE YAPILAN YARDIMLAR(1951-1960)																								
Yıllar	Tohumluk		Kültür Arazisi	İnşaat Yapılan				ÇİFTÇİLERE SAĞLANAN TARIM ARAÇLARI							DÖNER SERMAYE		ÇEVİRME VE DONATIM KREDİSİ											
				ÖDENEĞİ	Toplam	Hazır ev	Şehir Tipi	Köy Tipi	Tırmık	Kürek	Kazma	Pulluk	Öküz	Araba	A1	Traktör	Lira	Aile	Lira	Aile								
1951	5,410	11,320	564,082	19,374,033	10,262	427	2,087	7,748	2,257	2,618	1,194	260	610	2	18	43	-	25	2,257	2,618	1,194	260	610	2	18	43	-	25
1952	2,029	5,176	229,192	18,318,097	18,908	399	4,576	8,933	2,531	2,162	795	348	326	-	40	155	-	45	2,531	2,162	795	348	326	-	40	155	-	45
1953	895	2,202	96,206	5,860,423	4,338	117	1,923	2,298	2,200	3,036	761	338	180	-	59	159	-	217	2,200	3,036	761	338	180	-	59	159	-	217
1954	796	1,924	146,994	3,591,157	3,711	196	1,237	2,278	2,200	4,591	1,337	848	333	2	56	70	-	65	5,078	4,591	1,337	848	333	2	56	70	-	65
1955	166	330	15,038	3,255,373	1,855	145	883	827	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
1956	23	63	27,441	3,620,695	878	28	583	267	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
1957	74	140	8,137	322,369	189	-	69	120	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
1958	48	110	31,636	1,395,247	177	-	66	111	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
1959	-	-	1,897	1658,531	588	-	437	151	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
1960	39	92	5,183	1,217,350	386	-	358	28	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39	2,860	3,698	1,653	959	752	25	25	14	-	39
Toplam	9,481	213,57	1,165,806	58,613,275	36,292	1,312	12,219	22,761	7,027	6,402	6,950	12,380	10,025	11,692	9,489	147	1,159,977	2,689	23,447,787	18,026	8,531	4,865	2,978	740	233	8	207	259

Tablo 28

Kaynak: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nce düzenlenmiştir. Doğanay, a.g.e., ss.18-21

İSKÂN KANUNUNA GÖRE GÖÇMENLERE DAĞITILAN TOPRAKLAR
1950 – 1952

İller	1950		1951		1952	
	Toprak Alan Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak Miktarı	Toprak Alan Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak Miktarı	Toprak Alan Aile Sayısı	Dağıtılan Toprak Miktarı
Afyon	-	-	220	11026	78	5742
Ağrı	6	247	-	-	-	-
Amasya	9	478	117	2590	13	2873
Ankara	14	1200	67	745	719	94436
Antalya	-	-	231	5211	26	584
Aydın	13	232	28	515	125	1923
Balıkesir	-	-	1059	25584	53	5780
Bilecik	-	-	124	5543	43	8030
Bitlis	-	-	-	-	-	-
Bolu	5	420	168	3608	-	-
Burdur	16	475	80	3418	19	402
Bursa	5	128	616	10921	119	2
Çanakkale	1	56	527	16222	14	254
Çankırı	-	-	38	2355	-	-
Çorum	8	304	218	8535	82	2815
Denizli	13	252	231	4524	90	1678
Diyarbakır	-	-	23	1604	2	113
Edirne	22	733	359	22860	267	13135
Elazığ	13	344	74	4470	20	977
Erzurum	-	-	-	-	-	-
Erzincan	12	652	74	2865	-	-
Eskişehir	-	-	424	29096	148	10200
Hatay	-	-	64	2120	35	1062
İçel	3	105	181	4312	299	4520
Isparta	-	-	99	3863	9	258
İstanbul	-	-	115	5531	27	71
İzmir	51	1464	616	10318	73	880
Kars	1	60	-	-	-	-
Kastamonu	-	-	75	1445	22	1356
Kayseri	5	273	283	25324	42	6411
Kırklareli	33	1080	594	26548	4	875
Kırşehir	-	-	471	42513	34	5306
Kocaeli	22	585	253	5545	59	902
Konya	28	3330	632	67666	222	22071
Kütahya	-	-	261	11237	62	2328
Malatya	-	-	39	2789	-	-
Manisa	37	906	384	9400	76	601
Maraş	-	-	200	5550	84	528
Mardin	-	-	-	-	-	-
Muğla	8	175	61	1440	69	3181

Muş	-	-	-	-	-	-
Niğde	-	-	180	20024	129	7224
Ordu	-	-	-	-	-	-
Samsun	-	-	250	11372	250	5572
Seyhan	21	549	589	13781	529	12432
Siirt	59	3010	-	-	-	-
Sinop	-	-	100	2553	-	-
Sivas	33	1497	378	22800	50	2324
Tekirdağ	8	223	641	29760	345	13349
Tokat	-	-	195	5379	17	341
Urfa	-	-	-	-	-	-
Van	9	1003	-	-	176	22393
Yozgat	98	3685	520	45972	176	22393
Zonguldak	-	-	14	329	52	834
Toplam	548	23466	11874	539263	46354	286156

Tablo 29

Not: 47.053 sayılı toprak kanununun 5. maddesi gereğince 1 dönüm 1.000 metre kare'dir.
Kaynak: 1953 İstatistik Yıllığı, TÜİK, s. 252.

İSKAN KANUNUNA GÖRE GÖÇMENLERE DAĞITILAN ARAZİ

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Toprak alan aile sayısı	471	12380	3810	2327	1446	1009	897	392	399	409
Dağıtılan toprak miktarı	18928	584223	189889	159795	112526	58802	30084	18987	20906	39155

Tablo 30

Kaynak: 1959 İstatistik Yıllığı, TÜİK, s. 250.

GÖÇMENLERE VERİLEN ÇEVİRME VE DONATIM KREDİLERİ
(Çiftçi Göçmenler İçin Çevirme Ve Donatım Kredisi)

Yıllar	Aile	DONATIM ÇEVİRME KREDİLERİ TOPLAMI (TL)		Ziraat bankasının açtığı bütün donatım ve çevirme kredileri topl.	
		(a)	Aile başına	(TL)	(b)
1951	8,531	11.372.927	1,333	204.900.000 +	5.6 +
1952	4,865	6.377.323	1,300		
1953	2,978	3.827.089	1,285	447.000.000	8.6
1954	740	681,870	925		
1955	233	259,210	240		
1956	8	6,750	840	557.400.000	.01
1957	207	242,560	1,175	579.200.000	.45
1958	259	357,223	1,380	460.100.000	.82
1959	-	-	-		-
1960	205	322,835	1,575		-
Toplam	18,026	23.447.787	1,300	28.932.000.000	.007 ++

Tablo 31

Kaynak: Geray, a.g.e., s. 59.

GÖÇMENLER İÇİN YAPILAN GİDERLERİN DAĞILIŞI (1950–1960)

Giderin çeşidi	Tutarı	Nisbi önemi %
Taşıma	436,626	.52
Yiyecek	1.351.712	1.60
Giyecek	77,884	.09
Tedavi	112,492	.13
Yerleşme İşleri +	51.690.420	61.08
Diğer Giderler	30.955.620	36.58
Toplam	84.624.754	100.

Tablo 32

(+) Marshall yardımından ev yapımı için ayrılan 28.088.076 TL. Buna dâhildir.

Kaynaklar: 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959 yıllarına ait Hazine Hesabı Umumi yerleri ile 1958 ve 1960 bütçe kanunları; Geray, a.g.e., s. 71.

MARSHALL YARDIMININ KULLANILIŞ YERLERİ

Gider çeşidi	Miktarı TL.	Önem oranı %
Geçici görev yolluğu	396,258	1,32
Taşıma	164,429	.55
Yiyecek	427,265	1.42
Dernekler eliyle yapılan +	28,257,115	94.19
Diğer her çeşit giderler	1144,994	3.81
Geçen yıl borçları	10,000	.03
Toplam	30,000,000	101.32 ++

Tablo 33

(+) – Bunun 28.088.076 göçmen evleri yapımı için Kızılay’a kredi olarak verilmiştir.
(++)– Toplamın 100’ü aşması hesaplama yaparken rakamların yuvarlattırılarak alınmasından ileri gelmektedir.

Kaynak: Geray, a.g.e., s. 73.

YURDUMUZA GELEN GÖÇMENLER (MÜBADİL VE YERLEŞEN SİĞINANLAR DAHİL) VE BUNLARIN YERLEŞMELERİ İÇİN YAPILAN GİDERLER

GÖÇMEN MÜBADİL VE SİĞINANLAR			
Yıllar	Aile	Nüfus	Bunların yerleşmeleri için yapılan giderler (TL.)
1950	12,233	52,185	1.695.000 (b)
1951	25,129	102,240	14.959.000 (b)
1952	527	1,202	23.485.000 (b)
1953	988	3,309	9.980.748
1954	3,252	12,062	8.458.682
1955	5,028	20,076	7.470.000 (c)
1956	9,260	35,369	5.221.000 (c)
1957	9,140	32,680	4.625.000 (c)
1958	9,509	32,539	5.251.000
1959	5,568	20,612	22.310.000
1960	3,903	14,722	5.075.000 (d)
Toplam	1.598.022	326,996	108.530.043

Tablo 34

a) Rakamlarına göre düzeltilmiştir. İstatistik yıllığı 1953, Sayfa 108’deki kesin hesap rakamlarına göre düzeltilmiştir.

(b) 1960 Bütçe Kanunu gerekçesindeki bilgilere göre düzeltilmiştir.

(c) Bütçe tahminidir.

Kaynaklar: Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü; Geray, a.g.e., ss. 77–78.

EK. 1, TABLOLAR, 1989 GÖÇÜ İLE İLGİLİ VERİLER

BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇÜN BAŞLADIĞI TARİHTEN İTİBAREN AYLIK VERİLER HALİNDE “SINIRDAN TÜRKİYEYE GELİŞİN SAYISAL DURUMU”

TARİH	GİRİŞ YAPANLAR		TOPLAM (KİŞİ)	GENEL TOP. (KİŞİ)
	VİZELİ (KİŞİ)	VİZESİZ (KİŞİ)		
MAYIS /1989		1.630	1.630	1.630
HAZİRAN /1989	22	87.599	87.621	89.251
TEMMUZ /1989	79	135.237	135.316	224.567
AĞUSTOS /1989	512	87.396	87.908	312.475
EYLÜL /1989	1.859	-	1.859	314.334
EKİM /1989	3.619	-	3.619	317.953
KASIM /1989	4.4531	-	4.531	322.484
ARALIK /1989	4.843	-	4.843	327.327
OCAK /1990	2.779	-	2.779	330.106
ŞUBAT /1990	3.645	-	3.645	333.751
MART /1990	4.595	-	4.595	338.346
NİSAN /1990	4.360	-	4.360	342.706
MAYIS /1990	3.254	-	3.254	345.960
TOPLAM	34.098	311.862	345.960	345.960

Tablo 35

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 61.

TÜRKİYE'DEN BULGARİSTAN'A GERİYE DÖNÜŞÜN AYLAR İTİBARIYLA SAYISAL DURUMU

TARİH	GERİYE DÖNÜŞ YAPANLAR (KİŞİ)	DÖNÜŞLERİN AYLAR İTİBARI İLE GEN. TOP. (KİŞİ)	TÜRKİYE'DE İKAMET EDEN (KİŞİ)
MAYIS /1989	-	-	1.630
HAZİRAN /1989	40	40	89.211
TEMMUZ /1989	76	116	224.451
AĞUSTOS /1989	3.677	3.793	308.682
EYLÜL /1989	26.181	29.974	284.360
EKİM /1989	21.486	51.460	266.493
KASIM /1989	16.293	67.753	254.731
ARALIK /1989	27.688	95.441	231.886
OCAK /1990	8.292	103.733	226.373
ŞUBAT /1990	6.816	110.549	223.202
MART /1990	10.033	120.582	217.764
NİSAN /1990	7.341	127.923	214.783
MAYIS /1990	5.349	133.272	212.688
TOPLAM	133.272	133.272	212.688

Tablo 36

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 71.

SOYDAŞLARIN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

YAŞ GRUBU	KADIN	ERKEK	BELİRSİZ	TOPLAM	YÜZDESİ
0-5 YAŞ	8.493	8.726	59	17.277	0.0812
6-10 YAŞ	10.477	11.099	58	21.634	0.1017
11-15 YAŞ	9.837	10.335	39	20.231	0.0951
16-20 YAŞ	8.326	6.491	24	14.842	0.0698
21-25 YAŞ	9.197	6.807	25	16.029	0.0754
26-30 YAŞ	10.488	10.555	10	21.054	0.0990
31-35 YAŞ	10.584	11.165	20	21.768	0.1023
36-40 YAŞ	8.401	9.388	16	17.805	0.0837
41-45 YAŞ	5.142	5.630	10	10.783	0.0507
46-50 YAŞ	4.808	4.681	4	9.492	0.0446
51-55 YAŞ	4.524	4.155	5	8.643	0.0406
56-60 YAŞ	4.877	4.550	10	9.437	0.0444
61-65 YAŞ	3.962	3.975	9	7.946	0.0374
66-70 YAŞ	3.156	2.900	7	6.062	0.0285
71 DEN BÜYÜK YAŞI BELİRSİZ	4.636	3.667	120	8.423	0.0396
GENEL TOPLAM	107.574	104.682	432	212.688	1.0000
YÜZDESİ	50,6	49,2	0,2		

Tablo 37

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 78.

TÜRKİYE NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

YAŞ GRUBU	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
00-04	2.902.489	3.052.255	5.954.744	10,54
05-09	3.357.800	3.541.409	6.899.209	12,2
10-14	3.330.499	3.560.900	6.891.399	12,2
15-19	3.051.408	3.165.061	6.216.469	11
20-24	2.514.351	2.581.153	5.095.504	9
25-29	2.377.362	2.435.765	4.813.127	8,5
30-34	1.989.410	2.096.899	4.086.309	7,2
35-39	1.705.943	1.784.121	3.490.064	6,1
40-44	1.369.640	1.418.784	2.788.424	4,9
45-49	1.090.046	1.111.113	2.201.159	3,9
50-54	1.038.053	980.115	2.018.968	3,5
55-59	947.119	993.402	1.940.521	3,4
66-64	946.746	768.547	1.615.293	2,8
65-69	521.608	471.479	993.087	1,75
70-74	303.519	242.572	546.091	0,9
75+	501.094	377.091	878.185	1,5
Belirsiz	18.101	26.381	44.482	0,07

Tablo 38

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK

BURSA NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

YAŞ GRUBU	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
00-04	68.409	71.411	139.820	8,7
05-09	79.345	83.075	162.420	10,1
10-14	82.166	88.249	170.415	10,6
15-19	78.918	86.206	165.124	10,3
20-24	72.670	63.546	136.216	8,5
25-29	71.580	75.215	146.795	9,1
30-34	64.002	68.870	132.872	8,2
35-39	54.471	59.396	113.867	7,1
40-44	44.140	47.720	91.860	5,7
45-49	35.931	37.552	73.483	4,5
50-54	33.569	33.114	66.683	4,1
55-59	32.429	33.213	65.642	4
66-64	28.043	24.836	52.879	3,2
65-69	18.606	17.664	36.270	2,2
70-74	10.224	8.051	18.275	1,1
75+	17.241	12.006	29.247	1,8
Belirsiz	470	199	1.269	0,07

Tablo 39

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK.

CİNSİYETE GÖRE NÜFUS

CİNSİYET	TÜRKİYE		BURSA		BURSA'YA GELEN GÖÇMENLER	
	NÜFUS	YÜZDESİ	NÜFUS	YÜZDESİ	NÜFUS	YÜZDESİ
KADIN	27.865.988	49	792.214	49	25.707	48,5
ERKEK	28.607.047	51	810.923	51	24.290	51,5
TOPLAM	56.473.035	100	1.603.137	100	52.997	100

Tablo 40

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK, Konukman, a.g.e., s. 85.

Not : Bursa'ya gelen 52,997 göçmen, gelenlerin yüzde 24,9'unu oluşturmaktadır. 20659 çocuk eşit şekilde kadın ve erkek olarak dağıtılmıştır.

SOYDAŞLARIN EĞİTİM DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI

Yaş Grubu		Yok	İlk	Orta	Lise	Meslek	Yüksek	Birsz.	Toplam	Yüzde
0-6 Yaş	K	7,674	0	0	0	0	0	2,786	21,392	0,1006
	E	8,095	0	0	0	0	0	2,837	-	-
7-11 Yaş	K	2,481	7,011	0	0	0	0	1,086	21,799	0,1025
	E	2,677	7,409	0	0	0	0	1,134	-	-
12-14 Yaş	K	78	3,439	2,297	0	0	0	127	12,136	0,0571
	E	71	3,672	2,320	0	0	0	131	-	-
15-17 Yaş	K	43	673	3,336	991	21	0	69	10,658	0,0501
	E	48	783	3,592	1,009	34	0	58	-	-
18-25 Yaş	K	215	1,032	5,538	6,189	663	460	52	23,772	0,1118
	E	150	649	3,398	4,620	440	327	38	-	-
26-30 Yaş	K	170	996	5,142	3,388	370	312	45	20,908	0,0983
	E	148	779	4,201	4,489	446	400	22	-	-
31-40 Yaş	K	386	2,797	10,833	3,574	698	572	97	39,453	0,1855
	E	283	2,237	9,646	6,573	883	817	57	-	-
41-50 Yaş	K	627	3,655	4,989	451	138	99	128	20,510	0,0964
	E	240	2,308	5,813	1,396	300	310	57	-	-
51-60 Yaş	K	2,601	5,073	1,037	106	33	32	608	18,255	0,0858
	E	1,080	3,904	2,841	430	121	138	252	-	-
61'den büyük	K	5,941	3,914	398	130	7	22	1,419	22,515	0,1059
	E	3,560	4,824	1,060	237	42	63	896	-	-
Yaşı Belirsiz	K	195	174	201	70	11	6	25	1,291	0,0061
	E	159	156	171	89	15	5	14	-	-
GENEL TOP.	K	20,411	28,765	33,772	14,899	1,941	1,503	6,442	212,688	1,00
	E	16,512	26,721	33,042	18,842	2,281	2,059	5,497	-	
YÜZDESİ		17,3	26	31,4	15,8	1,9	1,6	5,6		

Tablo 41

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 79.

TÜRKİYE EĞİTİM DURUMU

	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
Bir Okulu Bitirmeyen	3.770.460	4.047.076	7.817.536	19,7
İlkokul	10.486.693	12.194.610	22.681.303	57,3
Ortaokul	1.323.561	2.391.423	3.714.984	9,4
Lise	1.448.176	2.369.973	3.818.149	9,6
Yüksekokul ve Fakülte	449.309	1.048.036	1.497.345	3,8
Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	3.109	5.425	8.534	0,02
Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	7.315	10.317	17.632	0,04
Genel Toplam	17.488.623	22.066.860	39.555.483	

Tablo 42

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK; 6 yaş ve üzeri

BURSA EĞİTİM DURUMU

	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
Bir Okulu Bitirmeyen	103.346	105.579	208.925	16,9
İlkokul	358.268	381.749	740.017	59,8
Ortaokul	48.430	78.395	126.825	10,2
Lise	45.451	71.610	117.061	9,5
Yüksekokul ve Fakülte	12.934	29.936	42.870	3,5
Öğrenim Kurumu Bilinmeyen	43	107	150	0,01
Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	104	168	272	0,02
Genel Toplam	568.576	667.544	1.236.120	

Tablo 43

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı, TÜİK; 6 yaş ve üzeri

SOYDAŞLARIN MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Statü	Sayı	Yüzde
İşçi	67.313	31,7
Memur	22.518	10,6
Serbest Meslek	19.217	9,0
Emekli	9.468	4,4
Ev Kadını-Çocuk	37.740	17,8
Öğrenci	51.431	24,2
Sakat	302	0,1
Diğer	4.699	2,2
Toplam	212.688	100,0

Tablo 44

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 80.

TÜRKİYE MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIM

	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
İlmi, Teknik Elemanlar ve Serbest Meslek	526.414	1.208.500	1.734.914	4,2
Direktörler ve Üst Kademe Yöneticiler	11.267	133.590	144.857	0,35
İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar	358.126	651.608	1.009.734	2,47
Ticaret ve Satış Personeli	86.144	1.066.757	1.152.901	2,8
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	139.157	1.202.388	1.341.545	3,27
Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık	7.242.903	6.449.228	13.692.131	33,4
Tarım Dışı Üretim ve Ulaştırma	857.296	6.151.748	7.009.044	17
Mesleği Olmayan	11.004.822	3.666.834	14.671.656	35,8
Bilinmeyen	8.577	18.072	26.649	0,06
Genel Toplam	20.234.706	20.548.725	40.783.431	

Tablo 45

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı; TÜİK, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus

BURSA MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIM

MESLEKLER	KADIN	ERKEK	TOPLAM	YÜZDESİ
İlmi, Teknik Elemanlar ve Serbest Meslek	15.341	35.020	50.361	4
Direktörler ve Üst Kademe Yöneticiler	293	4.893	5.186	0,4
İdari Personel ve Benzeri Çalışanlar	10.286	17.729	28.015	2,27
Ticaret ve Satış Personeli	3.559	34.551	38.110	3,1
Hizmet İşlerinde Çalışanlar	6.414	36.093	42.507	3,45
Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık	149.463	144.097	293.560	23,87
Tarım Dışı Üretim ve Ulaştırma	46.007	239.809	285.816	23,2
Mesleği Olmayan	397.477	108.553	488.030	39,7
Bilinmeyen	22	166	188	0,01
Genel Toplam	628.862	620.911	1.231.773	

Tablo 46

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı; TÜİK, 12 ve daha yukarı yaştaki nüfus

MAYIS 1990 SONU İTİBARIYLA BULGARİSTAN'DAN ZORUNLU GÖÇE TABİ TUTULARAK GİRİŞ YAPAN SOYDAŞLARIMIZIN BULGARİSTAN'DAN GELDİKLERİ BÖLGELER

SANCAK ADI	SAYI
RAZGRAD	57.623
KIRCAALİ	55.151
ŞUBEN	20.543
HASKOVA	21.772
SİLİSTRE	14.428
VARNA	11.667
RUŞÇUK	7.128
PLOVDİV	6.829
TOLBİRİN	4.887
TROOVIŞTE	9.553
PAZARCIK	1.751
BURGAZ	896
SLİVEN	232
GABROVA	141
VELİKO TIROVA	48
PLEVNE	35
TOPLAM	212.688

Tablo 47

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 81.

**MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI OKUL VE YURLARA GEÇİCİ OLARAK
YERLEŞTİRİLEN SOYDAŞLARIN SAYISAL DURUM**

İL	İLKOKUL	ORTAOKUL	YURT	TOPLAM
Adana	-	1.533	1.252	2.785
Amasya	100	443	-	543
Ankara	-	492	1.412	1.904
Antalya	-	12	59	71
Aydın	-	1.164	65	1.229
Balıkesir	2.592	-	-	2.592
Bilecik	236	604	-	900
Bolu	-	-	265	265
Bursa	9.538	4.514	552	14.604
Çanakkale	-	94	-	94
Çorum	-	34	-	34
Denizli	-	200	-	200
Erzincan	-	91	-	91
Eskişehir	100	859	-	959
Isparta	10	1.100	-	1.119
İstanbul	1.072	1.119	2.139	4.330
İzmir	-	1.523	3.142	4.665
Kırklareli	-	84	-	84
Kocaeli	-	-	303	303
Konya	-	809	-	809
Kütahya	-	65	-	65
Malatya	-	-	962	962
Manisa	-	1.006	-	1.006
Muğla	-	40	-	40
Sakarya	-	676	-	676
Tekirdağ	2.153	528	-	2.681
Tokat	-	-	28	28
Zonguldak	-	719	-	719
TOPLAM	15.810	17.769	10.259	43.838

Tablo 48

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 84.

SOYDAŞLARIMIZIN YERLEŞİM DURUMLARI NÜFUS YAPILARI, İŞE GİRENLERİN SAYISI, ALDIKLARI KİRA YARDIMI VE SOSYAL YARDIMLARIN İLLERE GÖRE DAĞILIMI (*)

İL ADI	KİŞİ SAYISI	AİLE SAYISI	KADIN SAYISI	ERKEK SAYISI	ÇOCUK SAYISI	İŞ GİR.S AY.	KİR. YAR. AİLE S.	GİD. YAR. AİLE S.	KAMPT A KALAN	SOS. YARD. YARD. MİK.	KİR.YARD. GEN. TOPLAMI
ADANA	1616	497	544	514	558	385	359	-	-	1024229916	457280000
AFYON	288	95	98	96	94	50	9	38	-	165650243	47075000
AMASYA	1221	303	405	389	427	76	101	138	1	428828315	118028000
ANKARA	6695	1795	2357	2272	2066	1340	871	1166	-	2593000000	2363085000
ANTALYA	315	107	106	105	104	211	70	179	-	543949225	124671000
AYDIN	1031	288	339	313	379	391	223	161	-	365349964	328000000
BALIKESİR	3203	1001	1008	965	1230	719	852	1051	13	610278087	1182489000
BİLECİK	2054	637	666	642	746	349	294	-	98	473371932	361880000
BOLU	227	69	77	54	96	171	83	111	-	97668846	87680000
BURDUR	66	21	22	22	22	50	15	36	-	71943781	16945000
BURSA	52997	14574	15378	16960	20659	11951	14509	-	-	15567599896	18813782000
ÇANAKKALE	1555	496	551	549	455	484	287	-	-	582412831	157687000
ÇANKIRI	500	154	167	152	181	112	63	101	-	153734308	53995000
ÇORUM	504	155	165	165	174	26	29	40	-	1241494	27885000
DENİZLİ	226	73	78	69	79	97	66	-	-	63048127	93110000
EDİRNE	3768	1209	1201	1237	1330	1424	940	262	-	8341655761	1047200000
ERZURUM	967	257	332	316	319	103	53	92	-	518565885	30700000
ERZİNCAN	164	40	52	51	61	32	17	-	-	206259143	8755000
ESKİŞEHİR	7842	2347	2597	2421	2824	1977	2250	1960	-	2011960298	1741165000
HATAY	124	34	43	48	33	29	-	30	11	75148817	20000000
İSPARTA	1138	336	374	363	401	72	96	113	-	54081877	296834000
İSTANBUL	51061	14674	17049	16995	17017	21403	17851	4200	1693	28700060917	23256897000
İZMİR	22846	6899	7154	6740	8952	8087	5947	5293	861	6853154147	7067071000
İÇEL	432	144	144	138	150	144	52	-	-	24999000	439600000
KARS	302	79	97	98	107	49	20	37	-	67285347	5199000
KAYSERİ	1162	360	407	382	373	383	198	216	-	315000000	125385000
KIRKLARELİ	13380	3749	4398	4351	4631	2556	1631	1599	-	822598000	2314037000
KOCAELİ	9524	2434	2872	2700	3952	4565	3008	2551	291	2247263050	3898795000
KONYA	1022	239	324	324	374	164	134	-	-	494001509	422745000
KÜTAHYA	435	129	129	132	174	140	80	-	-	65906496	54075000
MALATYA	568	180	182	181	205	92	69	83	-	158940170	220000000
MANİSA	3825	1204	1263	1216	1346	921	720	791	-	2212936273	513710000
MUĞLA	199	62	59	62	78	74	13	-	-	23979797	40425000
SAKARYA	3068	921	946	849	1273	1469	841	225	-	1855306313	146500000
SAMSUN	451	226	149	150	152	133	53	216	-	350557486	694040000
SİVAS	211	74	57	52	102	115	15	-	136	267098460	317644000
TEKİRDAĞ	15812	5000	5270	5157	5385	6706	3316	5496	-	5075926033	4230620000
TOKAT	236	37	83	78	75	28	15	31	-	2897230	18141000
UŞAK	384	116	134	136	114	98	48	-	-	123893751	4929800
VAN	264	79	86	88	90	14	7	17	-	2100000	55600000
ZONGULDAK	1005	298	334	321	350	102	76	143	-	643994078	158060000
TOPLAM	212688	61392	67697	67853	77138	67292	55276	26276	3104	87444613203	72101452000

Tablo 49

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 85.

İLLERE GÖRE YAPILAN KONUT SAYISI

İLLER	KONUT SAYISI	İLLER	KONUT SAYISI
Adana	1200	İzmir	5000
Amasya	250	Kars	70
Ankara	1000	Kayseri	1600
Antalya	200	Kırşehir	2.00
Aydın	600	Konya	1300
Balıkesir	1000	Malatya	250
Bilecik	300	Nevşehir	800
Bursa	6500	Niğde	800
Çanakkale	300	Sakarya	1000
Erzincan	100	Samsun	300
Erzurum	100	Sivas	200
Eskişehir	2450	Tekirdağ	3000
Hatay	200	Uşak	150
Isparta	500	Van	30
İçel	1200	Aksaray	800
İstanbul	7500	Karaman	800

Tablo 50

Kaynak: İlgili Devlet Bakanlığı; Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s. 35.

İSTİHDAM EDİLEN SOYDAŞLARIN MESLEKLERİ

Statü	Sayı	Yüzde
Tarım işçisi	20.762	30,6
Sanayi işçisi	17.907	26,6
Memur (Çeşitli kadrolarda)	824	1,2
Yardımcı hizmetler	9.542	14,2
Emekli	499	0,7
Teknik eleman	4.970	7,4
Sağlık hizmetleri	1.239	1,8
Serbest	6.293	9,3
Öğretmen	3.722	5,5
Ev hizmetleri	1.494	2,2
Sakat	40	0,5
Toplam	67.292	1,00

Tablo 51

Kaynak: Konukman, a.ge., s. 92.

SOYDAŞLARIN İSTİHDAM EDİLDİKLERİ SEKTÖRLER

Sektör	Sayı	Yüzde
Kamu sektörü	29.993	44,6
Özel sektör	37.299	55,4
Toplam	67.292	100,0

Tablo 52

Kaynak: Konukman, a.g.e. s. 93.

SOYDAŞ ÖĞRENCİLERE BİR KEREYE MAHSUS OLARAK YAPILAN NAKDİ YARDIMLAR

Okul derecesi	Öğrenci sayısı	Her öğrenciye Yapılan yardım	Yardım tutarı
İlk	28.607	75.000	2.145.525.000. TL.
Orta, lise	25.303	100.000	2.530.300.000. TL.
Üniversite	8.320	150.000	1.248.825.000. TL.
Toplam	62.230		5.923.825.000. TL.

Tablo 53

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 94.

SOYDAŞLARA YAPILAN YURTIÇİ YARDIMLAR

Yardımlı Yapan	Yardımlı Miktarı
1- Ziraat Bankası Kurtuluş Şubesi'ne çeşitli kurum, kuruluş ve vatandaşların yatırdıkları bağış toplamı	8.080.323.500.-TL
2- Et ve Balık Kurumu (Kurban bağışlarından elde edilen gelir,	1.650.000.000.-TL
3- Ziraat Bankası	500.000.000.-TL
4- Emlak Bankası	71.336.000.-TL
5- Halk Bankası	50.000.000.-TL
6- Diyanet İşleri Başkanlığı	20.000.000.-TL
7- Yatırım Finans	10.000.000.-TL
8- Ceysan	10.000.000.-TL
9- Denizcilik Bankası	2.260.000.-TL
TOPLAM	10.394.000.000.-TL

Tablo 54

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 96.

TÜRK LİRASI TÜRÜNDEN YURTDİŞİ YARDIMLAR

Yardımlı Yapan	Yardımlı Miktarı
1- Yurtdışı temsilciliklerimiz	2.000.000.000.-TL
2- Faysal Finans	200.000.000.-TL
3- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	188.000.000.-TL
Toplam	2.388.000.000.-TL

Tablo 55

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 96.

ABD DOLARI TÜRÜNDEN YAPILAN ULUSLAR ARASI YARDIMLAR

Yardımlı Yapan	Yardımlı Miktarı
1- Suudi Arabistanlı bir işadamı	100.000. dolar
2- ABD	10.000.000. dolar
3- İslam Kalkınma Bankası	5.000.000. dolar
4- İslam Dayanışma Fonu	250.000. dolar
5- Malezya Hükümeti	25.000. dolar
6- Uluslar arası İslam Hilal Komitesi	10.000. dolar
TOPLAM	15.360.000. dolar

Tablo 56

Kaynak: Konukman, a.g.e., s. 97.

EK. 2, BULGARİSTAN'DAN GELEN GÖÇMENLERİN ANLATTIKLARI

Ömer Süleyman'ın anlattıkları (1950-1951)

“Ben Darıdere kazasındanım. Ticaretle uğraşırdım, halim vaktim yerindeydi, büyük bir mağazam vardı. Fakat komünistler iktidarı ele aldıktan sonra insanda mal, can, ırz emniyeti mi kalır. Niyetim benim mağazam da az sonra Bulgarlar tarafından zapt edildi. 1949 senesinde yapılan umumi seçimde muhalefet partisi tarafından namzet gösterildim. Muhitimde sevilirdim. Seçimlerde yapılan bütün hilelere rağmen kazandım. Fakat hiç komünistler mecliste kendilerine muhalif isterler mi? Oy pusulalarını yaktılar ve tabiatıyla seçilmedim. Buna itiraz etmek istedim. Komünistler beni vatana ihanet ve seçimlere itiraz suçuyla mahkemeye verdiler ve 949 yılının Temmuzunda 1,5 yıl sürgüne mahkûm ettiler. Bu meyanda hiçbir kabahati olmayan ailemde sürgün cezasına çarptırıldı. Beni apar topar Tuna üzerindeki Persino adasına götürdüler. Burası siyasi mahkûmların tutulduğu bir yerdir ve orada dünyanın en feci hayat şartları hâkimdir. Ada günahsız mahkûmlarla doluydu. Bunların arasında benim gibi pek çok Türk'te bulunuyordu. Bütün günlük yiyeceğimiz 300 gramlık kara bir ekmekle sudan ibaretti. Orada çok acı günler geçirdim ve 88 kilo olarak girdiğim adadan ancak 63 kilo çıkabildim. Bu şartlara dayanamayan pek çok mahkûm bugün o arada açılan çukurlarda yatıyor. Elen'e sürülmüş olan ailem de kurtulmuştu. Derhal Türkiye'ye gelebilmek için müracaat ettim, uzun süren uğraşmalardan sonra nihayet vatana kavuşabildim, bundan duyduğum sevinç sonsuzdur.”

25 yaşında bir genç olan Zistova Kazasından Eyüp Süleymanın anlattıkları

“Bulgarlar beni askere aldılar ve katiyen askerlik yaptırmadılar. Biz Türkleri işçi taburlarında çalıştırıyorlardı. İşimiz kanal açmak, yol temizlemektir. Çok fena bakılıyorduk, mütemadiyen çalışıyor pek az yiyecek alıyorduk. Türkiye'ye gelebilmek için müracaat ettim, bana bunun ancak 50.000 leva mukabili mümkün olacağını söylediler. Bütün varımı yoğumu satarak bu parayı temin ettim. Bizi Svilingrad'a gönderdiler ve günlerce orada kaldım. Orada bize hiç yiyecek vermiyorlardı, günlerce aç kaldım. Nihayet 6 yaşında çocuğumun karnını doyura bilmek için yakın köylerden dilenmek mecburiyetinde dahi kaldım. Uzun beklemelemlerden sonra vatanıma kavuşmanın huzur ve sükûnu içindeyim. Bu, bana çektiğim bütün acılarımı unutturdu.”¹

¹ Milliyet Gazetesi, 21 Aralık 1950, s. 4.

Bursa civarındaki Değirmenli, Kızık, Kestel, Balıklı, Kozluk köylerinde hali vakti yerinde ailelerin yanlarına yerleştirilen sekizer onar hane göçmeden hemen hiç kimse kalmamış, hepsi Bursa'ya yahut Balıkesir'e göçüp iş peşine düşmüşlerdir.” Bulgaristan'ın Balbunar Kazası'ndan, Kesiryeli Köyüne yerleştirilen Süleyman Şen köylere gönderilenlerin neden yerlerinde kalmadıklarını şöyle anlatmıştır:

“Biz 5 ay önce geldik. Bu köye gönderdiler. Allah razı olsun eşyamızı da parasız taşıdılar. Üç aileye üç oda verdiler. Muhtar halktan her aileye birer şinik un topladı. Gaz ve yağdan toplayıp verdi. Harman vakti yaklaştıkça köylünün de elinde bir şey kalmadığından, muhtar bize bir şey bulamaz oldu. Bizde civardaki köylerin pirinçliklerinde çalıştık. Aldığımız para ile geçindik. Kadınlarımızda günde 50 kuruşa pamuk kazmaya ve orağa gittiler. Oturduğumuz odaların sahibi de gelip bizden kira istegince elimizde kalan birkaç kuruşu da böyle tükettik. Şehre gidip İskan Müdürlüğüne başvurduk halimizi anlattık. İş arayın bulursunuz çalışıp kazanın” dediler. “Siz bulun biz çalışalım” değince bizi azarladılar. Nafakamızın peşine düştükten, üstede kiramızı verdikten sonra köyde işimiz ne? Şehirlerde iş bulmak daha kolaydır”.

Bulgaristan'ın Mestanlı Kazasından gelen tütüncü Osman Dindar'ın anlattıkları

“Hükümet beni Mersin'in Kale Köyüne gönderdi. Domates bahçelerinde karım ve kızanlarla iki ay çalıştık. Bu iş sona erince yeyip içecekten başka 200 lira da kaldı. Fakat orası çok sıcaktır. Yerli halk da bu sığağa dayanamayıp yaylalara çıkıyor. Bizim öyle yerlere gidecek halimiz yok. Çocuklarımdan birisi sıcaktan hastalandı ve öldü. Mersine gidip İskan Müdürlüğüne çıktım ve bizi Bursa'ya sevk etmesini istedim. Asıl mesleğim tütüncülük olduğundan, Bursa da çalışırım diye umuyordum. İskân müdürü “biz sizi mütemadiyen gezdiremeyiz” dedi. Hiç değilse tenzilatlı bilet vermelerini söyledim. Buna da razı olmayınca naçar beş nüfus ailem ile Mersinden İstanbul'a, oradan da Bursa'ya geldim. Bir oda tuttum. Fakat burada iş kolaylıkla bulunmuyor.

Son bir yıl içinde gelen göçmenlerden bazılarına göre 11.000, bazılarına göre de 13.000 kişi Bursa'ya sevk edilmiş. Başka vilayetlere, kaza ve köylere gönderilenlerden de 5.000 kadar göçmen kendi paraları veya belediyeler yardımıyla Bursa'ya gelmişler. Şehir civarına serpilmiş, kerpiçten yapılmış ekserisi tek katlı ve iki odalı evlerin birer odasına kiralamışlar. Göçmenler gelmeden evvel bu odaların aylığı 3–5 lira iken bu insan akını

karşısında kiralarda 10–15 lira olmuş. Tek odaya sığmalarına imkân olmayan 13–15 nüfuslu göçmen aileleri 2 odaya 22,5–25 lira ödüyorlar. Göçmenlerin şikâyetleri aynı, işsizlik, kendi hallerine terk edilmişlik.

Bursa’daki yiyecek maddeleri İstanbul’dan daha ucuz değil yalnız domatesin kilosu 15, patlıcan’da 30 kuruşa satılıyor. Et, ekmek hatta meyve İstanbul fiyatıyla aynı, yevmiyeler ise düşük. Tütün imalathanesinde tecrübeli bir işçi gündelik 2,5 lira alıyor.²

Bursa’daki göçmenlerin başlıca 2 derdi var. İşsizlik ve ev kirası, hepsinin belini büken bunlardır. Devamlı suretle çalışabilecek iş bulsalar hükümet’ten de yardım istemeyeceklerdir. Göçmenler köylüler arasında bir kalkınma unsuru olacaklardır. Hepsinde sonsuz bir yurt sevgisi var. Çektikleri sıkıntıların biteceğine ve haklı olarak bekledikleri yardım alakayı göreceklarine inanıyorlar. Yalnız işlerin ağır yürümesinden ve küçük memur zihniyetinden şikâyetçilerdir.”

60 yaşındaki Hasan Aydın’ın anlattıkları

“16 nüfusum var. Beni Edirne’den Konya’nın Kadınhan kazasına yolladılar. Oğul, uşak havası bize uymaz, burada duramayacağız diye sızlanmaya başladılar. Çocuklardan bir ikisi de hasta olunca orada, oturamayacağımızı bende anladım. Kalktık eşyaları sattık kendi paramızla Bursa’ya gidiceğiz dedik. Bu sefer Kaymakam bırakmaz” “hükümetten bir şey istemeyeceğine dair istida ver” dedi. “Hükümet bize toprak dağıtırken bu istidaya bakar mı bey?”

Yaşlı göçmenlerin anlattıkları

“Bursa’ya gelen göçmenler esasen tütüncüdür. Senelerden beri bu işi tuttuklarından hepsi marifetli insanlardır. Biz Türkiye’de sanatımıza göre yerleştirilmek istiyoruz. Hem bu iş biran evvel olmalıdır. Hiç olmasa güz mahsulünü kaçırmayalım. Hükümetin elinde büyük çiftlikler var. İşte şu Karacabey harası olan her yüzlerce aileye yetecek kadar geniştir. Arazide mümbittir. Orada birkaç çeşit at yetiştirmek için binlerce dönüm araziyi boş bekletmek doğru mu? Yalova’daki Kemal Paşa çiftliği de öyle çiğ duruyor. Bu toprakları bedavadan istemiyoruz. Hükümet her göçmen ailesine birkaç dönüm arazi versin. Parasını da borçlanalım. Beş on senede öderiz. Herkes buna seve seve razı olur.

² Akşam Gazetesi, 10 Temmuz 1951, ss. 1–4.

Bankalardan da kredi temin edilir. Bu suretle bunca insan kendi işinin başında müstahsil hale gelir.”

Beş sene evvel Yunanistan’dan muhacir olarak gelip Bursa’ya yerleşen Tahsin Kara İstiklal mücadelesinden sonra Anadolu’dan Yunanistan’a giden Rum’ların nasıl yerleştirildiğini şöyle anlatmıştır:

“Yunanistan’a Anadolu Rumları gelince hükümet Türk evi olsun, Rum evi olsun dört göz odanın iki odasına muhacirleri yerleştirdi. Halkın elindeki iki öküzden birini alıp onlara verdi. Yeni muhacir köyleri kurdu. Onlara arazi verip hükümete borçlandırdı. Bunlar şimdi oradaki asıl halkı geçti... Yedi milyonluk Yunan Devleti bunu yaparsa bizim hükümetimiz neler yapamaz. Bankalara krediler açtırmalı. Millet borcunun kölesidir. Verilecek toprakların üstüne taksitle vadeli evlerde yapıldı mı bırak hallerine işleyip karınlarını doyursunlar, borçlarını ödesinler.”

Beş ay evvel Türkiye’ye gelen Ahmet Hatip de şunları söylemiştir.

“Bizi Edirne’den Muğla’ya sevk ettiler. Ben Bursa’ya gideceğim orada evladım var dedimse de kulak asan olmadı. Bana adres sordular. Benden iki ay evvel Türkiye’ye gelen evladım sadece Bursa’da olduğunu öğrenebildim. Adresini ne bileyim. Adres gösteremedim, diye Muğla’ya gönderdiler. Bende oradan 8 nüfus ailemi alıp Bursa’ya geldim. Meğer oğlum da İnegöl’e göndermişler. Yine ayrıyız, bizi hükümet alıştırığımız havaya, suya ve tuttuğumuz işe uyacak yerlere iskân etmelidir. Çoluk çocuğumuzu da bizden ayırmamalı.”³

Hala Bulgaristan’da çektikleri zulmün tesiri altında bulunan bir yaşlı göçmen şunları söylemiştir:

“Biz Şumnu’dan geliyoruz. Ben çiftçiyim. Orada 80 dekar toprağım, 30 koyunum, bir çift inek ve bir çift öküzden başka 8 araba dolusu mısıрім vardı. İki oğlumdan birisi orada kaldı. Malların yeri kalan kısmını satıp gelecek. Bulgarlar bizim gibi köylü arasında zengin sınıfına mensup olanlara memleketi terk etmek için 15 gün mühlet veriyorlar. Bu müddet içinde satabildiğimizi satıp, satamadığımızı da bırakıp geliyoruz. Fakir köylüleri Bulgarlar buraya gelmeye zorlamadıkları için onlar kalıyorlar.” Diğer bir kadında Türkiye’ye gelirken getirmek istediği beş imkemesinden üçünü Bulgarlar tarafından

³ Akşam Gazetesi, 20 Temmuz 1951, ss. 1–7.

alındığını, arama maksadıyla yatak ve yorganının delik deşik olduğunu söyleyerek şunları belirtmiştir:

“Bulgarlar bir taraftan en kısa zamanda her şeyimizi satıp buraya gelmeye bizi zorlarken diğer taraftan da Türkiye’de halkın aç çıplak olduğunu söyleyerek gözümüzü korkutmak istiyorlardı.”

Göçmenler arasında bulunan 10–15 yaşlarındaki çocuklarda okullarda kuran derslerinden başka bütün Türkçe öğretimin kaldırıldığını ve hatta kuranın dahi okutulmasına müsaade edilmediğini belirterek Bulgar öğretmenlerin “Allah yoktur! Her şeyi Stalin yapmaktadır. Siz Dimitrofun çocuklarınızın onun açtığı yoldan gidin.” Diye ders verdiklerini söylemektedirler.”⁴

Bulgaristan’ın Mumcular köyünden gelen Halil Duygulunun anlattıkları

“Köyümüz 550 hanelidir, bir evde 10–15 nüfus otururuz. Fazla ev yapmaya müsaade etmezler. 550 evin yarısı Bulgar’dır. Hemen hemen ekserimiz çiftçi ve yapı ustasıdır. 50 şinik buğday eksek muhakkak 55 şinik isterler, bunu ödeyemedik mi, (İstapanski) dedikleri bir emirle o çiftçiyi alıp götürürler, bir daha geri gelmek yoktur. her şeyin müşterek olmasını isteye ve ailelerimiz içine bile girmeye uğraştılar buna hepimiz karşı geldik, bu sefer ilk baş kaldırılanları alıp göturdüler kendilerinden bir daha haber alamadık.

İlk mektebe giden çocuklarımıza her gün birer gazete verirlerdi. Bu gazetelerde (Türkler, cahildir, açtır, memleketleri fenadır) şeklinde yalanlarla dolu yazılar vardır. Biz de çocuklarımızın eline birer ayna verip kendilerini gösterirdik (İşte bakın, aç biziz, cahil biziz, fena memlekette oturan biziz) diye hakikati anlatmaya çalışırdık.

Son yıllarda gayet ağır vergiler istemeye başladılar. Toprağın dönümü üzerine koydukları bu vergileri vermeyen odlumu (Kuprassa) denilen bir usulle derhal haciz konulur ve o adamın bütün malı, mülkü onlara geçer.

Bu defa tamamen aç ve çıplak kalınır. Çalışmak istersen sadece 600 gram ekmek verirler ve 8 saatte 8 metre küp toprak kazmaya mahkûm edilirsin. İster hasta, istersen sakat ol

⁴ **Son Posta Gazetesi**, 25 Eylül 1950, ss. 1–7.

Bayılsan, düşsen, üstüne bir de tekmeler yersin Kuprassa yiyen bir aileyi olduğu gibi sürerler, hepsine birer iş verirler, içinde 4–5 yaşında çocuk bile olsa onu da boş bırakmazlar, hindi veya kaz güttürürler. İki Bulgar veya bir Türk’le Bulgar kavga etse, hemen onların komşuları olan Türkleri toplarlar ve bu kavgaya siz sebep olmuşsunuzdur diye her tarafını sim siyah çürük yapıncaya kadar döverler, bu şekilde kaç kardeşimizi koyun derilerine sarıp tedavi etti.

Asker çağına gelen her Türk hemen çağrılır, istedikleri yere gönderirler, orada iki sene çalışmaya mecbur tutarlar. Günde 600 gram ekmekle 12 kupik (metre mikâp) toprak kazmaya mecbur tutarlar, bunu akşama kadar bitiremedin mi, gece de çalıştırırlar. Bu toplamaya (Turduvak) derler Turduvaka giden 500 kardeşimizden ancak 150 kişi sağlam fakat çok zayıf olarak dönmüştür. Geri kalanları ölmüş veya ağır hasta, sakat olarak gelmişler, bir daha da fellah bulamamışlardır.

Bir de (Bırgadır) denilen toplama yapılır buna, 15 yaşından yukarı kız erkek varsa alınır. Bunları da ekseriye Demiryolu kazdırmaya sevk ederler, gitmeyen olursa ilk mektepten sonra Rüştiyeye alınmaz, onun için Bırgadıra muhakkak gitmesi lazımdır. Bu işte de aynı ekmek, aynı dayak ve aynı çürütme vardır.

Beş kuzu besleyen bir kimsenin bir kuzusu ölse, onun yerine iki bin levaya bir kuzu alıp bunu hükümete 400 levaya vermek mecburiyetindedir. Sağılan hayvanların sütü her gün kilosu kilosuna hükümete teslim edilir.

50 dönüm toprağı olan bir çiftçiye diğer vergilerden başka senede iki bin yumurta vereceksin derler; onların bu aşırı isteklerine karşılık bir Türk, kendisini ağaca asmış bir tavuk resmi yaptı ve altına da şu cümleleri yazmıştı:

“Yem, yem yok! Yumurta istemek çok, Yumurtam bitti artık! Momalika kaçmak, zür bu Ofe altında yaşamak! Öyle ise çek ağaca kendini!”

Bulgarlar buna çok kızmışlardı, çok arama yaptılar, birçoklarımızı hayli sıkıştırdılar fakat bir ipucu bulamadılar.

Nihayet, camilerimizden intikam almaya kalkıştılar. Bir gün camiin camlarını kırdılar, onları taktırdık, ertesi günü kapısının eşiğine pislediler. Ona da tahammül ettik.

Bundan da hırslarını alamadılar, imam ezan okurken kendisini taşa tuttular ve sokakta sakalından çekerek dayak attılar.”⁵

7 Ekim tarihinde gelen göçmenler şunları anlatmıştır.

“Bulgaristan’da 7 yaşını ikmal etmiş her çocuk mecbur eğitime tabi tutulur. Mecburi eğitim devresinde ebeveynler birçok vesilelerle, hatta hiçbir sebep göstermeden para almak suretiyle istismar edilirler. Sabahları küçük öğrencilere masrafları alınarak kahvaltı verilir. Kahvaltı esnasında “Allah var mıdır, yok mudur” suali sorulur. Yanıtılıp ta vardır cevabı veren öğrencilere “o halde senin yemeğini de Allah versin” diyerek aç bırakılır. Cevap “Stalin vardır” olmalıdır. Her derste siyasi bir telkin gayesi güdülür. Mesela matematik dersindeki mesafelerin mevzu ve birimleri kooperatiflerde halka sözde ucuz sağlanan eşya ve erzaktır. Talebeler şahsi sermaye ve ticaretten nefret ettirilmektedir. Türk okullarında dahi Türk tarihi dersleri Bulgar hocaları tarafından okutulmaktadır. Mevzu daima bir Türk istilas ve Türk derebeylerinin halka nasıl eziyet ettikleridir. Öğretmenler bilhassa Türk ırklarından olanları sıkı bir kontrol altında bulundurmaktadır. En ufak kin zan altında bulunanların derhal vazifelerine son verilir. Babam da eski bir öğretmendi, ders arasında “gelin arkadaşlar, gelin gidelim eski vatana; garip vatana” marşını yalnız bir defa Türk çocuklarına okuttuğu için mahkemeye verilmiş, siyasi hakları ellerinden alınmış ve senelerce göz hapsinde bulunmuştur.”⁶

⁵ **Son Posta Gazetesi**, 29 Eylül 1950, s. 7.

⁶ **Son Posta Gazetesi**, 7 Ekim 1950, s. 7.

Adı Soyadı : Ayşe ÇAKIROĞLU

Yaşı : 58

Bulgaristan'dan geldiği yer : Şumen

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Ayşe ÇAKIROĞLU, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Zafer Mahallesi'nde ikamet etmekte ve Köy Hizmetleri'nde mühendis olarak çalışmaktadır. Kendisi ile 07 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'ndaki görüşmemizde şunları söylemiştir. "Bulgaristan'da çocukluğumda çok sıkıntılar yaşadım. Tek Türk'tüm sınıfta; dışlandım, alay ettiler, aşağıladılar. Sebebi de kitaplarımızdı. Osmanlı döneminde onlar çok çekmiş, sıra bizdeydi. Azınlık olmak berbat bir şeydi. Büyüdük ve fiziksel olarak da güçlüydük. Artık onların dilini kendilerinden daha iyi biliyorduk, azimliydik ve Türkçemizi de geliştirdik, çok kitap okuduk. Bazı dini bilgilerimiz vardı; çünkü dedelerimiz ve nenelerimiz kuranı biliyordu, çokta güzel okuyorlardı. Ama bizler çok fazla dindar değildik, inancımız vardı fakat ortam çelişkiliydi. Din bir ideolojeydi, okul kitaplarına göre materyalist düşünceyle yetiştirildik. Türk kültürünü radyolardan alabildiğimiz kadar alabildik. Törelerimizde vardı, fakat fayda içermediği için önemsemedik. Folklorumuz zayıftı, yaşatamadık. Kıyafetlerimizle topluma uymak zorundaydık. Ben şahsen Türk Sanat Müziği hayranıyım fakat diğer müzik çeşitlerine de karşı değilim. Duygularıma cevap veren her müziği severim ve yasaklı olsa bile engel tanımadım. Düğünlerimiz çok basitti. Şaşalı değildi, sadelik vardı her şeyde. İç dünyamız temizdi, kötülük içermiyordu. Şefkat ve merhamet vardı. Yardımseverdik, paylaşımcıydık. Değerimizi bilen bilirdi, Bulgar'da olsa, kitaplarda Osmanlı düşmanlığına inanmayan Bulgar'lar da vardı. Sıkı dostlarımız da oldu.

Hayırlısıyla geldik Bursa'ya, hiç aç kalmadık. Üniversite mezunuyduk ama evlere temizliğe gidiyorduk. Yine küçümsenme, burada da azınlık, dinsizlik onlara göre, parasızdık. Bu durumumuzdan faydalanmak isteyenler oldu, Üniversitelilere fabrikalar iş vermedi. Neyse ki dersimi aldım. Okumuşluğu gizledik, saf ve cahil bir kadın olarak fabrikada işe başlayabildik. Yine azimliydik, Türkçemizi geliştirdik, bilgilerimizi arttırdık ve hak ettiğimiz yerimizi bulduk. Toplum içerisinde bilgilerimizi arttırdık ve hak ettiğimiz yerimizi bulduk. Toplum içerisinde mesleğimi yapıyorum, hem de en iyi şekilde;

çocuklarımızda üniversite bitirdi. Sürekli arayış içerisindeyiz. Ne yapsak da durumlarımız iyileşse... gibi. Ezmek isteyenler oldu, ezdirmedik. Dik başlıyız. Küçümseyenlere yüksekte bakmasını da öğrendik. Bizi önemsemeyenleri bizde önemsemedik. Gururluyduk... Bu çocuklarımıza da geçmişti. Çocuklar hem derslerini çalıştı, hem de zorlukları yenmemize yardımcı oldu. Yaz aylarında çalıştılar konserve fabrikalarında, oyun oynamadılar. Ödevleri birlikte yaptık. Okul birincisi oldular. En iyi üniversiteleri bitirdiler. Biz mutluyuz şimdilerde... Sosyal yönlerimize de önem versek diyoruz. Biraz içe kapanık olduk. Güvensiz ortamlardan uzak durduk hep, gerekliydi belki de. Devlet elinden geleni yaptı. Halen göçmen konutunda oturuyoruz.”

Adı Soyadı : Naim ÇAĞLAR

Yaşı : 67

Bulgaristan’dan geldiği yer : Asenovgrad

Bulgaristan’dan geldiği yıl : 1989

Naim ÇAĞLAR, 1989 yılında Bulgaristan’dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Emekli öğretmen olan Naim ÇAĞLAR ile 07 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları’ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan’da 1975’lere kadar olan yıllar pek Türk ahalisini tedirgin edecek durumda değildi. Okuyup, yazma, tahsil edilme falan tabii ki Bulgarca olarak. Türk dilini konuşa biliyorduk ve herhangi bir zorlama yok gibiydi. Ama yılların 80’lere doğru tırmanmasıyla, sezgilerimizle zaruri yere kötüye doğru götürüldüğümüzün farkına varıyorduk. Tabii ki aydın kişiler ve okuyup yazanlar tarafından diyorum. Bildiğimiz üzere bilhassa kadınlarımızın kıyafetleri ile epey uğraşıldı; annelerimiz ve normal örtülü köylü bacılarımız pek kültürel ortamlardan kaçınıyorlardı. Çünkü taşıdıkları kıyafetleri bırakmalarına zorlanıyorlardı. Büyük ve diğer kültürel ihtiyaçlarını normal şekilde izleyemiyorlardı. Camiye gidenlerin sayısı yok denecek kadar azdı. Köylerde camilere zaten bir tek Cuma namazını kılmak için imamlar gelebiliyorlardı. Söz konusu olan son yıllarda düğün dernekler ne mümkündü. Ben bir aydın ailede yetişmiş biri olarak 1980-1984 yıllarında sürekli siyasi takip edilenlerden idim ve en nihayet 1984 Ağustos ayından itibaren öğretmenlik mesleğimizden alındık. Yani beceriksiz öğretmenler sınıfına

konulduk. 1989 Mayıs ayına kadar, göç ettiğimiz, Stanımaka'da, Filibe'de, Maritsa dokuma fabrikasında dokumacı olarak çalıştık.

23 Haziran 1989 yılında zorunlu göç ile Bursa'ya ulaştık. 1951'de gelen dayılarımızın evlerine (Davutkadıya) yerleştik. Aralık 1989'da atamalarımızın yapılmasına kadar, eşim bir fırında temizlikçi, bendeniz de bir gıda sevkıyatı yapan bir depoda istifçi ve marketlere erzak nakledici gibi çalıştım. Şükürler olsun o yıllarda göçmen arkadaşlarımızın barınma ve çalışma sıkıntıları olsa da iş imkânları sağlanmıştı. Bizzat ben ve ailem çok sıkıntılı yıllar geçirse de, üç tane evladımıza üniversite tahsili yaptırabildik. Ama göreneksel pek çok sıkıntı yaşadık sayılmaz. Tabi ki her şey yağ ve bal gibi değildi...

Daha fazla çocuklarımız epey zorlandı. Şöyle: okuyup yazma dilleri pekala olmadığı için biraz zorlandılar. Kızım 69 doğumlu, Anadolu Lisesi mezunu idi ve tekbir Türk kızı olarak Filibe'de okuduğu için zorlandı. Çünkü yabancı uyruklular sınavları ile aynı yıl Uludağ üniversitesini kazandı. Lise sonda olan 72 doğumlu büyük oğlum teknik lise'de okuyordu. Oda son yılını okuyup Ankara Üniversitesi Diş Hekimliğini kazandı. Son numara 1981 doğumlu oğlum ikinci sınıftan rastladığı için o biraz daha rahat okudu ve İnşaat Mühendisi oldu. Ben ve eşim de öğretmen olarak 20'şer yıl çalışarak artık emekliler sınıfındayız.

Şuanda biz göçmenler iş, barınma vs. konularında yardıma muhtaç olmadığımızı sanıyorum. Tabii ki zor durumda olan kardeşlerimiz yok değil. Bilhassa yaşlı, çalışmamış ve çocuklarının eline bakanlar var. 1990 yılına kadar göç edenler epey fırsatlar yakaladılar (emekli olma konularında). Diğerlerine de benzeri ikili ülkeler anlaşmaları yapılp böyle emekçi ve malları için satın alma (çalışma yılları) olsa iyi olur kanısındayım.”

Adı Soyadı : Hasan KORKMAZ

Yaşı : 63

Bulgaristan'dan geldiği yer : Kırcaali ili Cebel

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1991

Hasan KORKMAZ, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Emekli muhasebeci olan Hasan KORKMAZ ile 08 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen

Konutları'ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan'da 1971–1991 yılları arası muhasebeci gibi çalıştım. Önce Köy Tarım Kooperatifinde daha sonra Cebel kasabasında. 1980–85 arası baskılar başladı ve biz artık kendi gelenek ve göreneklerimize göre ne bir şenlik, düğün düzenleyebiliyorduk, nede din ve dilimizi özgürce kullanabiliyorduk. En sonunda isimlerimizi Bulgar ismi yaptılar ve birçoğumuz mesleklerimizi yapamaz olduk ve işlerimizden olduk mecburen.

1991 sonu Bursa'ya geldiğimizde daha önceden göç eden ablamlar da kaldık. Haliyle ilk 4-5 ay iş imkanı çok kısıtlı idi. Ben ve eşim çalışamadık, buna rağmen çocuklarımızı okullarına devam etmelerini sağladık.

Ben, Bursa'ya geldiğimizde 41 yaşında idim. Eşim ve ben tabi daha kolay uyum sağlamak zorundaydık, ancak kızım lise 1 ve oğlum 5.sınıfta okuyordu. Çok ama çok zorlandılar. Neyse ki biz onlara diğer, Türkçe alfabeyi öğretmiştik ve onlar bir tek bu bilgiyle ABC sınıflarına devam ettiler ve sağ olsunlar ikisi de kimya mühendisi mezunu oldular. 1989 yılı toplu göçten sonra gelen tüm soydaşlarımız sosyal güvenlik haklarından yararlanabilme arzusundayız (emeklilik vs.)”

Adı Soyadı : Nerda ÖZGÜR

Yaşı : 43

Bulgaristan'dan geldiği yer : Razgrat ili, Bisertsi köyü

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Nerda ÖZGÜR, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Ziraat Teknikeri olarak çalışan Nerda ÖZGÜR ile 08 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “1970 doğumlu olduğumdan dolayı, 19 yaşında Bulgaristan'dan ailemle göç ettik. Çocukluğumu yaşadığım senelerde hiçbir sıkıntı yaşamamıştım. Ta ki komünist iktidar 1984 yılı Aralık ayında, kendi milletimin geleceğini tehlikeye düşüren bir eyleme girişene kadar. Silah gücüyle (bizim Deliorman köyünde – Bisertside yaşanmadı) Türklerin adlarını Slav-Bulgar adlarıyla değiştirene kadar. Lise yıllarımı orada geçirdim ve o güzel yıllarda beni en çok yaralayan Bulgar öğretmenlerimizin bizi zevk alırmışçasına Bulgar isimleriyle hitap

etmesiydi. Ninelerimize de evin önünde şalvarla oturdukları için para cezası kesmeleri, köyün çarşısında Türkçe konuşmalarımızdan dolayı para cezası vermeleriydi. Köyün camisini kapattılar, ezan sesleri sustu. Çocukluğumda ninemle gittiğim o caminin kapısı kapalıydı artık. Yanından geçerken ıssız olduğunu görünce derin yaralar açardı içimizde.

Kültür alanımız köyde çok geniştir. İlköğretim okulumuz büyük, 500'ün üstünde Bulgar ve Türk çocuğu aynı çatı altında eğitim görüyorduk. O yıllarda 32 öğretmen görev yapıyordu. Kültür evimiz içinde kütüphanesiyle, sinemasıyla, sahnesiyle bizi renklendiriyordu. Köyümüzü ülke çapında üne kavuşturan etkenlerden biride Halk Türküleri ve Halk oyunları topluluğuydu. 1985'in Ocak ayında, hükümetin Türkleri asimile etmeye yönelik çalışmaları çerçevesinde repertuara Türkçe Türkülerin ve Türk Halk Oyunlarının alınması yasaklandı. 1989'da, Türklerin gerçek adlarını geri almak için başlattıkları mücadele atmosferinde topluluğun faaliyetleri de durdu. Ancak 10 Kasım 1989 tarihide T. Jivkov iktidarının yıkılmasıyla başlayan demokratikleşme süreci Kültür Evinin ve nezdinde ki topluluğun yeniden canlanmasına sebep oldu. Şuan hala faaliyet göstermektedir.

Kültür evinin faaliyetleri sadece folklor çalışmalarından ibaret değildi. Burada bölgesel ve ulusal çapta ün yapmış şair, yazar ve müzik sanatçılarıyla sohbet toplantıları, belirli günlerle örf ve adetlerle ilgili icraatlar beyanında çeşitli konularda sohbet akşamları, şiir, mizah, dinletiler, danslı eğlence geceleri gibi birçok etkinlik düzenlenmektedir.

Bursa'ya ilk geldiğimizde Dereçavuş köyünde bulunan annemin dayısının köyüne yerleştik. Yaz aylarıydı ve fazla sıkıntı çekmedik. Köy halkı bizi çok güzel karşıladı, yardımda bulundular. Çok değil, iki ay sonra ben fabrikaya işe başladım. Babam öğretmen olmasına rağmen çaycılık yapmaya başlamıştı. Heykel-Ulu caminin yanında. Daha sonra hak tanınınca, Orhaneli ilçesinin Çeki köyünde öğretmenlik yapmaya başladı. Oradaki çocukların yoksul hallerini görünce, Bursa'dan her hafta sonu kıyafet, ayakkabı, her türlü giyim komşulardan toplanıp öğrencilerine taşıyordu. Zamanla bu duruma alıştık. Zamanla alıştık ortama, çevreye, insanlara bir tek babaannem hariç 83 yaşındaydı. Ben bekar geldim daha çabuk alıştım. Zannediyorum gereken yardımı zamanında aldık. Biz akrabamızın yanına yerleştik.”

Adı Soyadı : Seyhan GÜNDOĞDU

Yaşı : 37

Bulgaristan'dan geldiği yer : Kırcaali ili Kobilyane köyü

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1990

Seyhan GÜNDOĞDU, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Zafer Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Hasanağa Mahallesi'nde bir fabrikada işçi olarak çalışan Seyhan GÜNDOĞDU ile 09 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. "Bulgaristan'dan 1990 yılında üç aylık turist vizesiyle geldik. 13 yaşındaydım. Hatırladığım kadarıyla asimilasyon döneminden önce bizim köyde herkes çok rahat dini vecibelerini yerine getirebiliyorlardı. Taki isim değişikliğine kadar. İsim değişikliğinden sonra Türkçe müzik dinlemek yasaktı, Hatta kaset bulundurmamak mümkün değildi. Cami kapandı. Kurban kesemedik, şeker bayramında şeker toplamamız engellendi. Topalov diye birisi vardı. Babaannemi şalvar giyme diye uyardığını İyi hatırlıyorum. Kırcaali'ye gittiğimizde iki kişi bir araya geldi mi, Türkçe konuşmazdı. Para cezası uygulanıyordu. Hatta direnenler bölücü kampına gönderiliyordu. Köydeki okulumuzda Türkçe konuşamazdık. Kısacası özgürlüğümüz ve yaşam haklarımız elimizden alınmıştı. Dış ülkelerin baskısıyla.

Bursa'ya ilk geldiğimizde amcamın yanında kaldık iki yıldan fazla. Bulgaristan'dan gelirken babam (merhum) akciğer kanseriydi. Geldiğimizin dördüncü ayında vefat etti. Dört kardeşiz. En küçüğü ben 13 yaşında, en büyüğümüz Bulgaristan'da asker kaldı. Üç aylık turist vizesiyle geldiğimiz için kimlik alma konusunda sıkıntılar yaşadık. Taki abim Bulgaristan'dan gelene kadar. Onunla birlikte bize de kimlik verdiler. Okuma imkânımız olmadığı için Türkiye'de okuma imkânım olmadı. Mecburen çalışmak zorundaydım. Geldiğimizden bir ay sonra komşumuzun yardımıyla bir lokanta işine başladım. Oğün bugün çalışıyorum. Yaşım küçük olduğu için geldiğimizde uyum konusunda sıkıntım olmadı."

Adı Soyadı : Tahsin ÇEVİK

Yaşı : 63

Bulgaristan'dan geldiği yer : Kırcaali ili Cebel kasabası

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Tahsin ÇEVİK, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Osmangazi ilçesi, Demirtaş Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Osmangazi Belediyesinde işçi olarak çalışan Tahsin ÇEVİK ile 09 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'nda bir pastanede yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. "Bulgaristan'da 1973 yılına kadar, ilkokul dördüncü sınıfa kadar Türkçe eğitimin yanında bir ders Bulgarca okuyorduk. O yıllardan sonra derslerimizi artık Bulgarca okuyup Türkçe her gün birer saat eğitim olarak verilmiştir. O zamana kadar hep Türk kültürü ve adetleri ile yaşıyorduk. Ancak daha sonraki yıllarda Türk kültür ve geleneklerimiz azar azar elimizden alındı. Bayramlarda kurbanı gizli kesiyorduk. Oğlan çocuklarına sünneti gizli yaptırıyorduk. Daha sonra ölümlerimizi İslav geleneklerine göre yaptırmamak için uğraşıyorduk. Ayrıca şalvar ve örtülerimizin kullanılmaması, şapka giyiminin yasaklanması ve daha sonra Türkçe konuşma yasağı ve konuşana ceza getirilmeye başlandı. Ben kendim resmi dairede çalışırken tutuklanıp üç ay istirahat hücrelerinde kaldım. Daha sonra sürgün olarak 1988 yılına kadar tutuklu kaldım. Daha sonra Türkiye'ye, anavatana, Bursa'ya yerleştim. Halen Bursa'da yaşamaktayım.

Bursa'ya, 1989 Haziran ayının 15 ine kadar İslavlarda kaldıktan sonra, akrabalarımın yanına gelerek, onların üst katında inşaat halinde, çıkma kapı pencere alıp sıvayıp bir göz odada iki yıl kaldık. Bu arada, 3 ay Alacaturka Yılmaz İpek ilkokulunda bir buçuk ay kaldık, Ancak daha sonra biz 6 ay olarak Gömene gönderildik. Bazıları gitmekten vazgeçip burada kalmayı tercih ettiler. 1989 yılı Eylül ayı başında, Demirtaş Belediyesine fen işlerine girdiler. Bazı göçmenler Osmangazi Belediyesinde çalışıyordu.

1989 yılında Bursa'ya geldikten sonra 6 ay kira yardımı aldık ve dört defa olmak üzere, ayda bir defa şeker, pirinç ve un yardımını devlet tarafından aldık. Daha sonra kendim çalıştığım birikimle Demirtaş'da kiraya çıktım. Bir yıl peşin para ödeyerek. Daha sonra Belediye tarafından eski Jandarma karakol limanında yaklaşık 5 yıl kaldım. Bu esnada birikimimle Demirtaş'ta arsa aldım. Daha sonra çimento ve tuğla, senet karşılığı, Her yılda bir inşaatı devam edip, 3 katlı bina yaptım ve halen oturmaktayım. Ülkemiz

şartlarına göre her yöre şartlarımıza göre bu göçte çok büyük sıkıntılar yaşamadım. Halen yaşamıma devam etmekteyim.”

Adı Soyadı : Nurgül TAYFUN

Yaşı : 40

Bulgaristan’dan geldiği yer : Kırcaali ili Cebel kasabası

Bulgaristan’dan geldiği yıl : 1989

Nurgül TAYFUN, 1989 yılında Bulgaristan’dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Nurgül TAYFUN ile 11 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları’ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan’da yaşantımız güzeldi. Taki 1985 yılına kadar, Bulgaristan’da hastane ve eğitim hizmetleri devlet tarafından karşılanıyordu. 1984 yılı sonu Türkçe isimlerimiz değiştirildi. Türkçe yazan her şey silindi, kazındı. O zaman ben ilkokul dörde gidiyordum. Kitapların üstündeki Türkçe adlarımızı karalatıp Bulgarca isimlerimizi yazdırdılar. Bulgarca isimlerimizi kendileri adlarımızın baş harfine göre uyarlamışlar. Benim Nergül iken Natalia, Abdurrahman Engel, Neriman iken Nadajda vs. bize çok zor gelmişti. Okulda sokakta her yerde Türkçe konuşmak yasaktı. Yedinci sınıfa giderken arkadaşlarımızla Türkçe konuşurken öğretmene yakalandık. Hem uyarıldık Türkçe konuşmamamız için hem de ikimizin kulaklarını çekmişti. Annem mesela Bulgarca dilini hiç bilmez. Kırcaali otogarında Türkçe konuştuğu için para cezası ödemiştir. Sokakta iki yada üç kişi bir arada konuşurken hemen polisler tarafından dağıtılıyordu. Düğün ve kınaları serbestçe yapamıyorduk. Türkçe müzik, Türkçe kaset yasaktı. Bayramlarımızı yasaklamışlardı. Şeker toplama, el öpme, kurban kesme yasaktı. İş yerlerinde oruç ayında zorla su içirdiklerini duymuştum. Yasak olduğu halde biz geleneklerimizi gizlice yapıyorduk. Geleneklerimizi unutmamaya çalıştık. Babamın gizli kurban kestiğini biliyorum. Kurbanı ahırda kesmişti. Nenem (anneannem) ferace ve şalvar giyiyordu. Kasabaya alışverişe giderken, doktora muayeneye giderken etek giyiyordu. Dedemin siyah renkte şalvar ve beyazda bel kuşağı vardı. Onu da yasakladılar.

Bursa’ya geldiğimde 16 yaşındaydım. Bulgaristan’da lise birinci sınıfı bitirip gelmiştik. Türkiye’de okula devam edemedim. Babam için üç çocuk okutmak kolay

değildi. En küçük kız kardeşim okula gitti. Ben ortanca olan kız kardeşimle yaşı 14–15 iken iş hayatına atıldık. Küçük konfeksiyon atölyesinde oturduğumuz evi, eskiden gelen halam 2 ay önceden bizim için kiralamıştı. Çünkü Bursa’ya o zaman çok göç olmuştu. Kiralık ev bulmak kolay değildi. Teyzemin eşyaları bir hafta sokakta kalmıştı. Kira bulana kadar. Bodrum katta bir kiraya yerleştiler. Ne su, ne mutfak çok zor günler yaşadık. Geldiğimizde bizlere Bulgar diye bakıyorlardı. Ve Balkan Türkleri hakkında yerli halk hiç bir şey bilmiyorlardı. Okuma yazma çok azdı. Kızları 5’e kadar okutuyorlardı. Bizler, göçmenler, hepimiz en az 8’inci sınıf ve lise bitirmiş olduğumuz için daha bilinçliydik. Disiplinli ve çalışkanlığımızla çok sevildik ve çok çabuk uyum sağladık. Giyim konusunda biraz zorlandık. Kısa kollu bluz ya da gömlek giymemize alışık olmayan gözlerle bakıyorlardı. Halam bana bir, iki yıl pantolon giydirmemişti. Etek ve uzun kollu gömlekle bir, iki yıl geçti. Bazı kelimeleri anlamıyordum. Hep araştırıp sorardım. Daha sonra anladım ki bizler Türkçeyi daha iyi konuşuyormuşuz. Eski Osmanlıca kelimeleri bizler daha iyi muhafaza etmişiz. Bizler, Bulgaristan’dan göçmenler, Bulgar değiliz. Hala bizleri Bulgar olarak görüyorlar. Bizler kaybedilmiş toprakların aziz birer hatırasıyız”.

Adı Soyadı :Zekeriya AKKUŞ

Yaşı : 55

Bulgaristan’dan geldiği yer : Kırcaali yöresi, Killi Belediyesi

Bulgaristan’dan geldiği yıl : 1995

A.B., 1989 yılında Bulgaristan’dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Zafer Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Hasanağa Mahallesi’nde öğretmen olarak çalışan Zekeriya AKKUŞ ile 11 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları’ndaki bir lokalde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan’daki yaşam standardımız bizi bir nevi tatmin ediyordu. Ama manevi anlamda bunun hiç de böyle olduğunu söyleyemeyiz. Kültürümüzü yaşama açısından bizi rahatsız eden bir sürü unsur vardı. Bayramlarımızı istediğimiz şekilde kutlayamıyorduk. Dini ibadetleri gerçekleştirilmede bir sürü engellemeler vardı. Korsan yollarda bunu gerçekleştiriyorduk. Kıyafet konusunda engellemeler vardı. Başörtüsü takma yasağı vardı. Polis ve askeriye teşkilatlarında çalışmak nerdeyse imkânsızdı. Sadece Türk olduğumuzdan dolayı bize şüpheli yaklaştıklarını açıkça belli ediyorlardı. En rahatsız edici

unsur da dil bariyerinin olduğunu düşünmüyorum. Çevremizde Bulgar yaşamadığından dolayı Bulgarcamız çok yetersizdi. Bundan dolayı da öğrenim görmede ciddi sıkıntılar vardı. Atalarımızdan gördüğümüz bir yaklaşım sayesinde de Türkiye'yi hep memleket bildik. Kendimizi hep Türk milletine mensup gördük. Akrabalarımız da 1953 ve öncesi 1968, 1978 yıllarında anavatana göçmüşlerdir. Biz hep Türkiye özlemiyle büyüdük. Türk müziğine, diline, kültüründe aşığız. Bizim neslin Türkiye sevdası hep rüyalarımızı, hayallerimizi süslemiştir. Bir fırsatta, korsan yollarla da olsa Türkiye'ye intikal etmeyi değerlendiririz. Çok tanıdığımız ve akrabamız bu tür teşebbüsün başarısız sonuçlanması nedeniyle yasal işleme maruz kalmıştır (hapis ve karakol işkenceleri). İç dünyamız, özgürlük açısından psikolojik işkenceyi hep üzerimizde hissetmişizdir. Türkiye'ye gelişimiz hayat boyu bir temel özlemimizin gerçekleşmesinin bir ifadesi olsa gerek. Bizim düşünlerimizde sadece öz Türk müziği çalınmıştır. Bulgarca ne müzik severiz, nede horonlarını oynamayı biliriz.

Bursa'ya geldiğimde en büyük sıkıntımız Türk vatandaşlığına alınmamamızdır. Bu süreç altı ay veya daha fazla sürdü. Sürekli ikametgâh teskeresi almak zorunda kalıyorduk. Kayda değer meblağlar ödedik (binlerce lira). Zorunlu olarak Bulgaristan'a gitmek zorunda kalıyorduk. Bulgar pasaportlarının geçerlilik süresini sağlamak için bu süreç içerisinde de iş bulma imkanları çok kısıtlı oluyor; yabancı uyruklu olduğundan dolayı (eşim için bu geçerli). Ben K.K.T.C. vatandaşlığı kazanmış olmandan dolayı durumum çok daha iyi idi. Uyum sorunu diye bir problem görmüyorum. İç dünyamız Türkiye'deki kültürle örtüşüyor. Türkiye'yi kendimize uydurmaya çalışırsak abes düşer. Çocukların uyumu hiçbir sıkıntı yaşamadan oldu. Çocuklarım Bulgaristan'dan zorunlu çıkışların haricinde Bulgaristan'a gitmediler. En son oğlum zoraki, bir günde, pasaport süresi alıp döndü. Biz ve çocuklarımız uyum diye bir sorun dile getiremem. Böyle bir sorun yoktu. Bazı kültür farklılıkları olsa bile bu dünyanın ve hayatın olmazsa olmazlarıdır. Herkesi kendin gibi bir hayat tarzı takınmasını istemek eğitimsizliğin bir göstergesi olsa gerek

Öncelikle Bulgaristan'daki hizmet yıllarımızın hesabının sorulmaması çok üzücüdür. İnsanımız orada 20, 30, 40 yıl çalışmış bunun karşılığı sıfır oluyor. Neyin demokrasisi, hangi insan hakkı, sormayalım mı? Son iyileştirme burada oldu. Bulgaristan'daki çalıştığı yılları burada ödeyip emekli olanlar, çok güzel oldu. Hak yerini buldu. Bu kapsamın sınırlı olduğunu söyleyelim. Emin değilim, 1992 yılına kadar gelenleri ilgilendirdi. Bunun açılımı neden yapılmasın. Devletimiz büyüklüğünü ortaya koyar. Her

zaman bekleyeceğim. Bir komisyon başkanlık himayesi altında çalışabilir. Tabi ki hep devlet versin demek utanç verici oluyor. Bir proje, bir çözüm, bir açılım yapılabilir.”

Adı Soyadı : Ömer ÖZTÜRK

Yaşı : 55

Bulgaristan’dan geldiği yer : Mestanlı

Bulgaristan’dan geldiği yıl : 1989

Ömer ÖZTÜRK, 1989 yılında Bulgaristan’dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Zafer Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Emekli işçi olan Ömer ÖZTÜRK ile 11 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları’ndaki bir parkta yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan’daki yaşantımız ekonomik açıdan iyiydi. Çünkü biz Bulgaristan Türkleri çalışkan insanlarız. Bulgaristan’da tarlalarda, fabrikalarda ve inşaatlarda genelde çalışanlar Türklerdir. Özgürlük açısından özgürlüğümüz yok idi. Kendi dilimizi özgürce kullanamıyorduk. Bulgarların yoğun olduğu bölgelerde dışlanıyorduk. Kültürel açıdan eşit eğitim verilirdi. Fakat biz Türklerin üniversitelere girmelerine az fırsat verilirdi. Böylelikle Türklerin yüksek yerlere gelmelerini engellemiş oluyorlardı. Hastanelerde ayırım yapmıyorlardı, yiğidi öldür hakkını yeme derler ya. Dinimizi de gizli olarak yerine getiriyorduk. 1985 senesi, asimilasyon politikası öncesi, kurbanlarımızı rahatlıkla kesiyorduk. Ama isimlerimizin değiştirilmesinden sonra hepsi yasaklandı. Kurban kesmek, cenazelerimiz kefensiz, düğünlerde Türkçe türkü söylemek, Türkçe konuşmak, birbirimize Türkçe isimlerimizle hitap etmek, aklınıza gelebilecek her türlü kötülük, iş yerlerimizde birbirimize Bulgar isimleri ile hitap ettiğimizde çok zor geliyordu. Bunlar tarif edilemez. Türkçe konuştuğumuzu gördüklerinde cezalandırıyorlardı (para cezası). Erkek çocuğu dünyaya geldiği zaman doğumdan sonra anneye ve babaya çocuğumu sünnet ettirmeyeceğim diye imza attırıyorlardı. Genelde erkek çocuklarımızı gece ve gizli olarak sünnet ettiriyorduk. Kıyafet özgürlüğü yoktu. Özellikle yaşlı bayanlara ferace ve şalvar yasaktı. Erkeklerin ibikli feslerine gülüyorlardı. Biz Türklere fes diye hitap ediyorlardı. Ama biz Türklüğümüzle gurur duyuyorduk. Atatürk demiş ki: Muhacirler kaybedilmiş toprakların eseridir. İyi ki dünyaya Türk olarak gelmişiz. Ne Mutlu Türküm Diyene! Biz, Bulgaristan Türkleri, damarlarımızda Osmanlı kanı taşıyor. Türkiye’ye, anavatanımıza, ay yıldızlı

bayrağımıza kavuştuğumuz için çok mutluyuz. Türkiye'ye ilk geldiğimizde uyum sağlamamız biraz zor oldu. Çünkü Türkçemiz düzgün değildi. Bulgaristan da biz Türkler Osmanlı kelimelerini de kullanıyoruz. Türkiye'ye geldiğimizde Türkçemiz zayıf olduğu için kendimizi anlatamıyorduk. Çocuklarımız daha kolay uyum sağladı. Ağaç yaşken eğilir derler ya. Bu yüzden çocuklarımız fazla sıkıntı çekmedi.”

Adı Soyadı : Bekir MUTLU

Yaşı : 53

Bulgaristan'dan geldiği yer : Cebel

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Bekir MUTLU, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Güvenlik görevlisi olarak çalışan Bekir MUTLU ile 12 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'ndaki bir alış veriş mağazasında yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. “Bulgaristan'da tam bir devlet düzeni içerisinde hak, hukuk, her bireye eşit çalışan kanunlar, aile ve okul terbiyesi almış, her konuda kendini eşit vatandaş hissi ile yaşıyorduk. Bütün bunlar 1984 asimilasyon politikası, uygulanana kadar kendi memleketimizde yabancılaştık, dilimize, dinimize dokunulmasaydı, zengin değil ama huzur ve refah içinde yaşayan bir topluluk idik.

Göç ettikten sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti bizi ilk günden sahiplendi ve her konuda destek oldu. Kısa bir uyum sıkıntısı yaşadıkten sonra yeni düzene uyum sağladık. Çok çalışarak ve belirli konularda fedakarlık yaparak. Gelen göçmenlere yardım konusunda Devlet kesinlikle yöre dernekleriyle koordineli çalışma yürütmesi lazım. Göçmenleri anayasal hakları ve sorumlulukları ile ilgili bilinçlendirmeleri gerek, eğitimlerine yardımcı olunmalı, nitelikli ve kalifiye elemanları doğru işlere yönlendirmeli.”

Adı Soyadı : Gülçehre DEĞİRMENCİ

Yaşı : 50

Bulgaristan'dan geldiği yer : Cebel

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Gülçehre DEĞİRMENCİ, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Nilüfer ilçesi, Göçmen Konutları, Kurtuluş Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Emekli işçi olan Gülçehre DEĞİRMENCİ ile 12 Şubat 2013 tarihinde, Görükle Göçmen Konutları'ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları söylemiştir. "Bulgaristan'da dil ve dini anlamda kutlamalardan kaynaklanan pek çok sıkıntı yaşadık. Sünnet düğünleri gizli yapılıyordu. Türk kültürünü yansıtan müzikleri dinleyemiyorduk. Özetle Türk kültürünü yansıtan, İslami gelenekleri yansıtan pek çok şey yasaktı ve gizli gizli icra ediliyordu. Biz ilk İzmir'e yerleştik. Akrabalarımızın yanında kaldık. İllaki iş bulmak, ev bulmak hiç kolay olmadı ama biz şanslıydık. Akrabalarımızın vesilesiyle kısa bir sürede ev bulduk, iş bulduk. Dolayısıyla uyum süreci çok çabuk geçti. Bizler bir şekilde iş vesilesiyle uyum sağladık, çocuklarımız daha küçük olduğu için onların alışması daha kolay oldu.

Gelen göçmenlere yardım için ilk önce vatandaşlar olması gerekenler konusunda hemfikir olmalı. Bencil yaşanan bir toplumda devletin kişiye özel muamele etmesini beklemek çok yanlış. Belirli bir platforma herkes fikrini beyan etmeli. Bu fikirler doğrultusunda ortak bir karar alınmalı ve devlet bu kararlar sonucunda uygulamaları gerçekleştirmelidir."

Adı Soyadı : Selver ÇAĞIL

Yaşı : 52

Bulgaristan'dan geldiği yer : Cebel

Bulgaristan'dan geldiği yıl : 1989

Selver ÇAĞIL, 1989 yılında Bulgaristan'dan göç etmiş olup; halen Bursa ili, Osmangazi ilçesi, Setbaşı'nda ikamet etmektedir. Emekli işçi olan Selver ÇAĞIL ile 13 Şubat 2013 tarihinde, Setbaşı'ndaki evinde yaptığımız görüşmemizde kendisi şunları

söylemiştir. “Bulgaristan’da dil, din, kıyafet, müzik, düğün ve dini vecibelerimiz çok kötü idi. Son yıllar Türkçe dil, müzik, din tamamen yasaklandı. Türkiye’ye geldiğimizde çok sıkıntılar yaşadık. Parasal yönden teyzemizin yanına yerleştik. Dört aile siz gerisini düşünün ne kadar sıkıntılı olduğunu. Çocuklarımız küçük yaşta geldiklerinden çabuk uyum sağladılar. Fazla sorun yaşamadık. Biz ise geçim derdinden başka bir şeylerle ilgilenemedik. Gelen göçmenlere yardım olarak öncelikle olarak vatandaşlık verilmeli sonra sağlık hizmetlerinden yararlanılmalı, iş imkânı sağlanmalı.”

EK. 3, NOTALAR VE MUHTIRA

1. Bulgaristan 1. Notası (10 Ağustos 1950)

“Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dış Bakanlığı, Türk sefir etini muvakkaten idare etmekte bulunan aşağıdaki izahatı vermekten şeref duyar:

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti, kendi prensiplerine sadık kalarak Bulgar vatandaşları arasında din, milliyet ve siyasi kanaatlerine ayırt etmeyerek müsavi halklar temin etmektedir. Sosyalist prensiplerine istinaden bütün halk tabakalarının hükümet içinde serbestçe gelişmelerini temin eder. Bulgaristan Halk Cumhuriyetleri akalliyetlerin ilk, orta ve lise okullarının fazlalaşmasını arzu eder. Akalliyet mekteplerinin idaresini Bulgaristan Halk Cumhuriyeti üzerine almakla beraber aynı kararı Türk akalliyet mektepleri üzerinde de tatbik etmiş bulunmaktadır.

Bulgaristan Halk Cumhuriyetinde yaşayan Türk azınlığının isteklerine uyarak, Bulgar Hükümeti fiilen ispat etmiştir ki: 1925 Türk-Bulgar anlaşmasına riayet etmiştir. Bu muahede ahkâmına göre her iki hükümet hicret etmek isteyenlere mani olmayacaktır. Harp durumu vaziyetinin sona ermesiyle Bulgar Hükümeti kendi idari makamlarına verdiği bir tamimle, Türk ırkına mensup kimselerin kendi arzularıyla hicret etmek istedikleri takdirde, bu gibi pasaport verilmesini emretmiştir. Bunun neticesi olarak göç etmeyi arzu edenlerin miktarı 250 bin’den fazladır. Bugüne kadar bunlardan yalnız 54.028 kişi Bulgar makamlarına müracaat ederek pasaport almışlardır. Bulgar Halk Cumhuriyeti hudutları içinde bulunan ve hicret etmek için haklarında tanzim edilen beyannameler, Türk hükümeti tarafından, Türkiye halkı arasında Bulgar hükümeti aleyhinde bir hoşnutsuzluk ve düşmanlık tevhit etmek gayesiyle propaganda vesilesi yapılmıştır. Göç arzusunu izhar edenler tedrici surette mallarını satmışlar, fakat bundan sonra Bulgaristan’da geçirdikleri aylar zarfında sefalet çekmişlerdir.

Sofya’daki Türk sefareti, iki seneden beri yersiz ve mesnetsiz bir takım ithamlara Türk azınlığının Bulgar Halk Cumhuriyeti aleyhine hoşnutsuzluk ve düşmanlığını celbetmek için gayret sarf ediyordu. Aynı zamanda Türk idari makamları güçlükler çıkararak iyi münasebetlerimizin devamına mani olmaktadır. Sofya, Filibe ve Varna’da bulunan Türk konsoloslukları 1925 Türk-Bulgar anlaşmasında bulunamayan bir takım istekleri ileri sürmektedirler.

Bulgaristan Halk Cumhuriyetleri hudutları içinde yaşayan Türklerin siyasi akideleri, Türkiye’de akrabaları bulunup bulunmadığı, bulunanların birer beyanname ve taahhüt nağme ile işlerini deruhte edeceklerine dair talepler v.s. zikre şayandır. Bu cihetler Türk sefaletini

muvakkaten idare eden ile Bulgar Halk Cumhuriyeti Dışışleri Bakan Yardımcısı Gaspodin Evgeny Kamenof'un yaptığı görüşmede teyit edilmiştir.

Bulgar Halk Cumhuriyeti hükümetinin elinde bulunan mevsuk haberlere göre, Bulgaristan'daki Sofya, Filibe ve Varna konsoloslukları aylarca ve bazen senelerce, Türkiye'ye giriş vizesi vermemiş ve müracaat edenleri reddetmiştir. Türk sefarethanesi ve Türk konsoloslukları göç etmek isteyenlere göç etmemelerini telkin ile Türk hükümetinin varacağı kararı beklemelerini ve ondan sonra pasaport için müracaat etmeleri lüzumunu tavsiye etmektedir. Türk konsolosluklarının göç etmek isteyenlerle temaslarından istifade ederek bunlardan çeşitli haberler toplamakta oldukları da tespit edilmiş bulunmaktadır. Türk idaresinin bu faaliyetinin neticesi olarak pasaportlarını almış olup hicret etmek isteyen 54.028 kişiden yalnız 15.835 kişiye pasaport için giriş vizesi verilmiştir. Bütün bu hadiseler göstermiştir ki: Türk hükümeti bu göçmenleri kabul ve onlara hayatlarını kazanmak fırsatını vermek istememektedir.

Bunları teyiden de 28 Haziran 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir Türk Mebusu tarafından yapılan soruya Başbakan Yardımcısı cevabında, göç işinin temin edilemediğini, mesuliyetin Türk hükümete ait olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen Türk hükümeti mesnetsiz bir takım iddialar dermeyan ederek göç etmek isteyenlere Bulgar hükümetinin mani olduğunu ileri sürerek Bulgaristan'daki Türkler arasında huzursuzluk yaratmak, Türk azınlığının arzularını nazarı dikkate almadığımız noktası üzerinde durmakla Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin iç işlerine müdahale etmektedir. Türk hükümeti göç etmek isteyen Türk azınlığına çıkardığı güçlüklerin mesuliyetini demagoji yaparak Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin omuzlarına yüklemeye çalışmaktadır.

Türk hükümetinin açtığı bu kampanya, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içindeki ekin toplama, ekin ekme ve sair zirai kampanyalarla aynı zamanda yapılmaktadır. Türk hükümeti bu kampanya ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti içinde mühim bir yekûn tutan Türk azınlığının işini terk etmesine, malını satmasına ve dolayısıyla işsiz güçsüz sefaletе düşmesine sebep olmaktadır. Bulgaristan Halk Cumhuriyetleri Dış Bakanlığı Türk hükümetinin bu hareketlerine şiddetle protesto ederek Türk hükümetini hicret etmek isteyenlere sistematik bir şekilde çıkardığı güçlüklerle 1925 senesinde imza edilen muahede ahkâmını ihlal etmektedir.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti Türk hükümetinin Bulgaristan'daki Türk azınlığı ve Türk milleti nezdinde yaratmak istediği husumeti protesto eder. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dış Bakanlığı, hükümetinden aldığı talimata uyarak Bulgaristan'daki Türk azınlığının arzularına itibaren mühim bir kısmına hicret arzularını, 1925 yılında imzalanan

anlaşmanın ruhuna uygun olarak, 250 bin Bulgar vatandaşı Türk'e verilecek pasaport muamelesi neticelendirilecektir. Türk hükümeti, notanın neşri tarihinden itibaren 250 bin Türk'ün Türkiye'ye yerleştirilmesi için icap eden tedbiri almakla mükelleftir.”

2. Türkiye'nin 1.Cevabi Notası (28 Ağustos 1950)

“Dışişleri Bakanlığı bütün bu iddiaları ayrı ayrı cevaplandırmazdan evvel, Bulgar notasında devletlerarası muhaberatın farik vasfı olan nezakete aykırı bir ifade kullanılmasını esefle müşahede ettiğini kaydetmekten kendini alamaz.

Diğer taraftan, Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları memurlarının göçmenlerden memleketin emniyetle ilgili bazı şeyler öğrenmek istedikleri mealinde gerçeğe uymayan meselenin mevzu ile de rabtası bulunmayan biri nadın notada yer almasından duyduğu hayreti burada açıkça ifade eylemeği aynı Bakanlık bir vazife saymaktadır.....

“.....Türkiye'ye gelmedikleri için Yunan topraklarına sığınan birçok Bulgar vatandaşı Türk'ün mevcudiyeti muhaceret adıyla anılan bu akının hakiki Saikleri üzerinde fazla durup düşmeye mahal bırakmıyor. Binaenaleyh, Türkiye Dışişleri Bakanlığı Bulgar hükümeti insani duygulara da kendi ahdi mükellefiyetlerine de uymayan işler yapmakta ısrar eylemesinden dolayı şiddetle protesto eder.....

.....Bulgaristan'daki durumlarının tahammülü aşacak derecede güç olması yüzünden Türkiye'de yerleşmek ihtiyacını his eyleyen bedbaht ırkdaşlarını muhaceretin tabii seyir hadleri dâhilinde her zaman kabule müsaraat etmiş ve edecek olan Türk hükümeti, hal ve şartların müsaadesi nispetinde bu hadlerin bile üstüne çıkmakta tereddüt göstermeyecek olmakla beraber, 250.000 gibi muazzam bir yekûna balığ miktarda göçmenin pek kısa bir zamanda memlekete alınmasının ciddiyette düşünebilecek bir şey olmadığına kanidir.

Her halükarda Türkiye Cumhuriyeti hükümeti göçmenlerin menkul mallarını birlikte almalarına karşı koymak suretiyle mukavelename hükümlerini ihlalden vazgeçmesini ve ilgililerin tasfiye ettikleri mülk ve malları bedellerini ne suretle memleket dışına çıkarabileceklerine dair iki devlet arasında yapılması mezkûr mukavelenamen muktezasından iken, şimdiye kadar tezekkür ve intacı mümkün olmayan anlaşma üzerinde hemen görüşmeğe başlanılmasını Bulgar hükümetinden talep eder.¹

¹ Akşam Gazetesi, 31 Ağustos 1950, s. 3.

3. Bulgaristan'ın 2. Notası (22 Eylül 1950)

“Türk makamlarının ve Bulgaristan'daki Türk konsolosluklarının, Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin Türkiye'deki akrabalarından teminat istemeleri ve göç etmek arzusunda bulunanların siyasi akidelerinin incelendiği yolunda Türk notasındaki itiraflar, Bulgar hükümetinin göçmenlere müşkülât çıkardığı hakkındaki iddiaları tekzip eden mahiyettedir. Ve ayrıca, Türk hükümetinin bu meseleyi siyasi maksatlarla istismar etmek istediğine delalet eder. Türk azınlığının feci durumda bulduklarına dair iddialar ise, tamamen hakikate aykırıdır. 9 Eylül tarihinden sonra Bulgaristan'da azınlıklar için müsavi haklar tanınması yolundaki bazı tedbirler alındığı malumdur. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türk azınlığının eğitimi için sarf edilen gayretler neticesinde 1042 ilkokul, 163 ortaokul ve iki de lise açılmıştır. Bu okullarda 100 binden fazla Türk çocuğu kendi anadilleriyle ve parasız olarak okumaktadır. Bundan daha da yüzlerce Türk, açılan kurslara devam etmektedir. Ayrıca Türk azınlığının kültürünü yükseltmek için kütüphanelerde açılmıştır. Bütün bunlar Türk azınlığının kültür seviyesinin yükseltilmesi için nasıl çalışılmakta olduğuna açık delillerdir.

2. Eşit siyasi haklara sahip Türk azınlığı içinde 2.200 kişi belediye ve vilayet meclislerinde üye bulunmaktadır. Evvelce olduğu gibi bugünkü mecliste de Türk azınlığının haklarını savunan mebuslar vardır.

Bütün bu yukarıda saydığımız hususlar, Türk azınlığı arasında bir çalışma hevesi uyandırmıştır. Birçok Türkler, nişanlar ve unvanlarla taltif edilmişlerdir. Bulgaristan'daki Türk azınlığının hakiki durumu bu merkezde bulunmakla beraber, bir kısım Türkler, dini sebepler dolayısıyla göç etmek arzusunu izhar etmişlerdir. Bulgar hükümeti de akdetmiş olduğu anlaşmalara sağdık kalarak göç etmek isteyen Türk azınlığından hiçbirisinin arzusuna mani olmamaktadır ve olmayacaktır.

Bu yolda Türkler tarafından gösterilen her türlü endişe yersiz ve haksızdır. Nitekim Türkiye'nin Sofya elçisi İstinyeli, Türk basınında yayımlanan bir demecinde, Bulgaristan'daki Türklerin durumunun Türk basınında yazıldığı gibi olmadığını ve farklı bulunduğunu söyleyerek aksi hal varit olsaydı elçilik bu vaziyete seyirdi kalmazdı, demiştir. Türk elçisinin, Türk basınında çıkan yazıları tekzip eden demeci dolayısıyla biz burada şunu da belirtmek isteriz ki, halen Türkiye'de halkın %83'ü cahildir.

Mektep çağında olan çocukların ancak %50'si mektebe gitmektedir. Köy halkı, hayatı boyunca sihi yardımından mahrum kalmıştır. Her sene 400.000 kişi bu alakasızlıktan ölmektedir. Türkiye'de yüz binlerce köylünün bir karış toprağı yoktur. Bunlar büyük çiftlik sahiplerine ırgat olarak çalışmak zorundadırlar.

Türkler kendi arzularıyla göç etmek istiyorlarmış şimdi asıl meseleye temas edelim: Türkiye'ye göç etmek için Bulgaristan'daki Türklerin yalnız Bulgar makamlarından vize almaları kâfi değildir. Ayrıca Türk makamlarınca da kabul edilmeleri lazımdır. Aramızdaki anlaşma gereğince her iki hükümette göçmenlere tam serbestliğı vermek mecburiyetindedir. Bugün Türk makamlarının anlaşmanın bu maddesini kendilerine göre tefsire kalkışmaları, açıkça gösteriyor ki, bu göçmenleri kabul etmek istememektedirler. Antlaşmanın ikinci maddesi gene göçmenler arasında hiçbir fark gösterilmemesi amirdir. Böyle olduğu halde göçmenlerden Türkiye'de zengin akrabalarının bulunmasını onların siyasi akidelerinin tetkik edilerek bilinmesini arzulamak, anlaşmaya tamamen mugayir bulunuyor. 19 Ağustos tarihinde verilen Bulgar notası, Türklerin bu husustaki niyetlerini açıkça yüzlerine vurmaktadır. Şimdi de göçmenlerin kendi arzuları ile hareket etmedikleri iddia ediliyor. Bu doğru değildir.

Bulgar hükümeti bir defa daha tekrar eder ki, Türk azınlığı yalnız kendi arzularıyla göç etmek istemektedir ve onların bu isteklerine riayet edilmektedir, bu sebeple bunun hilafına olan iddiaları Bulgar hükümeti reddeder.

Türk azınlığının perişan halde bulunduğu iddiasına gelince:

Bulgar hükümeti bu hususta da, yani mal ve mülklerinin tasfiyesi hususunda onlara tam serbesti vermiştir. Bu münasebetle şunu da hatırlatmak isteriz ki, Trakya'da ve Anadolu'da yaşayan Bulgarlar, malları ve mülkleri yağma edilerek Bulgaristan'a kovulmuşlardır. Türk hükümeti bunların hiçbir şeyin vermemiştir. Bundan ayrı olarak bir buçuk milyon'a yakın yunanlıda Türkiye'den kovulmuş, yüz binlerce Ermeni ise katledilmiştir.

Göçmenlerin 3 ay zarfında kabul edilemeyeceklerine dair olan noktaya gelince, bu tamamıyla yersizdir. Bu hareketiyle Türk hükümeti göçmenleri kabul etmeyeceğini ve bundan kaçındığını göstermektedir. Bilindiğı gibi, göç etmek hakkı yalnız ve yalnız: Göçmenlerin arzularına bağlıdır. Hal böyle olunca, Bulgar hükümeti bu meselenin uzayıp gitmesine ve dolayısıyla kendi iktisadı durumunu sargılamasına müsaade edemez Bulgar hükümeti anlaşmanın kesin şekilde tatbikini istemektedir ve bu isteğine bağlıdır. Türk notasında konsolosluk memurlarının göçmenleri istihbarat gayesiyle sorguya çekmedikleri iddiasına

girince, buda doğru değildir. Bulgar makamlarının elinde bu hususta kafi deliller vardır. Bundan dolayı Bulgar hükümeti konsolosluk memurlarının bu yoldaki hareketlerin protesto eder ve Türk hükümetinden bu gibi hareketlere son verilmesi için tedbirler almasını talep eder. Bu vesile ile, şu noktayı da belirtmek lazımdır ki, Türk notasındaki göçmen meselesinin milletler arası bir mesele haline sokulacağı noktasını Bulgar hükümeti göçmenlere kabul etmemek için bir bahane adetliğini bildirir.

Bulgar hükümeti ayrıca, Türk hükümetinin bugüne kadar bu göçmenleri kabul etmek için lazım gelen hiçbir tedbiri almamış olmasına da dikkat nazarını çeker. Bu hal göçmenleri kötü duruma sokmaktadır. Bulgar hükümeti, bütün bu hareketlerden ve hala sistemli şekilde yapılan tahriklerden dolayı Türk hükümetini protesto eder ve bunlara bir son verilmesini ister.

Bulgar hükümeti, Türk hükümetinden, tespit edilen müddet içinde Türkiye'ye göç etmek arzusunda bulunan Türk azınlığının hiçbir terdik yapılmaksızın kabulünü istemektedir. Aksi takdirde anlaşmaya aykırı hareketten ve güçlük çıkartılmış olmasından dolayı terettüp edecek bütün mesuliyet yalnız ve yalnız Türk hükümetine raci olmuş bulunacaktır.”²

4. Türkiye'nin 2.Cevabi Notası Ve Ekli Muhtıra (16 Ekim 1950)

“Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'ye gelip yerleşmek isteyen Bulgaristan Türkleri hakkında Bulgar Halk Cumhuriyeti hükümetinin 22 Eylül 1950 tarihli ve 331-50-1 numaralı cevabı notasını aldığı bildirilmekle şeref kazanır. Dışişleri Bakanlığı Bulgar hükümetinin, kendisine tevcih eylediği yazılarda bir müddetten berri kullanmayı adet edindiği ifade şekli dolayısıyla istemeye istemeye ona yapmak lüzumunu hissettiği müşahede üzerine meskür hükümeti, bundan böyle ifadesini biraz daha intizam ve dürüstlük vereceğini ümit etmekten zevk duyuyordu. Bakanlık bu husustaki samimi ve ölçülü ihsanının Sofya kabilesi nezdinde maalesef hiçbir akış uyandırmamış olduğunu ve mezkûr kabinenin, son notasına açıktan açığa yakışsız kelimelerle dolu acayip bir ithamname şekli vermek suretiyle diploması icaplarını içce ihlal etmeye git gide daha fazla azmettiğini görerek, bu ümidinde hüsrana uğramıştır. Nitekim Bulgar hükümeti, mahiyetleri itibariyle, kendi takdir sahası dışında kalması gerekir. İşlere karışıp, bunlar hakkında gerçeğe en bariz suretle aykırı düşen ifadeler kullanmaktadır. Fakat kendisinden 1876-1878 Bulgar isyanına, 1885 hükümet darbesine ve daha sonra, Balkan Harplerinin kısa devresine şöhret vermiş olan vakıfları hafızasını biraz yoklayarak, hatırlamasını istemek galiba yerinde olacaktır. Bilindiği gibi bu vakalar batı devletleri resmi

² **Milliyet Gazetesi**, 23 Eylül 1950, ss. 1-5.

ajanların raporlarına geçmiş bulunuyor. Bulgar hükümeti, başkalarının hareketi hakkında hem de tarihi hadiselerden tamamıyla gafi olarak, hüküm yürütmeye kalkıştıkça kendisini ihtiyatlı bir sükût muhafazasına mecbur kılmağa yetecek sebepleri bu raporlarda bulacaktır.

Zaten devletlerarasındaki itilafların halinde en emin vasıftadır, küfür değil, sükûn ve itidal olduğunu burada ona hatırlatmak münasip olur. Binaenaleyh, Dışişleri Bakanlığı Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetinin girdiği bu yolda takip edemeyecektir. Zira Türkiye'nin milletler arası sahasındaki eski ve devamlı ananesi böyle bir hareket tarzı ihtiyaçlarına asla müsait değildir.

Bu sebeptendir ki, Dışişleri Bakanlığı mevzu ile alakası olmayan hususları bir tarafa bırakarak burada, Bulgaristan Türklerinin muhaceretinin teşkil ettiği asıl meseleye temasla iktifa edecektir. Bulgar hükümeti mevzun yabancı olan ve cevabı notasını ağırlaştırılan iddialarına gereken cevabı ilişik muhtıra bulacaktır.

Bulgar notasının birçok yerlerinde ifade olunan bir fikri var ki Sofya hükümeti bütün muhakemesini bu fikir üzerine kuruyor. Onu şöyle hülasa edebiliriz: Muhaceret esası sırf göçmenlerin nefire konulmuştur, öyle ki 1925 muahedesini imza eden tarafların her ikisi de ilgililerin kendi istekleriyle ifade ettikleri arzuyu bu yüzden kabul etmek zorundadırlar. Muhacirlere karşı takdir hakkını kullanmak böyle yapan taraf için ahdi vecibelerini ihlal etmek manasına gelir.

Türk hükümeti sözleşmenin atideki metnini zorlayarak yapmak istenilen tefsiri kabul edemez metin şudur:

Akit taraflar Bulgaristan Türkleriyle Türkiye Bulgarlarının rızaya müstenit, muhaceretlerine hiçbir mana ile karşı konulamayacağını kabul ederler.

Muhacirler menkul malları ve hayvanlarını tam bir serbesti dairesinde beraber götürmek ve gayrimenkullerini tasfiye etmek hakkına malik olacaklardır. Gayrimenkul mallarını kati hareketlerinden evvel tavsiye etmek istemeyenler bu işi muhaceretlerinden itibaren iki sene içinde yapacaklardır.

İlgililerin tasfiye bedellerini ne suretle memleket dışına çıkaracakları hakkında iki hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır.

Bu metin her türlü tefsirden müstağni bir mahiyet arz etmektedir. Metnin ifade ettiği mana şudur: Sözleşmeyi müzakere edenler Türkiye Bulgarları ile Bulgaristan Türklerinin ki bunların adedi diğerleri ile kıyaslanmayacak kadar ziyadedir. Şimdiki vatanları hudutlarının

diğer tarafında yerleşmek arzusunu gösterebilmeleri ihtimalini dikkate almışlardır ve herhangi bir sebepten dolayı bu şahıslar kendi dilekleriyle böyle bir teşebbüse giriştikleri takdirde Onların gitmelerine terk edecekleri memleket makamlarının karşı koymayacakları, bundan başka ilgililere menkul servetlerini nakil eden, gayrimenkullerini tasfiyede ve bu tasfiyede bedellerini nakil eden her türlü kolaylık gösterecekleri hükmünü vaaz etmekte mutabık kalmışlardır.

Görülüyor ki mantiken, bu hükümler bugün olduğu gibi kütle halinde vuku bulunan bir muhaceret değil, belki tabi muhaceret hallerine tatbik edilebilecek hükümlerdir: Filhakika toprağına göç edilecek. Memleketin bu muhaceret şehrini milletin umumi menfaati ile ve bizzat muhacirlerin daha hususi mahiyetteki menfaatleri ile ahenkli kılacak bir suretle düzenlemek hakkını kim makul bir suretle inkâr edebilir? Türkiye 1925 mukavelesini imzalarken işti mal ve iktisadi bünyesi için muhakkak bir dağılma sebebi teşkil edecek teşevvüslere kendisini maruz bırakmak niyetiyle bu işi yapmış değildir. Bulgar hükümeti göçmenlere vize vermek hususunda vuku bulunan gecikmelerden dolayı memleketinin ekonomik hayatının teşevvüşe uğratılmasına müsaade etmemek zorunda olduğunu söylüyor, fakat o diğer tarafında kendi milli ekonomisini tehlikeye düşürmeyecek surette hareket eylemesindeki zarureti asla dikkate almıyor. Bulgar tebaası olmakta henüz devam eden ve sayısız miktarda muhaceret beyannameleri dağıtılması suretiyle memlekettten ayrılmaları tasavvufunda bol bol teşvik görmüş olan ve denildiğine göre bu yüzden kararsız bir durumda kalan muhacirlerin menfaatlerine gelince, Bulgar hükümeti buna hiç aldırmıyor. Ama Türk hükümetinin bu bedbaht ahaliye mütevali politikası aynı mahiyette olamaz ve olmayacaktır.

Muhaceret işi normal hadler dâhilinde ve muntazam bir surette cereyan ettiği müddetçe Türkiye birbirini müteakip birçok insan topluluklarının kendi toprağına geleneklerine muhalefet etmemiş. Türk hükümeti onları iskân için elinden geleni yapmıştır. Muhaceret cereyanının bir tehcir halini alması üzerindedir ki, o komşu memleketi gerek ahdi vecibeleri, gerek insanı vazifeleri üzerinde dikkatli olmağa davet etmek lüzumunu hissetmiştir.

Çünkü bütün bu meselede esas olan şey muhacirlere yeni vatanlarında kolay ve mugayir bir hayat kurabilmeleri imkânını verebilmesidir. Bu netice ise, ancak muhacirler lehine edinilmiş olan taahhütlerin mutlak şekilde yerine getirilmesi sayesinde elde edilebilir. Kaldı ki, sözleşmeyi imzalayan iki devletin insan haklarına hürmet prensibi buna mecbur kılmaktadır.

Dışışleri Bakanlığı sözleşmenin hükümlerine dayanarak 28 Ağustos tarihli notasında Bulgar hükümetinden sarıh bir talepte bulunmuş, yani muhacirlerin tasfiye ettikleri mallar bedellerinin topraklarına muhaceret vuku bulunan memlekete nakli hususunda üçüncü fıkrada derpiş edilmiş olan Anlaşmayı yapmak için daha fazla vakit geçirmeksizin müzakerata girişmeği ona teklif etmiştir. Bulgar Halk Cumhuriyeti hükümetini notası bu meşru talebe insanı isyan ettiren bir sukut ile mukabele etmektedir. Dışışleri Bakanlığı bu yolda bir cevapla yetsenemez. Binaenaleyh o bu hususa dair noktayı nazarını en yakın bir zamanda kendisine bildirilmesini Bulgar hükümetinden rica eder. Emniyetini ve ekonomik menfaatlerini layık veçhile koruyan bir nispeti aşmadıkça, Türkiye kendi topraklarına gelip yerleşmek isteyen Türk muhacirlerine hiçbir zaman güçlük göstermemiştir. Bundan böylede onun hareket tarzı aynı kalacaktır. Fakat unutulmamalıdır ki 1925 sözleşmesi gibi siyasi bir vesika olgun düşüncelerin maddivata inkılâp etmiş bir eserdir ve bunda iki devletin karşılıklı menfaatleri arasında uzun karelerden, sonra kurulmuş tam bir müvazenet varlığı görülür. Bu devletlerden birinin böyle bir akitten türlü menfaatler istihsal edip diğer tarafa sadece vecibeler bırakması kabul edilemeyecek bir şeydir.

İşleri daha salim bir şekilde mütalaa ettiği takdirde, bahis konusu menfaatler hakkında daha anlayışlı bir zihniyet göstermesi tabi bulunan Bulgar hükümeti, bunun yerine bir tehdit ifadesini tercih ediyor. Elde edilen ve tevsik olunan malumat gösteriyor ki bu hükümet zavallı Bulgaristan Türklerinin mukadderatı üzerinde bu münakaşayı açmağa teşebbüs eylediği tarihten çok daha evvel bu tehditleri ika safhasına da kovmuştur. Türklerle sakin birçok köyler boşaltılmıştır. Bu köylerin başka bölgelere gidip yerleşmek zorunda bırakılan ahali oralarda her türlü keyfi muamelelere maruz sefil bir hayat yaşamaktadırlar. Dışışleri Bakanlığı ortada mevzu bahis olan şeyin kendilerine karşı sarıh taahhütlere girişmiş bulunduğu insan cemiyetlerinin varlığı yokluğu meselesi olduğunu hatırlamaya Bulgar hükümetini davet eder.

Türkiye Bulgaristan'la arasında mevcut her ihtilafa dostane bir tavsiye şekli bulmak, hususundaki devamlı azminin inkâr edilemeyecek delillerini vermiş bulunuyor. Lakin onu ş.nı diye kadar komşusunun bu uzlaşıcı temayüllere iştirak ettirdiğini görememiştir. Birçok işlerde Türkiye'nin hakeme müracaat hususunda yaptığı teklifler Bulgar hükümeti tarafından mutlak bir ret cevabı ile karşılanmıştır. İmdi, mevzubahis olan gibi hayati bir meselede de Sofya kabilesinin aynı uzlaşmazlık zihniyetini göstermesine ve iki taraf arasında doğrudan doğruya anlaşma tekliflerini ret ederek üstelik birde kendi rey ve kararını karşı taraf için mut akılmaya kalkışmasına göz yumulamaz.

Ne kadar sükûtu hayale uğramış olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti komşu memleket hükümetinin uzlaşma zihniyetine bir kere daha hitap ederek ondan göçmenler meselesini adalet prensiplerine ve kendisinin müekket ve müteaddit taahhütlerine uygun bir surette dikkate almasını temenni eder.

Yukarıda zikre geçen 2. maddenin 1. fıkrası hakkında iki tarafın yaptıkları birbirine zıt tefsirleri yüksek bir hakemir, takdirine arz etmeye bu Bakanlık kendi hesabına hazırdır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu ciddi itilafı iki memleket arasında doğrudan doğruya halletme vasıtalarının hepsine böyle başvurulmuş olmadan ve bu yoldan neticeye varmanın imkânsızlığına kanat getirmeden milletler arası bir kuruma arz etmek kararınca varmak istemiyor.”

Muhtıra'nın Metni

“1. Bulgar hükümeti, anlaşılan kendi hususi menfaatlerine uygun saydığı bir propagandayı yapmak gibi aşikâr bir maksatla, bu göçmenler meselesine, daha ilk notasının tevdiinde, bir gösteriş manzarası vermek temayülünü izhar etmişti. Bu aynı düşünce onu, Bulgaristan Türklerinin, gerçekten acınacak bir halde olan, durumları hakkın hakikati halin samimi bir ifadesi olmaktan uzak ve oldukça uzun bir expose yapmağa sevk etmiştir. Bulgar notasının bu kısmı üzerinde fazla durmak istememekle beraber, şöyle bir sual sorulabilir, eğer hal böyle idiyse, eğer Bulgaristan'daki diğer azınlıklar gibi Türk azınlığı da hakikaten eşit muamele görerek taciz edilmeden yaşayabiliyor idiyse, nasıl oluyor da yüz binlerce Türk, asırlık mevalarını, mutat işlerini birdenbire bırakıp; hududun beri tarafına sığınmağa istical ediyorlar? Vakıa Bulgar notası buna böyle bir sebep bulmuyor değil. Bu aldaticı sebep din'dir. İlgilileri, vatanlarını bırakıp gitmek kararına din sevk etmekte imiş.

İmdi Dışişleri Bakanlığında, 1929–1939 yılları arasında tabii şartlar içinde Türkiye'de yerleşmeğe gelen, göçmenlerin adetlerini gösterir listeler vardır. Bu miktarların ortalama seneliği 13.000'ı nadiren geçiyor. Bulgar hükümeti, göçmenler miktarında şu son zamanlarda görülen ani ve şaşırtıcı artışı, din tesiri yerine, mübrem diğer bir amile yüklemiş olsaydı, şüphe yok ki, daha makul bir şey yapmış olurdu. Zira, şu yapılan gibi basit bir muhakeme onun bu husustaki bütün marifetli delilini hiçe indirmeğe yetiyor. Hakikat, acı hakikat odur ki, eğer pek çok miktarda Bulgaristanlı Türk, nihayet muhacerete karar vermiş bulunuyorlarsa bu, hadiselerin zorundan ve kendi mevcudiyetlerine artık müsamaha edilmeyen bir memlekette, yıllardan beri, uğradıkları hayat güçlüğü yüzünden, onların böyle bir mecburiyeti duymalarının neticesidir. Halk Cumhuriyeti Hükümeti, sadece, Bulgaristan'da her şeyin yolunda gittiğinin, Türk azınlığının orada mesut bir hayatın bütün nimetlerinden hisse

almakta bulunduğunu ve erkekli, kadınlı, çocuklu, ihtiyarlı 250.000 kişilik muazzam bir insan kütesinin; birdenbire yerinden oynayıp yollara düşmesinin bazı Türk mahfillerince yapılan iftiracı ve pervasızca neşriyat'ın onları buna teşvik etmesinden ileri geldiğini söyleyerek işin içinden çıkabileceğini mi umuyor? Böyle bir müdafaanın faydasızlığını, hatta mahzurunu göstermek Türk hükümeti için kolay bir şeydir ve bu hükümeti, ledelhace, dünya umumi efkârına, son derece iyimser müşahedenin ortada mevcut hakikate pek az uygun olduğuna onu inandıracak hem çok miktarda hem de reddi imkânsız deliller arz edebilecek durumdadır.

2. Bulgar notası güçlkle zapt edilmiş bir hiddet halinin bütün nişanelerini taşıyor, bu ruhi halet notayı kaleme alanları Türkiye'ye karşı, siyasi olaylar üzerine boş yere kurmağa yeltendikleri, bazı ithamlar serdine sevk ediyor.

Umumi efkârı şu ileri sürülen hadiseler hakkında tereddütte bırakmış olmamak için, bu ithamlar üzerinde burada biraz durmak gerekiyor.

a. Türk-Rum ahali mübadelesi işi:

(1) Bu mübadele, Bulgaristan Türkleri muhaceretinin fiiliyatta arz ettiğinden farklı olarak, tek taraflı bir muamele değildi,

(2) Mübadele Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan'da imza edilen bir anlaşma neticesinde vuku bulmuştur.

(3) Büyük bir kısmı, Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilmiş, tarafsız üyelerden mürekkep komisyon ve tali komisyonlar mübadele işinin icrasına nezaret etmişlerdir ve bu iş 7 sene sürmüştür. (Hâlbuki Bulgar hükümeti 250.000 muhacirin üç ay içinde kabulünde ısrar etmektedir.)

(4) Mübadeleye tabi Rumların miktarı Bulgar notasının tayin ettiği miktarına üçte biri kadardı. Buna mukabil Türkiye de kendi arazisine tahminen aynı miktarda mübadil Türk kabul etmiştir.

(5) İlgililerin menkul malları hiçbir güçlüğe uğramaksızın nakledilmiştir. Gayrimenkullere gelince, Bunların da değeri karma komisyonlar tarafından takdir edilmiş ve tutarlarının yekûnu üzerinde takas muamelesi yapılmıştır. Aradaki bedel farkını borçlu çıkan devlet diğerine ödemiştir.

Bütün bunda Bulgar iddiasını haklı gösterebilecek ne vardı? Bu iddiaya göre (Anadolu'daki ev ve barklarından merhametsizce atılmış olan, eski mübadil Rumların Türkiye'ye karşı yüreklerinde samimi bir sevgi saklamış olmaları ve bu sevgiyi şimdi her

vesile ile işhar etmekte bulunmaları şaşılacak bir şey değildir? Bulgar hükümeti böyle yapacağına, bugün perişan bir halde Türkiye'ye fitne eden Türk muhacirleri hakkında aynı şeyi kendisinin de söyleyebilecek durumda olmasını temenni etmelidir.

Zaten Bulgar hükümeti mübadil Rumların talihine hemde biraz geç kalarak, acımağa kalkışacak durumda değildir, zira onlardan pek çoğu, son zamanlarda, bizzat bu hükümetin yapıp ettiklerinden bihakkın şikâyet edebilecek sebeplere malik bulunuyorlar.

2. Trakya Bulgarlarının meselesine gelince, en basit bir ihtiyat, Sofya hükümetini bu işe temastan ve bilhassa onu bir itham konusu yapmaktan alıkoymalıydı. Hakikati halde bahis mevzuu olan şey Balkan harpleri zamanından kalma karşılıklı mutalebelerdir. Bulgar hükümeti bunların mahiyetini ve vüsatini pekiyi bilir: Bilahare Bulgaristan'a terk edilen arazi sekencesinde binlerce Türk ve Doğu Trakya ahalisinden Bulgarlar askeri harekât esnasında, bunlardan zarar görmemek için köylerini, ev ve barklarını terk etmeği lüzumlu addetmişlerdi. Harpten sonra neşrolunan ve bir an için sahipsiz kalan bu mülkleri meşru sahiplerine iadeye Bulgar hükümetini mecbur kılan bir kanuna güvenerek, bu Türklerden çoğu eski memleketlerine döndüler, fakat orada menkul gayrimenkul mallarının Bulgar milletine mensup diğer kimselere terk edildiğini gördüler. Bu sebebe binaen Osmanlı hükümeti, ihanet suçu işlediklerini bildikleri için Türkiye'ye bir daha dönmek lüzumunu hisseden bazı Bulgarların Trakya'da bıraktıkları mülkleri onlara vermek suretiyle kendilerini tatmin etmek zorunda kaldı. Sonradan bu mesele Türkiye ile Bulgaristan arasında uzun müzakerelere konu oldu. İki taraf murahhasları 19 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar dostluk muahedesine ilişik protokol'ün (c) Fıkrasında görülen anlaşmanın şartlarını tespit suretiyle bu işe pratik bir hal şekli bulmuş olduklarını sandılar. Bu anlaşmaya göre bahis konusu mallar karşılıklı olarak iki devlete intikal ediyordu. Fakat iş bu kadarla halledilmiş olmadı, zira varılan metnin tefsirinde Sofya hükümeti suiniyet gösterdi.

1920 den 1932 ye kadar Türk ve Bulgar Dışişleri Bakanlıkları arasında bu hususta birçok notalar teati edildi ve Sofya'daki Türk elçisi Bulgar makamlarıyla bitmez tükenmez müzakereler yaptı. Bütün bunlardan bir netice çıkmadı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti hukuki bir mahiyet arz eden bu ihtilafı hakeme götürmeyi teklif ettiyse de, Bulgar hükümeti bu teklifi reddeyledi ve iş orada kaldı, Nihayet, 2 Haziran 1947 tarihli 86024/38 nolu notasıyla Dışişleri Bakanlığı meseleye bir daha avdet ederek, bir hal şekline razı olmasını Bulgar hükümetinden diledi. Bu talebe bugüne kadar cevap alınmadı. Şimdi, hayret verici bir cesaretle, Türkiye'ye karşı bir itham mevzuu olarak kullanılmasına kalkışılan metruk emlak meselesinin tarzı inkişafı işte bundan ibarettir.

3. Bulgar hükümeti, bir muhacirin siyasi ve içtimai kanatlarını hazarı itibara almak hakkını Türk hükümetine tanımayı reddediyor. Hâlbuki en başta memleketin iç ve dış emniyetine taalluk edenler gelmek üzere, devletin bazı vazifeleri vardır ki kendini vahim tehlikelere uğratmaksızın hiçbir devlet onları ihmal edemez. Herkesin kabul etmiş olduğu bu tabii hak, bu günkü şartlar içinde, Türkiye için daha da önüne geçilmez bir mahiyet almıştır. Zira Türk makamlarına gelen haberler vardır, bunların ne gibi haberler olduklarını mükemmelen bilmesi lazım gelen Bulgar hükümetinin onları aleniyete vurmağa Dışişleri

Bakanlığı mecbur etmekten çekinmesi yerinde olur. İki memleketin komşuluk münasebetleri bu neşirden zarar görmüş olacaktır.

Bu şartlar içinde Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları kendilerine müracaat eden şahıslara vize verirken, zaten, bütün memleketler konsolosluklarının tabii suretle yaptıkları nezaretten farklı olmayan olabildiği kadar hafif bir kontrol icra etmektedirler. Göçmenlerin Türkiye'ye kabulü esas olduğu için, bunlar arasında talepleri redde uğrayanların miktarı hemen hiç mesabesinde değildir. Bulgaristan'daki Türk konsolosluklarının faaliyetine dair ileri sürülen iddianın tamamıyla asılsız olduğunu burada bir kere daha söylemenin yeri vardır.

Bulgar hükümeti herkesten iyi bilir ki onun bahsettiği usul bir devletin iç güvenliği ile ilgili bilgiler toplamak hususunda kullanılabilir ne tek ne de en makul usuldur. Diğer taraftan, bu ithamda bazı muhacirlerle Bulgar polis makamları arasında tesis edilmiş bir münasebetin nişanesini görmemek mümkün değildir ve bu hal, konsolosluklara göçmen ismi altında başvuran her şahsa vize verirken, daha büyük bir dikkat ve itina gösterilmesini zaruri kılacak kafi bir sebeptir.

4. Bulgar notasının ihtiva ettiği muhakeme tarzının seyrine kapılıp gidildiği takdirde bunun insanı içinden çıkılamayacak gayri mantıki bir duruma götüreceği görmekte gecikmiyor. Filhakika tahmine göre, halen Bulgaristan'daki Türk azınlık unsuru 850 bin kişiye, yani memleketin bütün nüfusunun yedide birine yükselmektedir. İddia olduğu gibi, milliyet hissi ve dini telakkilerle, hareket ederek yahut, daha doğrusu kendi elinde olmayan amillerin karşı durulmaz tesiri altında kalarak bu unsur memleketi bırakıp gitmek kararını verse ve bu kararını birdenbire yürürlüğe koysa acaba ne olurdu? Türkiye sırf sözleşmeyi imza etmiş olmasından dolayı bütün bu yerinden yurdundan olan ahaliyi aynı zamanda kabul zorunda mı kalacaktı? Böyle bir iddia makul olarak ileri sürülemez. Şüphe yok ki akitlerin mezkûr sözleşmeyi müzakere ederken kastettikleri şey bu değildir. Buna kanaat hâsıl etmek için, bu hususla ilgili müzakerelerin hangi şartlar altında yapılmış olduğunu hatırlamak kâfidir: Dört yıldan fazla süren bir mücadeleden yorgun çıkmış olan Türkiye egemenliğini

korumak için keza ağır fedakârlıklara mal olan diğer bir harp yapmış bulunuyordu. Topraklarının büyük bir kısmı harap olmuştu. Memleket iktisadi bir bitkinliğin aşıkâr nişanelerini arz ediyordu. Bundan başka, Türk ve Rum ahalinin mecburi mübadeleleri yapıla gelmekteydi ve o böyle bir muamelenin bütün güçlüğüne ölçmeğe imkân veriyordu. İmdi, bu haller dâhilinde ve iyice edinilmiş tecrübeye rağmen, bir hükümetin hiçbir hazırlık yapmadan ve sırf ilgililerin talebi üzerine, kendi topraklarına durup düşünmeksizin yüz binlerce insan (ki onları gelmesi mevcut güçlükleri arttırdı) kabul etmek kararını alabilmiş olduğunu söylemek öyle bir iddia olur ki bunun esassızlığını bizzat Bulgar hükümeti kendi kendine itiraz etse gerektir. Böyle bir mecburiyet ancak şu istisnai iki halde kabili tasavvur olurdu: Ya bu kararı veren akit böyle yapmağa askeri bir felaket neticesinde galibin tehdidi altında, mecbur olmuştur ki (hakikat asla böyle değildir), yahut Bulgaristan Türklerinin durumu o zaman böyle bir görünüm arz ediyordu ve onların tahlisi zarureti o derece acil bulunuyordu ki Türk hükümeti, iktisadi ve içtimai her türlü mütalaayı bir tarafa bırakarak ve varacağı karardan memleket hesabına hâsıl olacak müthiş neticeleri dikkate almayarak, bu gibi bir taahhüt altına girmek mecburiyetini hissetmişti. Kendisiyle selefleri arasındaki ideoloji farkları ne olursa olsun, Bulgar Halk Cumhuriyeti hükümetinin şimdi onlara böyle bir durumun sorumluluğunu atfedeceğine inanmak güçtür.

5. Bulgar hükümeti muhacirlere Türkiye için giriş vizesi verilmesinde sonsuz gecikmeler vuku bulduğu iddiasındadır. Hadiseler bu ifadeyi teyit etmekten uzaktır. Bulgaristan'daki Türkiye konsoloslukları ilgililerin taleplerini azami surette yerine getirmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Nitekim:

a. Bu bahiste her biri zaruri iken, birçok formaliteler (bundan evvelki notada da işaret edildiği gibi) Bulgar hükümetinin şikâyetleri dikkate alınarak kaldırılmıştır.

b. Türk konsoloslukları mensuplarına muhacirlere müteallik işlerde yardım etmek üzere yedi muavin memur ayrılmıştır. Yazık ki bundan üç hafta evvel Bulgaristan'a duhul müsaadesi istenilmişken Sofya hükümeti bunlardan ancak dört kişiye vize vermiş ve bu suretle diğerlerinin hareketi gecikmiştir.

c. Son eylül ayında Türk konsoloslukları rekor bir rakama vararak 37.848 göçmene vize vermişlerdir. Görülüyor ki yalnız bu miktar bile 1939'dan evvelki seneyi göçmen miktarları ortalamasının üç misline muadildir.

d. Bulgar hükümeti Türk hükümetine muhacereti durdurması salahiyetinin verilemeyeceğini yazıyor. Amma iş hiç de böyle değildir. Muhacir akını şiddetinden hiçbir

şey kaybetmemiştir, bilakis bu akın bugün en aşağıdan endişe verici bir hal almıştır. Şu var ki Bulgar otoritecileri, kendileri için Türk vizesi almağa dahi lüzum görmeden, birçok göçmeni ve bunlar arasında, yüzlerce Çingene'yi mukavelenin sarıh hükümlerine rağmen Türkiye'ye sokmağa kalkışıyorlar. Bu Çingeneler geldikleri yere iade edilmekte, fakat Bulgar makamları onları, bir kere memleketi terk etmiş oldukları bahanesiyle, Bulgaristan'a sokmamaktadır. Bu gidip gelmelerden dolayı iki memleket arasındaki ulaştırma muvakkaten kesilmişse bundan hâsıl olan sorumluluğun asla Türk idari makamlarına terettüp edemeyeceği aşikârdır.

6. Muhaceret meselesini güçleştiren şeyin bilhassa göçmenlerin malları ile ilgili kanuni mevzuata Bulgar hükümetince sistematik bir surette gösterilmekte olan riayetsizlik olduğu ne kadar söylense azdır. Bulgar notası sadece göçmenlerin mukaveleden mütevellit haklarını kullanabildikleri iddiasını, bu iddiayı ispata da teşebbüs etmeden, ileri sürmekle iktifa ediyor. Hâlbuki Bulgaristan'da milli ekonominin ve paranın korunmasına müteallik iki kararnamenin mevcut bulunduğunu herkes bilir. Bu kararnamelerin muhacirler hakkında da tatbiki onların, sözleşmenin yukarıya naklolunan maddesindeki 2'inci fıkrada derpiş edilen salahiyetlerini hiçe indirmektedir. Bulgar hükümeti bu hakikati inkâr mı ediyor? Böyle ise bütün bu yerinden yurdundan sökülüp atılmış zavallıların hepsinde müşterek bir hal olarak görülen yoksulluğu hangi sebebe atfetmeli?

7. Bulgar hükümeti, Türk azınlığının mesut ve müreffeh yaşamakta olduğu hakkındaki iddialarını tam zamanında Sofya elçisi İstinyelinin 1949 başında bir İstanbul gazetesi muhabirine yaptığı beyanatı zikretmektedir.

Siyasi bir mümessilin ilk öndeki memleketiyle kendisinin nezdinde vazife görmekte olduğu memleket münasebetlerinde meydana çıkan güçlüklerin tahfifi için elinden geleni yapmak olduğunu burada hatırlatmağa lüzum var mı? İmdi, Bulgaristan'da Türk azınlığına yapılan insaniyetsizce muameleleri karşısında Türk umumi efkârının hissetmekte bulunduğu heyecana Türk gazeteleri ekseriya tercüman olmaktadırlar. Matbuatın bu endişesini az çok yatıştırmak için Bay İstinyeli, şimdi bir koz olarak kullanılmasına teşebbüs edilen beyanatı yaptıysa bu beyanatta ancak tabii ödevine sadık kalmak isteyen bir diplomatın iyi niyetlerinin ayar nişanesini görmek lazım gelir. Esasen, Bay İstinyeli Bulgaristan'daki hakiki durumun ne olduğunu herkesten iyi bilmektedir. Onun bu Bakanlığa gönderdiği birçok raporlar bunun kâfi delilidir.”³

³ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1950, ss. 1-5.

EK. 4, YAKIN AKRABA GÖÇÜ ANTLAŞMASI (1969-1978)

“MADDE 1: 1952 yılına kadar Türkiye’ye göç ederek Türk vatandaşlığını iktisap eden Türk asıllı sabık Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarından akrabalık ve bağlılık dereceleri aşağıda tasrih edilen kategoriye dahil bulunanlardan Türkiye’ye göç etmek arzu edenlerinin göç meseleleri bu Anlaşma hükümleri dahilinde yürütülecektir:

- a. Karı, koca,
- b. Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların
- c. Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları,
- d. İşbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekar reşit ve gayri reşit çocukları.

MADDE 2: 1. Maddede zikredilen kategorilere dahil olan ve göç etmeyi arzu eden şahıslar, işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay zarfında Bulgar makamlarına göç etmek için müracaatta bulunmalıdırlar.

Bulgar yetkili makamları, yukarıdaki kategorilere dâhil şahıslara, müracaat tarihinden itibaren 45 gün içinde pasaport verebilirler.

Bulgaristan’daki Türkiye temsilcilikleri kendilerine müracaat tarihinden itibaren 45 gün zarfında giriş vizesi verebilirler.

MADDE 3: Göç, 1 Nisan’dan 30 Kasım’a kadar olan devrede yapılacaktır.

Göç eden kimselerin sayısı haftada 300 kişiyi aşmayacaktır.

MADDE 4: Göçmenlerin nakli ve göçün icrası karayolu (Kapitan Andreve- Kapıkule) ve göç esnasında mevcut demiryolu hudut kontrol kapılarından olacaktır.

MADDE 5: Göçmenler, medeni hallerini ve emlak durumlarını gösterir belgeleri (tapu ve gayrimenkul alış ve satış senetlerini) tahsil ve meslekleriyle askerlik vazifesini ifa ettiklerini ve hizmet sürelerini gösterir belgeleri ve memleketten ihracına kanuni bir mani bulunmayan diğer belgeleri beraberlerinde getirebilirler.

MADDE 6: Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışındaki ev ve zat eşyalarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak getirebileceklerdir.

MADDE 7: Göç eden sanatkar ve çiftçiler, göç sırasında yürürlükte olan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışında şahsen sahip oldukları ve sanat ve meslek ve şahsi işletmeleri için lüzumlu bulunan ve menkul vasfını taşıyan alet, edevat, tezgah ve makinelerle, diğer kullanılmış menkul mallarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak çıkarabilirler.

Sanaatkar ve çiftçiler, sanat, meslek ve şahsi işletmelerinde lüzumlu olup kullanılan gayrimenkule bağlı makinelerini de her türlü ihraç vergisinden muaf olarak çıkarabilirler.

MADDE 8: Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre, yiyecek maddelerini, ev mamullerini ve şahsi işletmelerinde elde ettikleri zirai mahsullerini getirebilirler.

Göçmenler, bir-iki aylık aile ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda buğdayı da getirebilirler.

MADDE 9: Göçmenler, yukarıda 6,7 ve 8 inci maddelerde belirtilen malların sahibi olduklarını, kanuni ikametgahlarının bulunduğu yer Halk Meclisinin vereceği bir belge ile tevsik edeceklerdir.

MADDE 10: Göçmenler, sahip oldukları hayvanları göçten önce serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Tasfiye muamelesi, tasfiye sırasında yürürlükte bulunan mevzuata ve mevcut piyasa şartlarına göre yapılacaktır.

MADDE 11: Göçmenler, göç etmeden önce gayrimenkullerini iş bu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği zaman mer'î Bulgar mevzuatına göre serbestçe tasfiye edilebilirler.

Yetkili Bulgar makamları, bu tasfiyenin gerçekleşmesine yardım edeceklerdir.

MADDE 12: Göçmenler, iş kazası, emeklilik tazminatı ile, göç sırasında yürürlükte olan Bulgar mevzuatınca memleket dışında faydalanma imkanı tanınacak diğer emeklilik ve sosyal sigorta hakları karşılığında uygun bir tazminat alacaklardır.

Tazminatın tediye şekli taraflar arasında bilahare kararlaştırılacaktır.

MADDE 13: Göçmenlerin hayvanlarının ve gayrimenkullerinin tasfiyesinden ve malik oldukları diğer fonlardan mütevellid paraların kullanılması ve transferi aşağıdaki şekilde olacaktır:

Göçmenlerin, göç sırasında ve göçten sonra Bulgaristan'dan ihracatın veya Türkiye'ye ithalatın yapıldığı zaman her iki memlekette mer'i kanunlara ve takyidata tevfikan mal almasına ve ihraç veya ithal etmesine müsaade edilecektir.”¹

¹ **Yakın Akriba Göçü Anlaşma Metni**, Başbakanlık Arşivi, Ankara, 1968

EK. 5, GÖÇMENLERE UYGULANAN ANKET SORULARI

1. Yaş:		
2. Doğum Yeriniz:	A. ÜLKE :.....	B. ŞEHİR :.....	C. KÖY :.....
3. Bulgaristan'da Bulduğunuz Yer:	A. ÜLKE :.....	B. ŞEHİR :.....	C. KÖY :.....
4. Bulgaristan'da bulunduğunuz yerde kaç hane Bulgar, Kaç hane Türk vardı?			
A Hane Bulgar	B Hane Türk
5. Eşinizle hangi ülkede evlendiniz?			
1	Bulgaristan	2	Türkiye
3	Diğer (.....)		
6. Eşinizle aranızda akrabalık bağınız var mı?			
1	Evet (eşim olur(akrabalık durumu))	3	Hayır
7. Kaç çocuğunuz var?			
A Erkek	B Kız
8. Bu kaçınıc evliliğiniz?			
.....			
9. Şu anki evliliğiniz ilk evliliğiniz değilse boşanma sebebiniz nedir?			
1	Uyum sorunu	2	Maddi sıkıntı
3	Geçimsizlik	4	Diğer (.....)
10. Bulgaristan'da bulunulan yerin iklimi ve havası nasıldı?			
.....			
.....			
.....			
11. Bursa'ya hangi yıl göç ettiniz?			
.....			
12. Türkiye'ye neden göç ettiniz?			
1	Özlem duyduğumdan	2	Dinimizi rahat yaşayabilmek
3	Baskıdan kurtulmak için	4	Vatana kavuşmak için
5	Atılma nedeniyle	6	Toplu göç nedeniyle
13. Türkiye'de ilk nereye yerleştiniz?	A.İL:.....	B. İLÇE :.....	C. MAHALLE :.....
	D.KÖY:.....		
14. Bursa'ya neden göç ettiniz?			
1	Akrabalarım olduğu için	2	Bulgaristan'da geldiğim yerlere benzediği için
3	İş imkanı olduğu için	4	Önceden gelen göçmenler çoğunlukta olduğu için
5	Diğer (.....)		
15. Bursa'ya ilk geldiğinizde yerleştiğiniz yerdeki insanlarla probleminiz oldu mu?			
1	Evet	2	Hayır
16. Bursa'ya ilk geldiğinizde yerleştiğiniz yerdeki insanlarla hangi problemlerinizi oldu?			
.....			
.....			
.....			

.....				
.....				
17. Bursa'ya ilk geldiğinizde gelenek ve görenekleriniz konusunda çevreyle uyumsuzluk yaşadınız mı?				
1 Evet	2 Hayır			
18. Bursa'ya ilk geldiğinizde yerleştiğiniz yerdeki insanlarla hangi problemlerinizi oldu?				
.....				
.....				
.....				
.....				
19. Eğitim durumunuz nedir?				
1 Okur yazar değilim	2 İlkokul	3 Ortaokul	4 Lise	5 Yüksekokul
20. Eşinizin eğitim durumu nedir?				
1 Okur yazar değilim	2 İlkokul	3 Ortaokul	4 Lise	5 Yüksekokul
21. Çocuklarınızın eğitim durumu nedir?				
1 1.Çocuk:	2 2.Çocuk:			
3 3.Çocuk:	4 4.Çocuk:			
5 5.Çocuk:	6 6.Çocuk:			
22. Çocuklarınızın meslekleri nelerdir?				
1 1.Çocuk:	2 2.Çocuk:			
3 3.Çocuk:	4 4.Çocuk:			
5 5.Çocuk:	6 6.Çocuk:			
23. Bulgaristan'da iken ne iş yapıyordunuz?			
24. Bursa'ya göç ettiğinizde hangi işte çalıştınız?			
25. Esas mesleğiniz nedir?			
26. Şimdine iş yapıyorsunuz?			
27. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadar?				
1 0 – 1000 TL	2 1001 – 2000 TL	3 2001 – 3000 TL	4 3001 – 4000	5 4001 TL ve üzeri
28. Göç etmeden önceki aylık gelirin ne kadardı?				
1 0 – 1000 TL	2 1001 – 2000 TL	3 2001 – 3000 TL	4 3001 – 4000	5 4001 TL ve üzeri
29. Şimdi ailede kaç kişi çalışıyor?			
30. Göç etmeden önce ailenizde kaç kişi çalışıyordu?			
31. Göç ettikten sonra ailenizde kaç kişi çalışıyordu?			
32. Bulgaristan'da mal varlığınız neydi?				
1 Emlak	2 Arazi	3 Para/Değerli eşya	4 Motorlu taşıtlar	5 İş yeri
33. Bulgaristan'daki mallarınıza ne oldu?				
1 Müsadere suretiyle alındı.	2 Piyasa fiyatına sattım			
3 Terk ettim	4 Akrabalarım bıraktım			
5 Tapuları hudutta Bulgar hükümeti aldı	6 Diğer			
34. Türkiye'ye/Bursa'ya gelirken hangi mal varlığınızı getirdiniz?				
1 Emlak	2 Arazi	3 Para/Değerli eşya	4 Motorlu taşıtlar	5 İş yeri

35. Şimdiki mal varlığınız nedir?		
1 Emlak	2 Arazi	3 Para/Değerli eşya
4 Motorlu taşıtlar	5 İş yeri	
36. Göçten sonra Bulgaristan'a kaç defa gittiniz? Hangi sıklıklarla gittiniz?		
37. Bulgaristan'da tükettiğiniz yiyecek malzemelerini halen alıyor ve tüketiyor musunuz?		
1 Evet	2 Hayır	
38. Bulgaristan'da iş imkanı bulsanız tekrar geri döner misiniz? Çocuğunuz böyle bir talepte bulursa müsaade eder misiniz?		
1 Evet	2 Hayır	
39. Göçten sonra halen alışamadığınız veya özlem duyduğunuz şeyler var mı?		
1 Evet	2 Hayır	
40. Göçten sonra halen alışamadığınız veya özlem duyduğunuz şeyler varsa nelerdir?		
.....		
.....		
.....		
.....		
41. Bursa'ya geldiğinizde ilk nereye yerleştiniz?		
.....		
42. Bursa'ya geldiğinizde ne tür yerleşim ve mülkiyet problemlerini yaşadınız?		
.....		
.....		
.....		
43. Türk devleti yeni göç edenlere ne gibi yardımlar yapmalıdır?		
1 İş sağlamalı	2 Ev sağlamalı	3 İkametle ilgili
4 Vatandaşlık işlemleri	5 Güvenlik	
44. Siyasal tercihiniz ne yöndedir?		
1 Milliyetçi	2 Muhafazakar	3 Sol
4 Sağ	5 Diğer (.....)	
45. Seçimde hangi partiye oy verdiniz?		
1 AKP	2 CHP	3 MHP
4 SP	5 BBP	
6 DSP	7 DTP (BDP)	0 Diğer (.....)
Aşağıdaki soruları cevaplar mısınız?		
	Evet	Hayır
46. Namaz kılar mısınız?	1	2
47. Eşiniz namaz kılar mı?	1	2
48. Oruç tutar mısınız?	1	2
49. Eşiniz oruç tutar mı?	1	2
50. Hacca gittiniz mi?	1	2
51. Eşiniz hacca gittimi?	1	2
52. Kuran okumayı biliyor musunuz?	1	2
53. Eşiniz kuran okumayı biliyor mu?	1	2
54. Bölge halkından kız alıp verdiniz mi?	1	2
55. Alkol alışkanlığımız var mı?	1	2
56. Eşinizin alkol alışkanlığı var mı?	1	2

57. Bursa'ya geldiğinizde kimlerden yardım aldınız?									
1	Devlet	2	Akraba	3	Daha önceki göçmenler	4	Yerli halk		
58. Çocuklarınızı kimle evlendirdiniz?									
1	Bulgaristan göçmeni	2	Göçmen	3	Bölge yerlisi				
59. Bursa'ya geldiğinizde kimlerden hangi tür yardımları aldınız?									
1	Yiyecek	2	Giyecek	3	Para	4	Yerleşme	5	Diğer (.....)
60. Bursa'ya geldiğinizde iş imkanı bulabildiniz mi?									
1	Evet	2	Hayır						
61. Bursa'ya geldiğinizde hangi iş imkanı bulabildiniz?									
.....									
62. Bursa'ya geldiğinizde devlet tarafından iş imkanı sağlandı mı?									
1	Evet	2	Hayır						
63. Bursa'ya geldiğinizde ekonomik anlamda ne tür sıkıntılar yaşadınız?									
.....									
.....									
.....									
.....									
64. Bursa'ya geldiğinizde barınma ihtiyacını nasıl sağladınız?									
1	Akraba yanına	2	Devlet tarafından kamu kurumlarına						
3	Kendi evime	4	Daha önceki göçmenlerin yanına						
5	Misafirhanelere	6	Yerli halkın yanına						

YURTTA 1989

Özal

YILIN ADAMI

BAKIRAN Turgut Özal, 1 Ocak 1989 yılında Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçildi. "Yeni yıla ve yeni bir başlangıçta" diye yazılan yazısında, "Yeni yıla ve yeni bir başlangıçta" diye yazılan yazısında, "Yeni yıla ve yeni bir başlangıçta" diye yazılan yazısında...

20 Mart, Türkiye siyasi hayatında bir dönüm noktasıdır. İlk kez devlet başkan seçimi yapıldı. Bu seçimde Özal 65 oyla seçildi. Özal, 20 Mart günü saat 17.15'te görevine başladı.

20 MART SOKU VE YENİDEN TOPARLANMA

Özal, 1 Ocak 1989 yılında bir "yeni yıla" yazdı ve devletin yeniden yapılanması, ekonomik kalkınması, sosyal ve kültürel gelişimi için çalışmalarını sürdüreceğini belirtti.

ERKEN SEÇİM VE SİYASİ MİLLETE DÖNME BASKISI

Muhalefetin erken seçim baskısına karşılık Özal, 20 Mart'ta erken seçim kararı aldı. Bu seçimde Özal 65 oyla seçildi.

Yıllık partiler ve demokratik kuruluşların kuruluşu "erken seçim" kararından sonra alınmış adımların bir sonucu olarak da önce bir toplantı yapılarak Ankara'da toplanarak TC'nin 8. Cumhurbaşkanı Özal bir yıl boyunca Türkiye'ye gözetiminden hiç kınandı.

Cumhurbaşkanlığı başkanlığına

Özal, önceki İstanbul seçimlerinde "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da...

KITAPLIĞI LİSTE BAŞI

Özal, önceki İstanbul seçimlerinde "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da...

SİYASET RENKİ VE FARKLI GÖRÜNÜMÜ

Özal, önceki İstanbul seçimlerinde "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da "Farklı" bir aday olarak da...

Göç

YILIN OLAYI

Milliyet
Güncesi

Yeni Nesil: Ali Naci Karacan

Yeni Nesil: Ali Naci Karacan

Yeni Nesil: Ali Naci Karacan

Milliyet Gazetecilik A.Ş. adına sahibi

AYDIN DOĞAN

Genel Yayın Yönetmeni: **DOĞAN HEPER**

Genel Yayın Koordinatörü: **ALTAN ÖYMEN**

Sorumlu Müdür: **EREN GÜVENER**

Yazı İşleri Müdürleri:

AHMET OKTAY (Yazarlar)

NECATİ DOĞRU (Araştırma, Ekonomi)

TURGUT GÜNGÖR (Koordinasyon)

ŞANŞAL BÜYÜKA (Spor)

UMUR TALU (Haberler)

ZEKİ SÖZER (Görüşmeler, Dizi)

HİKMET BİLİ (Koordinasyon)

ERDAL ÇETİN (Mül-Hal)

Genel Müdür: **KEMAL KINACI**

İdari İşler Koordinatörü: **AHMET KEMAL ULUSU**

Mali İşler Koordinatörü: **ALI RIZA TEMURÇÖLÜ**

Teknik İşler Koordinatörü: **ÖZDEN SÖZER**

İlan ve Reklam Müdürü: **ERGİN ÜNAL**

Satış Müdürü: **NAMIK KEMAL TANERİ**

Bölüm Şefleri:

İstanbul: **GÜNGÖR GÖNÜLTAŞ**

Ankara: **DERYA SAZAK**

İstanbul: **SAZAK**

Diğer Haber: **CIHAN AKERSON**

Magazin: **MALUK AKTAR**

Reklam-yayın: **AHMET GÜNER**

Gratik: **FUNDA EREN**

Argiv: **AYDAN ÖZSOY**

Düzenleme: **ZAFER BİLGEN**

Gümrüğe bıraktıkları otomobillerini alamıyorlar

Soydaşa vergi darbesi

Neşe soydaşlarla

Bulgaristan'dan gelirken mallarını, mükterlerini satıp otomobil alan soydaşlarımızdan 400 bin lira ile bir milyon lira arasında Motorlu Taşıtlar Alım Vergisi isteniyor. 15 Eylül'de çıkarılan kararnamede, otolar gümrük, resim ve KDV den muaf tutulmuş ancak Motorlu Taşıtlar Alım Vergisi bu ayırma alınmamıştı. HABERİ 10. SAYFADA

100 öğrenciye TEV'den burs

TURK Eğitim Vakfı'na, bu öğretim yılında, Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiş soydaşlarımızdan 100 öğrenciye burs vereceği bildirildi. TEV mütevelli heyeti, Vehbi Koç başkanlığında dün yaptığı toplantıda, gelecek Devamı 10. sayfa

Önemli ve yiyecek yardımı Soydaş öğrenciler, Milliyet-İstanbul Kurtuluş İmalatçıları, Toplantılar Dayanma Derneği'nin hazırladığı hediye paketlerini muhabirimiz Neşe'ye teslim ediyor. Soydaşlarımızın bir bölümü Kâğıthane'deki askeri kasılda kısa geçirince, bu hediye paketleri hazırlanmış. Hediye paketlerine peynir, domates ve çeşitli yiyeceklerden oluşuyor. Yetkililer, mülağın önemdeki birkaç gün içinde yapacağın ziyafetler

Tugayımız ihtiyata alınarak yeni mevziler

Başbakan, G.Kurmay Başkannın kahramanlarımıza

Türk askerlerinin değerini dünyaya tekrar göstermek için şerefli bir vaziyeti yapmak sizlerin payımıza düştü.

31. Mac Arthur'a göre, Korede 500 bin müsellâh kızıl Çinli savaşıyor

Zayıtlığımız henüz belli değil

Ankara, 2 (A.A.) — 10 numaralı Temsil Meclisi, Milli Savunma Bakanlığında birleşmiştir. Birleşim Meclisi kuvvetlerinin yeni savunma mevzilerine çekilmesinde başkanı ve yardımcılarının savaş birliğimiz Pusuyla buluşmasını ihtiyat olarak toplanmış bir malzeme almıştır.

Pennyang yakınlarında bulunan Türk Tugayı yanından, 9 (A.P.) — Antakya'da bulunan Enver Bey ve Burdulu yatağı Veli Kocapınar, diğer subutun birleşerek, Tugayla aynı Kuvvete, Çin kuvvetleri ile (Devamı 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Kore'deki en son durumu

Türk - Bulgar Hududu Açıldı

Türk - Bulgar hududu kapatıldıktan önce yurdumuzu ilhica eden düşmanlardan bir grup

Başbakan Menderes'in mesajı

Ankara, 2 (A.A.) — Başbakan Adnan Menderes, Kore'deki Türk silahlı kuvvetleri komutanlarına aşağıdaki mesajı göndermiştir:

Korede Birleşmiş Milletler amirindeki Türk silahlı kuvvetleri komutanlarına: Sık ve sıkışık, bütün taraflara karşı sorumluluğu yüklenmiş bir görevi, kendine milli görev olarak gördüğünüz Korede aynı zamanda başka diğer milletlere hizmet göstermiş ve adanmış bir millet olarak, bütün milletlere karşı göstermiş olduğunuz fedakarlık ve kahramanlık, bütün milletlere örnek teşkil etmektedir. Başbakan Adnan Menderes'in mesajıdır.

Başbakan Adnan Menderes'in G. Kurmay Başkannın mesajı

Ankara, 2 (A.A.) — Genelkurmay Başkanı G. Kurmay, Kore'deki savaş birliğimize hitaben yazdığı şu mesajı göndermiştir:

Kore Türk silahlı kuvvetleri komutanlarına ve bütün birlik mensuplarına: Aşağıdaki mesajı göndermiştir:

Genelkurmay Başkanı

Hülhak

C. H. fertip sayı

Ankara, 2 (M) gün önce doğan Adnan Menderes'in doğum günü

Kızillar Kore mütarekesini çıkmaz

Evvelâ Korenin terkedilmesi teklifinden vaz geçilmezse inkita muhakkak

ACHESON, AMERİKANIN KATİ KARARINI BELİRTTİ

Birleşmiş Milletler mütareke heyeti bu sabah siddetli yağmur yüzünden Kaesong'a gidemedi

Genel Kurul 20 (19) — Amerika Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kaesong'da mütareke komisyonunun devamlı çalışmasını beklediği bildirildi.

Fikir işçilerine bir iyi haber

Genel Kurul bu gün saat 10.30'da, 1951 yılı için Amerika Birleşmiş Milletleri Güvenlik Konseyi'nin Kaesong'da mütareke komisyonunun devamlı çalışmasını beklediği bildirildi. Bu toplantıda, Amerika Birleşmiş Milletleri Güvenlik Konseyi'nin Kaesong'da mütareke komisyonunun devamlı çalışmasını beklediği bildirildi. Bu toplantıda, Amerika Birleşmiş Milletleri Güvenlik Konseyi'nin Kaesong'da mütareke komisyonunun devamlı çalışmasını beklediği bildirildi.

Yazar: A. Adnan - ADIVAR

Burada belirtmek lâzım gelmez ki, mütareke komisyonunun devamlı çalışmasını beklediği bildirildi.

Pakta alınmamız henüz katî değil...

Fransa aynı bir bölge anlaşması taraftarı, Holanda ve İskandinav memleketleri muhalif

London 20 (19) — İngiltere hükümeti, Holanda ve İskandinav memleketleri muhalif olduğunu bildirdi.

Plajlarda kadınlara sarkıntılık edenler

Yeni, bu gibilerin hallerinden su alınarak muayene ve hastalığın timarhaneye saykedilmesini istiyor

Yeni metinler, sarkıntılık edenlerin muayene ve hastalığın timarhaneye saykedilmesini istiyor.

Bursa köylerinde göçmenler arasında 3 günlük bir tetkik

Gençlik ve spor bakanlığı, Bursa'da göçmenlerin arasında 3 günlük bir tetkik yaptı.

Bursa'da göçmenlerin arasında 3 günlük bir tetkik yapıldı. Tetkik, göçmenlerin arasında 3 günlük bir tetkik yapıldı. Tetkik, göçmenlerin arasında 3 günlük bir tetkik yapıldı.

Başbakan'ın mütareke heyeti ile görüşmesi sırasında...

Ispanyol Üsleri...

Franko ile bir anlaşma yapıp sivil bir hükümet kurmak istiyorlar

Franso, liberal bir kabine kurdu

London 20 (19) — General Franco İspanya'da yeni bir hükümet kurdu. Bu hükümet, liberal bir kabine kurdu.

Bu sene hac yok

Mülkiyetin Akademi'de... Hac bu sene yapılmayacak.

Hac bu sene yapılmayacak. Mülkiyetin Akademi'de... Hac bu sene yapılmayacak.

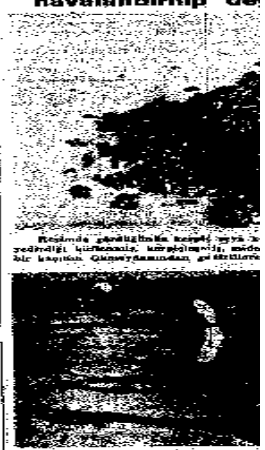
Her iki ajansa teşekkür ederiz

Bu ajanslar sayesinde... Her iki ajansa teşekkür ederiz.

Resmî Devlet müesseseleri bu şehirde

İşte halka lü, kokmu

Küflenip kokmuş, külçeleri Okmeydanı havalandırılıp de

Okmeydanı'nda... Küflenip kokmuş, külçeleri Okmeydanı havalandırılıp de.

Okmeydanı'nda... Küflenip kokmuş, külçeleri Okmeydanı havalandırılıp de.

ABDİRİ ANKARA'da * Yeni İşletim Piyasası İhtisas Komisyonu * Kuruldu
Feri: Yalıtımlı Binalarda * Otomatik Kontrol Sistemleri (A.B.D. Ülkeleri)

İDARE MERKEZİ: Nispetiye Sok. No: 10, YENİ GAZETE * Posta İstasyonu: 4230 * Ankara
İletişim: 41 * YAKINDA: YAKINDA * Telefon: 4230 * 4232

Calid Önel Dublin'de 5'inci oldu

Dublin, 14 (A.A.) — Dublin milletlerarası otomobil yarışlarında Calid Önel, 5'inci oldu. Yarış, 14 gün süreyle Dublin'de yapıldı. Önel, yarışta 4'üncü oldu. Bu yarışta İngiltere yarışçısı White 4'üncü, 15. 6/10'ün 11'inci oldu. Calid Önel, yarışın 5'inci ve 6'ncü gününde yarışta 5'inci ve 6'ncü oldu.

Bulgaristanı alet ederek Ruslar başımıza gaile açmak istiyor

Türkiye, hariçten gelecek muhacirler arasına kominform ajanları karıştırılma sına müsaade edemez

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki 1925 tarihli muhacirler mukavelesi bugünkü şartlara itibak ettirilmelidir

DİŞLERİ Bakanları Fuat Köprülü bugün Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasındaki 1925 tarihli muhacirler mukavelesini incelemektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir.

Fuad Köprülü, 1925 tarihli muhacirler mukavelesini incelemektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir.

İstanbul'da Ankara'ya hareket eden bir grup muhacirlerin bir kısmı

Bulgar Notası Ankaraya geldi

Bugün Avrupadan dönecek olan Fuat Köprülü, hemen Cumhurbaşkanı ve Başbakanla temasa geçecek

Ankara, 15 — Bulgar notası, Ankara'ya geldi. Notanın içeriği, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki 1925 tarihli muhacirler mukavelesini incelemektedir. Köprülü, bu mukavele ile Türkiye'nin muhacirler karşısında haklarını koruyabildiğini belirtmektedir.

Fuat Köprülü

ARADA BİR

100 bin göçmen Trakya'da yerleştirilecek

Göçmenlere dün yiyecek dağıtılırken

(Baştarafı 1 İnci Sayfada) — Bu gün göçmenlerin istirahatlerini temin etmek maksadıyla Karaağaçta bulunan metruk kışla binaları ve ofis depolarının onarılmaları için teşebbüse geçilmiştir.

Bu akşam Bulgaristandan gelen voley kafarı 970 göçmen ta-

Bunlar muhtelif gruplar halinde vakit vakit hudutlarımızdan içeriyeye sızmaya çalışmaktadırlar.

Bu hareket karşısında hükümetimizin esaslı tedbirler alınacağı tabiidir.

Diğer taraftan Kızılay İstan-

bul mümessil tarafından mahallinde yapılan tetkikler sonucunda Trakya'nın muhtelif bölgelerinde 100 bin göçmenin iskân edilebileceği neticesi elde edilmiş ve bu hususta hazırlanan rapor alakalarına verilmiştir.

Türkiye ve Atlantik Paktı

(Baştarafı 1 İnci Sayfada) — Zammın eden bir beyanname hazırlamakta olduklarına dair bir Amerikan ajansının yayınladığı haberler resmi çevrelerde ne teyid ve ne de tezkip edilmiştir.

Vaşington'daki bazı diplomatlar kendi adlarına konuştuklarını belirterek böyle bir ihtimalin mevcut olduğunu fakat, bu hususta ancak Atlantik paktı konseyinin malumat verebileceğini söylemişlerdir.

Türkiye'nin Atlantik paktına girmek istediğinin intâz edilmediği malumdur. Fakat bilindiği gibi, bilhassa Birleşik Amerika mütteaddit defalar Türkiye'nin güvenliğinin kendi güvenliğine tesiri olduğunu resmen bildirmiştir.

Vaşington'un iyi haber alan çevrelerinde Türkiye'nin coğrafi durumunun, bilhassa Boğazlar bakımından Atlantik paktı topluluğu müdafaası için fevkalâde ehemmiyetli olduğuna işaretilmektedir.

KÖPRÜLÜ İNGİLİZ ELÇİSİ İLE GÖRÜŞTÜ

Londra 26 (B.E.C.) — Dışişleri Bakanı bugün saat 13 de Büyük Britanya Büyük elçisi Sir Noel Charles'ı ikametgâhında kabul etmiştir. Mülakat bir saat kadar sürmüştür.

İNGİLTEREDE TERKİP

Bulgarlar yalnız müstehlik Türkleri tehcir ediyorlar

Edirne'de İskân yurdunun bahçesinde vizesiz gelen göçmenlerin hâli

Meçhullerin azalmasındaki ıstırap

(Baştarafı 1 inel Sayfada)
dan, her sabab öğrenmeye
mahkûmuz. Memleketimizde
olanlar da başka.

Bunlar yetmiyormuş gibi,
ölüm de, en güzel tarafı olan
iphamını kaybetti. Hekimliğin
bugünkü terakkisi, kanımızı
sayıyor; nefsimizi ölçüyor;
enerjimizi tartıyor; ve hangi
gün saat kaçta öleceğimizi bil
diriyor. Vâkıa, hekimin mele-
keli yüzü, bunu bize ihsas et-
memek merhametini basta-
sından estirmiyor. Fakat
hastanğa mahsus olan tuhaf
bir hassasiyet, hekimin, kat'i-
lesen ölümü gizlemekleki ni-
yasını büsbütün facia haline
koyuyor.

Hadî bunun önüne geçile-
mez, diyelim.

Fakat cinayetlerin kendi-
lerini yazmamak değil, mari-
fetti senaryolarını yapma-
mak ta mı mümkün değil?
Hale katillerin resimleri? Bun-
lara uzun uzun bakmaya muh-
taç olan bir insanlar sınıfı
belki vardır; fakat bu resim-
leri baskılamak, emretmek, bu

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

T.C. Başbakanlık Arşivi, Filibe Konsolosluğunun, 29 Mayıs 1946 Tarih ve 246/64 Sayılı Yazısı.

T.C. Başbakanlık Arşivi, Cumhurbaşkanlığının, Genel Kâtipliğinin, 22 Mayıs 1947 Tarih ve 3. 2337 Sayılı Yazısı.

T.C. Başbakanlık Arşivi, Bakanlar Kurulunun, 31 Mayıs 1947 Günlü ve 3/5922 Sayılı Kararnamesi.

T.C. Başbakanlık Arşivi, Bakanlar Kurulunun, 08 Kasım 1950 Tarih ve 3/12050 Sayılı Kararı.

T.C. Başbakanlık Arşivi, Bakanlar Kurulunun, 20 Eylül 1950 Tarih ve 3/11915 Sayılı Kararı.

T.C. Başbakanlık Arşivi, Bakanlar Kurulunun, 16 Nisan 1951 Tarih ve 3/12911 Sayılı Kararı.

Kitaplar

ABDÜLHAMİD Sultan, **Siyasi Hatıratım**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1984.

ALP İlker, **Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878 – 1989)**, Trakya Üniversitesi Yayınları: 90/1, Ankara, 1990.

AYDIN Mahir, **Şarki Rumeli Vilayeti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

BAYUR Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991..

BAYUR Hilmi Kamil, **Sadrızam Kamil Paşa Siyasi Hatıratı**, Ankara, 1954.

BELİĞ Mahmut, **Bulgar Komitacıların Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları**, Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Matbaa, Ankara, 1986.

Bulgaristan'dan Türk Göçleri, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1990.

BIYIKLIOĞLU Tefvik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

CENGİZ İsmail, **Prusa'dan Bursa'ya**, B.B.B., Elma Basım, İstanbul, 2008.

DOĞANAY Filiz, **Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi**, DPT, Ankara, 1996.

ERİM Nihat, **Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, Türk Tarih Basımevi, Ankara, 1953.

ERGENÇ Leman, **Bulgar Yayınlarında Türkler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

GERAY Cevat, **Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler**, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara, 1962.

İNALCIK Halil, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

KAFESOĞLU İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977.

KAFESOĞLU İbrahim, **Bulgarların Kökeni**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985.

KAPLANOĞLU Rait - CENGİZ İsmail, **Bursa Kent Rehberi**, B.B.B.-Seçil Ofset, Bursa, 2009,

KONUĞMAN Ercüment, **Büyük Göç ve Anavatan**, Türk Basın Birliği, Ankara, 1990.

KARAL Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876 – 1907)**, C. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

KOÇAK Arif, **Tarihte Türk Bulgar İlişkileri**, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1976.

KAMİL İbrahim, **Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1989.

LÜTEM Ömer E., **Türk Bulgar İlişkileri (1983 – 1989)**, C. 1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

MEMİŞOĞLU Hüseyin, **Bulgaristan’da Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 145 Seri: I, Sayı: A. 28, Ankara, 1995.

MEMİŞOĞLU Hüseyin, **Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

OSMAN Nuri, **Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanat**, İbrahim Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1327.

Osmanlı Ansiklopedisi, C. VI, AĞaç Yayıncılık, İstanbul 1995.

PAŞA Said - **Said Paşa’nın Hatıratı**, Dersaadet (İstanbul: Yayl. Y.), Sabah Matbaası, C.1, İstanbul, 1328.

RASONYİ Laszlo, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1971.

SEİGNOBAS Charles, **Tarih-i Siyasi**, Kader Matbaası – Ahmet Saki Bey Matbaası, 1908, İstanbul, 1324.

ŞİMŞİR Bilal N., **Bulgaristan Türkleri (1878 – 2008)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009.

Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1976.

Nüfus Hareketleri İstatistiği, Tuik, **Nüfus İstatistiği**, Ankara, 1941.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 4, Toplantı 1, Otuz Birinci Birleşim, Ankara, 1951.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt 7, Toplantı 1, Yetmiş Dördüncü Birleşim, Ankara, 1951.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 32, Onuncu Birleşim, Ankara, 1989.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem 18, Yasama Yılı 3, Cilt 39, Altmış Dördüncü Birleşim, Ankara, 1990.

Türk Ansiklopedisi, Cilt: VIII, Maarif Basımevi, Ankara, 1955.

UZUNŐARŐILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.

UÇAROL Rıfat, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1985.

ÜÇOK Coşkun, **Siyasal Tarih (1789 – 1960)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.

YAYER Halil, **Bulgarların Balkanları İstila Planları**, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1938.

VERGOTTİNİ M., **Göçmen Hareketleri**, Başbakanlık İstatistik Kurumu, Ankara, 1949.

Makaleler

EROL Mehmet Seyfettin - Abdurrahim AYDIN “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, C. 1, Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 641 – 653.

FARAGALLAH, M.H., **Acculturation of Arab-American Immigrants: An Exploratory Study**. Journal of Comparative Family Studies. 1997.

KAMİL İbrahim, “ Kominizim Döneminde Bulgaristan”, **Balkanlar El Kitabı**, C. 2, Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2007, ss. 495 – 511.

OKUR Mehmet, “Balkan Savaşları”, **Balkanlar El Kitabı**, C. 1, Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 612 – 623.

ÖKSÜZ Hikmet - Mehmet OKUR, “Birinci Dünya Savaşında Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, C. 1, Osman Karatay - Bilgehan A. Gökdağ, Karam@Vadi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 625 – 639.

Tezler

AKKAYAN Taylan, **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1975.

AYDIN Mithat, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı-Bulgar İlişkileri (1885-1909)**, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1996.

CESUR KILIÇASLAN Seher, **İnegöl Bölgesi’nde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2006.

ERYAMAN Ayşe, **Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Türk-Bulgar İlişkileri**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.

GLICK, J.E., **Immigration And Changing Patterns of Extended Family Household Structure in The United States: 1970-1990.**

KADERLİ YAPICI Zehra, **Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2008.

TAHİR Nuri Ali, **1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.

TÜRKARSLAN Nesrin, **Bursa İlinde Meskun Bulgaristan Göçmenlerinin Etno-Sosyolojik İncelenmesi**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1997.

WELLNER, A.S., **The Newest American Families: Hispanic And Asian Immigrants Bring a Traditional Family Structure With Them**, 2003.

ZHANG, P. ve SANDERS, J., **Extended Stratification: Immigration And Native Differences in Individual And Family Labor.** The sociological quarterly., 1999.

Gazeteler

Akşam Gazetesi; 16 Ağustos 1950, 31 Ağustos 1950, 10 Eylül 1950, 01 Ekim 1950, 13 Ekim 1950, 04 Kasım 1950, 22 Aralık 1950, 01 Ocak 1951, 05 Ocak 1951, 10 Ocak 1951, 13 Ocak 1951, 21 Ocak 1951, 15 Haziran 1951, 10 Temmuz 1951, 20 Temmuz 1951.

Hürriyet Gazetesi;

10 Mayıs 1989, 23 Mayıs 1989, 25 Mayıs 1989, 27 Mayıs 1989, 29 Mayıs 1989, 30 Mayıs 1989, 31 Mayıs 1989, 01 Haziran 1989, 03 Haziran 1989, 06 Haziran 1989, 14 Haziran 1989, 16 Haziran 1989, 17 Haziran 1989, 19 Haziran 1989, 21 Haziran 1989, 24 Haziran 1989, 25 Haziran 1989, 26 Haziran 1989, 29 Haziran 1989, 30 Haziran 1989, 02 Temmuz 1989, 06 Temmuz 1989, 07 Temmuz 1989, 08 Temmuz 1989, 28 Temmuz 1989, 31 Temmuz 1989, 02 Ağustos 1989, 10 Ağustos 1989, 11 Ağustos 1989, 13 Ağustos 1989, 18 Ağustos 1989, 26 - 27 Ağustos 1989, 26 Ağustos 1989, 28 Ağustos 1989, 29 – 30 Ağustos 1989, 31 Ağustos 1989, 15 Eylül 1989, 23 Eylül 1989, 30 Eylül 1989, 08 Eylül 1989, 01 Ekim 1989, 13 Ekim 1989, 26 Ekim 1989.

Milliyet Gazetesi;

23 Ağustos 1950, 24 Ağustos 1950, 26 Ağustos 1950, 29 Ağustos 1950, 09 Eylül 1950, 20 Eylül 1950, 23 Eylül 1950, 06 Ekim 1950, 08 Ekim 1950, 17 Ekim 1950, 28 Ekim 1950, 05 Kasım 1950, 18 Kasım 1950, 03 Aralık 1950, 06 Aralık 1950, 22 Aralık 1950, 04 Ocak 1951, 10 Ocak 1951, 05 Şubat 1951, 12 Şubat 1951, 22 Şubat 1951, 07 Mart 1951, 09 Kasım 1951, 04 Mayıs 1989, 25 Mayıs 1989, 29 Mayıs 1989, 02 Haziran 1989, 03 Haziran 1989, 13 Haziran 1989, 17 Haziran 1989, 21 Haziran 1989, 01 Temmuz 1989, 02 Temmuz 1989, 03 Temmuz 1989, 10 Ağustos 1989, 17 Ağustos 1989, 20 Ağustos 1989, 22 Ağustos 1989, 23 Ağustos 1989, 24 Ağustos 1989, 25 Ağustos 1989, 27 Ağustos 1989, 02 Eylül 1989, 07 Eylül 1989, 15 Eylül 1989, 24 Eylül 1989, 02 Ekim 1989, 11 Kasım 1989, 13 Kasım 1989, 17 Kasım 1989, 19 Kasım 1989, 22 Kasım 1989, 06 Aralık 1989, 07 Aralık 1989, 11 Aralık 1989, 14 Aralık 1989, 30 Aralık 1989, 31 Aralık 1989, 03 Ocak 1990, 09 Ocak 1990, 10 Ocak 1990, 16 Ocak 1990.

Son Posta Gazetesi; 21 Eylül 1950, 25 Eylül 1950, 29 Eylül 1950, 07 Ekim 1950, 08 Ekim 1950, 23 Ekim 1950, 27 Ekim 1950, 04 Kasım 1950, 14 Kasım 1950.

Vakit Gazetesi; 27 Temmuz 1951, 11 Ağustos 1950, 16 Ağustos 1950, 18 Ağustos 1950, 31 Ağustos 1950, 20 Eylül 1950, 23 Eylül 1950, 20 Ekim 1950.

Diğer Yayınlar

Türkiye İstatistik Kurumu, **1959 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (15. 01. 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu, **1940 – 1941 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (24. 01. 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu, **1948 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (29. 01. 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu, **1949 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (07. 02. 2013).

- Türkiye İstatistik Kurumu, **1950 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (09. 02. 2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu, **1951 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (12. 02. 2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu, **1953 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (18. 02. 2013).
- Nüfus Sayımları 1927 – 1950, **İstatistik Özetleri**, No: 8, <http://www.tuik.gov.tr>, (20. 02. 2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu, **1990 Genel Nüfus Sayımı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (27. 02. 2013).
- Türkiye İstatistik Kurumu, **2011 İstatistik Yıllığı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (18. 02. 2013).

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Murat		PINAR
Doğum Yeri ve Yılı	Ankara		1979
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	İyi		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1993	1997	Işıklar Askeri Lisesi
Lisans	1997	2001	Kara Harp Okulu
Yüksek Lisans	2006	2008	Uludağ Üniversitesi
Doktora	2010	2013	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2001	-	J.Gn.K.lığı
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
		Tarih	
		İmza	
		Adı Soyadı	Murat PINAR